300

Microfilmed at

דוד בערגעלסאָן

אָפגאַנג

ווילנע—1929

ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

געקליבענע ווערק

פון

דוד בערגעלסאָן

IV

ווילנע—1929

ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

וראה והנה חר אחד בקיר... ואחתר
... והנה פתח אחד.
יחזקאל ח'

I

שפעט נאָך אַ האַלבן טאָג האָט מען מקבר געווען מלכן אויפן קלייגשטעטלדיקן ראַקיטנער בית-עולם.

אַלע זענען אַוועקגעגאַנגען אַרויפבאַרג מיט דער בחורשער לוויה, און אין שטאָט, וואָס ליגט, ווי אין אַ נעסט, אויסגעבעט צווישן גרינע באַארבעטע בערג, איז דעמאָלט אַקעגן אַ פּאָר שעה געווען אַזוי שטיל, גלייך אין איר איז מער קיינער נישט געבליבן.

אַ פשוטע גויישע פור איז דעמאָלט אָנגעלאָפן בּאַרג-אַראָפּ מיט צעיאָגטע פערד און האָט אייגלדיק דורכגעשווינדלט צווישן די צוויי שורות טאָפאָלן, וואָס אין אָנהייב בעריזשינעצער וועג; אירע רעדער האָבן געשווינט געיאָגט איבער דער הילצערנער גרעבליע, וואָס אין איין עק שטאָט, און זייער טרייסלדיקע קלאַפעריי האָט אָפּגעהילכט ביז דעך הילצערנער גרעבליע, וואָס אין צווייטן עק.

דאָרט, אין אָט דעם צווייטן נידעריקן עק, האָט אַ וואַסערל שטיל געמורמלט אַרום אַ שטיין; אַ גוייע האָט געוואַשן גרעטע, אַן עפלבוים איז געשטאַנען און געבליט, און גאָרנישט – קיינעם האָט נישט געאַרט, וואָס דער הימל איז צו שבועות צו גאַנצע טעג פאַרוואָלקנט.

פלוצים האָבן זיך דערהערט גלעקלעך קלינגען. איבער דער שטאָט האָט זיך געשווינט פאַרשפרייט די ידיעה, אַז פון וואָקזאַל איז אָנגעקומען מלכס שוועסטער, די פרעמד-שטעטלדיקע פראָווינצערין. מ'האָט וועגן דעם געגעבן צו וויסן אויפן בית-עולם, מ'איז מיט מלכס שוועסטער אַהין אַרויפגעפאָרן, און די קבורה האָט זיך פאַרהאַלטן. אַלע האָבן זי דעמאָלט

PRINTED IN POLAND

D. Bergelson — „Opgang“
Drukarnia „Wyd. Wileńskie“ B. Kleckina, Wilno

„איין שמייכל, האָט יצחק־בער מפרש געווען, פֿאַר זיין מוטער דער אלמנה, וואָס האַלט ערגעץ אין זיין געבורט־שטעטל דעם טאָפּטאַק און לאָזט דאָרטן אַלע יאָר עפּעס אַראָפּ פונם נחת, וואָס זי האָט געקלערט אין אים צו האָבן; איין שמייכל פֿאַר זיך אַליין, פֿאַרן אייגענעם נישט־אייגעגעבענעם לעבן, הייסט עס; און איין שמייכל... איין שמייכל מעג זיין פֿאַר זיין חבר חיים־משהן, וואָס פלעגט זאָגן, אַז פֿאַרן טויט וועט ער זיך נאָך אָפּרעכענען מיט גאָט מיט אַ „נו?", מיט אַ „נו", וואָס וועט זיין דער טייטש: נו, האָט מען מיך אַהער אַראָפּגעבראַכט, נו, בין איך דאָ געווען, נו?..."

דער רעגן האָט שוין אָנגעהויבן טריפן, נאָר יצחק־בער האָט נאָך אַליין געוועדט, און דער עולם אַרום אים איז נאָך אַלץ געשטאַנען. פון דרך־ארץ צום געשטאָרבענעם איז מען דאָ אַרום אים געשטאַנען. און פון דרך־ארץ צו אים אַליין, דעם גרויס־גופיקן און צעפֿאַלטן, וואָס איז אַמאָל געווען אַ שוחט צי אַ רב און האָט פיינט פרומע יידן און גייט קיינמאָל נישט אין שול? און איז איצט נישט געגאַנגען אויפן בית־עולם מיט דער לוויה.

דער רעגן האָט שוין נאָכדעם געגאָסן אַ גאַנצע נאַכט – דאָס איז געווען דער ערשטער לאַנגער און רעגלמעסיקער זומערדיקער רעגן.

מיט יעדן אומגעריכטן בליץ האָבן זיך פלוצים, ווי אומגעריכט, אויפגעכאַפט דער מיל־קוימען מיט די צוויי קלויסטער־שפּיצן, וואָס אין ביידע עקן ישוב, אונטער די בערג.

מאָדנע נאַקעט, ווי נישט קיין היגע, האָבן די שפּיצן אַ שימער געטאָן מיט זייער צעשראָקן גאָלד אינדערווייטן, נאָר נישט דערקאָנט נישט זיך אַליין און נישט די געגנט אַרום און האָבן איינגעדרימלט צוריק מיט אַ מינע פון אויסגעוועבטן פחד און פון בטלן חלומות:

„טפו! טפו! צו שוואימס קעפּ".

אַ גאַנצע צווייטע האַלבע נאַכט האָט ראַקיטנע די שטאָט געהערט אין שלאָף, ווי רויק ס׳טריפן די רינוועס פון אירע דעכער. טראָפּנס פאַלן דאָ אין אַ פעסל אַן אונטערגעשטעלטן, דאָ, אויף אַ שטיין אַן איינגע־פלאַסטערטן, און דערמאָנען, אַז אין שטאָט האָט זיך געפּעלט אַ מענטש:

געזען צום ערשטן מאָל, אָט די פרעמד־שטעטלדיקע שוועסטער מלכה. זי איז געשטאַנען צווישן די יונגע קאַרשנבוימער לעבן אָפענעם קבר און האָט געווויינט. און אַלעמען איז דאָרטן באַגלייך פרעמד געווען סיי איר פנים, סיי איר קול.

פון דער לוויה האָט מען זיך אומגעקערט שפּעטלעך אין בין־השמשות.

מ׳איז זיך פונאַנדערגעגאַנגען אייניקווייז און פאָרלעכווייז; און דער דאָקטאָר גראַביי איז געווען סאַרשוויצט און הייזעריק – ער האָט אויפן בית־עולם געכאַפט א צוג־לופט און האָט פאַרלוירן דאָס קול.

ס׳איז געווען כמאַרנע אינדרויסן; ס׳האָט געשמעקט מיט נאָענטן רעגן, און וועגן וואָס צו רעדן איז נישט געווען.

אינמיטן איינגעבראָכענעם האַלב־קייַלעכדיקן מאַרק איז געשטאַנען א רעדל. א ווויקסיקער צעפאַטלטער ייד האָט געשטעקט אינמיטן רעדל און האָט געשאָקלט מיט דער היפשער שטויביק־גראָלעכער באָרד.

דאָס איז געווען יצחק־בער, דער גרויס־גופיקער קאַסיר פון ראַקיטנער וואַלד.

ער אַליין האָט צוריק מיט א יאָר אַנדערהאַלבן ערגעץ פון זיינע מקומות אַראָפגעבראַכט אַהער מלכן, דעם שעמעוודיק לאַנגן בחור, און האָט אים איינגערעדט, ער זאָל דאָ עפענען דעם קלייניעם אַפּטייק־מאַגאַזין. און איצט איז ער געווען דערשלאָגן מיט מלכה טויט.

אין די יונגע יאָרן איז ער געווען ערגעץ א שוחט צי א רב, אָט דער יצחק־בער. ער האָט געקאָנט גוט לערנען, נאָר ער איז געווען אַן אַפּיקורס, קיינמאָל נישט געגאַנגען אין שול און האָט שטאַרק פיינט געהאַט פרומע יידן.

אויפן בית־עולם מיט דער לוויה איז ער נישט געגאַנגען, ווייל ער האָט נישט פאַרגונען די פרומע יידן, וואָס זיי פאָרען זיך איצט לעבן מלכן, און האָט נישט געווואָלט הערן „די פסוקים, וואָס זיי זאָגן דאָרטן״; איז ער געשטאַנען דאָ אינמיטן מאַרק צווישן א רעדל יידן און האָט דערצייַלט, ווי אַזוי מלך איז פאַרן טויט געבליבן דער זעלבער, וואָס אין לעבן; ווי אַזוי ער איז צווויי מעת־לעת נאָכאַנאַנד געלעגן מיט א פאַכיר אייז אויפן האַרצן און האָט געשמייכלט:

לאַנגע שטויביק־גראָלעכע בּאָרד אָן אַ זייט. צעבראָכן פון אַ נאַכט נישט שלאָפן, האָט ער זיך געהויקערט מיט זיין גאַנצן צעפאַטלטן ווּוקס און האָט הוסטנדיק געשריגן צו מלכס שוועסטער אויפן קול:

„וווּ זשע איז געבליבן דער שליסל?... פון מלכס שטיבל דער שליסל?"

די פור מיט מלכס שוועסטער איז סוף־כל־סוף פאַרשוווּנדן אויפן וועג צום וואָקזאַל. יצחק־בער האָט אויסגעדרייט אַהער זיינע פראַ־אדמדיקע בריסטע פלייצעס און מיט הענט פאַררוקט אין די אַרבל, האָט ער אַוועקגעשפאַנט צו דער קאַסירערשער אַרבעט, וואָס אין גרויסן ראַקיטנער וואַלד.

און נאָכדעם איז שוין דער רעגן געגאַנגען שטאַרקער. און מלכס שטיבל איז שוין געווען פאַרשלאָסן פון דרויסן. און דער שליסל — אייגנעהילט אינם אויסגעוועפטן פאַרפומירטן טיכעלע, וואָס ביי עטל קאַדיס אין רידיקול. איצט זענען אַהיים געגאַנגען שלאָפן חנקע ליובער און עטל קאַדיס — די צוויי מיידלעך, וואָס זענען געשטאַנען נעגטער צום געשטאַרבענעם מלכן, ווי אַלע אַנדערע דאָ אין שטאָט. נעכטן בייטאָג איז געווען פריקרע צו קוקן, ווי זיי שלעפן זיך ביידע אינאיינעם נאָך מלכס בחורשער לוויה, און איצט איז געווען פריקרע צו זען, ווי זיי שלעפן זיך ביידע אַהיים שלאָפן.

אויף מאָרגן בייטאָג האָט דער רעגן נאָך אַלץ געגאָסן.

הייזער אין שטאָט זענען געשטאַנען אויסגעצוואָגן, אייגנעהויקערט. אויף דער פאַרחושכטער גאַס האָט געשמעקט מיט נאַסן מבול און מיט גענעץ.

פאַרנאַכט האָט זיך געגומען לייטערן.

שיקסעלעך האָבן אַרויסגעטריבן די גענז. אַבעל־עגלה איז, נאָך צוויי מעת־לעת רוען, דורכגעלאָפן איבער דער שטאָט מיט אויסגעפאַ־שעטע פערד מיט פיס, וואָס שפריצן בלאָטע פון־אונטער פריש פאַרבונדענע עקן, און נידעריק אַרויס דער שטאָט האָט זיך פאַרן פאַרגיין די זון באַוויזן.

אין עק גאַס איז אַ ייד זיך דורכגעגאַנגען נישט ווייט פון זיין שטוב און האָט דערזען: מלכס שטיבל מיטן אַפטייק־מאַגאַזין איז

„טאַקע געוואָרן ווינציקער מיט אַ מענטש".

און גאַנץ פרי, וועַן פון-אונטער צעריסענע שווימענדיקע שטיקער וואָלקן האָט זיך דער רעגן ווידער אין אַלכסון געלאָזט גיסן, איז שוין אַ געדונגענע בעל-עגלהשע פור געהאַט געשטאַנען אין עק שטאָט, לעבן מלכס קליינעם אַפטייק-מאַגאַזין – געשטאַנען, זיך געגעצט אויפן רעגן און געוואַרט.

אין אַ געלעגענער בעל-עגלהשער בורקע מיט אַ מענערשן שירעם אין האַנט איז פון שטיבל אַרויסגעגאַנגען מלכס שוועסטער, די פרעמד-שטעטלדיקע פּראָוויזאָרין, און שווער, ווי געפּענטעט, געגומען אַרויס-קלעטערן אויף דער הויכער בעל-עגלהשער בריטשקע.

אַז איר האָבן געוואָלט העלפן חנקע ליובער און עטל קאַדיש – די קורסיסטין, וואָס האָט אינגיכן געזאָלט אַ כלה ווערן פאַר מלכן – האָט זי זיך פון זייער הילף אָפּגעזאָגט; געמאַכט אַ פּאָר פּאַרעקשנטע, גישט קיין זיכערע תּנועות און זיך סוף-כל-סוף אַרײַנגעוואָרפן אין בריטשקע אַרײַן מיטן בויך, ווי אייגער, וואָס זעצט זיך רייטן אויף אַ פערד. נאָר בשעת די מיידלעך זענען געבליבן וואַרטן אויף איר לעצטן וואָרט, האָט זיך פלוצים אַרויסגעגליטשט דער שירעם פון איר האַנט, אויבנאָן, אויפן אָנגענעצטן קישעלע, האָט זי מיטאַמאָל געגעבן אַ צי אַרײַן דעם קאָפּ אין די אַקסלען, זיך אַריינגעהויקערט, אַזוי אַז די בורקע האָט געגומען אויסזען ווי אָנגעפילט מיט אַ בינטל שמאַטעס, און זי האָט אויסגעשאָסן מיט אַ משונה יאושדיקן קוויטש:

„אוי, מלך!... מלך!"...

דעמאָלט איז די פור מיטאַמאָל אָפּגעפאָרן פון שטוב און האָט געלאָזט נאָך זיך לאַנגע צוויי רעדער-סימנים אין דער גלענצנדיק-פרישער רעקיטנער בלאָטע – דאָס האָט דער בעל-עגלה מיטאַמאָל זיך צעוויאָקעט אויף די פערד: ער האָט פיינט געהאַט וויבערש געווײַן.

אינמיטן מאַרק האָט מען די פור אָפּגעשטעלט – דאָס איז געווען יצחק-בער, דער גרויס-גופיקער קאַסיר פון רעקיטנער וואַלד. האַלטנדיק די הענט פאַרקוקט אין די אַרבל און פאַרריסן העכער דער ברוסט, האָט ער געקוקט פאַר זיך מיט זיינע גרויסע אויסגעקוליעטע אויגן. ער האָט גישט געפילט, ווי דער רעגן נעצט אים, ווי דער ווינט בלאָזט אים זיין

געווארן איז מען עס אקארשט אין עטלעכע טעג ארום. עטל קאדיסעס מוטער, די פרי-געבליבענע אלמנה, איז דעמאלט נישט געווען אינדערהיים. אין שטאט האט מען געזאגט, אז זי איז שוין ווידער בגנבה אוועקגעפארן צו איר רייכן שטארק קמצנישן שווער, פון וועמען זי פארלייקנט פון נאכן מאנס טויט ציטעריק איר קליינעם פאר-מעגן און בייַ וועמען זי רייסט אויס מיט גרויס מאטערניש אלע חודש אויף צו לעבן. די בלאנדע מיטלמעסיק געפאקטע חנקע ליובער איז דעמאלט געקומען צו עטל קאדיס אהיים. זי איז געשטאנען אקעגן עטלען מיט בלאסע אונטערגעקליבענע נאזלעכער און האט איר נישט געהאט דערויף, וואס צו זאגן. כדי נישט צו קוקן עטלען אין פנים ארײַן, האט זי זיך אוועקגעדרייט אן א זייט און געזומען קוקן אין פענצטער.

און עטל קאדיס האט אויך דערויף גארנישט נישט געזאגט. זי האט געהאט א פארשטיינערט טונקל-בלאס און אויסגעצויגן פנים, און פון-אונטער אירע גרויע אויגן, וואס האבן געקוקט אומעטיק, ווי די אויגן פון א שאף, האבן זיך געשווארצט היפש טיפע גריבער: זי איז פון תמיד אן געווען א שווייגעדיקע, א שלעכטע און ביטערע, ווי איר אייגן נישט געלונגען לעבן. איינמאל – דאס איז געווען צוריק מיט אנדערהאלבן יאר – האט זי פלוצים אינמיטן סעזאן פארלאזט אירע נישט דערענדיק-טע קורסן און האט אפגעשווייגן מער ווי צוויי חדשים א פארשפארטע אין איר צימער, וואס בייַ איר מוטער אינדערהיים. אין שטאט האט מען געזאגט, אז זי שווייגט פון שלעכטסקייט, שווייגט זי. דעמאלט האט זיך אונטערגעכאפט מלך, אויף וועמען גאנץ ראקיטנע האט איר מקנא געווען, און איצט איז שוין אראפ אט די לעצטע האפענונג אויך, און זי איז שוין ווידער געשלאפן שלעכט בייַנאכט, פונקט ווי אמאל, אייַדער זי האט זיך באקענט מיט מלכן. אין שטאט האט מען זי געהאט אין מויל אומעטום. מ'האט ווען איר געדעדט אין אלע פארמעגלעכע הייזער, וווּ מ'האט זיך בייַטאג צונויפגעקליבן טיי טרינ-קען. מ'האט געשמועסט:

„אויב א מענטשן גייט נישט, איז גלייכער, ער זאל שוין גאר-נישט לעבן אויף דער וועלט".

און נאך האט מען געזאגט:

„נו גוט. זאל זיין, ווי פרעגער, דער פארוואלטער פון תלמוד-

פֿאַרשלאָסן פון דרויסן: דער שלאָס אויף דער טיר הענגט, און אינווייניק לעבן איינעם פון די פענצטערס ברענט אַן עלית-נשמה-פלעמל. דער ייד האָט וועגן דעם דערציילט ביי זיך אינדערהיים און ביי די אַרומיקע שכנים, און אלע האָבן געפונען, אַז וויבאַלד קיינער וווינט שוין מער נישט ביי מלכן אין שטיבל, דאַרף מען אָט דאָס לעמפל אויסלעשן – ס'קען ווערן אַ שרפה.

מ'האָט וועגן דעם געשיקט אָנזאָגן צו חנקע ליובער און צו עטל קאַדיס דער קורסיסטין. ביידע מיידלעך האָבן נישט געוווסט פון עפעס צו זאָגן. עטל קאַדיס האָט געענטפערט אַביסל ברוגז און קאַלט, ווי אַ שבעה-זיצערין:

„ס'איז דאָרט נישט געבליבן קיין פלעמל".

נאָר אויף מאָרגן בייטאָג, ווען די מיידלעך זענען אַהין אַריינגעקומען, האָבן זיי געטראָפן אין צווייטן קלענערן חדר אַ פאַרדרייט לעמפל.

די נגידישע ניינצן-יאָריקע חנקע ליובער איז געווען זייער לייטיש אויפגעצויגן; איר יונג-געשטאָרבענע מוטער האָט זי פון תמיד אָן געלערנט, זיך קיינמאָל נישט צו שווערן. זי איז געווען שטאַרק בלאַס און דערשראָקן, און האָט געזאָגט, אַז זי געדענקט נישט, זי זאָל דאָס לעמפל פאַרן אַוועקגיין אָנצינדן. זי האָט מורא געהאַט פאַר אַ ליגן און האָט באַלד צוגעגעבן:

„יעדנפאַלס איז זי נייניציק פראָצענט זיכער, אַז נישט זי האָט עס געטון".

שפעטער האָט מען זיך דערווווסט: חוה פוזנער – דעם רייכן קרעמער עזריאל פוזנערס געראָטן מיידל, האָט אַ טאָג נאָך מלכס טויט זיך אומגעקערט אַהיים. שפעט פאַרנאַכט האָט מען זי געזען דורכגיין אַרויף, צו מלכס שטוב, און נאָך איר איז מיט אַ גרויסן בונט שלעפן אין די הענט נאָכגעגאַנגען זייער עלטערער קלייט-משרת יוסל. ס'איז געווען נישט צו פאַרשטיין: איינער אַ שלאָס אויף דער אייזערנער טיר פון עזריאל פוזנערס גרויסער כל-בו-קלייט האָט ווירקלעך געכאַפט דעם אָנבליק פונם שלאָס, וואָס הענגט אויף מלכס שטיבל: חוה פוזנער אַליין אָבער איז לעצטע צייט פאַר עפעס אין כעס געווען אויף מלכן און האָט זיך מיט אים, ווי מיט אַ כיוון, נישט באַגעגנט.

אויסגעקוליעטע בּאַן־אויגן און גיט דעם יידן אַ התראה, אַז ער, יצחק־בער, האָט פיינט חניפה:

ער האָט זיך דערפאַר שוין צעקריגט אַזוי גרויס, ווי מיט פינף באַלעבאַטים וואַלד־סוחרים, און עקיבאסאָנען, דעם איצטיקן באַלעבאָס זיינעם – דעם איצטיקן חנפענען אַלע זיינע פיר־און־דרייסיק „מענטשן", נאָר נישט ער, יצחק־בער.

ער איז בכלל אַ מענטש אַן אָנגעווייטיקטער, אַז ער ווערט אויפגעטראָגן, קאָן ער צוגעבן, אַז ער האָט זיך שוין אַמאָל צעקריגט מיט גאָט אויך:

„אָ, יאָ... נאָך אַמאָל, ווען איך בין נאָך געווען אַ יונגערמאַן, האָב איך זיך מיט אים צעקריגט".

נאָר אַז די מיידלעך, עטל קאַדיס און חנקע ליובער, קומען צו אים אויסגעפוצטערהייט אַזוי אין אַ פרייען זומערדיקן זונטאָג בייטאָג און טרעפן אים אינמיטן וואַלד אויף דער לאָנקע, וואָס איז פאַרגאָסן מיט זון און איז פאַרוואַלגערט מיט פרישע פון דער וואָך אָנגעהאַקטע שפענער; אַז ער פאַרציט זיך דאָרטן מיטן שטאַרקן רויך פון זיין פשוט צונויפגעדרייטן פאַפּיראָס און הייבט זיי אָן דערציילן, ווי אַזוי מלך מיט זיין חבר חיים־משהן האָבן אויסגעזען אַמאָל, בשעת זיי האָבן ביידע געעקסטערנעוועט אין יענער גרויסער שטאָט, וואָס לעבן איר אין אַ וואַלד איז ער, יצחק־בער, דאָס ערשטע מאָל אין לעבן געווען אַ קאַסיר, – דעמאָלט ווערט ער אַליין שוין אויך עפעס ווייכער, בוימלדיקער:

„ער, יצחק־בער, זאָגט ער, איז אַ מבין אויף אַזעלכע יינגלעך".

ער פאַרלייגט די הענט טיף אין די אַרבל, פאַררייסט זיי, ווי זיין שטייגער איז, שטאַרק הויך, צו דער ברוסט און גיט צו:

„הלמאי זאָל ער זאָגן? אים, יצחק־בערן, האָט גאָט מיט אַזעלכע קינדער נישט געבענשט".

און נאָכדעם בלייבט ער אַזוי שטיין מיט זיין גאַנצער צעפאַטלטער ווזק און טוט זיך אַ שאָקל אַקעגן די מיידלעך, וואָס זיצן אין דער מיט לאָנקע אויף אַן אָפּגעטאָסטן קלאָץ; ער הויבט אונטער די גרויסע געדיכטע ברעמען, צעשפּרייט די היפּשע געבענשטע לעפּצן און זוכט פאַר אָט די יינגלעך דאָס פאַסיקע וואָרט. ער זוכט לאַנג און געפינט נישט.

תורה, זאָגט: „עטל קאַדיש", זאָגט ער, „גייט אַרום גאַנצע טעג און טראַכט: מיט וואָס נאָך, אַשטייגער, וואָלט זי געקאָנט פאַרווונדערן די וועלט. אָבער איין זאַך קאָן מען דאָך פונדעסטוועגן נישט אָפּלייקענען — זי האָט אַ גוטן קאָפּ, עטל, זי פאַרשטייט די לאַגע אירע — און גאָר גוט איז איר דאָך נישט".

און זי האָט זיך מיט קיינעם נישט אָנגעקערט און האָט נישט געוואָלט וויסן, וואָס מען רעדט וועגן איר אין שטאָט און וואָס מען טראַכט.

נאָר זעלטן-זעלטן האָט מען זי געקענט זען אַרויפגיין אייניע אַליין אַרויף דער גאַס. דאָס איז זי געגאַנגען צו עזר ליובער אין רייכן הויז; זי האָט דאָרטן געזומען מיט זיך חנקען און איז געגאַנגען, זיך דורכרעדן וועגן מלכן מיטן גרויס-גופיקן יצחק־בערן, דעם קאַסיר פון ראַקיטנער גרויסן וואַלד.

II

יצחק-בער דער וואַלד-קאַסיר האָט געהאַט אַ קראַנק ווייב. קיינמאָל האָט מען זי נישט געזען אין שטאָט. און אַליין איז ער געווען אַ צעפאַטלטער — אַ ייד אַ גבר. ער האָט געהאַט גרויסע אויסגעקוליעטע אויגן, וואָס האָבן דערמאָנט אָן פאַרנדיקע לאַמטערנעס פון אַ לויפנדיקן צוג, און אין שטאָט האָט מען אים דערפאַר אַ נאָמען געגעבן „דער באַן".

„יצחק-בער דער באַן גייט", אַזוי האָט מען געזאָגט אַלעמאָל, ווען מ'האָט דערזען פונווייטן זיין גרויס-גופיקע פיגור מיט דער בריטער צעפאַטלטער טונקל-גראָער באָרד.

שוין פיר יאָר זינט מ'האָט אים אַראָפגעבראַכט אַהער פון דער פרעמד און אים אַוועקגעזעצט פאַר אַ קאַסיר אין ראַקיטנער וואַלד, נאָר אין שטאָט קער ער זיך נאָך אַלץ מיט קיינעם נישט אָן; ער האָט זיי נישט איבעריק ליב, די שטאָט-יידן, און פון נאָך מלכס טויט אָן זעט ער נאָך אַלץ אויס אַביסל דערשלאָגן. ס'מאַכט זיך, אַז אייניער פון די יידן, וואָס קומען צו אים אין וואַלד האָלץ קויפן, רירט אים מיט עפּעס אָן ביים קנעפל. יצחק-בער גלאַנצט דעמאָלט אויס מיט בייזן די גרויסע

אָפּגעשווינגן מער ווי צוויי חדשים און וואָס האָט שוין באַגראָבן איר חתן — ס'איז שווער, אַ זי זאָל פון עפּעס כאַפּן התפּעלות. חנקע אָבער זיצט די גאַנצע צייט לייטיש, ווי איר יונג-געשטאָרבענע מוטער האָט זי פון תּמיד אָן געלערנט לייטיש צו זיצן, און פּאַרטראַכט זיך אַ ווייל וועגן דעם, וואָס יצחק-בער האָט אַסך שוראַרצן ברוד אונטער די היפּשע נעגל; יצחק-בער איז אַזאַ ווילער, נאָר אָט... וועלן ער זייפט זיך אויס די נעגל, אַז זי באַפרייט זיך סוף-כּל-סוף פון אָט דעם געדאַנק אירן, איז איר שוין שווער צו כאַפּן, וואָס די יינגלעך — מלך מיט חיים-משהן זענען דאָרטן אין דער גרויסער שטאָט אויסן מיטן וואָרט — „אַ באַקאַ-לייקלי", אפשר מיינען זיי מיט דעם די גרויסע שטאָט, וווּ זיי עקסטער-נעווען און דרייען זיך פֿרום, און אפשר רופן זיי גאָר אַזוי די גאַנצע ערדישע וועלט, וואָס יצחק-בער דערמאָנט זי תּמיד נישט צוגוטן.

„גאָטס באַקאַלייקלי רופן זיי אָט די ערדישע וועלט און דער-מאָנען זי תּמיד נישט צוגוטן".

פון יצחק-בערס רייד איז אויך משמע, אַז עמעצער רעכנט דעם רוב מענטשן אַרום זיך פאַר פערד:

„וואָס ווייסן זיי? מ'האָט זיי איינגעשפּאַנט, שלעפּן זיי".

נאָר אויך דאָ איז שווער צו ווייסן, ווער רעכנט אַזוי? יצחק-בער? צי אפשר גאָר זיי — די צוויי יינגלעך חברים. קלאָר איז נאָר איין זאַך: אַרום די יינגלעך וויסלען דאָן גרויסשטעטיקע רעשעדיקע טעג; זיי שלינגען מענטשישע ווילנס, אָט די טעג, און לאָזן אַלעמאָל אַרויס אויף דער גאַס נייע גימנאַזיסטקעס שפּאַצירן. און אַרום און אַרום קלאַפּן רעדער אָן די שטיינער — דראָשקעס פליען אָפּ און אויף. גרויסשטעטי-שע טאַטעס אַרבעטן מיט די מוחות — זיי זאָגן זיך נישט אָפּ פון שיינע איידעמס צו האָבן, נאָר אַליין זענען זיי דערווייל שטאַרק באַשעפטיקט און באַוועגן זיך דאָרטן אַרום די יינגלעך מיט פאַבריקן, וואָס לאָזן רויך, מיט צוגן, וואָס ברענגען מענטשן, מיט קלייטן, וואָס זענען איבערגעפולט מיט שפּע, און מיט טייכן, וואָס וויגן האַלצוואַרג אויף זייערע שוסן. די גוואַלדיק גרויסע שטאָט איז ווי איינגעהילט אין נעפּל. נאָר פון וואָס באַשטייט דען אַ גרויסע שטאָט, וואָס איז איינגעהילט אין נעפּל, אויב נישט פון לעפישע שאָטנס, וואָס ליגערעמען און שרעקן אין וועבן דער וועלט תּהו ובהו?

נאָר אַז ער רעדט נאָכדעם לאַנג וועגן זיי, שווימען דאָך סוף-כּל-סוף אַרויס די פּיגורן פון צוויי יינגלעך חברים, וואָס זענען זיך געקומען לערנען אין דער גרויסער שטאָט: איינער פון זיי, דער יינגערער, איז שוין דעמאָלט געווען אַ שעמעוודיק לאַנגער, אַ בלאָנדער; אַז ער האָט געשמייכלט, האָט עס געהייסן:

„ער ווייסט עפּעס, נאָר ער ווילּ דערפון נישט רעדן".

און דער צווייטער — אַ רויטלעכער ברען, אַ שטיק קוועקזילבער, און דערצו אַ גוואַלדיקער מזל-טוב. דאָס ברענענדיקע מאַטעמאַטיק-קעפּל ברענגט ער מיט זיך טאַקע פונדאַנען, פון ראַקיטנע, פונוואַנען ער שטאַמט און וווּ ער האָט אַמאָל געלערנט אין חדר.

און ביידע דרייען זיי זיך אַרום דאָרטן אין דער טומלדיק גרויסער שטאָט, און ביידע געדענקען, אַז זיי טראָגן קלייניע קוים מערק-זאַמע הויקערלעך אויף די יינגלשע פּלייצעס.

„די ירושה-מתּנה, אַזוי רופן זיי אָט די הויקערלעך און שמייכלען אײנער צום צווייטן, די ירושה-מתּנה פונם קליינשטעטלדיקן יידן דעם טאַטן".

און ביידע דרייען זיי זיך דאָרטן אַרום פאַרטייען, וואָס טומלען, ביידע לייגן דאָרטן צו אַן אויער און זענען צופרידן:

„ס׳איז גוט!"

אַז אײנער פון זיי באַמערקט דאָרט אין שטאָט עפּעס אַ נייס, קומט ער מיט דעם פרייַלעך צו לויפן צום צווייטן:

„האָסט געהערט?"

ער איז נחפּץ:

„הערטער", זאָגט ער, „די וועלט וואָלט נישט וועדט געווען אַ גראָשן, ווען זי לאָזט זיך נישט באַטראַכטן".

דער צווייטער כאַפּט עס באַלד אונטער:

„וואָס זשע", שמייכלט ער, אַ באַקאַלייקלייטל, אַ?... מיט אַ גלעק?"...

און דער ערשטער ענטפערט גלייך אָפּ:

„און נאָך מיט וואָסער אַ גלעק!"...

עטל קאַדיס זיצט אין איר שוואַרצן קלייד און הערט עס שווייגדיק און קאַלט, ווי ס׳פּאַסט פּאַר אַ מיידל, וואָס האָט שוין איין מאָל

די וועלט איז שוין אַרומגעשמועסט. אלא וואָס דען? פאַראַן אינאָוונט אַן אויסגעשטערנטער הימל, דאַרף מען זוכן אויף אים לייטישע וועלטן: מ׳דאַרף לערנען״.

און מ׳הייבט אָן לערנען; מערסטן — אַסטראָנאָמיע. אין די פאַר־נעפלטע ספערן האָט מען אַביסל אַ ידיעה נאָך פון פריער. דערצו העלפט נאָך גאָט אַ קאָמעטע צו יענער צייט. קויפן חברה — די צוויי חברים הייסט עס — אַן אַלטן טעלעסקאָפ ערגעץ־וווּ אין שטאָט אויפן טאָלטשאָק; שוין אַביסל אַ קאַליע אַפילו; מ׳ברענגט אים צו פירן צו אים, יצחק־בערן, אין וואַלד אַריין און מ׳שטעלט אים אַרויף אויפן שטרויענעם דאַך פון זיין שטיבל, און נאָכדעם קלעטערט מען שוין אַהין אַלע אָוונט: פריער זיי — מלך מיט חיים־משהן, און נאָכדעם ער, יצחק־בער מיט דער בארד. אינווייניק, אין שטיבל, ליגט דעמאָלט אויפן בעטל זי, די יידענע זיינע. זי איז אלע יאָרן אַ קראַנקע. זי גע־נעצט, שפרעכט זיך אַליין אַ גוט־אויג און שעלט זיך:

„אַלטער! אַז אָך און וויי צו דיינע יאָרן... קריכסט אויפן דאַך!... האָסט איין שכל מיט יינגלעך״.

און נאָך:

„דאָס ערשטע מאָל אין לעבן, שרייט זי, זע איך, אַז אַן עלטע־רער מענטש זאָל אַזוי נישט שאַנעווען זיין געזונט״.

אויס פרומקייט האַלט זי מיט אים קיין שלום נישט נאָך פון אַמאָל, פון די יונגע יאָרן, איר איז די צייט לאַנג, גענעצט זי און שעלט זיך. נאָר חיים־משה מיט מלכן ברענגען איר פון שטאָט אַ נייעם טייטשחומש מיט אַ „קב־הישר״. מלך שמייכלט און שווייגט, און חיים־משה רעדט איר איין, אַז אַ יידענע, אַז זי איז פרום און קוקט תמיד אַריין אין אַ ספר, קאָן זי מנחיל זיין דעם מאַן עולם הבא.

„אַזוי, אַזוי... אַזוי טוען אָפּ אין משך פון איינעם אַ זומער מלך מיט זיין חבר חיים־משהן״.

און וואָס איז געווען דער סוף?

„וואָס קאָן זיין דער סוף פון צוויי יינגלעך, וואָס האָבן אַ ידיעה אין די פאַרנעפלטע ספערן?״

איינער איז אַרויס אַ מושלם, אַזוי זאָגט יצחק־בער: דאָס איז דער עלטערער, חיים־משה — דער רויטלעכער ברען. יצחק־בער באַקומט

ד. בערגעלסאָן, „אָפּנאַנג״ (2)

קומט צו גיין איינמאָל חיים-משה, דער עלטערער פון די צוויי יינגלעך, און זאָגט, אַז ער וויל שוין בעסער אַ שטענדיקן ווינטערדיקן טאָג.

זאָלן אויפהער שיטן אויף אָט דער שטאָט געדיכטע נעפלדיקע שנייען; זאָל זיין חושך, און אין צוזאַמענגאָס זאָלן דערוואָרגן ווערן אַלע ווילדע געשרייען פון אָט דעם לעפישן תהו ובהו. – מ'דאַרף נישט, זאָגט ער, קיין וועלט, וואָס טויט מענטשן, אידער זי באַפרידיקט זייערע פאַרלאַנגען.

בנוגע צו ביידע, – אַזוי קלערן די יינגלעך – איז זיך גאָט זייער נישט לייטיש באַאַנגען. נאָך אין סאַמע אָנהויב, בשעת ער האָט זיי באַשאַפן, איז ער זיך נישט לייטיש באַגאַנגען. גלייך ער וואָלט דעמאָלט האָבן אַסך שיינע וועלטן אויף אויסצוקלויבן און האָט זיי, ווי אויף צו-להכעיס, אַראָפגעלאָזן דווקא אויף אָט דער, דער אומווערדיקער. איז אָבער קלאָגן זיך נישט שייך; מישן זיך – אויך נישט. איז גאָרנישט: איז מען דאָ גרים... וועט מען זיך אַזוי פֿרומדריייען, מ'וועט זען, הערן און מ'וועט שווייגן. מ'האָט אַן אייגן צוגעטראַכט וואָרט און מ'חזרט עס אַלעמאָל איבער:

„דער שטומער פראָטעסט... דער אייביקער שטומער פראָטעסט".

און אַמאָל באַגעגנט מען זיך מיט אים, יצחק-בערן, און ער דער-ציילט זיי, אַז זינט ער האָט בייַ זיך געפועלט, אַז די וועלט בלייבט אַזוי, ווי זי איז, נישט צום איבערמאַכן, קאָן ער זיך באַגיין אָן איר, און זי אָן אים – אים אַרט שוין לחלוטין נישט, וואָס קיינער רופט אים דאָ נישט אויף קיין חתונות און נישט אויף קיין בריתן... געפעלט עס זיי, די יאַטן, זיי קוקן זיך פאַרוווּנדערט אַדורך און שמייכלען:

„זע נאָר, פאַראַן נאָך איינער"...

און אַ נאָמען גיט מען אים באַלד אַ גרייטן:

„רב גר נומער 3".

צו אים אין וואַלד קומט מען שוין נאָכדעם אָפט – ס'איז סך-הכל אַ וויאָרסט דריי פון שטאָט – מ'בייט זיך מיט די ספרים, וואָס מ'לייענט.

ער, יצחק-בער אַליין, זאָגט צו זיי:

„הערט-זשע אויס, קינדערלעך! שמועסן איז נישטאָ מכח וואָס –

דער זייט אוהל אויפן קול. נאָר די אַלטע האָבן זיך סוף-כל-סוף דער-שלאָגן זייערס, ווייל אויף מלכים טויט איז געווען אַ חשד, אַ גרויסער חשד... מלכן האָט מען געלייגט אין עק בית-עולם, ביים קאַרשנבוים לעבן דעם בעריזשינעצער אַפּטייקערס קלענערן ברודער, דעם דאָקטאָר – לעבן נאָך גאָר אַ יונגן בחור אַ דאָקטאָר, וואָס פון צו פלייסיקן לערנען האָט ער באַקומען אַ לונגנפעלער און האָט זיך אויסגעהיילט מיט קאַר-באָל... אויף זיין מצבה איז געווען אויסגעקריצט מיט גאָלדענע רוסישע ווערטער:

„אַ קרבן פון ליבע צו הייליקער וויסנשאַפט".

III

אַז די מיידלעך קערן זיך נאָכדעם אום צוריק אַהיים, געדענקען זיי שוין מן-הסתם יעדערע פאַר זיך, אַז איצט באַשיצט זיך מלכס קבר אונטערן שאָטן פון אָט דער דאָקטאָרשער געהייליקטער מצבה, זיי שווייגן און קוקן נישט איינע צו דער צווייטער.

אַרום איז שטיל, און די שאָטנס פון די בוימער פאַלן שוין ממש טונקלעע און פיל גרעסער, ווי די שאָטנס פון האַלבן טאָג, די מיידלעך דראַפען זיך אַרויף אויף אַן אָנגעשפאָלטענעם ראָוו און לאָזן זיך אַרויס פונם וואַלד נישט מיטן בריטן פּאַרשטויבטן שלייאַך, נאָר מיטן שמאָלן שטעגעלע, וואָס איז באַליבט, ווי אַ פּאַרקירצטער זומערדיקער וועג, באַהאַלטן אינם היפשן וואַקסנדיקן גראָז פון גרינע, באַאַרבעטע פעלדער. אָט לאָזט זיך דאָס שטעגעלע אַראָפּ אין אַ גרינעם טאָל, וווּ אַן-איינזאַמער קוואַל, אַ ברונעם רוט תמיד מיט אַ הייליקער כשרער רויקייט: ביי אָט דעם קוואַל איז תמיד שבת. אָט הייבט זיך דאָס שטעגעלע אַרויף אויף אַ קליינעם בארג און מיטאַמאָל, ווי אַ שמאָלע לאַנגע האַנט, טוט זיך עס אַ שטרעק אויס צו יענעם לינקן עק ראַקיטנע, וואָס מיט די צוויי קלויסטער-שפיצן און מיט דער שול-יאַרמולקע אינמיטן – פון דאָרטן פילט זיך שוין אַהער די גאַנצע מידקייט מיטן סוף פונם לאַנגן זוניקן טאָג. פון די פיל אָנגעווארפענע טשערעפענע דעכער פילט זיך אַהער אָט די מידקייט, און פון דער לעצטער זון, וואָס אויף זיי און אויף

פֿלוצים אַזאַ פֿרום פּנים, גלייך ער דאַוונט מיט גרויס כוונה. ער שליסט צו די אויגן, שאָקלט אַהין און צוריק מיטן קאָפּ און זאָגט אויף אים עדות:

„ער האָט מיט וואָס צו אַרויס אויף דער וועלט. נאָר ער איז אַן עקשן — ער ווילּ נישט"...

און דער צווייטער, דער בּלאָנדער און שעמעוודיק לאַנגער מלך? איינמאָל איז אַהער, צו יצחק-בערן אין וואַלד אַריין, מגולגל געוואָרן אַ פֿרעמדער יונגערמאַן. ער איז געווען אַ ווקסיקער און זייער אַ שטילּער. ער האָט געהאַט אַ דערשלאָגן אויסזען. אפשר האָט אים אַ וואָסער ס'נישט איז אומגליק געטראָפֿן. אין ראַקיטנע האָט מען געזאָגט, אַז ער איז פֿריער געווען פֿאַרשיקט. גאַנצע צוויי יאָר איז ער געווען פֿאַרשיקט. איטלעכס מאָל, וואָס צו יצחק-בערן אין שטוב זענען אַריינגעקומען מענטשן פון שטאָט, האָט מען דעם יונגנמאַן אויף גיך אַריינגעפאַקט צו דער יצחק-בעריכען אין אַלקער און מ'האָט פֿאַרמאַכט נאָך אים די טירן. ער האָט דאָ אָפּגעלעבט מער ווי אַנדערהאַלבן יאָר; ער האָט דאָ געהאַט דעם קליינעם אַפּטייק-מאַגאַזין, ער איז געווען עטלּ קאַדיס חתן און איז געשטאָרבן.

אַז יצחק-בער בּלייבט שטיל, בּלייבט אויך שטאַרק שטיל די גאַנצע לאָנקע לעבן אים, און פון דער לופט, וואָס אַרום, הויבט אָן ווי אַרומצוקריכן און נאָגן דער נאָך-פּסחדיקער זומערדיק-פּרישער טאָג פון מלכס טויט. ס'געדענקט זיך, ווי אין גאַס פֿאַר מלכס שטיבּל זענען דעמאָלט אַ גאַנצן בייטאָג געשטאַנען דער דאָקטאָר גראַביי מיט זיין שוועגערין בראָמבּערג, דער באַלעבאָס פונם גרויסן סקלאַד פון ערד-מאַשינעס מיט זיין פרוי, וואָס טראָגט פּענסנע, חנקע לייבער, עטל קאַדיס, יצחק-בער און נאָך אַסך אַנדערע מענטשן, און איטלעכס מאָל, וואָס אַ פרעמדע פּוד איז אָנגעקומען קיין ראַקיטנע, האָט זי זיך אָפּגע-שטעלט, און מענטשן האָבן זיך דערפרעגט, ווער איז דאָס געשטאָרבן. מ'האָט זיי געענטפֿערט:

„מלך, מלך פונם קליינעם אַפּטייק-מאַגאַזין".

נאָר זיי האָבן נישט געווּסט, ווער מלך איז. און נאָכדעם האָט מען זיך שוין דאָרטן אויפן בית-עולם געאַמפּערט מיט חברה-קדישא צוליבן אָרט. יונגע מענטשן האָבן קענען אַ האַלבע שעה געטענהט פון

האַנדל־ט, ווי דער שווער זיינער, מיט זעק. ער האַלט ביי זיך אַ קינד אויף די הענט און דערציילט, אַז חיים־משה איז געבליבן דער זעלבי־קער פריילעכער, וואָס אַמאָל. אים, פישלען, באַקוקט ער אַזוי פריילעך פון אַלע זייטן, בשעת ער זעצט זיך אַרויף מיט אים פונם וואָקזאַל אויף איין פֿאַעטאָן, און פרעגט ביי אים:

„איז וואָס־זשע זאָגסטו, פישל? די באָרד, זאָגסטו, וואַקסט, און די צרות — אויך?"

„יאָ, ענטפֿערט אים פישל: ס'איז טאַקע אַזוי: די באָרד וואַקסט, און די צרות — אויך. אָבער פונוואַנען ווייסטו, חיים־משה? כ'האָב דען געזאָגט?"

דערנאָך שווייגן זיי אַביסל, און חיים־משה פרעגט ווידער:

„זאָג מיר נאָר, פישל, פון וואָס איז דאָס מלך פֿלוצים געשטאָרבן?"

„פון וואָס זאָל ער שטאַרבן?" ענטפֿערט פישל: „פון וואָס שטאַרבן דען אַלע מענטשן?"

„אַזוי?" וונדערט זיך חיים־משה און קוקט אויף פישלען מיט חשד. „פון דעם, זאָגסטו, וואָס סע שטאַרבן אַלע מענטשן? און מער פון גאָרנישט... אַ?"

אַ צווייטן האָט אין וואַלד פאַרכאַפט דער בייטאָגעדיקער גאָס־רעגן, און אַז ער גייט נאָכדעם דורך פאַרבייי יצחק־בער דעם וואַלד־קאַסירס שטיבל, שטעלט ער זיך אָפּ און הערט: יצחק־בער היצט זיך דאָרטן און טענהט, אַז מלכן האָט דאָ אין שטאָט קיינער, ווי ס'געהער צו זיין, נישט געקאָנט.

„וואָס וועט מען אים דערציילן מעשיות? שרייט ער: אַפילו די צווייי־דריי מיידלעך, וואָס האָבן זיך אַרום אים געדרייט, האָבן אים אויך נישט געקאָנט".

און חיים־משה האָט דאָרטן דערפון ווילד הנאה און לאַכט גוט־מוטיק אויס דעם ברוגזן יצחק־בערן.

„נו, גוט אַזוי, גוט אַזוי", זאָגט ער יצחק־בערן: „וואָס־זשע דען האָט געווואָלט ער, יצחק־בער?"

אין יענעם זעלבן אָוונט האָט זיך שוין ווידער שפּעטער ווי

זייערע קוימענס. ס׳קלינגט דאָרט אַן איינציקער מיטעלער קלויסטער-גלאָק. מיט מידע אָפּגעריסענע קלאַנגען באַגלייט ער פון דאָרטן אַרויס דעם טאָג, און די קלאַנגען קומען אַהער פאַרדאגהטע, אָפּגעשוואַכטע און דערצייל־ן דאָ דעם טאָגס שבחים:

„גוטן אַ שיינער טאָג, אַ ריינער טאָג".

עטל קאַדיס די קורסיסטין האָט נאָך אַל־ן אַן אויסזען פון אַ פרוי, וואָס טיף אין זיך פילט זי־ מיט אַל־ע חושים, ווי דאָס לעבן טוט איר אויף צול־הכעיס. זי קאָן דערצו מיט גאָרנישט נישט העלפן, שווייגט זי. און חנקע ליובער קאָן זיך שוין מער נישט איינהאַלטן און ווי־ל ווייסן, צי ס׳איז אמת אָט דאָס, וואָס מ׳האָט איר געזאָגט ביי עזריאל־ פויזנער אין דער גרויסער כל־־בו־קלייט. דאָרטן האָט מען איר דערצייל־ט: יצחק־בער האָט אַנומעלטן נעקויפט אין וואַלד אַריין אַ קעסטל־ טשוואַקעס, האָט ער געזאָגט, אַז ער האָט געהאַט אַ בריוו — אינגיכן דאַרף אַהער אַראָפּקומען מלכס חבר — חיים־משה.

„ס׳איז אמת?" פרעגט זי ביי עטלען, „ער דאַרף טאַקע אַהער אַראָפּקומען, חיים-משה?"

„ס׳איז אמת, ענטפערט עטל־".

און ווידער טראַכט זי וועגן עפעס, עטל קאַדיס, קוקט אויף עמעצן אַרויס און שווייגט.

נאָר אָט פאַרשפרייטן זיך איינמאָל קלאַנגען, אַז ער איז שוין אַהער אַראָפּגעקומען, מלכס חבר חיים־משה. אין אַ פשוטן וואָכעדיקן פאַרנאַכט פאַרשפרייט זיך אָט דאָס נייס און בל־אַנזשעט אַרום איבער דער שטאָט צוזאַמען מיטן גל־עקער-קלאַנג פון צוריקגעקומענע און אויסגעל־יידיקטע וואָקזאַל־בעל־־עגלהשע פאַעטאָנעס. עמעצער איז שוין אפילו געפאָרן מיט אים פון וואָקזאַל אויף אַ בעל־־עגלהשן פאַעטאָן און דערצייל־ט נאָכדעם ביי זיך אינדערהיים בשעת טיי־־טרינקען:

„ער איז פאַרפאָרן גלייך צו יצחק־בער דעם וואַלד־קאַסיר, חיים-משה".

דאָס דערצייל־ט פישל ריכטמאַן, וואָס איז אַמאָל אויך געווען אַן עקסטערן, און איצט וווינט ער אין טאָל אויף דער אַלטער שטאָט און

זאָל נישט וויסן וועגן אירע ליידן און וועגן אירע שלאָפלאָזע נעכט, וואָלט זי אויף ביינאַכט באַדאַרפט אויסלעשן דעם לאָמפּ ביי זיך אין צימער".

נאָר ראַקיטנע רוט, און קיין רעכטן מענטשן באַגעגנט מען שוין נישט. שטייט ער נאָך אַ וויילע איינער אַליין דאָ אַקעגן עטל קאַדיסעס באַלויכטענעם פענצטער, דריקט שמייכלדיק די פּענסנע צו דער נאָז און זעט:

עטל דרייט נאָך אַביסל מער דעם לאָמפּ אַרויס — זי נעמט צו דעם לאָמפּ פונם טישל און טראָגט אים צו נאָך אַביסל נצנטער צום פענצטער.

IV

מלכּס חבר, חיים־משהן, איז נאָך אינם טאָג פון זיין קומען אויסגעקומען זען זיך מיט אייניקע ראַקיטנער איינווינער. אינמיטן הייסן העלן טאָג, ווען דער בעל־עגלה, וואָס האָט אים געפירט דורך דער שטאָט פון וואָקזאַל, האָט זיך אָפּגעשטעלט אין איינגעבראָכענעם האַלב־קיילעכיקן מאַרק, כּדי אַראָפּציהלאָזן דעם צוויטן פּאַרשוין און אים אַרייַנצוטראָגן די זאַכן אין שטוב, האָבן דעם פּאַעטאָן שעמעוודיק אַרומגערינגלט אַ מענטשן אַכט יונגע ראַקיטנער קרעמער, פון די, וואָס האָבן דאָ אַמאָל אינאיינעם מיט אים, חיים־משהן, אין איין חדר געלערנט. וויבאַלד דער פּאַעטאָן האָט זיך מיט אים אָפּגעשטעלט פונקט אַקעגן זייערע קלייטן, האָט שוין נישט געפּאַסט, זיי זאָלן בלייבן פונדערווייטנס און נישט צוגיין אים באַגריסן. חיים־משה — אַ געל־בערדלדיקער יונגערמאַן אין אַ גרוי יעגער רעקל, וואָס האָט אים אַביסל געהויקערט אין די בריטע אַקסלען און אין די פלייצעס — האָט געמוזט אַראָפקריכן פון פּאַעטאָן און אָפּנעמען ביי זיי דעם שלום־עליכם. ביי אים אויפן בלאַסן געזיכט האָבן דערביי געשמייכלט נישט מער, ווי די צוויי טונקעלע בלישטשענדיק פּאַרוווונדערטע אויגן. די יונגע קרעמער האָט עטלעס דערקענט און איטלעכן אָנגערופן ביי זיין אַמאָליקן חדר־נאָמען. אַלע זענען זיי געווען טאַטעס

אַלעמאָל געלויכטן אינם פענצטער פון עטלְ קאַדיסעס צימער, וואָס גייט אַרויס צום הינטערשטן בריטן זייט־גאַסל. אַרום צוועלף אַזייגער בייגאַכט שטייען דאָרטן די הייזער אויסגעלאָשענע און פאַרגעסענע — זיי דרימלען צוזאַמען מיט זייערע שלאָפנדיקע באַלעבאַטים, און נאָר אין תלמוד־תורה אַריין קערט זיך דאָרטן אַרום פרעגערן דער פאַרוואַלטער, אָט דער, וואָס חוה פויזנער האָט זיך אים פון זעכצן יאָר אָן אויפן האַלז געוואָרפן, און איצט האָט זי זיך מיט אים אויסגעהערט צו באַגעגענען און ווערט אינגיכן אַ כלה פאַרן יונגן בעריזשינעצער דעסלערן — פאַר דעסלערן פונם נייעם גרויסן בערי־זשינעצער בראָווער. אַ גאַנצן אָוונט איז פרעגער געזעסן בייַ די בראָמבערגס אין הויז און האָט נעשוויצט פון צופיל טיי־טרינקען און פון די פיל געלונגענע עזותדיקע געדאַנקען, וואָס ער האָט אַרויסגע־זאָגט. ער האָט געשיט אַלדעס בייז אויף חוה פויזנער און אויף איר טאַטן, און אַלע אַרום אים האָבן דאָרטן נישט געהאַט קיין זייטן און האָבן איינגעפונען, אַז ער איז אַ ליץ און אַ פאַרשלעפטע קרענק:

„בשעת ער רעדט אויף חוה פויזנער און אויף איר טאַטן, איז ער דיר ממש אַ ‚געני' אָט דער פרעגער".

מ'האָט אים געבעטן: „אַנו, פרעגער, דערציילט נאָך עפעס".

איצט קערט ער זיך אום צו זיך אַהיים און איז צופרידן. הייַנט האָט ער אויסגענומען. נאָר בשעת ער גייט דורך דאָס הינטער־שטע זייט־גאַסל און דערזעט דאָרטן עטלְ קאַדיסעס באַלויכטן פענצטער, בלייבט ער אַוויילע שטיין און טוט אַ דריק די פענסנע צו דער נאָז מיט אַזאַ מינע, גלייך פון יעדן דריק, וואָס ער טוט פונאויבן מיט די מיטלסטע דריי פינגער, וועלכע ווי געבוירן איינוויניק אין זיין פלינקן עזותדיקן מוח אַ טיפער און שפּאָגל־נייער שפּיצל־געדאַנק.

„עטלְ קאַדיס"... טראַכט ער.

און אים וויל זיך שוין מער נישט גיין אַהיים שלאָפן. ווען ער באַגעגנט דאָ אַ רעכטן מענטשן, וואָלט ער אים אָנגעוויזן אויף אָט דעם באַלויכטענעם פענצטער.

„עטלְ קאַדיס, וואָלט ער אים געזאָגט, ווען זי ווילְ, אַז קיינער

גלייך ער האָט עפּעס פֿאַרגעסן מיט זיך מיטנעמען – דאָס איז געווען אַ מאָדנע, צעטראָגענע, אָפּגעריסענע און געשווינטע באַוועגונג. דעם מיידלס בליק איז געווען אַ קלוג-פֿאַרוווונדערטער, אַ האַלב-שמייכלדיקער און אַ ביסל אַן עזותדיקער.

„ווער איז זי?" האָט ער בײַם בעל-עגלה אַ פֿרעג געטאָן.

און בשעת ער האָט נאָך אַלץ געפּילט יעדע מינדסטע באַוועגונג פֿונם מיידלס מיוחסדיקע פּילבאַרע פלייצעס, און אַפּילו פֿון אירע שטאַרק הויכע שוך-קאָרקעס, אויף וועלכע איר גלייכע פּיגור איז געשטאַנען אַביסל אָנגעבויגן, ווי אויף שטאָלצן, איז שוין דער בעל-עגלה גועזען צו אים האַלב אויסגעדרייט, נישט געווּסט, צי ער טרעפט מיט דער פֿאָכצנדיקער בייטש אין די לויפּנדיקע פערד, און האָט געענטפֿערט, אַז דאָס איז חוה פֿוזנער, דאָס שענסטע מיידל אין ראַקיטנע, אַז זי האָט שוין אַמאָל ליב געהאַט פֿרעגערן, דעם פֿאַרוואַלטער פֿון תּלמוד-תּורה, און אַז איצט ווערט זי אינגיכן אַ כלה פֿאַר דעסלערן:

„פֿאַרן יונגן דעסלערן פֿון בעריזשינעץ".

„פֿאַר דעסלערן?"

חיים-משה האָט נישט געווּסט, ווער דעסלער איז. אַז ער איז געקומען אין וואַלד אַריין, האָט ער דערזען יצחק-בערן מיטן ווייב אינדרויסן בײַם שטיבל און האָט גלייך אָן דעם פֿאַרגעסן. מ'האָט דאָרטן אַ גאַנצן אָוונט גערעדט וועגן מלכס זיין אין ראַקיטנע, און יצחק-בער האָט זיך געבייזערט; ער האָט געטענהט, אַז מלכן האָט דאָ אין ראַקיטנע קיינער נישט געקענט. חיים-משה האָט געלאַכט: יצחק-בער איז געווארן אַסך בייזער.

„אַ-יאָ, בייזער?" האָט ער פּריילעך געפרעגט בײַ דער יידענע.

אָקאָרשט שפּעט נאָך א האַלבער נאַכט, ווען יצחק-בער האָט אים אַרײַנגעפֿירט שלאָפן אין דער צווייטער צוגעגרייטער האַלב פון שטיבל, איז חיים-משה געווארן, אַז דעסלער איז אַן אינזשינער, אַ פּרעמדער. ער האָט אַ חלק אין די פּיר-ווי־ארסטנדיקע ריטניצער טאָרף-זומפן און האָט נישט לאַנג אויסגעבויט אין בעריזשינעץ דעם

פון קינדער, באַוואַקסענע און שווער־באַוועגלעכע. ביי איינעם האָט חיים־משה שמייכלדיק איבערגעמאָסטן די בּאָרד און אים באַוויזן, אַז זי האַלט צוויי טפחים מיט אַ שטיקל. אַ צווייטער האָט נאָך אַלץ, ווי אַמאָל, געהאַט אַ היפּשן רויטן פּליאַם אויפן שטערן און אַראָפּ־ נידעריקער פון לינקן אויג: ער איז שוין איצט געווען אַ קצב. בשעת די איבעריקע זענען געשטאַנען אַרום חיים־משהן מיט נאַריש־ שמייכלדיקע פנימער און האָבן נישט געהאַט וועגן וואָס צו רעדן, האָט זיך דער רויט־פּליאַמיקער פּלוצים באַדעקט מיט אַ געדיכטער שעמצוודיקער פּאַרב און האָט אויך אַזוי פּלוצים אָנגעהויבן רעדן צו חיים־משהן אויף „דו", פונקט ווי אַמאָל, בשעת זיי האָבן געלערנט אין איין חדר:

„כ׳האָב געהערט זאָגן: שרייבסט שוין גאָר ביכלעך פון מאַטע־ מאַטיקע, האָב איך געהערט זאָגן"...

„וואָס?" חיים־משה האָט זיך מיטאַמאָל און מיט וווּנדער צו אים אומגעקוקט: „יאָ, ביכלעך פון מאַטעמאַטיקע".

און ביידע, ער מיטן רויט־פּליאַמיקן יונגנמאַן, האָבן זיך אַזוי אַ ווייל געקוקט אין די אויגן און האָבן גוטמוטיק געלאַכט אייגער דעם צווייטן אין פּנים אַריין.

— ביכלעך פון מאַטעמאַטיקע...

„ניין, וואַרט צו, האָט חיים־משה געזאָגט, אַריינזעצנדיק זיך אין פּאַעטאָן: זאָלן זיי אַזוי נישט אויסלאַכן די ביכלעך פון מאַטע־ מאַטיקע — ס׳איז אַ שכלדיקע זאַך".

דער פּאַעטאָן האָט שוין אָנגעהויבן אָפּפּאָרן, האָט ער זיך געמוזט אַביסל אַ בייג טאָן צו די, וואָס בלייבן, און העכערן זיין קול:

„אָט, למשל, ווי אַ דאָמינע..."

נאָר בשעת ער האָט זיך אַזוי אַרונטערגעבויגן אויף צוריק, האָט ער פּלוצים דערזען אונטער זיך דאָס שיינע שלאַנק־וווקסיקע מיידל, וואָס שטייט שוין אַ היפּשע ווייל אויפן געשניצטן גאַניק פון איר פּאָטערס הויז. ער האָט זיך באַגעגנט מיט אירע היפּשע כמעט בוליטע אויגן און האָט אין צעטראָגנקייט געמאַכט אַזאַ באַוועגונג,

פייכט און פֿאַרריסן האָט זיך דאָרטן געשוואַרצט דאָס היפשע פֿאַר־
זשאַוועלטע שלעסל און געסטאָרטשעט אַהער צום וואַלד צו. און נאָר
פון דער קליינער האַלב־אָפֿענער שטאַל, וואָס הינטערן שטיבל, האָט זיך
געהערט, ווי דאָס פערד טרעט איבער פון איין פוס אויפן צווייטן
און כראָמטשעט האָבער מיט געזונטע און שטומפיקע פערדישע ציין.
דאָס פערד ווערט דאָרטן אַלע וויילע אַנטשוויגן, פֿאַרטראַכט זיך, אַפּנים
הערט זיך איין און קיין וויידער.

חיים־משה איז אַריבערגעקראָכן דעם וואַלד־טויער און האָט זיך
אַוועקגעזעצט מיטן ווענג, וואָס פירט אין שטאָט. בדיעבד איז געווען
נישט קרום, וואָס ער איז אַזוי סתרי אויפגעשטאַנען. ער האָט באַדאַרפט
אַ קוק טאָן אויף דער שטאָט, ווו ער איז שוין קרוב זעכצן יאָר נישט
געווען, און זען, צי פון דער שטוב, וואָס זיין פֿאַרשטאָרבענער פֿאָטער
האָט דאָ אַמאָל פֿאַרקויפט, איז נאָך דער גרויסער רעקיטנער שרפה
נאָך עפּעס געבליבן.

די שטאָט האָט ער געפונען אַ פּיל פֿאַרגרעסערטע און שענער
געווארענע, באַפּוצט מיט אַסך פֿאַרמעגלעכע ניי־אויסגעבויטע הייזער,
וואָס שלאָפֿן צוזאַמען מיט גאַנצע געסלעך און זאָגן נישט אויס, צו
וועמען זיי געהערן — רעקיטנע איז באַנייט און באַרייכערט געווארן,
זינט לעבן איר האָט זיך אויסגעבויט דער וואָקזאַל. לעבן איינגע־
בראָכענעם האַלב־קיילעכיקן מאַרק איז ער אַרגע געשטאַנען אָקעגן
נייעם הויז מיטן געשניצטן גאַניק, וווּ ס׳איז נעכטן געשטאַנען דאָס
שלאַנקע שיינע מיידל, און איז אַוועק ווייטער.

אינם ווייטסטן לינקן שטאָט־ווינקל האָט ער געטראָפן דאָס אָרט
פון זיין פאָטערס שטוב פוסט און באַוואַקסן מיט געדיכטן ווילדן גראָז.
פונם טויר, וואָס אויף אָט דעם גראָז, זענען ביי חיים־משהן שטאַרק
נאַס געווארן די שיך. ער האָט זיך אַרומגעקוקט, צי ס׳איז קיינער
נישטאָ, און האָט געזומען זוכן די בודיקעס, ווו ער האָט זיך
קליינערהייט געשפילט. זיין אויג האָט דערזען א שטיקל צעפוילטן,
אין דער ערד איינגעגראָבענעם סלופ, אַן אויסגעקרישעטן און שוואַרץ־
געווארענעם, מיט אַן אויסגעהוילט לאָך אין דער מיט, ווי די לאָך
פון אַן אַלטן צעפוילטן באַקצאָן, האָט ער זיך אָנגעבויגן און האָט עס

נייצם גרויסן ברָאוער, און אז חוה פויזנער איז דאָס זעלבע מיידל, וואָס איז די לעצטע צייט פאַר עפעס אין כּעס געווען אויף מלכּן און האָט אים דאָך אינם געשלאָסענעם שטיבל אָנגעצונדן דאָס לעמפל אויפן צווייטן טאָג נאָך זיין טויט.

„נו, און געשטאָרבן?... האָט חיים־משה צו יצחק־בערן פלוצים אַ זאָג געטאָן. פון וואָס איז מלך פלוצים געשטאָרבן?"

ער האָט געוואָלט אָנהייבן וועגן עפעס זיך דערפרעגן.

נאָר יצחק־בער האָט אויף דעם נאָר אַ מאָל געטאָן מיט דער האַנט; געהייסן האָט עס, אַז ער, יצחק־בער, איז שוין צו אַלט:

„ער ווילּ דערפון נישט רעדן".

אויף מאָרגן, נאָך אָט דעם געשפּרעך ביי יצחק־בערן אין וואַלד־שטיבל, איז חיים־משה אויפגעשטאַנען נאָך מיטן טאָגליכט — אַן אַנדערהאַלבן שעה פאַר זון־אויפגאַנג. אים האָט נישט געלאָזט שלאָפן דאָס נייע געלעגער; צי אפשר האָט אים אַזוי פרי אויפגעוועקט דער ריח פון פרישן וואַלד, וואָס האָט אַ גאַנצע נאַכט אַרײַנגעדרונגען דורך די אָפענע פענסטער.

אַז ער האָט זיך אָנגעטון און איז אַרויסגעגאַנגען אינדרויסן, איז נאָך דער וואַלד, ווי ביינאַכט, געשטאַנען דרימלענדיק און שטיל. ער איז לעבן דער שטוב געווען שטאַרק הויך און געדיכט. מיט אַלע רויקע צווייגן און הויכע בוירשפּיצן האָט ער זיך געצויגן צום צוויי מאָל הויכן, גרוי־ווערנדיקן הימל. חיים־משה האָט געקוקט אויף אים און האָט זיך פאַרטראַכט:

„אַ נייע אָרט".

און מיטאַמאָל האָט ער זיך אַ דריי געטאָן אַזוי פריש און גרינג, ווי נייגעבוירן. אין דער צווייטער האַלבער שטוב, ווו ס׳האָט געווינט יצחק־בער, איז מען נאָך געשלאָפן. דער שטויב פאַר די פענסטער איז דאָרטן געווען פּאַרקערט, און לעבן קלעצל, וואָס לייגט פאַר דער טיר אויפן אָרט פון אַ טרעפל, האָט זיך געוואַלגערט אַ ווייס שטיקל פּאַפּיר, אַ באַשריבענס מיט יצחק־בערס קרומע ציפער. דער טויער פון וואַלד איז נאָך אויך געווען פון אינווייניק געשלאָסן,

פנים אַריין און טראַכט וועגן עפעס. און פּלוצים, ווי אומגעריכט, טוט ער צו אים אַ זאָג:

„כ׳מיין, דו פסראַדט שוין נישט זיין קיין יונגערמאַן, אַ?"

ער בּלייבט אַ ווייל שטיין מיט די צונויפגעצויגענע אויגן און גיט צו:

„כ׳מיין, אַ יאָר צוויי-דריי-און-דרייסיק אַוודאי, אַ?"

חיים־משה הָאָט געשמייכלט, בשעת ער הָאָט זיך צעשיידט מיטן יידן:

„אָט הָאסטו דיר..."

דאָס גאנצע באַגעגענעניש איז קיין אויסגעבּאָלן איי נישט ווערט געווען. לויטן יידנס חשבון איז נאָר אויסגעקומען, אַז ער, חיים־משה, איז מיט אַ פּאָר יאָר עלטער, ווי ער הָאָט געריכט. דאָס איז געווען אַן אַבסורד... נאָר מעגלעך — יידן הָאבן דאָ אין ראַקיטנע געהאַט פרייַע קעפּ: זיי הָאבן גוט געדענקט, וויפל יעדער איז אַלט:

„כ׳מיין, אַ יאָר צוויי-דריי-און-דרייסיק אוודאי, אַ?"

ער הָאָט פּאַרגיכערט די טריט. די גאַנצע מעשה מיטן באַגעגנטן יידן הָאָט צומיל באַהערשט דעם מוח; ער הָאָט געוואָלט קומען פּאַרפרי אין וואַלד אַריין, טרעפן יצחק־בערן ביי טיי־טרינקען און עס פּאַררעדן. איז שוין אָבער די זון געווען פון לאַנג אויפגעגאַנגען, בשעת ער הָאָט צום טויער פון וואַלד דערגרייכט. יצחק־בער הָאָט זיך שוין געפונען אין צווייטן עק וואַלד לעבן קאָנטאָר, וווּ מ׳הָאָט געטעסטע קלעפקע, און די יצחק־בעריכע איז שוין געווען אַוועקגעפאָרן מיטן וואַלד־פערד־און־וועג אין נאָענטן דאָרף, כדי צו קויפן אויבס יאון פרעגלען עקיבאָסאָנען, דעם באַלעבאָס פון וואַלד, איינגעמאַכץ. נעכטן שפעט אינאָוונט הָאָט זיך יצחק־בער עטלעכע מאָל מיט איר געאַמפערט:

„אַז איך זאָג איין וואָרט, זאָג איך: מען דאַרף זיך פּאַר אים נישט זאָרגן און מען דאַרף אים נישט פרעגלען קיין איינגעמאַכץ".

און זי הָאָט נישט געפאַלגט און הָאָט באַלד נאָכן אויפשטיין קראַנקערהייט געטאָן דאָס איריקע.

באַטראַכט: דאָס איז געווען אַלץ, וואָס דאָ אין ראַקיטנע איז פון זיין פאָטערס הויז געבליבן. ער האָט זיך אויפגעהויבן און האָט זיך געלאָזט גיין צוריק דורך דער שטאָט אין וואַלד אַריין. נאָר אויף דער מיטלסטער לאַנגער גאַס האָט זיך מיט אים עפעס געטראָפן. די זון איז נאָר-וואָס געווען אויפגעגאַנגען, און וויבער האָבן געטריבן צו דער טשערעדע. לעבן ראָז-געפאַרבטן הויפּ, אַרום וועלכן ס׳האָט זיך געפונען א גרויסער סקלאַד פון צרד-מאַשינעס, האָט אים באַגעגנט אַן אַלטיטש-קער ראַקיטנער ייִד, דער ערשטער גאַנצפרי אויפ-געשטאַנענער און צעקנייטשטער ראַקיטנער ייִד: און האָט גענומען אויף אים קוקן מיט גרויס נייגעריקייט און מיט חשד. חיים-משה האָט זיך אָפגעשטעלט און האָט צום ייִדן אַ שמייכל געטאָן:

„וואָס קוקט איר אַזוי, רב ייִד? כ׳בין אַ היגער".

ער האָט זיך באַלד ביים ייִדן געזומען דערפרעגן, צו וועמען דאָס ראָז-געפאַרבטע הויפּ מיטן סקלאַד געהערן. דער ייִר האָט געענטפערט:

„צו וועמען זאָלן זיי געהערן? צום יונגן בראָמבערגן; אַלץ, וואָס ער זעט דאָ אויפן ראָג, געהער צום יונגן בראָמבערגן".

ס׳האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז חיים-משה ווייסט שוין אויך וואָס ס׳נישט איז וועגן אָט דעם בראָמבערגן: נעכטן בייטאָג, בשעת דער בעל-עגלה האָט אים געפירט פון וואָקזאַל אין וואַלד אַריין, האָט ער זיך צו אים האַלב אויסגעדרייט, זיך דערפרעגט, צי ער, חיים-משה, איז אַ „געענדיקטער", און האָט אים דערציילט, אַז דאָ אין שטאָט איז אויך פאַראן איינער אַ בראָמבערג:

„שוין איין מאָל אַ בראָמבערג — ווי איך בין אַ ייִד: נאָך צוריק מיט אַ יאָר פערצן חתונה געהאַט פאַליובווי".

ער האָט שוין אַפילו געווּסט, אַז אָט דער בראָמבערג איז אַ „פאָפעטשיטל" פון דער תלמוד-תורה. דער ייִד אָבער איז פאָרט נייגעריק, ער ווייל וויסן: ווער איז ער אַזוינס פון ראַקיטנע. און אַז חיים-משה זאָגט עס אים, באַרויקט ער זיך:

„ישראלס זון?" זאָגט ער, „כ׳האָב נישט געקאָנט ישראלן?"

ער ציט צונויף די אויגן, קוקט אַזוי חיים-משהן גלייך אין

„יעדנפאַלס דאַרף ער זיך אַליין נישט פיניקן מער ווי ס׳פיניקט אים אָט דער אַלטער ייד פון זיין שטעטל״.

ער איז אַזוי געפליבן ליגן און האָט זיך פאַרטראַכט: דעם יידנס גרינבליך-נאַסע שטיינדלעך, די אויגן – דאָס איז די אייביקייט, וואָס זעט גלייכגילטיק צו, ווי יונגע ווערן אַלט און בלייבן ביי נישטאַפרי-דיקטע פאַרלאַנגען. וואָס איז אַזוינס אָט דער ייד? אַ פיין פון אָפגעלעב-טע דורות, אַן אַלט גלייכגילטיק וועזן, וואָס אָנערקענט דיך נישט. וואָס וואָלט ער דען געזאָגט וועגן דיר, ווען ער זעט, ווי דו פלאַטערסט צווישן פאַרטיי-חברים אונטער באַריקאַדעס? וואַרט. ס׳איז אַ געדאַנק — ער וואָלט וועגן דיר גאָרנישט נישט געזאָגט; ער וואָלט נאָר אַ פּאַטש געטאָן איבער זיין פושקעלע און וואָלט געטאָן וועגן דיר אַ קלוגיטשקן שמעק טאַבעק. – ער איז דיר פרעמד, אָט דער אַלטער, דאַרפסט פאַרגעסן אָן זיינע צונויפגעצויגענע אויגן און אָן זיינע נישט דערזאָגטע שאלות...

און צווייטנס:

וואָס וואָלט דען ער, חיים־משה, געטאָן מיט זיין יוגנט, ווען ער האָט זי איצט נאַכאַמאָל? צי וואָלט ער געפאָלגט דעם יידן און וואָלט געעפנט דאָ אין ראַקיטנע אַ באַקאַליי-קלייטל?

„נאַרישקייטן״.

אים געפעלט נישט דער ענין פון אַ באַקאַליי-קלייטל, וועט ער דאָ אויפן בעט ליגן. דאָס צימער איז אַ היפש, אַ ריינס, מיט נייע ווייסע וועגט, ס׳האָט אַ שטאַרק נידעריקע סטעליע, און דאָס פרישע טשערעט-גראָז, וואָס אויף דער ליימיקער פויש אָפגעשמירטער ערד, פאַרשפרייט אַרום זיך אַ שאַרפן ריח פון נאָענטן שבועות און פון גויישער דאָרפישער היימלעכקייט. דאָס רויטע האַלבע פאָרהענגל פלאַטערט פונם גריגן ווינטל אויפן אָפענעם פענצטער. – ס׳איז אַן ענין – דער עיקר איז אומרו. בוימערצווייגן נאָגן מיט אַ שטיל גערויש איבער גאָר דעם וואַלד – ס׳איז אויך אַן ענין: אַז מ׳וויל, קאָן מען זיך אויסמאָלן, ווי מ׳שפּאַצירט דאָ אַרום אין צווייען מיט חוה פויזנער און מען רעדט מיט איר, ווי אַ יונגער אייגעליבטער סטודענט: „ס׳אַרא מעלאַנכאָליש מעלאָדיע״, זאָגט חוה פויזנער און הערט זיך איין אינם וואַלדס שטילן געוויש. „יאָ״, ענטפערט מען איר און מ׳חידושט זיך, וואָס זי האָט

V

דאָס שטיבל איז געווען פּוסט.

הויכע בוימשפּיצן האָבן אַרום דעם גענאָגט צוזאַמען מיטן בלויען זומערדיקן פרימאָרגן. צווייגן האָבן זיך אַלע וויגלע אויפגעכאַפּט, זיך ווי דערשראָקן און זיך וויידער איבערגעגעבן דעם שטילן גרינגן שאָקלען. אַ לאַנגאַניק בלעטער-קלאַפּעריי האָט אַרייַנגעדרונגען דורך די אָפּענע פענצטער, וואָס מיט זייַ רויטע אומרויקע האַלבע פּאָרהענגלעך, און הינטער איינעם פון די פּאָרהענגלעך איז בייַ זיך אין צימער אין די וויסע אַרבל געלעגן חיים-משה. ווי באַלד קיינער איז נישט געווען אין דערהיים, האָט ער זיך געמעגט צווינגען אָפּשלאָפן כאָטש אַ שעה צי צוויי – אַלע זייַנע אומקלאָרע אויפרעגנדיקע געפילן האָבן דאָך איצט געקאָנט קומען פשוט דערפון, וואָס ער איז אויפגעשטאַנען אַ צו גרויסן פאַרטאָג:

„מ'האָט באַדאַרפט אַנטשלאָפן ווערן און אויפשטיין אַ פרישער".

אַז ער האָט אייַנגעגראָבן דעם קאָפּ אינם קלייַנעם בחורשן צוקאָפן-קישן, האָט ער גלייך דערזען פאַר זיך אַ פּאָר אַלטע גרינלעך-אויסגלאָשענע אויגן, פייכטע און טויטע, ווי די נאַסע שטיינדלעך, געוואַשן מיט די כוואַליעס אויפן פלאַכן ברעג ים. די אויגן האָבן אַרום זיך געהאַט אַסך קנייטשן פון פאַרמעט-גלעלן פנים, – פונם באַגענטן יידנס פנים. זיי האָבן פרעגנדיק אַרויפגעקוקט צו אים, חיים-משהן:

„כ'מיין, דו דאַרפסט שוין נישט זיין קיין יונגערמאַן, אַ?"

און נאָך איין שאָלה, אַ נישט דערזאָגטע:

„כ'מיין, ביסט נאָך אַלץ, הייסט עס, אַ פרייער פויגל?..."

וואָס זשע ביסטו עפּעס פלוצים אַראָפּגעקומען קיין ראַקיטנע?

אומצופרידן מיטן אַלטן יידן, מיט זיין נישט דערזאָגטער שאָלה, צי מיט זיך אַליין, האָט ער זיך מיט אַמאָל געגעבן אַ קער איבער צוריק אויף די פלייצעס און האָט געעפנט די אויגן:

„פע! ... חיים-משה".

און בשעת־מעשה איז ער שוין געווען שטאַרק אומצופרידן מיט עפּעס אַ צוויייטן חיים־משהן — אַ שלעכטן יונג, וואָס לויגט טיף אין אים און טרעפט דאָרט אויף צו־להכעיס דעם אַלטנס צווייטע נישט דערזאָגטע שאָלה.

אָבער האָט ער ווינציקער, ווי אַלע אַנדערע, אין זיבן געהאַט פּרנסה. ער איז געווען אַ ווייסנס־דאָרשטיקער. אַז דאָס היגע צווייטע ווייב זיינס איז געשטאָרבן, האָט ער פּאַרקויפט די שטוב און איז אַוועקגעפאָרן אויף צווויי חדשים אויסקוקן פּאַסטינע. אַלע מיינע יאָרן, האָט ער נאָכדעם אים, חיים־משהן, געשריבן, האָב איך געטראַכט וועגן ארץ־ישראל. מיר טוט נאָר באַנג, וואָס איך האָב נישט געהאַט אויף הוצאות אַראָפּצופאָרן און אַ קוק צו טאָן אויף אַלכסנדריה של מצרים".

„און אַז אים, חיים־משהן, איז איינמאָל אָנגעקומען אַ בריוו, אַז דער פּאָטער זיינער האָט זיך געפּעלט, איז דאָס געווען אין אַ היסן זומער־טאָג אַרום דריי אַזייגער נאָכמיטאָג, און אָט דעם בייטאָג, שווערט ער, חיים־משה, וועט ער שוין תמיד געדענקען מער, ווי אַלע בייטאָגן אין משך פון זיין לעבן. פון גרויס שטילקייט און היץ, געדענקט ער, האָבן דאַן געוודעט הימל און ערד, און שטיל־נאָגנדיקער בוים, און ווייטער האָריזאָנט. און פּוסט איז דאַן די וועלט געווען — פּוסט, זאָגט ער זיי, די קרעמער, און זיך אַליין, אין איר אומבאַגרענעצטן חלל, אין אַלע אירע ברואים און אפילו אינם ליידנשאַפטלעכן אומעט, וואָס סאַרציט זיך אַמאָל, ווי אַ רויכל, איבער בלויע יונגמידלשע אויגן. און פּלוצים האָט ער, חיים־משה, דאַן דערהערט, ווי ערגעץ ווייט, ווייט קעגנאיבער דעם וואָקזאַל, וואָס אַרויס גרויסער שטאָט אויף אַ באַרג, פייפט אַריין אין אָט דער וועלט־פּוסטקייט אַריין אַ רעזערוו־לאָקאָמאָטיוו. קיינמאָל האָט ער צו זיך אין צימער נישט געהערט דעם פייף אין דער וועלט־פּוסטקייט אַריין פון קעגנאיבער דעם וואָקזאַל, נאָר דענסטמאָל האָט ער אים דערהערט".

„און וואָס מיינען זיי, די קרעמער, איז געווען נאָכדעם?"

„זיי אים, חיים־משהן, אין צימער איז דאַן געזעסן אַ יונגע בלאָנדע גימנאַזיסטקע און האָט געהאַלטן אין מיטן „אוראָק". און זיי אים אַליין זענען שוין די העכט סיי־ווי־סיי געווען צונויפגעלייגט, ווי צו „לישועתך קויתי". און טיף פאַרטראָקט צווישן די קני, האָט ער זיך צו איר, צו דער גימנאַזיסטקע, צוגעבויגן און האָט ווייטער געזאָגט, ווי זיין שטייגער איז, מיטן ניגון פון פּרק:

ד. בערגעלסאָן, „אפגאנג". (3)

געזאָגט אַזאַ „שיין וואָרט". טאָקע אַ מעלאַנכאָלישע מעלאָדיע – אַן אייביק אומעטיקע מעלאָדיע, וואָס באַגלייט דעם שטומען אומגליק פון גאָר דער וועלט. וואָס האָט זי נעכטן אַזוי געקוקט אויף אים מיט גרויסע, פּמעט בּוֹלטע אויגן? און ער איז דעמאָלט געשטאַנען אינמיטן מאַרק מיט די יונגע קרעמער, מיט וועלכע ער האָט דאָ אַמאָל אין איין חדר געלערנט. אים אַרן איצט אָט די יונגע קרעמער, די טאַטעס מיט די בערד, וועט ער זיי איצט אויך אַריינבעטן, אַהער צו זיך אין צימער אין וועט זיי דערציילן אַ פּשוטע מעשה וועגן זיך, חיים־משהן. זיי ווילן שטאַרק ווּיסן, צי ער איז אַ „געענדיקטער". נאָר ער וועט זיי פאַרלייגן אַ קלאָן:

„זעקס יאָר, וועט ער זיי דערציילן, איז ער איצט געווען אַ לערער פון מאַטעמאַטיק אין יענער גרויסער שטאָט, וווּ ער האָט זיך אַמאָל באַקענט מיט יצחק־בערן. ער האָט אַסך דאַנק־בריוו פון זיינע תּלמידים, וואָס האָבן אויסגעהאַלטן דעם קאָנקורס אין פאָליטעכניקום. מערסטנטייל אָבער האָט ער רעפעטירט מיט יינגלעך גימנאַזיסטן און נאָך מער מיט יונגע מיידלעך גימנאַזיסטקעס. און האָט זיך מיט זיי תּמיד געפילט בעל־מלאכה. קיין זייטיקע שמועסן האָט ער מיט זיי נישט געפירט. זיי, די מיידלעך, האָבן אויף אים געקוקט, ווי אויף אַן איבערגעוואַקסענעם בחור אַ ספּעציאַליסט. פאַרוואָס איז ביי אים שטענדיק אַזוי ריין אין צימער? און פאַרוואָס האָט ער אַזוי פיל בערשטלעך מיט עלעקסירן ביי זיך אויפן וואַשקאַסטן? און ער – ווי אַזוי האָט ער אויף די מיידלעך געקוקט? עט! ער, חיים־משה, זאָגט זיי, די יונגע ראַקיטנער קרעמער: ס'איז נישט כּדאי וועגן דעם צו רעדן..."

און נאָך קאָן ער זיי, די ראַקיטנער קרעמער, דערציילן:

„אַלע זענען דאָך דאָרטן אין דער גרויסער שטאָט געווען זיכער, אַז ער, חיים־משה, האָט קיינמאָל קיינעם נישט ליב געהאַט, נאָר אין אמתן האָט ער שטאַרק ליב געהאַט דעם טאַטן זיינעם — ער איז געווען אַ היגער, און זיי, די קרעמער, האָבן אים באַדאַרפט קאָנען. ער, חיים־משה, זאָגט זיי אויף נאמנות: קיין פוסטן קאָפּ האָט אָט דער אויסערלעך פרומער ייִד נישט געהאַט. זאָלן זיי אים מוחל זיין, וואָס ער האָט זיך אַלע יאָרן אַרומגעטראָגן מיט זיין פּירוש אויף תּהלים און מיט זיינע חִנדלעך אויף אבן־עזרא, דערפאַר

איז דאָך געווען, אַז אין דער שטיל איז מלך אַלעמען מוחל; ער האָט אויף יעדערן אַ זכות... פּאָרט ער איינמאָל, מלך הייסט עס, צוגאַסט צו זיין מוטער דער אלמנה, וואָס האַלט אין זיין וויטלעכן געבורט־שטעטל דעם טאָפּטאַק, און קומט נאָכדעם צוריק — דער זעלבער שווייגנדיקער מלך מיטן פּריערדיקן שמעוודיקן שמייכל אויפן פּנים: „גאָרנישט, זאָגט ער, אינדערהיים איז גאָרנישט נישט געשען"... די מאַמע זיינע, די אלמנה — זי לאָזט, ווי פריער, אַלעמאָל אַראָפּ עפּעס פונם נחת, וואָס זי האָט געקלערט אין אים צו האָבן. זי שאָקלט נאָר אַביסל צו מיטן קאָפּ. ס׳איז מער נישט: צוריקוועגס פון דער היים, ווען זיין צוג האָט זיך איבעריקע צייט פאַרהאַלטן אויף איינעם אַ וואָקזאַל, איז ער, מלך, דאָרטן איבערגעגאַנגען אויף דער צווייטער זייט, וו׳ס׳שטייען די בעל־עגלהס, און האָט געזען: אַ היפּש שטאָט לויגט דאָרטן צעווארפן און באַהאַלטן צווישן גרינע בוימער אויף אַ בארג — אַ גלאָז דאָרטן אויף אַ דאַך מינעט זיך און שטראַלט אַקעגן דער זון פון זומערדיקן העלן טאָג. און בשעת ער שטייט אַזוי, גייט צו אים צו אַ בעל־עגלה און פרעגט:

„איר זענט נישט ליפסקיס חתן, דער אינזשענער?... מ׳האָט מיך אַרויסגעשיקט אייך נעמען".

מלך שמייכלט, בשעת ער דערציילט עס. נאָר פון דעמאָלט אָן הייבט ער אָן פאַרפאַלן ווערן אויף גאַנצע זומערדיקע בין־השמשות. ער צינדט נישט אָן קיין לאָמפּ און שפּאַנט דאַן אַרום גאַנצע שעהן בייזיך אין צימער. און ווער ווייסט אים? אפשר געדענקט ער נאָך אַלץ ליפסקיס חתן, דעם אינזשענער... ער, חיים־משה, איז איינמאָל אין אַוועלכע בין־השמשות שטיל אוטערגעגאַנגען צו מלכּה אָפּענעם פענצטער און האָט זיך לאַנג אינגעהערט אין זיינע טריט:

„מלך, האָט ער אים סוף־כל־סוף איבערגעשלאָגן, האַסט, דוכט זיך, אַ נ י י ג ו נ ג אונטערצוהאַלטן דער וועלט עקסיסטענץ".

„און מלך האָט געגומען מיט אַ שמייכל דעם לאָמפּ אָנצינדן און האָט שעמעוודיק אַראָפּגעקוקט צום גלעזל, וואָס ער טוט אָן:

„נאָר איינער, האָט ער אים דאַן געענטפערט: לאַך נישט; ס׳איז אַן ענין".

„און סוף־כל־סוף איז מלך אַוועק צו אַ פאַרטיי, אינגאַנצן צו

Итак... чему равняется $(a+b)^2$

און נאָך קאָן ער זיי, די קרעמער, דערציילן:

„אַ חבר האָט דאָן ער, חיים־משה, געהאַט – אַ חבר, ויאָס איז געווען יינגער פון אים מיט אַ יאָר דריי, און וואָס ער, חיים־משה אַליין, האָט מיט אים געלערנט און האָט אים געגרייט צו סאַרשידענע עקזאַמענעס. ער האָט געהייסן מלך. ביידע האָבן זיי געהאַט אַ ידיעה אין די פאַרנעפּלטע ספערן, אַסך געלערנט צוזאַמען מיט יצחק־בערן און אַליין. און אינאָוונט האָבן זיי ביידע לאַנג אַרומגעשפּאַצירט אַרויס דער שטאָט, געקראָכן דאָרטן צו יצחק־בערן אויפן דאַך און געזוכט נייע שטערן. און שטערן אויפן הימל זענען געיוען אַ גוזמא. און מלך, דער חבר זיינער, האָט ליב געהאַט אַסך פון זיי אין האָט תמיד וועגן דעם געשוויגן. אַך, יאָ, מלך האָט געקאָנט שיין שווייגן וועגן זיך און וועגן שטערן, וואָס ער האָט ליב. איינמאָל איז ער, חיים־משה, אונטערגעגאַנגען צו מלכן און האָט אים געזאָגט:

„שווייג, האָט ער אים געזאָגט, וויעסט סוף־כל־סוף אויסשווייגן אַ שיין לעבן".

„און אַזוי האָבן זיי געלעבט, ער מיט מלכן, איינזאַם און אין צווייען; אין צווייען און איינזאַם. וויל טיף אין זיך האָט טאַקע מלך בינן סוף מיט אים, חיים־משהן, נישט מספּים געווען. וואָרים ער, חיים־משה, האָט געזאָגט, אַז אין דער אַרומיקער אומוועלדיקייט דאַרף מען דורכגיין אייגנער אַליין, נע ונד, ווי אַ שאָטן. און שטאַרבן דאַרף מען אויך עלנט ערגעץ־וווּ אין אַ פרעמדער גרויסער שטאָט, און די ליוה זאָל פאָרקומען אין בין־השמשות, און קיינער זאָל זי נישט באַגלייטן. אויפן שלעכטן ברוק זאָל זיך דעמאָלט טרייסלען דער אומצופרידענער קברן מיטן ארון, און נאָר אייגער אַ דורכגייער זאָל, קוקנדיק אויפן ארון, זיך אָפּשטעלן און זאָל דערפילן, אַז ס'איז נאָך אייגער אַ קרבן".

„אַ שמועס רמז אויפן אייביקן שטומען פראָטעסט".

„און מלכן, דעם שעמעוודיקן לאַנגן מלכן, האָט פון תמיד אָן צופיל געצויגן צו יעדן שיינעם הויז, ווו ס'איז פאַראַן אַ שיין מיידל, און ווו מען ווארט אויף אַ שמחה – נישט ער האָט אַהין געוואָלט און נישט ער איז אַהין געגאַנגען, נאָר אים האָט געצויגן.. אַלץ וואָס ער, חיים־משה, האָט געזאָגט, האָט ער אָנגענומען פאַר אמת, נאָר אַ חשד

שטאָט. און אַז ער האָט באַגעגנט אַ מענטשן, האָט ער אים אָפּגעשטעלט צו גיך, נאָר אידער אָפּנים, ער קאָנצענטרירט זיך, נאָך אידער ער ווייסט, צוליב וואָס ער דאַרף אים.

„הערט, האָט ער זיך דערפרעגט, צי ווייסט איר נישט, וווּ ס׳וווינט דאָ ליובער – עזר ליובער?"

נאָר דער טאָג איז געווען זייער אַ הייסער, און מענטשן האָבן זיך באַגעגנט זעלטן; אונטער דער צעגלי־טער זון האָבן דעכער געשימערט מיט אַ פאַלשן יום־טובדיקן גלאַנץ, און די גאַנצע שטאָט האָט ווי געדרימלט מיט אַ לאַנגן זומערדיקן דרימל. לעבן איינגעבראָכענעם האַלב־קיילעכיקן מאַרק האָט זיך חיים־משה אָפּגעשטעלט און האָט זיך אַרומגעקוקט. אַרום און אַרום איז שוין נישט געווען צו זען קיין איינציקן בעל־עגלהשן פאַטאַן – דער מאַרק איז געווען פוסט, און נאָר אויף דער שוועל פון זיין גרויסער פל־בו־קלייט איז אין אַ שוואַרצן לוסטרינענעם סורדוט געשטאַנען עזריאל פוזנער – דער אָרטיקער רייכער קרעמער. ער האָט געהאַט אַ סאַמעט־פאַרגאָסן פנים פון אַ צעוואַקסענעם לייטיש־אויסגעאידלטן גלח און ער האָט אַלעמאָל געפרווט מיט אַ גרינג הוסטל, צי די לונגען זענען בײַ אים ריין. אַמאָל האָט ער געלטן אויף דער לונג – שוין לאַנג איז דאָס געווען. איצט איז ער שוין אינגאַנצן געווען פאַרגאָסן מיט געלע גאַלמאָגלס און מיט אייער, און דאָס פנים זיינס איז שוין אויך אַזעלכס – ס׳האָט געשמעקט מיט געל אייערקיכל, מיט פוטער־געבעקס און מיט שווייס. פלוצים האָט חיים־משה דערזען, אַז ער איז נישט אַליין, אָט דער רייכער קרעמער – גאָר נאָענט הינטער זיינע פלייצעס שטייט די טאָכטער זיינע, די יונגע און שיינע חוה פוזנער; זי שמייכלט; זי שפּאַרט אונטער איר פנים ביים פּאָטער אויפן אַקסל און קוקט אינאיינעם מיט אים אויף חיים־משהן, קוקט מיט אַזאַ מינע, גלייך זי וואָרנט:

„מיר נעמען אים אויף זיך, דעם „פאַפקאַ" אונזערן; מיר וועלן אים באַשיצן פון אַלע מענטשן, וואָס האַלטן פון אים נישט און רעדן אויף אים שלעכטס"...

פלוצים האָט חיים־משה ווי מיטאַמאָל אויפגעוואַכט און האָט צעטראָגענערהייט פאַרקערעוועט לינקס צום בעריזשינעצער וועג. היינטיקער טאָג איז בײַ אים פון אָנהייב אָן געווען אַ צעדרייטער – היינט

אַ פּאַרטיי. ער איז נאָכדעם צוויי יאָר געווען פּאַרשיקט און האָט נישט געשריבן וועגן זיך קיין בריוו. ער האָט זיך גענומען שרייבן וועגן זיך בריוו... ער איז נאָכדעם אַוועקגעפֿאָרן אַהער קיין ראַקיטנע און האָט דאָ מיט יצחק-בערס הילף געעפנט דעם קליינעם מאַגאַזין פון וועלוול-שמעקנדיקע אַפּטייק-סחורות. דעמאָלט איז מען אָפט געקומען אין דער גרויסער שטאָט צו אים, חיים-משהן, און מ'האָט אים אָפגענומען גרוסן:

„ער וועלט אַ חתן פּאַר אַ קורסיסטין, מלך – ער האָט אייך געלאָזט גריסן".

„מלך? האָט ער געשמייכלט, וואָס טוט ער דאָרטן, מלך?"

„ער, חיים-משה, האָט זיך נאָך אַלץ געפונען דאָרטן, אין דער גרויסער שטאָט, און האָט געזאַמלט האָניג, ווי אַ בין; אַז ער וועט אָנזאַמלען האָניג אַסך, אַסך, וועט ער אַראָפּפֿאָרן קיין ראַקיטנע און וועט זיך דאָרטן טיילן מיט יצחק-בערן און מיטן לאָנגן מלכן. און אָט איז ער איצט קיין ראַקיטנע אַראָפּגעפֿאָרן און האָט געטראָפן – מלך, האָט ער געטראָפן, רוט שוין קרוב צו דריי וואָכן אויפן קליינשטעטלדיקן ראַקיטנער בית-עולם; פּאַרוואָס האָט מען אים עפעס געלייגט אין עק בית-עולם פונקט לעבן אַ יונגן דאָקטאָר, וואָס האָט זיך געסמט?... און יצחק-בער איז אַביסל אַלט און צו אָפּגעלעבט – נעכטן איז געווען שטאַרק נישט אָנגענעם צו הערן, ווי דאָס ווייב קריגט זיך מיט אים פאַר דעם אייגנעמאַכץ, וואָס זי ווילט פרעגלען. און ער, חיים-משה?... אייגנטלעך איז שוין אפשר געווען געראַכט דער באַגענטער ייד מיט זיין נישט דערזאָגטער שאלה:

„וואָס טוט ער עפעס דאָ אין ראַקיטנע, חיים-משה?... צי האָט ער נישט עפעס אַ זייטיקן מיין דערבייַ? צי איז אים בײַם אַראָפּקומען אַהער נישט אַרויפגעקומען אַ הרהור, אַז ער פּאָרט אַהער אויספירן אַ געוויסן ענין?"...

מיט אַ טאָג שפּעטער, אַרום עלף אַזייגער אינדערפרי, איז חיים-משה אַרומגעגאַנגען איבער דער מיטלסטער לאַנגער גאַס אָן אַ שטעקל אין האַנט. ער האָט געהאַט אַזאַ צעטראָגן אויסזען, גלייך ער געדענקט נישט, וועמען איז ער פון וואַלד אַרויס און וועמען איז ער געקומען אין

א קליין שטעטל איז פֿשוט זעלטן אזא שיין און טשיקאַוע הויז.

זייער הויך זענען געווען די געזימסן אונטערן ווייסן דאַך; שטאַרק גרויס – די געגלעזטע וואָקזאל-פענצטער. צוריק מיט א פּאָר יאָר, ווען מ'האָט די פענצטער אַרײַנגעשטעלט, איז מען אלע שבת-בייטאָג געגאַנגען פון שטאָט אויף דעם קוקן; בעלי-מלאכות זענען דאָ געשטאַנען אין שבתדיקע קאַפּאָטעס און האָבן אײַנער בײַם צווייטן געפרעגט:

„נו? ווי גפעלן זיי אייך עפעס – עזר לי׳בערס פענצטער?״

איצט זענען שוין אלע אין שטאָט געווען צו דעם געווינט, און דאָס הויז האָט נאָך אלץ געוואַרט, מען זאל עס קומען באַטראַכטן.

פון צופיל זון אין דרויסן און פון פּאָרנט, אינם הויכן גלעזערנעם וועסטיביול, האָט די לופט אין די וואַלדיק-גרויסע חדרים זיך געדוכט, ווי אום בין-השמשות, טונקל און האָט אַביסל געשווינדלט אין די אויגן. ס'איז דאָרט געווען קיל און אַזוי פריש, גלייך מ'האָט נאָר וואָס פון נאָך פסח די צווייענדיקע פאַרקלעבטע פענצטער געעפנט און דאָס ערשטע מאל דערהערט, אַז אויף די נאָענטע בוימער שוויטשערן פייגעלעך. ערגעץ ווייט אין א זייטיק חדר האָט פון גאַנצפרי אָן געשטעפט אויף א מאשין דאָס געדונגענע מיידל, די נייטאָרין, און דאָ בײַם לאַנגן טיש, וואָס אין גרויסן עסצימער, דעם פעלד, האָט חנקע לי׳בער נאָך אלץ געהאט צו טאָן מיטן איבערבייסן פון איר געקרייזלטן זיבניאָריקן ברודערל:

„נו, גיכער, מאָטיק, איינס און צוויי און דריי״.

בײַם וואָרט „דריי״ האָט מאָטיק באַדאַרפט עפענען דאָס מויל אײַנשלינגען דעם לעפל. ער איז מיטן פנים געווען זייער ענלעך צו די פיל פּאַרטרעטן פון דער יונג-געשטאַרבענער באַלעבאָסטע, וואָס האָבן אַראָפּגעקוקט פון אלע וועגט מיט בלויע מאַרוויכלטע בוימל-אויגן און האָבן דערמאָנט, אַז „זי איז געווען אזעלטענער מענטש״, און אַז די גאַנצע שטאָט האָט נאָך איר געקלאָגט. די אויגן זענען געווען אומעטיקע, טיפע דורך זייער מאַמעדיקער איבערגעגעבנקייט. און אונטער זייער בליק האָט איצט מאָטיק באַדאַרפט אויסטרינקען זיין גלאָז קאַקאַאָ און נישט אָנגיסן אַפילו קיין איין טראָפּן אויפן נייעם בלויען טישטעך. מאָטיק אָבער האָט פריער געוואלט טרינקען נישט אַנדערש, ווי פון דער שאל. דערנאָך האָט ער שוין דווקא מסכים געווען צו טרינקען פון

גאַנצפּרי איז אַ ראַקיטנער שמייסער-יונג – אַ בעל־עגלה געקומען אין וואַלד אַריין האָלץ קויפן; ער האָט נאָך געטראָפן יצחק־בערן מיט חיים-משהן בייַ טיי-טרינקען... ער האָט געוואָלט יצחק־בער זאָל אים אָפּלאָזן די פור האָלץ ביליק, און האָט זיי דערציילט, ווי אַזוי ער האָט מיט אַ פּאָר יאָר צוריק דער ערשטער דערזען מלכה אויפן וואָקזאל. אין אַ פּינצטער ווינקל איז דאָס געווען, בשעת דער געקומענער ביינאַכטיקער צוג האָט שוין באַדאַרפט אַוועקגיין, און אויף דעם פּלאַץ־פּאָרם זענען די לאָמטערנס געווען אויסגעלאָשן. דער בעל־עגלה האָט אַרומגעשנאָרעט מיט דער פּאָכענדיקער בייטש אין האַנט און האָט גענישטערט מיט די פּלוידערדיקע בעל־עגלה-אויגן אין אַלע ווינקלעך — ער האָט געזוכט פּאַרשוינען, און פּאַרשוינען זענען נישט געווען. פּלוצים האָט ער דאָרט דערזען דעם פּרעמדן בלאָנדן יונגמאַן. ער איז געשטאַנען טיף אַריינגערוקט אינם ווינקל צווישן פּאָסט־קאַסטן און היצערנעם גאַניק, וואָס איז באַוואָקסן מיט ווילדן ווייַנשטאָק, און געדאַכט האָט זיך, אַז ער שעמט זיך אין שלאָגט זיך מיט דער דעה – ער ווי? אַוועקפּאָרן ווייטער מיטן צוג.

דער בעל־עגלה האָט בייַ אים געפרעגט:

„איז אפשר קיין ראַקיטנע, אַ?... פּאַני!"

קיין ענטפער איז נישט געווען.

דער בעל־עגלה האָט אָפּגעוואַרט און האָט זיך געגומען קראַצן פון הינטן, אין האַלז און נאַקן:

„וואָס-זשע שווייגט איר?... אַ? פּאַני!"

VI

אַרויף צום בערעזשינעצער וועג איז געשטאַנען אַ האַלבע ראָד פון גלייכע יונגע טאָפּאָלן און האָט געמאַכט יום-טובדיק דאָס גראָז, וואָס אויפן עקסטן לייַדיקן גרויסן פּלאַץ. אין דער מיט פון דער ראָד איז געשטאַנען עוזר לייובערס נייי-אויסגעבויט גבירישׂ הויז; ס׳האָט זיך געמינעט אַקעגן דער הייסער פּרימאָרגן-זון און האָט געוואַרט.

אַז אַ פּרעמדער מענטש וועט קומען, וועט עס זיך לאָזן באַטראַכטן פון אַלע זייטן, און דער פּרעמדער וועט זאָגן: „אַ שיין הויז; אין

אין וועסטיביול אָבער איז שוין צוריק שטיל, הייסט עס, אַז קיינער איז נישט געקומען. חנקע שטאָפּט שוין וויידער מאָטיקן דאָס גלאָז קאַקאַאָ אין מויל אַריין.

„קיינמאָל, זאָגט זי, קיינמאָל נעמט זי אים שוין מער מיט זיך נישט מיט צו עטל קאַדיס. מאָטיק מעג זיך עס פאַרשרייבן אויפן שטערן".

נאָר אין אַ ווייל אַרום דערהערן זיך דאָך פון וועסטיביול אַ פּאָר שטילע מאַנסביל־שע טריט, און חנקע מוז אַ רגע פאַרגעסן אָן מאָטיקן און זיך אָפּשטעלן אַקעגן דער פיגור, וואָס טוט אַ שווינדל אין טיר. נעכטן בייטאָג איז דאָ, אַקעגן איר, אין עס־צימער געזעסן עטל קאַדיס און האָט דערצייל־ט, אַז מען רופט זי אַרויס מיט אַ דעפּעש צום זיידן אירן, וואָס איז שטאַרק פאַרשלאָפּט געוואָרן. זי האָט געזאָגט, אַז נאָכן שליסל פון מלכס שטיבל וועט שוין חיים־משה מוזן אַריינקומען אַהער צו די ליובערס אין הויז. און איצט איז ער טאַקע אַהער אַריינגעקומען, חיים־משה, איצט געדענקט שוין חנקע לחלוטין נישט, אַז פון הינטן ביי דער טאַליע זעט זיך איר אַרויס אַ שמאָלער ווייסער פּאַסיק פונם לייַ. און נאָכדעם זיצן זיי שוין איינס אַקעגן אַנדערן ביים טיש, און חנקע טוט אויף אים צום ערשטן מאָל גאָר פון דער נאָענט אַקוק; סך־הכל איין מאָל טוט זי אויף אים גאָר פון דער נאָענט אַקוק, נאָר בשעת מעשה טוען זיך ביי איר צוויי מאָל אַ הייב די לאַנגע טונקעלע וויעס און לאָזן זיך באַלד צוריק אַראָפּ: – זי האָט געמיינט, אַז ער איז אַפּיסל שענער, חיים־משה – אַפּיסל שענער, ווי ער זעט אויס איצט, זיצנדיק אַקעגן איר דאָס ערשטע מאָל ביים טיש.

דער שמועס האָט זיך צום אָנהייב נישט געקלעפּט.

חנקע האָט דערצייל־ט, ווי אַזוי עטל קאַדיס איז נעכטן אומיסטן געקומען, כדי צו לאָזן דאָ דעם שליסל, און ווי אַזוי עטל האָט זיך פאַרגעסן און האָט סוף־כל־סוף טאַקע דעם שליסל דאָ נישט געלאָזט.

„אָפטמאָל", האָט זי אַ שמייכל געטאָן, „קען זיך מיט זיי אַזוי טרעפן: מען קומט איינע צו דער אַנדערער, מען פאַרזיצט זיך, און מען פאַרגעסט, צוליב וואָס מען איז געקומען".

נאָר בשעת זי האָט זיך באַגעגנט מיט זייער אויגן, וואָס באַהאַלטן עפּעס אויס, בשעת זיי קוקן איר אין פּנים אַריין, האָט זיך איר

דעם גלאָז, דערבייַ זאָל ער שטיין אויף די קניען און זאָל דערווייַזן, אַז ער קאָן טרינקען אָן הענט – לחלוטין אָן הענט.

„נו, איצט וואָס שוין מאָטיק געוויס פאַרגיסן דעם סערוועט".

ענערגיש, ווי אַ מאַמע, טוט חנקע אַ רוק אָפּ פון אים דאָס גלאָז. זי איז דעם פרימאָרגן אַביסל אויפגערעגט און געדענקט, אַז פון הינטן בייַ דער טאַליע איז בייַ איר אויף איין אָרט נאָך געבליבן אויפגעשפּיעט דאָס קאָפּטל, און ס׳זעט זיך דאָרטן אַרויס אַ שמאָלער ווייסער פּאַסיק. פּלוצים בלייבט זי זיצן ווי פאַרשטיינערט און הערט זיך איין, ווי דאָס ברוגזע ווייבל די דינסט עפּנט עמעצן אין וועסטיביול די גרויסע און שווערע פאַראַד-טיר און זאָגט דאָרטן עמעצן, אַז דער בעלעבאָס, עוזר ליובער, זענען נישטאָ אינדערהיים.

„שא!" זאָגט חנקע אין גרויס איינהערעניש צו מאָטיקן און טוט דערבייַ צווייַ מאָל אַ פינטל מיט די אויגן.

ס׳איז געווען אַ מעשה:

צוריק מיט אַ שטיק צייט איז פון אָט דעם הויז אַרויסגעפלויגן מיט אַ קנאַק דער יונגער און שיינער סטודענט בריל – אַ דריי-און-צוואַנציק-יאָריקער געראָטענער בחור, וועמען עוזר ליובער האָט פריער מיט אַ פאָר יאָר אַראָפגעברענט צו זיך אין הויז פאַר אַ לערער, און וואָס אין שטאָט האָט מען אויף אים געזאָגט, אַז ער וועט סוף-כל-סוף נעמען חנקען, אַרויסגעפלויגן איז ער איבער אַ מיאוסער מעשה, וואָס האָט זיך געטראָפן מיט אים און מיט לאהקע דער שוואַרצער – דער נייטאָריק, וואָס שטעפּט איצט גאַנצע וואָכן אויף דער מאַשין בייַ עוזר ליובער אין הויז. און איצט, זאָגט מען, האָט ער זיך שוין ווידער אומגעקערט אַהער קיין רעקיטנע, אָט דער סטודענט בריל — ער ווויינט אין עק שטאָט בייַ אַ גוי אין אַ שטיבל און גרייט זיך דאָרט צו זיינע לעצטע עקזאַמענעס מיט אַזאַ אימפּעט, גלייך מיט יעדן נייי-אויסגעחזרטן גראָבן בוך צעטרעט ער אַלע מיאוסע קלאַנגען, וואָס טראָגן זיך וועגן אים אַרום אין שטאָט.

איז אָט: זינט אַהער, קיין רעקיטנע, האָט זיך אומגעקערט דער סטודענט בריל, האָט חנקע באַקומען, אַסך אויפרעגונג בייַ זיך אונטער דער ברוסט און בלייבט זיצן ווי פאַרשטאָרבן איטלעכס מאָל, וואָס עמעצער טוט פון דרויסן אַקלונג אין דער גרויסער און שווערער פאַראַד-טיר.

עט? קאַדיס האָט דעמאָלט נאָר וואָס געהאַט פאַרלאָזן אירע נישט דער-
ענדיקטע אויסלענדערשע קורסן און האָט זיך אומגעקערט אַהער צו איר
מוטער אַהיים – זי האָט אויך נישט געוווסט, צו וועמען דער נייער
אַפּטייק-מאַגאַזין געהער, און איז צוזאַמען מיט איר, חנקען, אַהין אויף
טשיקאַוועסט אַריינגעקומען. זיי האָבן זיך דאָרטן געקויפט נייע צאָנ-
בערשטע?ך, צו שטיק?ך זייף און נאָך עפּעס ק?יניקייטן. נאָר זיי
איז שוין דעמאָלט געפּעל?ן געוואָרן מל?ך. ער איז געווען אַ וווקסיקער,
כּמעט אַ ל?אַנגער; ער האָט געהאַט קורצע בל?אָנדע האָר, און די
מאַנושעטן אויף זיינע הענט זענען געווען קיל?עכיקע און מאָדנע
האַרטע: אַז ער האָט זיך געטאָן אַ ריר, האָבן זיי געקל?אַפּט היל?כיק,
ממש ווי ביינערנע. ער איז געשטאַנען פון יענער זייט הויכער געפּאָ-
ל?ירטער סטויקע און האָט געל?ייענט עפּעס אַ נייעם גראָבן בוך, און
איטל?עכס מאָל, וואָס זיי, די מיידל?ך, האָבן ביי אים געפרעגט דעם
פּריוו אויף עפּעס אַ נייעם מין סחורה, האָט ער געמוזט אַרויסקוקן פונם
בוך, פונאַנדערל?ייגן די חשבונות, וואָס זענען אים צוזאַמען מיט דער
סחורה אָנגעקומען, און אַריינקוקן, וויפל? דער געפּאָדערטער מין קאָסט.
„אַזויפל? און אַזויפל?, האָט ער געזאָגט, קאָן איך דערפאַר
נעמען".
„אפשר עפּעס ווינציקער?" האָבן זיי איבערגעפרעגט, חנקע ל?יבער
און עט? קאַדיס, און האָבן דערביי נישט אויפגעהערט אויף אים
צו קוקן.
דעמאָלט האָט ער פונסניי געזומען פונאַנדערל?ייגן די חשבונות
און פונסניי אין זיי אַריינקוקן.
„יאָ, האָט ער געזאָגט, מעג?ך, אַז מען קען דערפאַר נעמען
עפּעס ווינציקער".
ער האָט געהאַט אַ שטיל ברוסט-קול, אַן אָנגעשפּאָל?טנס אַביסל און
אַן אַנדערס, ווי ביי אַל?ע מענטשן. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז יאָרן-ל?אַנג
האָט זיך עס אויסגאַהאַל?ט, אָט דאָס קול, נאָר איצט האָט עס איינמאָל
פאַר אַל?עמאָל באַשל?אָסן:
„סע וועט רעדן!"
זי, חנקע, האָט נאָכדעם די ערשטע אָנגעהויבן וועגן אים צו
רעדן:

פֿלוצים דאַכטן געזומען, אַז דאָס אַלץ וויסט ער שוין פון לאַנג – זי האָט עס אים שוין איינמאָל דערציילט. זי איז געבליבן זיצן ווי פאַרשעמט. זי האָט ווידער אַראָפגעלאָזט די לאַנגע וויעס און האָט מער נישט געהאַט וועגן וואָס צו רעדן. דער קליינער געגריזלטער מאָטיק איז דערווייל געקומען צו לויפן פון די אַרומיקע חדרים און האָט זיך געקלאָגט, אַז ער האָט זיך דאָרט אַ קלאַפּ געטאָן אין אַ פינגער. האָט אים חנקע באַטראַכט, אָט דעם פינגער, און האָט אים גלייך געגעבן אַ רפואה: „זאָל ער אַרויפלייגן ביידע הענט־ערשט אויפן האַרצן און זאָל אַ קוק טאָן אַרויף צום באַלקן און נאָכדעם זאָל ער אַ קלאַפּ טאָן דריי מאָל מיטן פיסל".

נאָך אָט דער סגולה האָט מאָטיק נאָכאַמאָל באַטראַכט זיין פינגער און האָט אַליין מודה געווען, אַז ער טוט אים שוין נישט ווי. לעבעדיק און צופרידן איז ער אַוועקגעלאָפן צוריק צום ווייטן חדר, פונוואַנען ס'הערט זיך דאָס לאַנגע שטעפן פון דער מאַשין, און זיין פריילעכע טופעריי האָט פריי אָפּגעהילכט איבער אַ גאַנצער ריי גרויסע יום־טובדיק־צוגעקליבענע חדרים, אין וועלכע ס'איז קיינער נישטאָ. נאָר אָט האָט זיך חיים־משה פאַרקוקט אויף איינעם פון די פיל פּאַרטרעטן פון דער יונג־געשטאָרבענער באַלעבאָסטע, וואָס קוקן אַראָפּ פון אַלע וועגט מיט בלויע פאַררויכלטע בוימל־אויגן. חנקע קען זיך שוין מער נישט איינהאַלטן און קען שוין נישט באַמערקן, אַז פונקט אויף אָט דעם זעלבן פּאָרטרעט האָט זיך פאַרקוקט מלך, בשעת ער איז צום ערשטן מאָל געזעסן דאָ, בייַ זיך אין הויז. דער שמועס הייבט זיך שוין אָן קלעבן. חנקע האָט שוין דערציילט, ווי אַזוי קיינער האָט זיך דאָ אין שטאָט צוריק מיט אַנדערהאַלבן יאָר אויף מלכן נישט געריכט; קיינעם איז נישט אייngעפאַלן, אַז אין עק שטאָט אינם רויטן נייַ־אויסגע־רעמאָנטירטן שטיבל ווען ער עפענען אַן אפטייק־מאַגאַזין.

מעגלעך, אַז דעם אינוועניטאַר מיט די מעדיקאַמענטן האָט מען אים אַהין געבראַכט צו פירן בייַנאַכט. נאָר איינמאָל אינדערפרי זענען זיי דאָרטן אין עק שטאָט די גאַס אַדורכגעגאַנגען – זי און עטל קאַדיס, און האָבן דאָרטן דערזען דעם אפטייק־מאַגאַזין אַ פאַרטיק, אַ גרייטן, מיט דער נייַ־אַרויסגעהאָנגענער שילד, מיטן רויטן פּאָרהענגל, וואָס אויף דער האַלב־גלעזערנער טיר און אפילו מיטן גלעקל, וואָס אינווייניק,

אים דערויף גאָרנישט נישט געפֿינטפֿערט. זי האָט זיך פֿלוצים אויפֿגעהויבן פון אָרט.

„אַך, יאָ, האָט זי געזאָגט, דער שלימל פון מלכס שטיבל".

חיים-משה קען געווים וועלן צוגיין צו עטל קאַדיש אַהיים נאָכן שלימל...

VII

אויף מלכן האָט זיך דאָ קיינער די ערשטע צייט נישט אומגעקוקט: דאָס איז געווען אַ פאַקט. אין ראַקיטנע איז יעדערער געווען פאַרנומען מיט זיין אַרבעט. אין אַלבאָם ביי חנקע ליובער איז געווען פאַרצייכנט, אַז דאָס לעבן איז אַ ים — אַ ים פון ליבע אויסגעטאָקטע קליניקייטן און פון פרייליכער פאַרהויליענער דאָרשט. עמעצער פון אירע באַקאַנטע האָט עס איר פאַרצייכנט צום טאָג פון איר געבוירן:

„יעדער מענטש, האָט ער איר פאַרצייכנט, וואַרפט זיין נעץ אין ים אַריין, און יעדערן שיקט זיין מזל עפּעס צו, יעדערער האָט פאַר זיך אַ טרייסט".

איז אָט. אַמאָל קאָן דאָך טרעפן:

נאָך לאַנגע יאָרן שלעפּט אַ מענטש זיין נעץ פון ים אַרויס און זעט, אַז זי איז פּוסט — זיין מזל האָט אים גאָרנישט נישט צוגעשיקט. „מיליא, זאָגט דער מענטש צו זיך, וועט שוין זיין אַזוי... וועל איך שוין ווי ס'נישט איז דורכקומען אָן אַ טרייסט, אָן אַ פּרייד ביי זיך אין האַרץ".

ער פאָרט אַוועק אַהער קיין ראַקיטנע, וווּ קיינער קאָן אים נישט, און עפנט דאָ אַ קליינעם אַפּטייק-מאַגאַזין.

„יאָ, ענטפערט ער איטלעכן קונה, וואָס דינגט זיך מיט אים פאַר אַ וואָסער נישט איז מין סחורה: מעגלעך, אַז מען קאָן דערפאַר נעמען עפּעס ווינציקער".

ער איז בכלל אַ בנעימותדיקער, אַ שטילער און האָט אויף קיינעם נישט קיין האַס. אין די שטילע זומערדיקע פאַרנאַכטן זעט מען אים אין דרויסן לעבן דער טיר פון זיין מאַגאַזין. ער שטייט

„ער דאַרף זיין אַן אינטערעסאַנטער", האָט זי געזאָגט, „זייער אַן אינטערעסאַנטער".

נאָר עטל קאַדיס האָט שוין דעמאָלט מערסטן געשווּיגן, זי האָט שוין זעלטן געענטפערט אַפילו אויף די פראַגן, מיט וועלכע מען פלעגט זיך צו איר וועגדן. אינגיכן האָט זי זיך טאַקע פאַרשפּאַרט, עטל, און האָט אָפּגעשווּיגן מער ווי צוויי חדשים אין איר צימער, וואָס ביי איר מוטער אין דער היים.

חנקע האָט געשיט, געשיט. וואָס מער זי האָט דערציילט, אַלץ אומעטיקער און פאַרשלאָפענער האָבן געקוקט אירע היפּשע בלוי-לעך-גרויע אויגן. זי האָט געריידט אָן אַ מינדסטער אָנשטרענגונג, אָן אַ פּויזע אַפילו, און דערפאַר האָט זיך געדאַכט, אַז אינווייניק אין זיך איז זי גלאַט, מאָדנע גלאַט: די וועלט האָבן דאָרטן נישט ביי וואָס זיך צו פאַרהאַלטן. און חיים-משה האָט זיך נאָך אַלץ פאַרוווּנדערט אָנגעקוקט און איז נאָך אַלץ געזעסן אַקעגן איר אין אַזאַ משונהדיקער פּאָזע, גלייך אָט-אָט-אָט טוט ער זיך מיטאַמאָל אַ גליטש אַראָפּ פונם בענקל און בלייבט זיצן מיט אַלע פּיר אויפן סאַמעט-גלאַטן קאָבריץ, וואָס אונטערן טיש. איבער אָט דעם ווייכן סאַמעט-גלאַטן קאָבריץ האָט ער געפילט, אַז די אָפּצאַסן פון זיינע זומערדיקע שיך זענען שטאַרק דין; זיי באַשטייען כמעט פון איין-אייניציקן בלעטל. און אין דער זעלבער צייט האָט ער געדענקט, אַז פון פאָרנט, אינם הויכן גלעזערנעם וועסטיביול, איז איינגעמויערט אַן אומגעווייניקער גרויסער געשלאָפענער שפּיגל; פריער אַביסל, ווען ער איז דעם וועסטיביול דורכגעגאַנגען, האָט אים דאָרטן אָט דער גרויסער שפּיגל אָפּגעשילדערט פון איינער אַ זייט, און אין די אויגן האָט אים אַ שווינדל געטאָן זיין אייגענע מידע פּיגור: אַ קלייניע און מאָדנע דאָ אינם רייכן הויכן הויז, אַ פרעמדע פיגור. ער האָט נישט אויפגעהערט מידערהייט צו קוקן אויף חנקען.

„נו, און מלך?.. האָט ער פלוצים און מאָדנע שטיל ביי חנקען אַ פרעג געטאָן: אפשר קאָן ער ביי איר וויסן, פון וואָס איז געשטאָרבן מלך?..."

נאָר חנקע איז גאָר מיטאַמאָל שטאַרק בלאַס געוואָרן און האָט

„אַז פּרעגער, זאָגט זי, רעדט, און דער הונט ביסט, איז אַלץ איינס".

„אַזוי ?!" פּרעגט מלך מיט וווּנדער און זעט אויס פּאַר-אינטערעסירט.

ער ווייסט שוין אויך, אַז דאָ אין ראַקיטנע איז פּאַראַן איינע אַ מיידל, אַ קורסיסטין, וואָס האָט זיך פּאַרשפּאַרט אין איר צימער, בייַ איר מוטער אינדערהיים, און שווייגט — שוין דעם צווייטן חודש שווייגט זי.

„אַזוי ?! פּרעגט ער איבער פּאַראינטערעסירט, און וויאַזוי רופט מען זי ?"

„עטל, רופט מען זי, עטל קאַדיס".

„עטל קאַדיס ?"

„יאָ, וואָס איז דען ?"

„אַזוי... גאָרנישט, עפּעס ווי אַ באַקאַנטער נאָמען..."

נאָר מעגלעך, אַז אים איז נישט גאָר אנגענעמען, וואָס מענטשן זענען אים אַלע טאָג אין דרויסן לעבן זייַן אַפּטייק-מאַגאַזין אינאייניעם מיט חייקע דער דינסט. ראַקיטנע קוקט מיט אויגן; ראַקיטנע זעט אַלץ, וואָס טוט זיך אַפילו דאָן, וועָן אינדרויסן איז שטאַרק טונקל און די גאַסן זענען פול מיט פּריילעכן גערויש, און אין די סיטקעס רוישן שנעקן, שפּילן לעבן די הייזער און וואַרפן אין דער הויך דעם שטויב.

ער הייבט אָן אַלע פּאַרנאַכט פּאַרשלעפּן זיין מאַגאַזין אויף אַ שעה און אויף צוויי און לאָזט זיך ערגעץ אַוועק. נישט ער גייט, נאָר ער גנבעט זיך, ער רוקט זיך איינער אַליין, ווי מיט אַ זייט אַרויס דער שטאָט.

זינקט אַ שטאָט טיף אין בין-השמשות, רוישט און צינדט ביז שפּעט אין אָוונט קיין לאָמפּ נישט אָן, און אינם בריטן זייט-גאַסל, וואָס אין איינעם פון אירע שטילע עקן שטייט אַן אָפּגעקומען הויז מיט דרויסנדיקע אַלטע נישט געפּאַרבטע לאָדנס, און אַ מיידל אַ קורסיסטין דערשווייגט דאָרט אַליין איר נשאר יוגנט. וועמען גייט

איינער אַליין און קוקט מיט גוטע אויגן, ווי די גאַס לעבט אויף אין בין-השמשות. ווייט, וויט אויף די טרעפלעך פון עזריאל פויזנערס כל-בו-קלייט, וואָס מיט די אייזערנע טירן, בייטן זיך די פיגורן. און דאָ צו אים קומט קיינער נישט, אַחוץ חייקע דער דינסט פון איינפאָר-הויז, וואָס טראָגט אים עסן. זי האָט ליב אַלעמען צו באַרעדן, חייקע די דינסט, און איילן אילט זי קיינמאָל נישט. בייטאָג, אַז זי ברענגט אים עסן, איז זי אויסגעפוצט אין די הויכע ענג-געשפילטע קאַמאַשן; זי דרייט זיך פריילעך אַרום איבערן מאַגאַזין און דער-פרעגט זיך:

„נו, וואָס הערט זיך? איר האָט שוין, ווער ס'וואָל אייך ראָמען די צימערן?"

און פאַרנאַכט קומט זי נאָכאַמאָל: זי היילט זיך ביי אים דעם גראָבן פינגער, וואָס רייסט איר שוין אַ היפש צייט. און נאָכדעם שטייט זי מיט אים אין דרויסן ביי דער טיר, פלוידערט אָן אַ ברעג וועגן אַלע שטאָט-נייסן, און ער שטייט ביי דער וואַנט, ווי ביי אַ הרובע, און שמייכלט מיט זיין שטענדיקן שעמעוודיקן שמייכל:

„אַזוי?" שמייכלט ער מיט ווונדער און פאַראינטערעסירט זיך אַלץ מער און מער.

ער וויסט שוין אַסך נייסן פון שטאָט.

„פרעגער, דער פאַרוואַלטער פון תלמוד-תורה, דערציילט חייקע, איז אַ גרויסער עזותניק, אַ לץ און אַ פאַרשלעפטע קרענק".

פרעגער שיכורט אָפט ביי זיינוול פאָטשטער אין אַ זייטיקן חדר אינאיינעם מיט זאלקערן, דעם בעריזשינעצער אַגענט פון זינגערס ניי-מאַשינעס, און אינאיינעם מיט שוולקע שנייידער, מיט שוולקע הפקר-יונג, וואָס מאָנט איין זאלקערן די חובות ביי די היגע שנייידער. און זינט חוה פויזנער, דעם רייכן קרעמער עזריאל קרעמערס געביידעט מיידל, האָט געוואָרפן אויף אים אַן אומחן, האָט ער, אויף צו לכעיס אַלע היגע געהויבענע לייט, אָנגעהויבן צושטיין צו איר, חייקען, און זאָגט, אַז זי געפעלט אים, און אַז ער וועט זי נעמען. חייקע אַליין זאָגט, אַז אין אָט דעם פרעגערן האָט זי פונקט אַזאַ אמונה, ווי אינם צלם.

געווארן צו עטל קאדיס, פירט זי מיט זיך הארט ביי דער האנט דאס ברודערל אירס, דעם געגרייזלטן מאטיקן. ער איז נאך אפילו זייער א קליינער מאטיק, אבער פונדעסטוועגן, א שטיקל שמירה איז ער דאך... איטלעכס מאל, ווען זי קומט ארײן אין ברייטן, אין שטילן זייט-גאסל, טוט איר פשוט א קלאפ אין הארץ פון שרעק: עפעס א לאנגער מאנספארשוין, א הויכער ווי א שאטן, שארט זיך דארט אלע בין-השמשות ארום גאסל. ווער זאל דאס זיין? אז חנקע דערנענט זיך, דרייט זיך די פיגור אוועק און בלייבט נישט. אז חנקע דערגרייכט איינמאל שפעט פארנאכט דאס זייטיקע גאסל, באגענגט זי זיך מיט דער לאנגער פיגור אזוי נאנט לעבן עטלס טיר, אז זי ווערט אזש בלאס און דערקענט זי: דער לאנגער יונגערמאן פונם נייעם אפטייק-מאגאזין.

„אוי!"... גיט זיך חנקע א ווארף און טוט א שטילן היכץ פון שרעק. נאר די פיגור האט שוין באקומען א מאדנע וואקסענע צורה, זי טוט אן אידיאטישן שמייכל, זי הויקערט זיך שולדיק איין און בלאנזשעט שטיל אוועק פון גאסל.

דער סוף איז געווען אזעלכער: אין אנהייב איינעם אן אונט איז מלך ארײנגעקומען אינם אפגעקומענעם הויז, וואס מיט דרויסנדיקע נישט-געפארבטע לאדנס, די פרי-געבליבענע אלמנה קאדיס איז נישט געווען אינדערהיים. עטל איז געלעגן איינע אליין ביי זיך אין צימער און האט קיין לאמפ נישט אנגעצונדן: סיי-ווי-סיי האט זי דאך געשוויגן; פלוצים טוט מען א קלאפ אין טיר. עטל שווייגט. זי זעט: די טיר עפנט זיך און ס'גליטשט זיך ארײן אינווייניק א לאנגער שמעוודיקער שאטן, מלכס שאטן. ער שטייט א ווייל ביי דער שוועל ווי דערשראקן און האט נישט וואס צו זאגן. ער זעצט זיך סוף-כל-סוף צו אקעגן אויף דער קאנאפע און זיצט אפ אזוי א מינוט צען.

„אזוי" ברומט ער א פאר מאל ארויס. ער שאקלט מיט די ליפן, נאר דערפון קומט גארנישט נישט ארויס.

ער הייבט זיך אויף אוועקצוגיין, נאר פאר דער טיר בלייבט ער שטיין מיט א שולדיקן אראפגעלאזטענעם קאפ. און פלוצים, ווי אומגעריכט לאזט ער ארויס אזא משונהדיקן אנגעשפאלטענעם קלאנג,

ד. בערגעלסאן, „אפנאנג" (4)

עס אָן? די ערשטע צייט האָט מען זיך דערמיט אינטערעסירט. איטלעכס מאָל, וואָס אין שטאָט אַריין איז געקומען אַ פרעמדער גאַסט, האָט מען אים אַרומגעפירט איבער ראַקיטנע; מ׳האָט אים באַוויזן דעם פּעלץ, וואָס ביים טייך, און די שול און דעם בית-עולם, וואָס ליגט אויף צווייי בערג; מען האָט אים אויך צוגעפירט צום ווייטן און ברייטן זייטן-גענס און מ׳האָט אים דערציילט:

„איר זעט אָט דאָס הויז, מיטן קרומען דאַך און מיט די אַלטע גישט-געפאַרבטע לאָדנס? אַ מיידל אַ קורסיסטין שווייגט דאָ שוין דעם צווייטן חודש".

נאָר איצט איז מען שוין דערצו געווויינט. דערצו איז נאָך גראָד צו יענער צייט געשען אין שטאָט נאָך אַ נייס: ביי עזור ליובער אינם רייכן הויז האָט אויסגעבראָכן דער באַוווסטער סקאַנדאַל. שבת-צונאַכטס איז מען דאָרט געזעסן ביי אַ ליכט אויפן באַלקאָן, וואָס גייט אַרויס מיט אַ האַלבער ראָד פון יונגע טאָפּאָלן צום עקסטן ליידיקן גרינעם פּלאַץ; מ׳האָט געטרונקען טיי און אויפגענומען געסט, און פּלוצים האָט מען דערהערט אַ יאושדיקן קוויטש פון הינטערן הויז און פון הינטערן סאָד, וואָס קוקט צו די בערעזשינעצער פעלדער. אַז מען האָט זיך אַהין געלאָזט לויפן, האָט מען געפונען לאהקע די שוואַרצע זיצנדיק אויף דער ערד.

„אוי גוואַלד! האָט זי געשריגן און האָט געריסן אויף זיך דאָס קאָפּטל, ער איז פון מיר אַנטלאָפן... נאָר וואָס איז ער פון מיר אַנטלאָפן"...

זי האָט געהאַט אַ קורצן אָטעם און האָט נישט געקאָנט רעדן. נאָר דער סטרוזש, וואָס האָט זיך אַהין געלאָזט לויפן פון דער אַנדערער זייט, האָט גצפאַקט דעם אַוועקגעלאָפענעם — ער האָט אָפּגעריסן דעם יונגן סטודענט בריל אַ גאַנצן לאַץ פון זיין נייעם גרויען סטודענטישן רעקל.

פון דעמאָלט אָן באַקומט חנקע אַסך אויפרעגונג ביי זיך אונטער דער ברוסט — זי האָט מורא צו באַגעגענען זיך מיטן סטודענט בריל, וואָס איז שוין כּמעט געווען איר חתן, און אַז זי גייט פאַרנאַכט

„כ׳האָב געהערט רעדן, האָט ער ביי איר געפרעגט, מ׳זאָגט, אייער טאָכטער נעמט זייער אַ פּיינעם חתן?"

דערויף האָט אים די אלמנה קאַדיס געענטפערט פאַרשטעלט מיט אַ פרומען זיפץ, ווי ס׳פאַסט פאַר אַ לייטישע מחותנתטע:

„וואָס קלערט איר, האָט זי געזאָגט: אַז גאָט וויל, קאָן ער אַוודאי העלפן".

נאָר פאַרוואָס האָט מלך צו יענער צייט אויסגעזען נאָך מער דערשלאָגן, ווי תמיד? פאַרוואָס האָט פונקט דאָן אויסגעפּוצטערהייט אָנגעהויבן צו אים אַריין גיין די געראָטענע חוה פויזנער?"

דאָס אַלץ איז חיים-משה עטלעכע טעג נאָך זיין קומען געווען געוואָרן ביי דער ניינצן-יאָריקער, לייטיש-אויפגעצויגענער חנקע ליובער און מער האָט ער פון איר גאָרנישט נישט געקאָנט וויסן. אַז ער האָט זיך נאָכדעם אין אָנהייב אָוונט אומגעקערט צוריק אין וואַלד אַריין, איז ער געווען אַביסל מיד און צעטראָגן. ער איז געזעסן מיט יצחק-בערן אין דער באַלויכטענער האַלבער זייט און האָט נעשמייכלט.

„די ספערן, האָט ער געזאָגט, זענען שוין אפשר גאָרנישט אַזוי פאַרנעפלט: זיי הייבן אָן קלערער צו ווערן".

און נאָכדעם איז ער ביז שפעט אין דער נאַכט נישט אַנטשלאָפן געווען. ער איז געלעגן אָנגעטאָן אין דער פינצטער ביי זיך אין צימער און האָט עפעס אַ פּאָר מאָל צו זיך אַליין אַ רעד געטאָן. יצחק-בער האָט ביי אים פון קעגנאיבער דער וואַנט אַ פרעג געטאָן:

„זאָגסט עפעס, חיים-משה?..."

„ניין, האָט ער געענטפערט, גאָרנישט".

און אין אַ רגע אַרום האָט ער דאָך צוגעגעבן:

„מלך, זאָג איך, האָט ער אַריבערגעשריגן דוד דעם דינעם וועגט, שטענדיק האָט זיך אים אויסגעווייזן, אַז ער האָט עפעס צו זאָגן; שיער, שיער האָט ער עפעס געהאַט דער וועלט ניט זאָגן".

ער איז שלעכט געשלאָפן די גאַנצע נאַכט און אין מאָרגן בייטאָג איז ער דאָס ערשטע מאָל אַריינגעקומען אין מלכס קליינעם

גלייך ס׳הייבט פלוצים אָן צו רעדן נישט קיין מענטש, נאָר אַ טיש אָדער אַ בענקל:

„האָט קיין פאַראיבל נישט, זאָגט ער און קוקט נישט אין די אויגן, מיר האָט זיך די גאַנצע צייט געדוכט, אַז איך האָב אייך עפעס צו זאָגן".

אַז ער עפנט די טיר, גיט ער צו:

„שיער, שיער האָב איך אייך עפעס געהאַט צו זאָגן..."

און ער פאַרשווינדט.

עטל האַלט די גאַנצע צייט אונטערגעהויבן דעם קאָפּ און קוקט מיט גרויסע פאַרחידושטע אויגן. זי האָט נישט פאַרשטאַנען: וואָס זאָל דאָס באַטייטן?

אויף מאָרגן האָט זי, צום ערשטן מאָל נאָך דריי חדשים שווייגן, זיך אָנגעטאָן און איז אַוועקגעגאַנגען צו אים אין אַפּטייק-מאַגאַזין נאָך אַ פּירוש.

איז אָט פון דעמאָלט אָן האָט מען אין ראַקיטנע זיך אָנגעהויבן אינטערעסירן מיט מלכן; מ׳האָט געוואָלט וויסן, וואָס ווערט זיין דער סוף:

„מלך ווערט אַמאָל ווערן אַ חתן פאַר עטל קאַדיס, צי ניין?"

מ׳האָט אים אָפט געזען גיין צו עטלען אַהיים. די פרי-געבליבענע אלמנה איז דעמאָלט אַריינגעקומען צו עזריאל פויזנערן אין קלייט זיך אָפּרעכענען פאַר די עטלעכע טויזנט רובל, וואָס זי באַהאַלט ביי אים אויס פון איר רייכן שטאַרק-קמצנישן שוועסטער. ס׳איז געווען פונקט פאַרן גרויסן ראַקיטנער יריד, וועמען פויזנערס רייכע קלייט איז פול געפאַקט מיט פריש-אָנגעקומענע סחורות. קיין מזומן געלט האָט ער איר דעמאָלט נישט געקאָנט געבן, ער האָט איר נאָר געקאָנט איבערשרייבן די אַלטע קוויטלעך אויף נייע. דערפאַר אָבער האָט ער איר אָפּגעגעבן פיל מער כבוד, ווי אַן אַנדערש מאָל; ער איז מיט גרויס דרך-ארץ געזעסן אַקעגן איר אין קלייט ביים טישל און האָט אַ פּאָר מאָל אַ פרווו געטאָן מיט אַ גרינג הוסטל, צי די לונגען זענען בייַ אים ריין.

איז געווען געשריבן מיט אַ מיידלשער האַנט און האָט זיך אָנגעהויבן מיט די ווערטער:

„דער טייוול איז פאַרפירעריש און קלוג... דער טייוול איז אפשר מער אומגליקלעך, ווי קלוג“

ס׳איז געווען קלאָר: איינע אַ מיידל האָט אָפּגעבראָכן אָט דאָס שטיקל פישביין פון איר ליף און האָט עס אינאיינעם מיטן בריוו צוגעשיקט מלכן אַ מתנה. אָבער נאָך מער משונה איז געווען, וואָס דער לאַנגער, תמיד שעמעוודיקער מלך האָט געהאַלטן דאָס שטיקל פישביין אָפּגעהיט ביי זיך אין טייסטער. חיים-משה האָט דעמאָלט באַוויזן חנקען דעם בריוו און האָט געפרעגט:

„ס׳איז נישט עטל קאַדיסעס האַנטשריפט?“

נאָר פאַרוואָס איז חנקע פלוצים געוואָרן אַזוי רויט? זי האָס געענטפערט, אַז ניין:

„עטלס האַנטשריפט, האָט זי געזאָגט, איז לחלוטין אַן אַנדערע“.

און באַלד האָט זי אַוועקגעדרייט דאָס פנים אָן אַ זייט, זי האָט בשום אופן נישט דערלאָזט, מען זאָל איר אַ קוק טאָן אין די אויגן אַריין.

ווען חיים-משה האָט זי נאָכדעם באַגלייט אַהיים, האָט זי נאָך אַלץ געהאַט אַסך אויפרעגונג ביי זיך אונטער דער ברוסט. זי האָט געקוקט אַראָפּ צו די טריט, וואָס זי מאַכט, און האָט געשוויגן. פלוצים האָט זי ביי חיים-משהן אַ פרעג געטאָן:

„איר קאָנט חוה פויזנער?“

חיים-משה האָט אויף איר מיט גרויס וווּנדער אַ קוק געגעבן:

„חוה פויזנער?“

ער האָט עפעס געכאַפּט ביי איר אין פנים און האָט גלייך צוגעגעבן:

„כ׳האָב זי אַ פּאָר מאָל געזען“.

ער האָט זיך פאַראינטערעסירט; ער האָט שוין לאַנג געוואָלט פרעגן:

„וואָס פאַר אַ מענטש איז זי?“

„וואָס פאַר אַ מענטש?“

געשלאָסענעם אַפּטייק-מאַגאַזין. דאָרטן האָט געשמעקט מיט שאַרפּן קאַרבאָל, מיט שימלדיקן גוטאַפּערטש און מיט נאָך עפּעס אַ ריח, וואָס בלייבט אין יעדער שטוב, פון וואַנען מ׳האָט נישט לאַנג אַרויסגעטראָגן אַ טויטן. ס׳איז דאָרטן נישט געווען אויף וואָס צו קוקן. נאָר אינם צווייטן קלענערן חדר, אינם חדרל, וווּ מלך האָט געטאָגט און געזעכטיקט, האָט ער געטראָפן אַ גאַלדן שטראַלכל, וואָס שפּילט מיט שטויב אויף אַ שוואַרץ באַצויגן טישל, אַ גאַלדן שטראַלכל, וואָס דערגרייכט אַהין ערשט שפּעט נאָך האַלבן טאָג און דערמאַנט אָן נידעריקער פּאַרנאכטיקער זון, אַ טשערעפּענעם דאַך, וואָס שימערט שיין, ווי גינגאָלד פון דער ווייטן, און אָן מלכן אַליין, דעם לאַנגן שעמעוודיקן מלכן, וואָס איז דאָ איצט שוין נישטאָ. אויפן זעלבן טישל לעבן שטראַלכל איז געלעגן אַ קליין אַפּטייק-פודעלע, אַ לייזיקס און אַ פּאַרגעלטס פון אינווייניק, און לעבן דעם האָט זיך געוואַלגערט דאָס קליינע דעקל. וואָס איז דאָס געווען פּאַר אַ פודעלע? חנקע ליובער איז אויך געווען מיט חיים-משהן דאָרטן אין מלכס שטיבל. זי איז געשטאַנען גאָר נאָנט לעבן חיים-משהס אַקסל, און אוממעגלעך איז געווען צו ווייסן, אויף וואָס האָט זי דאָס די גאַנצע צייט געקוקט: אויפן שטראַלכל, צי אויפן פודעלע.

„מלך, האָט זי פלוצים אַ זאָג געטאָן און האָט זיך פּאַרטראַכט, ער איז שוין אפשר צו פרי געשטאָרבן, מלך".

דעמאָלט האָט זיך חיים-משה מיטאַמאָל צו איר אויסגעדרייט און האָט אויף איר געטאָן אַזאַ פּאַרווונדערטן קוק, גלייך ער וואָלט זי אָקאָרשט איצט צום ערשטן מאָל אין לעבן דערזען.

„אַך, יאָ, האָט ער פּאַרווונדערט נאָך איר איבערגעחזרט, ער איז שוין אפשר צו פרי געשטאָרבן, מלך..."

ער האָט זיך דעמאָלט מיט גרויס אינטערעס געפּאָרקעט אין איינעם אַ שופלאָד, וווּ אַסך פּאַפּירן זענען געווען אַרומגעלייגט אַרום מלכס גרויסן בייכיקן טייסטער. ס׳האָט זיך געדאַכט, אַז אין טייסטער ליגט מלכס אַ צוואה, נישט אַנדערש. נאָר אַז ער האָט דעם טייסטער געעפנט, האָט ער דאָרטן געפונען נישט מער, ווי אַ קליין אָפּגעבראָכן שטיקל פישביין פון אַ מיידלשן ליף און אַ היפּשן רוסישן בריוו, וואָס

„מלך, האָט זי, חנקע, ביי אים געפרעגט, וווּ איז אייער היטל?"

דעמאָלט איז מלך געוואָרן שטאַרק רויט און האָט שעמעוודיק געגומען שמייכלען.

„אַך, יאָ, האָט ער געזאָגט, כ'האָב, אַפּנים, פאַרגעסן, מיין היטל? אין פּאָסט".

„איז אָט"...

חיים-משה האָט איר פּלוצים איבערגעשלאָגן:

„זייט איר זיך משער, אַז דעם בריוו האָט מלך דעמאָלט באַקומען פון חוה פויזנער?"

„פון חוה פויזנער?"

חנקע איז ווידער מיטאַמאָל געוואָרן רויט.

„וואַרט, האָט זי געפרעגט, איך האָב דען געזאָגט?"...

דעמאָלט האָט חיים-משה אויסגענוצט איר פאַרלוירנקייט און האָט ביי איר פּלוצים אַ פרעג געטאָן:

„נו, און וואָס האָט מלך איינגעגומען פאַרן טויט? דאָס ווייסט מען נישט?"

און דערויף האָט זיך אייגנטלעך דער שמועס איבערגעריסן. חנקע איז געוואָרן בלאַס און האָט מער נישט געקאָנט רעדן, און חיים-משה האָט זיך געפילט שולדיק, גלייך ער האָט זי נאָר וואָס מיט עפּעס שטאַרק באַליידיקט.

IX

גייענדיק אייגער אַליין צוריק אין וואַלד אַריין, האָט ער אומבאַמערקט פאַר זיך אַליין אָנגעהויבן טראַכטן וועגן מלכן, אומבאַמערקט פאַר זיך אַליין געגומען פירן מיט אים אין געדאַנק אַ שמועס: „ער, חיים-משה, און מלך, דאָס זענען, אין תוך געגומען, איין מענטש; ער, חיים-משה, איז אָפּגעזונדערט און שטרענג, ווי? ער נישט מוחל? זיין קיינעם, ווי? ער אָנשמעקן אין לעבן מער, ווי אין דעם איז פאַראַן, ער מוז סוף-כל-סוף אין זיך גובר זיין זיין אייגענעם ווייך-שמייכלדיקן מלכן, וואָס האָט אויף יעדערן אַזכות און קומט אַריין אין יעדער

חנקע האָט נאָך אַלץ געקוקט אַראָפּ צו אירע טריט און האָט געענטפערט, אַז ס׳איז שווער צו זאָגן:

אַדרבא, זי, חנקע, וואָלט אַ בעלן געווען, אַז חיים-משה זאָל זיך מיט חוה פּויזנער נענטער באַקאָנען און זאָל אַליין זאָגן, וואָס פאַר אַ מענטש איז זי. דאָ אין ראַקיטנע איז זי, אַזוי צו זאָגן, דער שפּיגל — אַלעמען געפעלט זי. אַפילו מלך האָט אין איר אויך עפּעס געפונען, ער פלעגט שמייכלען איטלעכס מאָל, וואָס זי פלעגט דורכגיין פאַרביי זיין מאַגאַזין און זיך טאָן צו אים אַ נייג. ער האָט גצואָגט, אַז זי איז אַן אינטערעסאַנטע, זייער אַן אינטערעסאַנטע. איינמאָל האָט אים עטל דערציילט, וויאַזוי קינדוויז, בשעת זי מיט חוהן האָבן געלערנט אין שטאָט-שול, פלעגט איר חוה איבערקערן דעם טינטער אויפן העפט, כדי דער לערער זאָל איר שטעלן אַ צוויי. נאָר מלך האָט געשמייכלט. ער האָט גענפונען, אַז אויך די מעשה מיטן טינטער איז אינטערעסאַנט. אָפטמאָל פלעגט ער זיצן מיט חוהן אויף די טרעפלעך פון איר שאָטערס קלייט — חוה האָט דאָרט ליב געהאַט צו זיצן אלע פאַרנאַכט, נאָכדעם ווי מען שליסט צו די קלייט. ער איז דאָרט קיינמאָל נישט געווען מיט חוהן אַליין. תמיד פלעגן זיך דאָרט לעבן חוהן געפינען נאָך צוויי צי דריי יונגעלייט, און חוה האָט פון זיי גלאַכט. זי האָט גזאָגט, אַז יידישע יונגעלייט גייען קיינמאָל נישט צו קיין מיידל אַליין. תמיד, האָט זי גזאָגט, גייען זיי אין צווייען צי אין דרייען, און אַז זיי קויפן זיך נייע קאַלאָשן, האָט זי גזאָגט, לייגן זיי אַהין אַריין צוגעשניטענע שטיק-לעך פאַפּיר, כדי זיי זאָלן זיך נישט פאַרנעצן. אָפטמאָל פלעגט חוה אַוועקפאָרן אין קרייז-שטאָט און זיך דאָרטן אָפּזאָמען אַ וואָך צי צוויי. אַז מ׳איז דעמאָלט דורכגעגאַנגען פאַרנאַכט אין מאַרק, האָט מען געזען, ווי די טרעפלעך ביי דער געשלאָסענער קלייט זענען פוסט. נאָר איינמאָל איז חוה אויף אַ לענגערער צייט אַוועקגעפאָרן קיין קרים, און מלך פלעגט דאַן אַלע טאָג גיין אויף דער פאָסט. איינמאָל האָט אים זי, חנקע, דאָרטן אין עק שטאָט לעבן דער פאָסט בגאַגענט; ער איז געגאַנגען אָן אַ היטל און איז געווען שטאַרק פאַר-טיפט אינם בריוו, וואָס ער האָט נאָר וואס באַקומען.

געדענקט חוה פוזנער, דעם עזותדיק־קלוגן בליק פון אירע היפשע, כּמעט בולטע אויגן, דעם גאַנצן שטאַלט פון איר גלייכער בויגיקער פיגור, מיט איר ברייט און מיטן שטיקל פישביין, וואָס ביי מלכּה אין טייסטער. פאַרוואָס שמייכלט זי תּמיד, בעת זי זעט אים, חיים־משהן, דורכגיין? פאַרוואָס קוקט זי אויף אים תּמיד פונדערווייטנס מיט אַזאַ עזותדיקן שמייכל? אין די אויגן, גלייך זי איז גריים צו זאָגן:

„ער איז דאָך אַראָפגעקומען אַהער נאָר צוליב מיר, אָט דער חבר מלכּס, חיים־משה, ער האָט דאָך מער נישט געהאַט צוליב קיינעם אַהער אַראָפצוקומען, פאַרוואָס זשע גייט ער צו מיר גלייך נישט צו און זאָגט נישט אויס דעם אמת?"...

פלוצים האָט ער זיך דערמאַנט אנם עקסטן ליידיק־גרינעם שטאָט־פלאַץ און חנקע ליובער, וואָס איז דאָרטן אַוועקגעגאַנגען פון אים באַלדיקט און בלאַס מיט אַסך אויפרעגונג אונטער דער ברוסט. ער האָט זיך מיטאַמאָל דערפילט שטאַרק זינדיק און שלעכט און האָט זיך געמומען דרייען פון איין זייט אויף דער צווייטער:

„טפו! האָב דיר אַכציק שוואַרצע יאָר!"

און אין דער זעלבער צייט האָט ער געדענקט, אַז מיט אָט דער קלאָה פלעגט זיך שעלטן זיין טאַטע, אַז ס׳איז אַ קאַריקאַטור, אָט דאָס, וואָס ער שעלט זיך פונקט ווי זיין טאַטע, און אַז אַפילו אָט דער לעצטער געדאַנק זיינער איז שוין אויך נישט ניי, און ער האָט אים שוין פיל מאָל געטראַכט:

„די גרעסטע קאַריקאַטור, האָט ער געטראַכט, אַז אַ מענטש איז ענלעך צום טאַטן".

מיטן טאָגליכט האָט ער געמומען איינדרימלען מיט אַ טיפער איבערצייגונג, אַז אַלץ, וואָס ער האָט אויף זיין לעבן געטראַכט, טויג אויף כּפרות, אַז ער, חיים־משה, איז אַ פוסטע כּלי און אַז בכלל דרייט ער זיך אַרום אַלע זיינע יאָרן לידיק, און אָט צוליב וואָס, אַשטייגער, איז ער איצט אַראָפגעקומען אַהער קיין ראַקיטנע? דעם ענין, וואָס ער האָט דאָ אָפצוטאָן, האָט ער גרינגער ווי אַלץ געקאָנט אויספירן דאָרטן, אין דער גרויסער שטאָט, ווו ער האָט געלעבט. און אין תּוך... אין תּוך איז קיינעם קיין נפקא־מינה נישט, אויב דאָ אין ראַקיטנע אין עק בית־עולם וועט אין איין שורה מיט מלכּס קבר צוקומען נאָך אייניער,

שטוב און לאָזט דאָרטן איבער זיין ברכה. נאָר אָט איז אַ פאַקט: מלך האָט דווקא איצט נאָכן טויט באַקומען מער וואָג – מלך מיט זיין שעמעווי־דיקן ווייך־שמייכלדיק פנים"...

פלוצים האָט ביי אים עפעס אַ בליץ געטאָן אין געדאַנק, דער מוח איז גלייך שיפור געוואָרן, און אין זיינע אייגענע אויגן איז מיט־אַמאָל פאַרגרעסערט געוואָרן דער וועלט פון דעם וואָס ער טראַכט:

„וואָס איז אַזוינס אַ מענטש. מלך?"

„גאָרנישט, חיים־משה, אַ פרוו אָדער אַ צייטוויליקער צופאַל".

„נו, און אַ מענטשנס לעבן?"

„פונם זעלבן מין, חיים־משה".

„און וועלכער איז אייביק?"

„אייביק בין איך, דער געשטאָרבענער מלך".

„האָסט נאָכן טויט באַקומען מער זיכערקייט, מלך"...

ער האָט פאַרגיכערט די טריט.

ער איז געקומען אין וואַלד אַריין, אָפגעזוכט אין יצחק־בערס האַלבער זייט טינט און פעדער און האָט זיך ביי זיך אין צימער געגומען פאַרצייכענען אַלץ, וואָס ער האָט פאַר די לעצטע מינוטן פאַרטראַכט ביי זיך אין מוח.

ער האָט פלינק געטראַכט און פלינק געשריבן. אָבער וואָס מער ער האָט געשריבן, אַלץ מער איז געפאַלן ביי אים די שטימונג מיט דער זיכערקייט, אַז דאָס, וואָס ער טוט, איז וויכטיק. ער האָט איבער־געלייענט דאָס אָנגעשריבענע און איז אַרויס אומצופרידן. די באַגייס־טערונג מיט זיין גאַנצער פאַרטראַכטער זאַך איז פאַרשוווּנדן. נאָר אויב אַזוי, איז די גאַנצע מעשה מיט זיין אַראָפקומען אַהער קיין ראַקיטנע איבעריק און נאַריש... נאַריש... ער האָט מיט יאוש אַוועקגעשפאַנט איבערן צימער: וואָס איז אַזוינס באמת געווען מלך? אַ בנעימותדיק־קליינ־שטעטלדיק געטעלע; ער האָט ווייך געמאַכט די הערצער ביי קליינ־שטעטלדיקע מיידלעך, און חוה פויזנער האָט אים דערפאַר אָנגעצונדן אַלעמפל אויפן צווייטן טאָג נאָך זיין טויט; אים, חיים־משהן, וועט זי קיין לעמפל נישט אָנצינדן...

די גאַנצע נאַכט נאָכדעם איז ביי אים געווען אַ צעדרייטע, אַן אויפגערעגטע, און דער מוח איז אים געווען פול מיט פלוידער. ער האָט

„בּאַי, בּאַי", האָבן זיי געוויגט זייערע געטעלעך און האָבן דערביי געזונגען מיט דינע און האַרציקע ברוסטן־שטימען.

זיי זענען געשלאָפן, אָט די געטעלעך, נאָר איינס פון זיי האָט געהאט אַ שמעוודיקן שמייכל אויפן בלאַסן קלאָרן געזיכט: מלכס שמעוודיקן שמייכל...

אַרום דריי אַזייגער בייטאָג איז ער אַריסגעגאַנגען פון זיין צימער מיט אַזאַ הייס פאַררויטלט פנים, אַז ער האָט זיך פונסניי געמוזט אָפּוואַשן מיט קאַלטן וואַסער. ער איז געווען אויפגעלייגט און צופרידן. ער האָט זיך געוואַרטלט אין דער צווייטער האַלבער זייט מיט דער קראַנקער יצחק־בעריכע, ער האָט זיך אָנגעטאָן אין אַ נייעם אַנצוג און האָט זיך איינער אַליין אַוועקגעלאָזן אין שטאָט.

ער איז געגאַנגען מיטן שמאָלן שטעגלע, וואָס באַהאַלט זיך אין גרינעם וואַקסנדיקן גראָז און האָט געזען פונווייטנס גאַנץ ראַקיטנער שיפוע. די צוויי קלויסטער־שפיצן מיט דער שול־יאַרמלקע האָבן געשטעקט העכער די דעכער, העכער אַלע שטאָטישע געשטאַלטן און האָבן געשפילט מיט פאַררוכלטער זון פון זומערדיקן האַלבן־טאָג. און אַלץ, וואָס דאָרטן איז געווען, האָט איצט אויסגעזען פונדערווייטנס, ווי דער חלום פון זיינע קינדער־יאָרן: ער האָט נישט אויפגעהערט אַהין צו קוקן, און די שמעוודיקע שאָטנס פון די קינדער־יאָרן האָבן נישט אויפגעהערט צו פלאָנטערן זיך אַרום זיין נשמה. ער האָט זיך דערמאַנט, ווי ער איז אַמאָל דאָ, אין אָט דער שטאָט געהאָלן שטאַרק רעליגיעז. דאָס האַרץ האָט דערביי געטאָן זייער אַ שנעלן קלאַפּ, און אין דער זעלבער צייט איז שוין דער מוח געווען פאַרשיכורט פונם געדאַנק, וואָס טוט פלוצים אין אים אַ בליץ.

„דער עלטסטער ליגנער, דער קינדערשער סידור זיינער, וואָלגערט זיך דאָ ערגעץ אויף אַ בית־מדרש־בוידעם צווישן אַלטע פאַרשטויבטע שמות".

און ער האָט ווי נקמה געהאט אין אָט דעם אַלטן גרויסן ליגנער.

אין שטאָט האָט ער זיך דעמאָלט געפילט גרינגער, ווי אַלע מאָל. איטלעכס מאָל, וואָס יידן האָבן אים דאָרטן געפרעגט, וואָס טוט ער עפעס דאָ אין ראַקיטנע, האָט ער קוים־קוים אונטערגעשמייכלט און האָט געענטפערט, אַז גארנישט:

אַנייער.. ער איז אַנטשלאָפן געוואָרן. אַקעגן אים איז געזעסן מלך מיטן שטיקל פישביין אין האַנט און האָט געשמייכלט מיט אַזאַ מינע, גלייך ער וויל זאָגן:

„דאָס איז אַלץ, חיים-משה, אַלץ וואָס איך האָב געגומען פון דער געליבטער פרוי".

און פלוצים איז מלך פארשוווּנדן. און דאָ ארום אים, חיים-משהן, איז שוין גאָר געווען חוה פויזנער; זי איז געווען נישט איינע, נאָר עטלעכע. זי איז געווען עטלעכע חוה פויזנערס, וואָס כאפן שטארק דעם אָנבליק איינע פון דער צווייטער און אלע האָבן זיי געזונגען מיט דינע הארציקע ברוסט-שטימען, און צו אלעמען האָט צוגלייך געצויגן דאָס הארץ.

ער איז אָפגעשלאָפן נישט מער ווי א שעה דריי. פונדעסטווייניגן איז ער נאָכדעם אויפגעשטאנען גאנצפרי א צופרידענער און פאר-גיטיקטער, אזא גרינגער, גלייך פאר דער נאכט האָט ער מיט אמאל אָנגעווויזירן א גאנצע האלב פון זיין וואָג. פלוצים האָט אים שטארק א צי געטאָן צו די נישט-דערשריבענע שורות, וואָס זענען פון נעכטן געבליבן אויפן טיש, און דאָס הארץ האָט געגעבן וועגן זיי א קלאפ מיט פרייד:

„און ווער איז אייביק?"

„אייביק בין איך, דער געשטארבענער מלך"...

ער האָט זיך אָפגעוואשן ביי זיך אין צימער אקעגן שפיגל און האָט באמערקט די מאָגער-געוואָרענע באקן, וואָס אויף זיין אויסגע-צויגענעם געזיכט. די אויגן האָבן געגלאנצט מיט פייערלעך אזעלכע, מיט בענקשאפט צו די נישט-דערשריבענע שורות, וואָס ביי אים אויפן טיש. איצט איז אין אים אלץ געווען פארטיק: אין אָט דעם שטילן זומערדיקן טאָג מיטן הויכן בלויען הימל, וואָס ציט זיך רויק איבער אים, איז חוה פויזנער שוין מער נישט געווען איינע אליין; זי איז געווען אסך, אסך, און אלע האָבן זיי געהאט קליינע געטעלעך אזעלכע און האָבן זיי געדריקט צום הארץ, יעדערע – איר אייגן קליין געטעלע, אלע בייטאָג האָבן זיי אויסגעצויגן זייערע געטעלעך און זיי געלייגט שלאָפן:

איר איבערגעוואָקסן מיטל די ברויטגעבערין, אלמאי זי האָט געזומען אַ ניימאַשין אויף אויסצאָלן:

„אַז איך האָב געזאָגט, האָב איך: איך דאַרף אים אויף כּפרות, זאַלקערן דעם אַגענט, און וויל ביי אים נישט נעמען קיין מאַשין".

נאָר אָט איז אַ שטוב אַ צווייטע און אַ דריטע. אין אַן אָפּענער טיר באַווייזט זיך אַ בּאָרווע סְ וויבל; זי גיט אַ שטעק אַרויס דעם קאָפּ און כאַפּט אים באַלד אַריין צוריק:

„אוי, איך וועל זיך אַ מעשה אָנטאָן, חיים־משה גייט!"... און באַלד האָבן זיך אין טיר אַרויסגעשטעקט אַ קאָפּ, אַ צווייטער און אַ דריטער. ס׳האָט זיך אַרויסגעווייזן, אַז דאָ, אין די אַלט־שטאָטיקע הינטערגעסלעך, וווּ ער איז אַמאָל אויסגעוואָקסן, דערמאָנט מען אָפּט זיין נאָמען; מען געדענקט אים נאָך פון די קינדער־יאָרן. מען וויל נאָר וויסן: איז ער נאָך אַזאַ וווילער, ווי אַמאָל, חיים־משה? אייניקע ווייבלעך קערן אים נאָך דאָ דערצו אָן קרובות. מ׳האָט געשמייכלט, בשעת מען האָט אים געפֿירט צו זיך אין קלייניע אָרעם־אויסגעמעבלטע צימערן, און אויך ער האָט געשמייכלט, בשעת ער איז זיי אַהין נאָכגעגאַנגען:

„גאָרנישט, האָט ער געשמייכלט, וואָס זאָל זיך הערן? מען לעבט".

און אַלע האָבן זיך געקלאָגט אויף כּמעט איינעם און דעם זעלבן: סריער מיט עטלעכע יאָר, ווען די טאָרף־פאַבריק אונטער ראַקיטנע האָט געאַרבעט, האָט מען דאָרטן עפּעס געהאַט, און איצט איז אַוודאי ערגער: מען מוז שטוקווען.

און אַלע האָבן געוואָלט, אַז חיים־משה זאָל צו זיי אַריינקומען, אַז ער זאָל ביי יעדערער פון זיי אין שטוב אַביסל זיצן.

אויף איינער אַן אַלטער אַקעגנדיקער שטוב וויזט דאָרטן חיים־משה אַליין אָן מיטן פינגער:

„אָט איז ער!"...

דער לאַנגער טשערעפּענער דאַך איז געלעגן אויף אָט דער שטוב אויסגעקרימט, ווי דער רוקן פון אַ קאַץ, בעת זי ציט זיך, און איז אינגאַנצן געווען פאַרגאָסן מיט דער שיין פון פאַרגייענדיקער זון. די שטוב האָט נישט געהאַט קיין גאַניק. איר פּאָרטיקע טיר איז געווען

„ער איז געקומען אהער זיך אביסל ארומשלאַיען".

און אלײן האָט ער דערבײַ גוטמוטיק אַרײַנגעקוק די יידן אין די פנימער; ער האָט געהאַט הנאה, וואָס ער ענטפערט זיי מיט אַזאַ טאָן, ווי זיי איז ניחא. ער האָט נישט אויפגעהערט צו געדענקען די גרינע טאָפאָלן, וואָס מאַכן יום-טובדיק דאָס גראָז לעבן עוזר לײַבערס שטוב. ס'האָט געצויגן אַהין צו חנקען, צום גוטן וואָרט, מיט וועלכן ער דאַרף זי איבערבעטן, נאָר אַלײן איז ער נאָך אַלץ געשטאַנען, געשמועסט מיט די יידן וועגן דעם אַלטן קבצנישן טייל שטאָט און האָט גענוג, ווי די טרעפלעך לעבן עזריאל פוזנערס גרויסער קלייט זענען לײַדיק: אַפּנים חוה פוזנער איז נאָך אַלץ געווען אין קריז-שטאָט. פלוצים האָט זיך אים שטאַרק פאַרוואָלט באַרג-אַראָפּ צום אַלטן קבצנישן טייל שטאָט און צו די נידעריקע נישט-ברוקירטע געסלעך, ווו ער איז אַמאָל אויסגעוואַקסן. ער האָט באַנייס קוים-קוים שמייכלדיק געמומען ביי די יידן זיך נאָכפרעגן:

„וואָס זשע הערט זיך עפּעס דאָרטן, אין די נידעריקע געסלעך?"

און געענטפערט האָט מען אים, אַז גאָרנישט:

„וואָס זאָל זיך דאָרטן הערן?"

„קויטיקע געשעפטן".

„קבצנים ווי אַמאָל".

אין די אונטערשטע נישט-ברוקירטע געסלעך איז, ווי תמיד אין דער צייט, געווען שטאַרק לעבעדיק און רעשדיק, קינדער האָבן געשפּילט אין אלע שמאָלע דורכגענג, און די שעה איז שוין געווען נישט קיין פריע; די זון האָט געהאַלטן בײַ זעצן זיך; דער שטויב, וואָס יעדער דורכלויפנדיקע פור האָט געלאָזט נאָך זיך באַרג-אַראָפּ אין דער לופט, האָט אויסגעזען אַ גאָלדענער, אַן אַמאָליקער, אייגעלעך און פנימלעך האָבן אין אים געבלאָנדזשעט, ווי אין אַ קרענקלעך זעונג, און נאָך זיי האָט געבלאָנדזשעט נאָך עפּעס; אַ חלום פון די חומש-יאָרן. פון ערגעץ אַ שטוב האָט זיך געלאָזט הערן אַ לאַנגאָניק שטעפּן פון אַ מאַשין; אַ מאַמע אַ שלאָק האָט דאָרטן איצט צו זון-זעצן געהאַלטן אין איין עסן

קלייניטשקע פעסי זאליוואנסקי; זי קאן נאך שיין רעדן מיט אַ מענטשן; נישט אומזיסט איז איר מאן עליו השלום אַלע זיינע יאָרן געווען אַ חשוב, אַ בורר און אַ כלה-אָנקוקער בײַ אַלע ניישטעטיקע גבירים, וואָס אין אויבערשטן ברוקירטן טייל ראַקיטנע.

„זע נאָר, האָט זי זיך געוווּנדערט, אָט דאָ אינדרויסן וועט זי מיט אים שטיין?"

און זי האָט אים גלייך געזומען פירן צו זיך אינם קליינעם שטיבעלע, וווּ די ציכטיקע פאָדלאָגע איז נאָך געווען אָפגעשמירט מיט פעטן אייל-נאַפט, און וווּ אין איינעם אַווינקל איז נאָך געשטאַנען דער שרייבטיש פון איר געשטאָרבענעם מאַן, דעם חשוב און דעם בורר בײַ גבירים. חיים-משה איז דאָרטן מיט איר געזעסן און האָט געקוקט, ווי דער בריטער שרייבטיש מיט אַלע זיינע טיכטיקע שרייב-מכשירים פאַרנעמט דאָרטן דאָס בכבודיקסטע אָרט. אַמאָל האָט ער געגעבן פרנסה דאָ אין שטוב, אָט דער טיש, און איצט האָט ער אויסגעזען ווי אַ יורד, אַ פוסטע כלי.

פעסל האָט עפעס דערציילט וועגן זיך און איר אַלמנהשאַפט, און חיים-משה האָט נאָך אַלץ געקוקט אויף אָט דעם טיש. פעסל האָט אַ זיפץ געטאָן.

„אַז וואָר האָט מיך איצט אין זינען? האָט זי געזאָגט, אַז קיינער האַלט נישט אונטער אין אָט דער שלעכטער צייט".

און פון אָט די לעצטע וווערטער אירע איז חיים-משה געוואָרן ווי צעטראָגן; ער האָט זיך אַרומגעקוקט און האָט נישט געוווסט, וואָס צו טאָן.

„אמת, האָט ער פאַרוווּנדערט איבערגעחזרט, ס'איז אַ שלעכטע צייט; קיינער האָט יענעם נישט אין זינען".

און פלוצים האָט עו' דערזען, ווי זי לאָזט אַראָפּ די אויגן, פעסל זאַליוואַנסקי, זי בלייבט אַזוי אַקעגן אים שטיין און וואַרט.

X

אין געסל האָט מען דערציילט, אַז חיים-משה האָט איר דעמאָלט אָפגעגעבן גרויס כבוד: ער האָט איר געגעבן גאַנצע הונדערט רובל.

צעפּראָלט אָפן און צוגעבונדן צו דער וואַנט מיט אַ שטריקל, כדי זי זאָל זיך נישט פּאַרמאַכן. דער פידאַשעק איז געווען אָפּגעוואַלט, און אויף דער הויכער שוועל איז דאָרטן געשטאַנען אַ לאַנגער יונגערמאַן מיט אויסגעצויגן און לאַנג פּנים. ער איז געווען אָנגעטאָן אין אַן אָלט צעריסן שטוב-רעקל; ער האָט געהאַלטן אַ קליין זויג-קינד אויף די הענט, דאָס צווייטע קינד, אַ ייִנגעלע פון אַ יאָר דריי, האָט אים געשטופט דאָס קעפל צווישן די לאַנג-טאַטעדיקע פּיס, און אַליין אין די גרויסע שוואַרצע אויגן און אינם גאַנצן מאַטן אומעטיקלעכן געזיכט האָט ער געהאַט עפּעס פון די יוצאי-מצרים און פון דער זון, וואָס פּאַרגייט. — דאָס איז געווען פּישל ריכטמאַן. אַמאָל אין די יונגע יאָרן איז ער אויך געווען אַן עקסטערן, און איצט פּאָרט ער צווישן מאָל אין וואָך צום וואָקזאַל און האַנדלט, ווי דער שווער זיינער, מיט זעק. דאָס איז ער אַמאָל געווען חיים-משהס אַ חדר-חבר, דאָ אין ראַקיטנע; דאָס איז ער דער ערשטער געפּאָרן אינאיינעם מיט חיים-משהן פון וואָקזאַל.

„חיים-משה! האָט ער צו אים געשריגן פון דער אָפּענער טיר מיט אַ צופּיל אויסגעצויגן קול, ווי אַ יידענע, און ווען וועסטו שוין אַריינגיין צו מיר, חיים-משה?“

„טאַקע באַלד, האָט חיים-משה אים געענטפערט פון קעגנאיבער דער גאַס, טאַקע די מינוט, פישל“.

נאָר אויפן וועג אַהין האָט אים איבעורגענומען גאָר אייניע אַ באַאַרטע קרובה זיינע. צוליב זיין כבוד האָט זי זיך נאָר וואָס אויס-געשלייערט אינם בּרוינעם נאָך נישט געניצטן זיידענעם טיכל, און איצט האָט די גאַנצע גאַס געקוקט, ווי זי דערנענט זיך צו אים מיט אַזעלכע בּריהש ווייבּערשע טריטעלעך, גלייך זי וועט אים אָננעמען פאַר דער האַנט און וועט זיך דאָ אין מיטן גאַס אַוועקלאָזן מיט אים אין אַ קונציקן מחותנת-טאַנץ.

„וואָס זשע דען? האָט זי געזאָגט, זי ווייסט דען נישט, אַז חיים-משה איז שוין היינט פון די גרויסע, גאָר-גאָר פון די גרויסע?“

און אַרום-אַרום איז מען געשטאַנען אין די אָפּענע טירן און מען האָט געקוקט, ווי דער גוטער יאָר האָט זי נאָך נישט געזומען, אָט די

אין קרים און האָט פון דעמאָלט אָן געזומען נאָכצולעפן זיך נאָך איר אַהער קיין ראַקיטנע, ער איז געווען אַ בנעימותדיקער און אַ שטילער. אויפן שטעקל און אויפן זיבערנעם פּאָרטציגאַר האָט ער געהאַט אַסך גילדענע מאָנאָגראַמעס, וואָס האָבן דערמאָנט, אַז אַסך מענטשן האָבן אים ליב און שענקען אים מתנות, און אַליין האָט ער ליב געהאַט סקולפטור. דאָס ערשטע מאָל, ווען ער איז אַהער אַראָפגעקומען, האָט ער זיך פאַראינטערעסירט מיט מלכס פּנים און האָט אים געזומען אויסקנעטן. די סטאַטוע איז אַרויס אַ מיניאַטיור-קלייניע, אַ חנעוודיקע, אַ באַשיינטע מיט מלכס שטילן שעמעוודיקן שמייכל. נאָר חוה פויזנער איז שוין דעמאָלט געווען ערגעץ-ווהין אַוועקגעפאָרן פונדערהיים, זי האָט אים גלאַזט איינעם אַליין אין ראַקיטנע, און ער האָט נישט געווסט, וואָס מיט דער סטאַטועטע צו טון, ער האָט זי סוף-כל-סוף אַוועקגעשענקט חנקע ליובער צום טאָג פון איר געבוירן, און אַליין האָט ער נאָך נאָכדעם אַרומגעבלאָנקעט עטלעכע טעג דאָ אין ראַקיטנע און איז סוף-כל-סוף אַוועקגעפאָרן צוריק אין דער גרויסער שטאָט, פונוואַנען ער שטאַמט. איצט איז ער ווידער אַהער אַראָפגעקומען. ער האָט נישט געטראָפן חוה פויזנער אינדערהיים, איז ער געקומען זיצן צו איר פאָטער אין קלייט, ער מיט די פיל גילדענע מאָנאָגראַמעס אויפן שטעקן און אויפן זילבערנעם פּאָרטציגאַר, וואָס דערמאַנען, אַז אַסך מענטשן האָבן אים ליב.

„איז וואָס זשע הערט זיך? האָט בייַ אים פויזנער מיט בטוחישער לייטישקייט געפרעגט, שוין מן הסתם חתונה געהאַט, אַ?"

„ניין נאָך, האָט דער סטודענט מיט אַ שולדיקן שמייכל געענטפערט און האָט זיך פאַרשעמט, דווקא ניין..."

„אַזוי גאָר?"

עזריאל פויזנער האָט געפרוווט מיט אַ גרינג הוסטל, צי די לונגען זענען בייַ אים ריין, און האָט זיך געחידושט, נאָר באַלד האָט ער זיך פאַרכאַפט און האָט מיט דעם זעלבן וווּנדער צוגעגעבן:

„אַזוי? נו, זייער פיין."

און דאָס אַלץ איז געווען געזאָגט געוואָרן פון הוילער לייטישקייט וועגן, כדי דעם צווייטן נישט צו פאַרשעמען.

אייגנטלעך אָבער האָט זיך פויזנער אין יענעם היינט זומער-טאָג נישט אינעריק רויק געפילט און האָט צו אָפט געוואָרפן בליקן אין

פּעס? אַ?יין האָט איבערגעגעבן, ווי אַזוי חיים־משה איז מיט איר געזעסן בײַם שרײַבטיש און האָט זיך נאָכגעפרעגט אויף איר הויזגעזינד: וווּ איז אַהינגעקומען איר יונגע שײַנע טאָכטער, וואָס האָט אַמאָ? חתונה געהאַט פֿאַר אַ רייכן יונגנמאַן, זי האָט זיך גענומען? ער האָט דערמאָנט אַ?ע קלײניקײטן פון אַמאָ?, ער האָט בײַ איר געפרעגט:

„איז וואָס זשע וועט זיין ווייטער, אַ, פּעס??"

„וואָס זאָ? זיין? האָט געענטפערט פּעס?, איך, חיים־משה, בין שוין נישט יונג, כ'בין שוין פֿאַרזאָרגט. און דו דאַרפֿסט חתונה האָבן, חיים־משה".

„חתונה האָבן?" האָט זיך געוווּנדערט חיים־משה.

און ביידע האָבן פּריינט?עך גע?אַכט, זי און חיים־משה.

וועג די קלאַנגען וועגן דעם האָבן דערגרייכט צו עזריא? פּויזנערן אין דער גרויסער קלײט, האָט מען דאָרטן פֿאַרפּירט וועגן דעם אַ שמועס. מ'האָט באַוווּנדערט חיים־משהס גוט האַרץ. עזריא? פּויזנער אַ?יין האָט דעמאָ?ט אויפגעהערט אַ וויי?ע איבערצושרײַבן פון איין בוך אין צווייטן.

„אַזוי? האָט ער זיך געחידושט, גאַנצע הונדערט רובֿ??"

און נאָכדעם האָט ער מיט גרויס ישוב־הדעת איבערגע?ייגט דאָס היפּשע שטיק? וואַטע פון איין אויער אין אַנדערן; ער האָט געזומען זוכן צווישן די חשבונות איינעם אַ טעות און האָט בשעת מעשה צוגעגעבן:

„נו, זייער פּיין".

ער האָט בכלל ליב געהאַט די ווערטער „זייער פּיין". און אַ?ע האָבן געפונען, אַז זיי פּאַסטן פֿאַר אים, דעם בכבודיקן פֿאַרמעג?עכן קרעמער, וועמען אַ?מנות און דינסטמיידל?ען פֿאַרג?ויבן אויף אַ פּשוט קלײן קווט? זייער ציטעריק פֿאַרמעגן, דער עיקר איז געווען זיין שײַנע הנהגה מיט מענטשן, דער סֵבֶר־פָּנִים־טָּפֿות און די לייטישע אויפּפֿירונג מיט די יונגע?ייט, וואָס קומען אַריין צו זיין שײַנער גערָאָטענער טאָכטער. דאָס מאָ? איז בײַ אים אין קלײט געזעסן דער מאַדאַם ברָאָמבּערגס פֿרעמד־שטאָטיקער קרוב, אַ רייכער יונגער בחור, אַ סטודענט, וואָס האָט צוריק מיט אַ פּאָר יאָר זיך באַקאָנט מיט זיין טאָכטער ערגעץ־וווּ

„יָא, יוסל. אַהערצו גיי. שטיי דאָ בייַ דער קאָנטאָרקע, יוסל".

און אַליין פֿאַרשפּילט ער אויף זיך די שוואַרצע לוסטרינענע קאַפּאָטע און לאָזט זיך פֿאַמעלעך אַראָפּ פון די טרעפּלעך: ער גייט פויל, ווי איינער, וואָס האָט אין מיטן הייסן וואָכעדיקן העלן טאָג באַשלאָסן צו באַזוכן אַ באַקאַנטן אַן אָבל. ער גלעט אָן אויפהער די בּאָרד צום האַלז צו. און אַז ער באַגעגנט מענטשן, קוקט ער אויף זיי פון דער זייט מיט צוזאַמענגעצויגענע קורצזיכטיקע אויגן און דערקאַנט נישט קיינעם, גלייך ער געפינט זיך אין אַ פרעמדער שטאָט. אַזוי פעלט ער אויס דעם מאַרק. ער גייט אים אַרום פון דער לינקער זייט און לאָזט זיך אַראָפּ באַרג-אַראָפּ צו דער אַלטער נידעריקער שטאָט און צו די ווייטסטע אָרימע געסלעך.

דאָרטן אין דער טיפער נידעריק, אויפן פלאַץ, וואָס פאַרן אונטערשטן שלעכט-ברוקירטן מאַרק, גרייט מען זיך צום גרויסן יאָר-יריד, וואָס אין דער צווייטער נאָך-שבועותדיקער וואָך. בייַדלעך ווערן אויפ-געשטעלט שורותוויז און צעוואָרפן, האַמערס קלאַפּן, שאַלאַשן ווערן פאַרטיק, פורן לאָדן זיך אויס לעבן אויפגעשלאָגענע געצעלטן. און דער טאָג איז הייס און נודנע, ווי דאָס לעבן פון אָט דער גאַנצער אַלטער שטאָט, ווי דאָס לעבן פונם שלימזל? דעם מלמד, וואָס קנעלט נאָך דאָ ערגעץ-ווו אין אַן עק געסל. ס׳הערט זיך פון דאָרטן, ווי ער חזרט מיט זיינע אָפּגעריסענע חדר-קינדער די אַלטע נאָך-פסחדיק נודנע פרשה חומש:

ואם – און אויב, בבית – אין שטוב, ישוב – וועט זיך אומקערן, ופרח – און וועט בליען, הנגע – די פלאָג. ואם – און אויב...

קלאַפּט דער האַמער, וואַקסן די געצעלטן, חזרט דער מלמד. און אַ קליין פאַרבלאָנדזשעט חדר-יינגל פאַרגעסט שוין אויף לאַנג, וווּ ער געפינט זיך, שטייט אָפּ גאַנצע שעהן דאָ לעבן די ניי-אויפגעשטעלטע בייַדלעך און קוקט מיט וווּנדער-אויגן: עפּעס פרעמד-שטעטיקע ווייבלעך פּאָרקען זיך אין דער בייַדל-קיל דאָרט אינווייניק ביי די סחורות; האָרעפאַשנע ווייבלעך און רירעוודיקע אַזעלכע מיט פלינק-ווייבערישע הענט, זיי עסן אָן טעלער פון די געבראַכטע טעפּלעך און שמייכלען צו צו די יונגעלייט, וואָס מען קאָן נישט וויסן, צי זענען זיי זייערע העלפער, צי זייערע געליבטע.

מאַרק אַריין. אַביסל שפּעטער איז ער צוגעגאַנגען צו דער שוועל פון דער אָפּענער קלייט און ווידער אַמאָל, ווי אַנדערפרי, געגומען קוקן, צי ס׳פאָרן נישט די וואָקזאל-בעל-עגלהס פונם צווייטן צוג. די זאַך איז באַשטאַנען דערין, וואָס חוה פויזנער, די גערעטענע טאָכטער זיינע, איז געווען אַוועקגעפאָרן אין קריזי-שטאָט, וווּ זי האָט זיך נאָכאַמאָל באַדאַרפט באַגעגענען מיטן יונגן בעריזשינעצער דעסלערן. סוף-כל-סוף האָט באַדאַרפט קלאָר ווערן, צי איז ער פאַר איר אַ פּאָר, צי ניין. נאָר אָט איז שוין אַריבער אַ וואָך און צוויי, און זי האָט זיך נאָך אַלץ פון קריזי-שטאָט נישט אומגעקערט. צי האָט עס נישט געקאָנט הייסן, אַז די פּראַגע איז פאַר איר דאָרטן זייער אַ האַרבע? עזריאל פויזנער וואַרט כּיט אומגעדולד, אַז זי זאָל אָנקומען מיט יעדן צוג. אַלעמאָל גייט ער צו צו דער אָפּענער טיר פון קלייט, שטעלט צו אַ פּלאַכע האַנט צום שטערן, כּדי צו פאַרשטעלן די זון, און קוקט זיך איין: אַ בעל-עגלהשער פאַעטאָן שוואַרצט זיך אין דער וויטער טיף פון גאַס. גלעקלעך קלינגען, אַ היטל-פודל זיצט פאָרנט מיטן פורמאַן אויף דער קעלניע, נאָר דער פאַעטאָן פאַרקערעוועט אין אַ זייט-גאַס; אַ פרעמדער מיידלשער וואַל טוט אַ שווינדל דורך פאַרבייַ די אויגן. דערצו נאָך זיצט דאָ אין דער טיף פון דער קלייט-קילקייט אָט דער פרעמד-שטאָטיקער סטודענט, דער מאַדאַם בראָמבערגס רייכער קרוב, רויכערט פאַפּיראָסן און זאָגט נישט אויס, אויף וועמען ער וואַרט. איטלעכס מאָל, וואָס צו אים, עזריאל פויזנערן, אין קלייט קומט אַריין זיין פרוי, שטערט זיי אָט דער סטודענט זיך דורכצורעדן. עזריאל פויזנערס פרוי שטייט מיט אַ שוואַרצן גאַרסטענעם שאַרף אויפן קאָפּ בייַ דער שוועל פון קלייט, זי שטייט אויסגעפוצט, זי זעט נאָך אויס געניג יונג און שיין, און קוקט צוזאַמען מיט איר מאַן אין דער טיף פון גאַס.

„נו, וואָס?" פרעגט זי בייַ אים.

עזריאל פויזנער ענטפערט נישט. ער קוקט אין גאַס און טראַכט; זיין פנים איז אַביסל פאַרקנייטשט.

„דו! זאָגט ער פלוצים צום עלטערן קלייט-משרת, וואָס שטייט די גאַנצע צייט אין גרויסן שטיל-שווייגנדיקן דרך-ארץ קעגנאיבער דער סטויקע, דו, ווי אַזוי רופט מען דיך?"

„יוסף", ענטפערט דער עלטערער קלייט-משרת.

געגרייט די קינדער־אַרטיסטן צום יערלעכן אָוונט, וואָס דאַרף געגעבן ווערן לטובת דער תלמוד־תורה. איצט איז ער צופרידן־מיד און פילט אונטער זיך זיין קראַפט; אַ גאַנצע געגנט איז מקנא ראַקיטנע אויף דער תלמוד־תורה, וואָס ער האָט דאָ אַוועקגעשטעלט; אַ גאַנצע געגנט געדענקט אַ מעשה:

צוריק מיט אַ יאָר פינף איז קיין ראַקיטנע אַראָפגעקומען ער, פֿרעגער, אַ באַרימטער עזותניק, אַ שארפער קאָפּ, אַ צולהכעיס־יונג און אַ ווילדער אַפיקורס; ער האָט שוין אפשר אַליין אַרויסגעלאָזט וועגן זיך אַ קלאַנג, אַז ער האָט צופיל ליב דעם ביטערן טראָפן. יעדנפאַלס האָט אים קיינער קיינמאָל נישט געזען שיכור. ער האָט זיך באַלד צעקריגט מיט אַלע חשובסטע ראַקיטנער באַלעבאַטים און זיי גלייך געגעבן צו וויסן, אַז זיי זענען בייַ אים בלאָטע. ער האָט מיט דריי מיטלסטע פינגער געגעבן אַ דריק צו די פענסטע צו דער נאָז און האָט זיי געזאָגט:

„איר זענט בייַ מיר ערגער פון שאולקע הפקר־יונג, פון שאולקע שנייַדער, מיט וועלכן איך כאַפּ אָפט אַ שנאַפּס בייַ זיינוול פאָטשטער אין אַ זייטיק חדר".

ער האָט באַלד פאַראינטערעסירט ראַקיטנע. אין אים האָט זיך פאַרליבט עזריאל פוזנערס זעכצן־יאָריק געראָטן מיידל, חוה.

אַלעמאָל האָט דעמאָלט חוה פוזנער פונסניי צוגעזאָגט טאַטע־מאַמע, אַז זי וועט זיך מער מיט אים נישט באַגעגענען, און אַלע פרייטאָג־צונאַכטס איז זי דאָך געלאָפן צו די בראָמבערגס אין הויז און האָט דאָרט געוואַרט, אפשר וועט ער קומען.

„אמת? האָט זי בייַ דער מאַדאַם בראָמבערג געפרעגט, ער האָט אַן אומגעווייניקעכן שטערן..."

דאָס איז געווען פריער, מיט גאַנצע פינף יאָר צוריק.

איצט אָבער נעמט זי בייַ אים שטיקווייז די נשמה, אָט די אויסגעוואַקסענע, שענער־געוואָרענע חוה פוזנער, און קיין עק וועט ער בייַ איר קיינמאָל נישט דערגיין. איר אויף צולהכעיס שטייט ער איצט צו צו חייקע דער דינסט און זאָגט אַלעמען, אַז ער וועט זי נעמען, נאָר חוה פוזנער אַרט דאָס נישט. פרעגער געדענקט, אַז זי געפינט זיך שוין די צווייטע וואָך אין קריז־שטאָט און אַז אָן איר

עזריאל פויזנער איז שוין דורכגעגאַנגען פֿאַרביי דעם גאַנצן אַלט מאַרק און שאַרט זיך פון איין הינטערגעסל אין צווייטן. מיידלעך קוקן אויף אים פֿאַרחידושט, זיי האָבן אים נאָך קיינמאל דאָ אין די הינטער-געסלעך נישט געזען. ס׳איז נישט נאָך זיין כבוד נאָך, ער זאל דאָ גיין, און נאָך אין מיטן דער וואָך. ביי אייניער אַ מיידעלע פרעגט ער וועגן עפּעס, ער שטעלט זיך אָפּ. דאָס מיידעלע ווייזט אים אָן אויף אייניער אַ שטוב אין מיטן געסל, אויף זיינעם פֿאטשטערס האַלב-אַכסניהדיקער שטוב.

„אָט דאָ, זאָגט דאָס מיידעלע, ווּוינט ער; מ׳גייט אויף דער הינטער-טיר".

נאָר ביי זיינעם פֿאטשטער ווּוינט דאָך איצט קיינער נישט, אַחוץ פרעגערן, דער פֿאַרוואַלטער פון תּלמוד-תורה, וואָס איז אַמאָל געווען פֿאַרלייבט אין חוה פוזנער און וואָס איצט, זאָגט מען, שטייט ער צו צו חייקע דער דינסט פון אייגפֿאַר-הויז און זאָגט, אַז ער וועט זי נעמען.

„אויף צולכעיס שוגאים, זאָגט ער, וועט ער זי נעמען".

ביי זיינעם פֿאטשטער אינם לאַנגן אַכסניהדיקן אונטער-הויז קלאַפּט מען אין אַ שטויסל. זיינעם ווייב, די קליינע דאַר-גופיקע עקרה, זיצט דאָרטן מיט אַלע פיר אויף דער ערד, זי זיצט אין דער קיל, לעבן דער קיך-טיר, ווייט פונם פּיטש-נאַסן פערדישן מיסט, וואָס טריקנט קיין-מאָל נישט אויס לעבן אָפענעם הויז-טויער; זי שטויסט צימערינג צולייבן שבועותדיק געבעקס. און אַביסל ווייטער, אין אייניעם פון די קליינע און קיל זייטיקע חדרימלעך ליגט פרעגער ביי זיך אייפן האַרטן באַנק-בעטל. ער ליגט אינם בריייטן בלוי-זיידענעם שטוב-העמדל און אין די ווייכע געשטריקטע שטעק-שיך און ריט אָפ פון נאָך זיין שווערער סאָג-טעגלעכער לערער-אַרבעט אין תּלמוד-תורה. ער האָט זיך נאָר וואָס אומגעקערט אַהיים. ער האָט אָן מידקייט געאַרבעט מיט דריי פול-איבערגעפולטע קלאַסן כסדר. הייניטיקן טאָג האָט ער באַוויזן ווינדער: ער האָט דערווויזן דעם צווייטן לערער. ויאַזוי מען קאָן אין די לעצטע הייסע טעג פֿאַר די זומערדיקע וואַקאַציעס מיטאַמאָל לעבעדיק מאַכן אַלע קלאַסן, ער האָט נאָך חוץ דעם צים לעצטן מאָל געראַפּעטירט און

יונגן דעסלערס אויסגעפוצטער פויליישער שפּאן? אין דרויסן האָט געשאָטן אַ שניי פון אָנהויב אָוונט, דער פורמאַן אויפן שליטן האָט זיך געהויקערט און געדרימלט, און אינווייניק אינם קלייניעם באַוויכטענעם קאָריאָר, ווּהין פרעגער איז אַרייַנגעקומען, איז אייַנע אַליין געשטאַנען פויזנערס פרוי און מיט גרויס ליבשאַפט געגלעט דעם שפּאָגל-נייַעס מאַרדערנעט טולופ, וואָס איז געהאָנגען אויף דער שאַראַגע; צי איז דאָס נישט געווען דעם יונגן בעריזשינעצער דעסלערס שפּאָגל-נייַער מאַרדערנער טולופ? זי האָט זיך אויפן אַרייַנגעקומענעם פרעגערן אַפילו נישט אומגעקוקט.

„הערט, האָט געזאָגט פרעגער און האָט דערביי פאַמעלעך אויסגעווישט די פֿאַרהויכטע פענסנע, וואָס ער האָט אַראָפגענומען פון נאָז, ביי אייער מאַן איז, דאַכט זיך, אויך פאַראַן אַן אמתער מאַדערנער טולופ?"

„יאָ, האָט, נישט אומקוקנדיק זיך, געענטפערט פויזנערס פרוי, אָבער מיין מאַנס טולופ איז שוין אַזאַ אַלטער, אַן אָפּגעטראָגענער". זי האָט נישט אויפגעהערט צו גלעטן דעסלערס טולופ. דעמאָלט איז פרעגער אַוועקגעגאַנגען און האָט אַלעמען אין שטאָט דערציילט וועגן דעם וואָרט, וואָס ער האָט דאָרטן דער פרוי פויזנער געזאָגט:

איר מיט אייער מאַן, האָט ער איר פֿאַרן אַוועקגיין געזאָגט, איר מיט אייער מאַן זענט אפשר אויך אַמאָל געווען נייַ; מן הסתם זענט איר אַמאָל געווען ענלעך צו מענטשן, נאָר איצט זענט איר שוין אָפּגעטאָגן... שטאַרק אָפּגעטראָגן און אַלט".

און פון דעמאָלט אָן האָט ער מער נישט אַריבערגעטרעטן פויזנערס שוועל. זעקס חדשים צייט איז ער דאָרטן אין שטוב נישט געווען און האָט זיך סוף-כּל-סוף דערוואַרט אויף אָט דעם געהויבענעם וויזיט, דאָ ביי זיינוול פאָטשטער אינם זייטיקן חדר. נאָר פאַרוואָס פילט זיך אַזוי שטאַרק, אַז פויזנער איז געקומען צו אים נישט מער, ווי אויף געצייַלטע מינוטן? ער זיצט, ווי אויף שפּילקעס זיצט ער.

„פון אייך, פרעגערן, זאָגט ער, האָב איך שטענדיק געהאַלטן. וואָס, וואָס, אַ גוטן קאָפּ האָט איר, און מיין טאָכטער, גלויב איך, זענט איר

איז ראַקיטנע פּוסט מיט אַלע אירע שיינע זומערדיקע טעג; ער קוקט אויף דער סטעלי׳ע און ווי׳ל וויסן:

„וואָס ווי׳ל פון אים האָבן חוה פּויזנער?"

און נאָך:

„סוף-כּל-סוף וועט זי אים פֿאַרמאַטערן".

פֿלוצים, א שטי׳ער קלאַפּ אין טיר און נאָך א מער שטי׳ער אַריינקומען פון א מיושבדיקן פֿאַרמעגלעכן טאַטן, וואָס האָט א גלחיש אויסגעאיידלטע צורה און זעט אויס אַביסל פֿאַרענדערט, גלייך ער פּילט, אַז ער איז אין א וואָכעדיקן טאָג געקומען גוט-יום-טוב ביטן.

פון גרויס אומגעריכטקייט פֿאַרגעסט פרעגער, אַז זיין פּענסנע ליגט אויף דער שוואַרצער צעראַטע אויפן טיש׳ און טוט א דריק די מיטלסטע דריי פינגער צו דער הוי׳ער נאָז, נאָר סוף-כּל-סוף טוט ער די פּענסנע אָן און רוקט זיך צו נענטער צום טיש׳.

„זיצט, כ׳בעט אייך", אַזוי זאָגט ער צו עזריא׳ פּויזנער און קוקט נישט צו אים.

און ביידע זיצן א ווי׳ל אינער קעגן אַנדערן און שווייגן.

„כ׳בין אייך שוין לאַנג שולדיק א וויזיט", אַזוי זאָגט עזריא׳ פּויזנער און טוט דערבּיי א שמייכל׳ און בויגט אַביסל׳ איין זייגע גלחיש-ברייטע פּלייצעס.

ביידע קוקן נאָך אַלץ נישט איינער צום צווייטן.

א פּויזע.

איצט, געקומען צו זיך, וווייסט ערשט נישט פרעגער באַנייס א קאָן, וואָס קאָן באַטייטן אָט דער געהויבענער וויזיט. צווישן אים מיט אָט דעם מיוחסדיק-רייכן און באַוווסטן קרעמער, דעם פּאָטער פון זיין געליבטן מיידל, זענען איינמאָל׳ פֿאַר אַלעמאָל׳ איבערגעהאַקט געווען אַלע ווענג, די לעצטע צייט האָט ער אויפגעהערט אַריינצוקומען צו אים אין הויז. איינמאָל׳ אום ווינטער, חנוכּה-צייט איז דאָס געווען, איז פרעגער צוגעגאַנגען תחילת אָוונט צו עזריא׳ פּויזנערס נייעם הויז, אַביסל׳ נידעריקער פונם איינגעבראָכענעם האַלב-קייל׳עכיקן מאַרק, און האָט דאָרטן געטראָפן וואַרטן פֿאַר דער פֿאַראַד-טיר אַן אויסגעפּוצטע פּאָר פערד מיט אַן אויסגעפּוצטן שליטן. צי איז דאָס נישט געווען דעם

האָט אים מיטאַמאָל אַזוי אָפגעבריט? ער האָט נישט געהאַט קיין וועדטער. ער האָט געגעבן אַ שטייפן דריק צו די פּענסנע צו דער גאַז און געשווינד געגומען אַרומשפּאַנען אַהין און צוריק איבערן חדר. אָקאָרשט אין אַ ווייל אַרום, וועז פויזנער איז שוין פון זיין צימער געווען אַרויסגעגאַנגען, האָט ער זיך פּלוצים אָן עפּעס דערמאָנט. ער איז געשווינד אַרויס אין אונטערהויז צום אָפּענעם טויער און האָט פון דאָרטן געגומען נאָכשרייען פויזנערן אויף אַ קול:

„הערט, איר זענט אַן אומגעווינלעך איידעלער מאַן, איר מיט אייער ווייב און מיט אייער טאָכטער, אַן אומגעווינלעך איידעלער מאַן..."

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט פּרעגער אָפּגעפּראַווען אַ פּריילעך שנעפּסל ביי זיך אין צימער. פּרעגער אַליין האָט שוין דעמאָלט אַפּילו דאָס פּאָרהענגל נישט אַראָפּגעלאָזן און דאָס אָפּענע פענצטער נישט צו געשלאָסן. אַזוי גלייכגילטיק איז ער געווען צו אַלץ, וואָס גאַנץ ראַקיטנע וועט וועגן אים זאָגן. דער עיקר איז ביי אים געווען, ס'זאָל זיין פּריילעך.

„איר זיצט אויף אַ געהויבן ארט, האָט ער געשריגן צו שאולקע שניידער, צו שאולקע הפקר-יונג, וואָס מאָנט איין זאַלקער דעם אַגענטס חובות ביי די אָרטיקע שניידער. צוריק מיט אַ פּאָר טעג איז דאָ אויף אייער אָרט געזעסן עזריאל פויזנער אַליין".

און אַלע אַרום טיש האָבן דערפון פּריילעך געלאַכט, כאָטש קיינער האָט אויף קלאָר נישט פּאַרשטאַנען, אין וואָס סע באַשטייט דער אויפטו. זאַלקער, דער בעריזשיניצער אַגענט פון זינגערס ניי-מאַשינען, האָט געלאָזט פריי זיין קליין יינגלש-רירעוודיק גופל. ער האָט פּריילעך גערידן די הענטלעך איינס אָן צווייטן און האָט נישט אויפגעהערט צו שמייכלען צו זיך אין די יונג-גרויע וואָנסעס, גלייך ער הנ"ט דאָ אומגעריכט געטראָפן אויף אַן אומגעווינלעך אָנגעלייגטן ברית. נאָר נאָכן פערטן גלעזל האָט ער באַקומען אַסך פלעקן אויפן שייגעצדיקן רויטן פנימל און אויפן פעסטן, נאָך מער רויטן קאַרק, און האָט זיך בריטלעך אָפּגעוואָרפן צום וועגטל פון שטול.

אַן אמתער גוטער־פריינט, אפשר דער בעסטער גוטער־פריינט. אַז נישט, וואָלט איך איצט צו אייך נישט געקומען".

פּרעגער שפּרינגט שוין שיער נישט אונטער.

„איז וואָס זשע?" פּרעגט ער, נישט אויפהייבנדיק דעם קאָפּ. נאָר פּויזנער טוט דערויף נישט מער ווי אַ קליינעם שאָקל מיטן פּנים.

„עט", זאָגט ער, און וואַרט אָפּ.

ער שמייכלט צו:

„איר זענט שוין גאָרנישט, זאָגט ער, אַזוי יונג, ווי אומגעדולדיק..." דאָס וויל ער גענבן צו וויסן, אַז אַחוץ דעם, וואָס ער איז לחלוטין נישט פּאַסיק פּאַר זיין טאָכטער, איז ער נאָך עלטער, אַסך עלטער פון איר.

„אין שטאָט, זאָגט ער, רעדט מען צופיל וועגן אייך און וועגן מיין טאָכטער. מסתמא ווייסט איר עס גלייך מיט מיר; שוין עטלעכע יאָר זינט מען הערט נישט אויף וועגן דעם צו רעדן, מסתמא ווייסט איר אויך, אַז צו מיין טאָכטער האָט די לעצטע צייט אָנגעהויבן צו פּאָרן דער יונגער בעריזשינעצער דעסלער, דער אינזשענער דעסלער. און איר זענט דאָך מיין טאָכטער אַן אמתער גוטער־פריינט, אין דעם גלויב איך... און אַן אָרנטלעכער מענטש זענט איר"...

נאָר פּרעגער קאָן שוין מער נישט וואַרטן.

„איז וואָס זשע ווילט איר? פּרעגט ער, און הייבט זיך מיטאַמאָל אויף פון אָרט, וואָס דאַרף איך פון אייערטוועגן טאָן?"

נאָר פּויזנער איז רויק. ער שמייכלט צו:

„כּדי אין שטאָט זאָל מען אויפהערן צו רעדן וועגן אייך און וועגן מיין טאָכטער, בעט איך אייך, אין מיין נאָמען און אין נאָמען פון מיין ווייב און פון מיין טאָכטער, איר זאָלט אויף אַ חדשים פינף־זעקס אַוועקפאָרן פון ראַקיטנע".

„אין נאָמען פון אייער ווייב און פון אייער טאָכטער?..."

נאָר וואָס אַזוינס איז פלוצים געשען מיט פּרעגערן? וואָס

נאָר ער שווייגט; ער ווייסט נישט, ווי אַזוי וועגן דעם צו רעדן. פּלוצים דרייט ער זיך אַוועק פון קאָרידאָר צו זיך אין די חדרים, קערט זיך אום פון דאָרטן מיט צוויי אָנגעצונדענע ליכט אין די שבתדיקע לייכטער און שטעלט זיי אַוועק לעבן פרעגערן אויפן טיש. צי מיינט ער מיט דעם די שמחה דאָ אין חדר צו פאַרגרעסערן? צי אפשר וויל ער נאָר, מען זאָל דאָ אים, זיינוול פאָטשטערן, באַמערקן?

„זיינוול, שרייט זאַלקער דער עגענט, אַ קרענק אין דיינע ביינער, סעק זיך אַנידער און טרינק".

„וואַרט", שרייט אויס פרעגער אינם צעכראַסטעטן בלוי-זיידענעם העמדל מיטן פולן קעלישיק אין האַנט.

ער וויל שטייענדיק האַלטן אַ קלייניע רעדע וועגן דעם פינטעלע מענטש, וואָ איז דאָס געבליבן? נישט מער, ווי אינם פשוטן גוטן-ברודער, אינם אַגענט פון זינגערס נייי-מאַשינעס, אין שאולקע הפקר-יונג און אין זיינוול מסור. נאָר זאַלקער שלאָגט אים איבער די רייד. ער געפינט פלוצים אונטערן טיש אַן איבעריקן פוס אין אַ לאַקירטן שטיוול און וויל וויסן, וועמענס איז ער: זיינער, צי שאולקע שניידערס. דער פוס אינם שטיוול, לאָזט זיך אויס, איז שאולקעס, נאָר זאַלקער לאָזט אים נישט אָפּ; ער וויל, אַז שאולקע זאָל די מינוט זינגען „בבקרת"; ער קייכט פון געלעכטער. אַ יידענע אין גענסל קראַצט זיך מיטן אַרויסגעשלעפטן זאָקן-שפּיזל אין קאָפּ און הערט, ווי שאולקע זינגט און רייסט זיך איבער, און אַ פּאָר ייגגעלעך קוקן אַריין דורכן אָפענעם פענצטער: זיי שטייען אויף די שפּיץ באַרוועסע פיס און האַלטן זיך אָן מיט די הענטלעך אָן דער שאַלעוואַניע. וואָס קומט דאָרטן פאָר אין חדר? ס׳איז דאָרטן אָנגערויכערט און הייס, ס׳ברענען אויפן טיש צוישן פולע און לייכטער פלעשער צוויי ליכט, און שאולקע שניידער שלאָגט זיך מיט ביידע פויסטן אין האַרץ און ווייגט, אַלמאַי זאַלקער האָט אים נישט ליב:

„ווי איך בין אַ יידל, ווייגט ער, ער מיינט, אַז איך דין ביי אים פאַר גלעט, מיינט ער, און איך האָב אים ליב... אָט זאָל איך נישט פאַרמאָגן, וואָס אָט דער קלישיק ברענען באַטרעפט. און

„וי איך בין אַ ייִד, פֿרעגער, האָט ער געזאָגט, קומט צו מיר פֿאַר אַ שותף, לאָמיך קרענקען, אויב איר וועט נישט פֿאַרדינען פּינף מאָל אַזויפֿיל, וי לעבן די באַלעבאַטישע שרצים אין תּלמוד־תורה".

דערויף האָט פֿרעגער געענטפֿערט מיט אָנגיסן אַלעמען נייע פּולע גלעזלעך:

„לחיים, האָט ער געזאָגט, זאָלן פֿלאָצן אַלע ראַקיטנער געהויבענע און לייטישע באַלעבאַטים".

און ביידע זענען דערפון אַרויס פון די כלים, סיי זאַלקער דער אַגענט און סיי שאולקע שניידער. אָט דער ראַקיטנער הפקר־יונג מיט דער ציגיינערש־שוואַרצער טשופּרינקע אויפן קורצן שטערן און מיט די היפּשע פֿלוידערדיקע אויגן איז קוים איינגעזעסן פון פּרייד. ער איז צו מיטן פּולן גלעזל אין האַנט צו זיינוול פֿאָטשטער, וואָס קוקט די גאַנצע צייט אַריין דורך דער אָפּענער טיר פון קאָרידאָר, און האָט זיך געגומען שווערן, אַז אין פֿרעגערן האָבן אַלע פֿראָסטע מענטשן אַ טאַטן דאָ אין ראַקיטנע.

„אַן אמתן גוטן־ברודער, וי איך בין אַ ייִד... און עפּעס קאָפּ, אַ? פֿאַרשטייט אין די קלייניע אותעלעך"...

דעמאָלט האָט זיינוול פֿאָטשטער אַ הויב געטאָן די בּאָרד, זיך פֿאַרצוויגן מיטן פֿאַפּיראָס און אַרויסגעלאָזט דעם רויך הויך צום באַלקן. ער איז געווען אַ רויטלעכער גבר אַ ייִד. נאָר אין דער יוגנט האָט ער געמסרט דריי יידן, איבערגעטראָגן אויף זיך אַ פּינף־יאָריקן חרם און איז געווארן ווי אָפּגעזונדערט פון דער גאַנצער שטאָט. פון דעמאָלט אָן איז ער געבליבן אַ שטייפער שווייגער; געשמייכלט צו זיך אין דער רויטער בּאָרד, וואָס הייבט אָן גרוי ווערן, און מער גאָר; געשטאַנען גאַנצע לאַנגע זומער־טעג אָנגעשפּאַרט אָנם גרויסן טויער פון זיין אַכסניהדיקן אונטערהויז, געפּיפקעט פונם לאַנגן הילצערנעם ציגאַרשפּיץ, געוואַרט אויף זייַנע צען פערד־און־בודקעס, וואָס צעפּירן דעפּעשן אין דער אַרומיקער געגנט, און געדענקט, אַז ער האָט אַמאָל געמסרט דריי יידן. פון פֿרעגערן, זיין קוואַרטיראַנט, האַלט ער פון תּמיד אָן, אַ וועלט האַלט ער פון אים.

„אַז פּרעגער, האָט־זי געזאָגט, רעדט און דער הונט אין דרויסן ביילט, איז ביי מיר אַלץ איינס".

פּונדעסטוועגן האָט זי זיך אַלע פּאַרנאַכט אויסגעפּוצט און איז אַלע מאָל גלעאָפּן אַ קוק טון, צי פּרעגער וואַרט נישט אויף איר ביים פּאַרקאַן אונטערן טויער. פּרעגער האָט דאָרטן אין דער פּינצטער געקאָנט אָפּשטיין מיט איר גאַנצע שעהן, ווי אַ פּאָאָבעק מיט אַ שיקסע, גלעטן איר די הענט און איר אינערעדן, אַז נאָך דער חתונה וועלן זיי אַ גאַנצן זומער אָפּווינען אין עקסטן עק־שטאָט אויף דער זון ביי אַ גוי אין אַ שטיבל, און חייקע וועט דאָרט האָבן אירע הינדלעך און וועט זיי שיטן פּראָסע.

„נו, האָט ער ביי איר געפּרעגט, ווי געפעלט עס איר, חייקען ?"

דערויף האָט אים חייקע געענטפערט מיט אַ פּריינטלעכן קוק, מיט אַ רייצנדיק שמייכעלע און מיט אַ פּייערל אין די יצר־הרע־אייגעלעך.

„פּרעגער, האָט זי דאָרטן אים געענטפערט, דער רוח זאָל אייך וויסן, פּרעגער"...

XI

חוה פּוזנער האָט זיך אומגעקערט פון קרייז־שטאָט פּונקט מרייטאָג, ערב־שבועות, און אויף איר פּנים איז גאָרנישט נישט געווען קענטיק ; מ׳האָט נישט געקאָנט וויסן, צי זי וועט סוף־כל־סוף חתונה האָבן פּאַר דעסלערן, צי ניין.

פּאַרנאַכט איז זי, ווי איר שטייגער, געזעסן אויף די טרעפּלעך פון דער געשלאָסענער קלייט, און אינאיינעם מיט איר איז דאָרטן געזעסן אנשל צודיק, אַ דרייסיק־יאָריקער וווקסיקער בחור, אַן אָרטיקער פּקח, וואָס האָט שוין איין מאָל געדרוקט מאַמרים אין אַ העברעישן זשורנאַל און האָט זיך נישט לאַנג אומגעקערט פון פּאָלעסטינע. געזעסן איז דאָרטן אויך דער רייכער און שטילער סטודענט, דער מאַדאַם בראָמבערגס פּרעמד־שטאָטיקער קרוב. אַך יאָ, אָט דער רייכער און

אייך, פֿאַני פרעגער, די נשמה, ווי איך בין אַ ייד. אָט פרווווט, זאָגט אַ וואָרט"...

נאָך אָט דעם געווייניקעכן חברשן טרונק ביי זיינוול פּאָטשטער אין זייטיקן חדר איז פרעגער ביי אַ וואָך צייט אַרומגעגאַנגען מיט אַ קאַליע-געוואָרענעם האַזן און האָט געריבט הייזעריק, ווי אַ שטיק האָלץ, ווי נאָך אַ הולקע אויף אַ לאַנגער גוט-יידישער חתונה. אין דרויסן האָט דעמאָלט געריגנט. ביי דריי מעת-לעת כסדר איז די שטאָט געשטאַנען פֿאַרקילט, פינצטער און פיטש-נאַס. מ'איז געגאַנגען אין גאַס מיט פֿאַרקאַשערטע הויזן און קאַשן; מ'האָט געטרעטן מיט די פיס אין בלאָטע, פול אָפּגעריסענע גרינע בלעטער. און אַז דער רעגן האָט אויפגעהערט, זענען ווי אויף שטענדיק העגנען געבליבן די פייכטע שוואַרצע וואָלקנס, די קילקייט מיטן ווינט. ער האָט געפייניקט דעכצער און שטאַרק-צעשאָקלטע בוימער, אָט דער ווינט. ער האָט געטריבן וואָלקנס און האָט פֿאַרפינצטערט מיט זיי די לופט. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז דער הייסער זומער איז אין זיין אָנהייב אַוועק אויף אייביק; ער וועט מער קיינמאָל נישט קומען צוריק.

אין יענע קיל-טעג האָט דער פֿאַרוואַלטער פּרעגער פֿאַרענדיקט זיין לערן-סעזאָן אין תלמוד-תורה און אַליין האָט ער שוין ווידער געהאַלטן אין איין צושטיין צו חייקע דער דינסט פון אייגפאָר-הויז און אין איין זאָגן, אַז זי געפעלט אים, און אַז ער וויל מיט איר חתונה האָבן, אויף צוהכעיס גאַנץ ראַקיטנע חתונה האָבן.

די רירעוודיקע חייקע מיט די פּאָר האָרעפאַשנע בריהשע הענט איז אין יענע טעג אַרומגעגאַנגען אויסגעפוצט, ווי אַ כלה-מיידל, און די באַלעבאָסטע, אַ קראַנקע יידענע, אָן עגונה, האָט זיך געהאַלטן אין איין קלאָגן, אַז די מויד האָט דאָס געמאַר.

„זי האָט שוין אויפגעהערט אַפילו ראָמען אין די צימערן, די מויד".

נאָר חייקען איז דאָס ווינציק אָנגעגאַנגען. זי אַליין האָט געזאָגט, אַז אין פרעגערן האָט זי אַזאַ אמונה, פונקט ווי אינם צלם:

דעם אויך איצט, זיצנדיק מיט חוה פויזנער און מיט צודיקן אויף די טרעפּלעך.

חוה פויזנער אָבער איז געווען פאַרטראַכט. זיצנדיק אויף די טרעפּלעך, האָט זי אַרומגענומען מיט ביידע הענט די קניען, אַזוי, זי זאָל קאָנען אָנשפּאַרן אויף זיי דעם קאָפּ, און האָט באַוווּנדערט ראַקיטנע:

„וועָן מען רעכנט צו די אַלטע שטאָט צו דער נייער, פאַרמאָגט ראַקיטנע ביי ניין טויזנט איינוווּנדער, פונדעסטוועגן האָט זי ביז איצט נאָך נישט אַרויסגעגעבן קיין איין אינטערעסאַנטן מענטשן".

זי האָט דערביי געהאַלטן אין איין שמייכלען און אין איין קוקן אויף אַנשל צודיקס וואָלוועלן פאָווער. מעגלעך, אַז זי האָט עס געזאָגט נאָר אים אויף צופּיקענש. זי האָט נישט געהאַלטן פון יידישע יונגע-לייט. נאָר צודיק איז געווען ביי זיך צו געדולדיק, אַז דאָס זאָל אים נעמען. ער האָט אַ פּאָר יאָר געלערנט אין בייַרוט. חוץ דעם, האָט ער אין פאַלעסטינע פערזונלעך געקענט ברענערן און נאָך אייניקע אָנגעזעענע מענטשן. אַלעמען האָבן דאָרטן פאַראינטערעסירט זייַנע מאמרים, נאָר נישט דאָ איז געווען דאָס אָרט וועגן דעם צו רעדן. אויב ער איז אָפט געגאַנגען צו חוה פויזנער אַהיים און איז אָפט געזעסן מיט איר דאָ לעבן דער גשלאָסענער קלייט אויף די טרעפּלעך, איז דאָס געווען נאָר דערפאַר, וואָס זי איז אַ שיין מיידל; חוה פויזנער האָט עס טוף-כּל-סוף באַדאַרפט פאַרשטיין אָן לשון, פשוט פונם קרומען שמייכל, וואָס ביי אים אויף די ליפּן: "Tak", האָט געזאָגט אַנשל צודיק, און דער שמייכל אויף זייַנע ליפּן איז נאָך געוואָרן אַביסל קרומער.

דער שמועס אָבער האָט זיך שוין ווידער געהאַט געדרייט אַרום דעם געשטאָרבענעם מלכן און אַרום חיים-משהן.

„וואָס טוט ער דאָ, חיים-משה?"

„פאַרוואָס האָט אים מלך אַזוי שטאַרק ליב געהאַט און אַזוי אָפט וועגן אים גערעדט?"

„פאַרוואָס פילט זיך, אַז חיים-משה מיט מלכן זענען געווען מאָדנע נאָענט, ווי איין מענטש: עפּעס ברידער און נישט ברידער?"

„מיט וואָס באַשעפטיקט ער זיך בכלל, חיים-משה?"

ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דער מאַדאַם בראָמבערגס קרוב, דער

שטיל׳ער סטודענט, אים איז, אַפּנים, געווען אַל׳ץ איינס, צי חוה פּויזנער וועט חתונה האָבן פּאַר דעסל׳ערן, צי ניין. דער עיקר איז געווען, ער זאָל דאָ ל׳עבן איר קאָנען רויק זיצן און רויק רויכערן די פּאַפּיראָסן פון זיין שוויגעם זיל׳בערנעם פּאָרטציגאַר. ער האָט זיך דאָ מיט פּאַרגעניגן באַקאַנט מיט חוה פּויזנערס אַל׳ע נאָענטע און איז יעדן פון זיי געווען אַ האַרציקער גוטער-פּריינט. דער עיקר איז געווען, אַז חוה זאָל מער נישט אַוועקפּאָרן און אים מער נישט ל׳אָזן זיך אַרומדרייען דאָ איינעם אַל׳יין. וואָס איז שייך צו געדרוקטע מאמרים, האָט ער אַמאָל געשריבן אין דער גרויסער רוסישער קאָמערציש־צייטונג, וואָס זיין רייכער פּאָטער האָט אין דער גרויסער און ווייטער שטאָט סובסידירט. אַ שאָד נאָר, וואָס אַנשל׳ צודיקס מאמרים זענען געשריבן אויף העברעיש, אויף אַ שפּראַך, וועל׳כער דער סטודענט פּאַרשטייט נישט.

„נאָר אפשר געפּינען זיך ביי צודיקן אייניקע איבערגעזעצטע זאַכן, ער וועט זיי מיט פּאַרגעניגן דורכל׳יינען".

זיין באַציונג צו גאַנץ ראַקיטנע איז געווען, ווי צו אַ שטאָט, וואָס באַשטייט בל׳ויז פון איין משפּחה; אַל׳ע איינוווינער קערן זיך אָן קרובים. און אָט איז ער, דער פּרעמדער און רייכער סטודענט, אַן אָפּגעריסן איבער פון עפּעס אַ גרויסער ווייטער שטאָט: ער האָט זיך צו ראַקיטנע צוגעשאַרט און איז שוין געוואָרן אַן אַל׳געמיינער קרוב, אַל׳עמענס אַ פּריינט. אַל׳ע רופן אים ביי זיין פּשוטן נאָמען.

„בּאָרי, זאָגט מען, אָט איז דורכגעגאַנגען באָרי".

אַז חוה פּויזנער איז נישט געווען אינדערהיים, אָדער זי איז געשל׳אָפּן שפּעט אויפן טאָג, איז ער געגאַנגען זיצן צו חנקע ל׳יובער אַהיים און האָט דאָרטן ל׳אַנג געקוקט אויף מל׳כס מיניאַטיור-קל׳יינער סטאָטועטע.

„אַ שאָד, האָט ער געזאָגט, פון אָט דער סטאָטועטע וואָל׳ט אפשר נאָך עפּעס געווען געקאָנט אַרויס".

אים האָט באַנג געטאָן, וואָס מל׳ך איז אַזוי יונג געשטאָרבן, און גערעדט האָט ער וועגן דעם אָפּט, אָפּט, גערעדט האָט ער וועגן

כּמעט בּוליטע אויגן. איבּ־ גאַנץ אויסזען איז געווען אַזאַ, גלייך זי האָט אַליע יאָרן געוואַרט אויף איינעם אַ מאָדנע אָנגעלייגטן גאַסט. און אָט איז שוין שבועות ; ס׳איז פאַרנאַכט : די גאַס איז צוגעקערט, זי איז אָנגעטאָן, און דער גאַסט איז נאָך אַלץ נישטאָ...

זי האָט מער דעסליערס נאָמען נישט דערמאָנט.

דערצו נאָך האָט זי געהאַלטן אין איין אַרומגיין מיט וויזיטן, זי איז געקומען צום דאָקטאָר גראַביי און האָט זיך פאַר אים געקלאָגט אויפן קלינגען, וואָס זי הערט שפּהן־לאַנג אין לינקן אויער. דאָס איז געווען אַרום פינף אַזייגער בייטאָג. דער מיטלווקסיקער ציגיינערש־ שוואַרצער דאָקטאָר האָט זיך נאָר וואָס מידערהייט געהאַט אומגעקערט פונם זעמסקי שפּיטאָל, וווּ ער אַרבעט טאָג־טעגלעך פון אינדערפרי אָן, און ביי אים אין וויס־געקאַלכטן נייעם הויפל איז געווען שטאַרק הייס פון זון, וואָס פאַרגיסט עס אַ גאַנצן טאָג, און פון דאָקטאָרשער טרוקנקייט. זי האָט דאָרטן דעם דאָקטאָר גלייך באַווייזן דאָס קליין־ געטאָקטע אויער אירס, עס איז געווען שטאַרק רויט און האָט געברענט, ווי אַ העליש פייער ; עס האָט פונקט געשמעקט, ווי אירע האָר, ווי אירע קליידער. נאָר דער דאָקטאָר גראַביי האָט איר אין אויער אַפּיל־ קיין קוק נישט געוואָלט טאָן און האָט געזאָגט, אַז ס׳איז גאָרנישט ; דאָס לאָזן איר גריסן אַלע זיידעס, גוטע־ייִדן, פון איר מוטערס צד, אוז מער גאָר :

„ס׳איז נעכטיקע טעג".

ביי אָט דעם באַליבטן און שטאַרק־אָנגענומענעם דאָקטאָר איז אַלץ געווען נעכטיקע טעג, אַפילו דאָס, וואָס ער איז אַמאָל געווען אַן אָנגעזעענער פּאַרטיי־רעדנער צרגעץ־וווּ אין דער גרויסער שטאָט, וווּ ער האָט געענדיקט, און איצט דערמאָנט דאָרטן קיינער נישט זיין נאָמען ; אַפילו דאָס, וואָס אים האָט צוריק מיט אַ היפש שטיקל צייט אַוועקגעוואָרפן זיין אומגעווינלעך־שיינע פרוי, די גערימטע פאַרשוין, און האָט אים דאָ אין וויס־געקאַלכטן, מיט זון פאַרגאָסענעם הויפל געלאָזט איינעם אַליין מיטן קלייגעם געראָטע־ נעם מיידעלע און מיט דער אויסגעמושטירטער גויישער דינסט.

„ס׳איז נעכטיקע טעג", האָט געזאָגט דער דאָקטאָר גראַביי.

ד. בערגעלסאָן, „אָפּגאָנג" (6)

סטודענט, ווייסט שוין עפּעס אויך וועגן חיים-משהן; חיים-משהן קאָן ער פון דער גרויסער שטאָט, ווו עס האָט געענדיקט דער ארטיקער דאָקטאָר גראַבּיי; חיים-משה איז אַ כעמיקער, אַן אינזשענער.

„פּאַרוואָס גראָד אַ כעמיקער? ס'איז שווער צו זאָגן. ער האָט בכלל אַן אומגעווײנלעך גוטן קאָפּ און קען אויסגעצייכנט מאַטעמאַטיק, אַזוי זאָגט דער דאָקטאָר גראַבּיי; ער איז אַן אָפּגעלאָזענער, אַן אַנדערער אויף זיין אָרט וואָלט שוין געוויס ביז איצט געווען באַרימט. נאָר וואָס ס'איז שייך צו זיינע פּאַרדינסטן, גיט ער, דאַכט זיך, אוראָקן פון מאַטעמאַטיק און האָט אָפּגעדרוקט סך-הכל צוויי ביכער, וואָס סטודענטן נוצן פּאַר די עקזאַמענעס, און איז לחלוטין נישט רייך.

דער סטודענט געפינט אויך, אַז די הונדערט רובל, וואָס ער האָט נישט לאַנג געגעבן פּעסל זאַלוואַנסקי, זענען פּאַר אים אַ צו גרויסע נתינה. ער קאָן רעדן וועלטלעך, אָט דער סטודענט, און איז, ווייזט אויס, בטבע נישט קיין שלעכטער.

„יעדנפאַלס, זאָגט ער, איז הונדערט רובל לחלוטין נישט לויט זיין באַשטאַנד".

און אַלע הערן עס מיט אינטערעס. מע שווייגט אַ ווייל און מע רעדט ווידער.

„וואָס וואָלט געווען, אַשטייגער, ווען מלך לעבט און קומט איצט צו אַהער צו די טרעפלעך?"

און אַלעמען ווונדערט, וואָס אָט די פּראַגע גיט אויף דווקא זי, חוה פויזנער. צי הייסט עס נישט, אַז צווישן איר און מלכן איז ווירקלעך אַמאָל עפּעס פּאַרגעקומען? צי הייסט עס נישט, אַז ווען מלך לעבט איצט און גייט אַהער צו, וואָלט זי געבעטן צודיקן מיטן סטודענט אַוועקגיין און וואָלט מיט אים געבליבן דאָ זיצן ביז אַ שפּעטער שעה נאָך אַ האַלבער נאַכט?

ביי חוה פויזנער איז די שטימונג פון טאָג צו טאָג אַלץ מער אויפגערעגט און שרייַלעך אויפגעריצט.

אַלע פּאַרנאַכט איז זי געזעסן לעבן דער געשלאָסענער קלייט אויף די טרעפלעך, און וואָס מער טונקעלער דער פּאַרנאַכט איז געוואָרן, אַלץ מער האָבן זיך געלויכטן און געגלאַנצט אירע היפּשע,

צווייטער. זיין פּאַרטיי איז דאָרטן אין דער גרויסער שטאָט געווען די שטאַרקסטע. געדענקט ער, ווי היינט, איינעם אַ טאָג—

„דער גרויסער דיסקוסיאָנס-טאָג האָט מען אים גערופן".

דאָס איז געווען אום יום-כּפּור, אַ פאַרשפּעטיקטער זומער-טאָג, וואָס בּריט, ווי אום תּמוז. גרויסשטעטיקע שולן זענען איבערגעפולט און די שול-הויפן נאָך מער. אינווייניק שרייען טאַטעס דעם אַלטן „ונתנה תּוקף", און אין די פול-געפּאַקטע הויפן דיסקוסירט יונגוואַרג. אים, דעם דאָקטאָר גראַבּיי, פירט מען דעמאָלט אַרום פון איין שול-הויף אין צווייטן, מען טוט אים גלייך אַ הייב אויף די הענט און ער רעדט. ער טראַכט שוין לחלוטין נישט וועגן אינהאַלט, אַזויפיל מאָל האָט ער שוין זיין רעדע איבערגעחזרט און זיך איבערצייגט, אַז זי קלעפט זיך און ווירקט. און אומעטום, אין יעדן שול-הויף, באַגעגנט ער זיך דעמאָלט מיט די אויגן פון אָט דעם (דער דאָקטאָר גראַבּיי האָט נאָכאַמאָל אַ טייטל געטאָן אויף חיים-משהן און ווידער אַ שמייכל געטאָן מיט אַלע קנייטשן אַרום די אויגן): איז אָט נאָך דעמאָלט האָט ער, דער דאָקטאָר, איינמאָל פאַר אַלעמאָל באשלאָסן:

„ער דאַרף זיין נישט קיין נאַר, אָט דער רויטלעכער יאַט".

וואָס האָט געוואָלט דער דאָקטאָר? צי האָט ער געמיינט פשוט חיים-משהן פאַר חוהן אין די אויגן אַ חניפה טאָן? צי אפשר איז דאָס שוין געווען נישט מער, ווי איינער פון זיינע מאַנירן: אַ מאַניר אויף צוצוציען דאָ אין ראַקיטנע חסידים צו זיך, דעם געלונגענעם דאָקטאָר גראַבּיי, און פאַרגעסן מאַכן אַלעמען אָן דער מידקייט, וואָס ער טראָגט שוין מיט זיך, און אָנם ווייב, דער פאַרשוין, וואָס האָט אים, נישט קוקנדיק אויף אַלע זיינע מעלות, אַוועקגעוואָרפן...

חיים-משה האָט זיך געפילט שלעכט. ער האָט נישט געוווסט פון וואָס צו זאָגן. ער איז נאָר וואָס געקומען פון וואַלד, ווו ער האָט געהאַט אַ געלונגענעם טאָג, אַ געלונגענעם און אַ צעטראָגענעם אַביסל, ער האָט געשריבן. און איצט האָט ער פלוצים צום ערשטן מאָל דערזען חוה פוזנער אַזוי נאָענט לעבן זיך. ס'איז געשען אַ נס: אַ גאַנצן פרי-מאָרגן האָט ער געטראַכט וועגן איר און וועגן מלכן, און איצט ביים אָנקומען אין שטאָט אַריין האָט ער זי גלייך דערזען. איר שטאַלטנע בויגיקע פיגור איז, ווי תּמיד, געשטאַנען אויף די הויכע שיך-קאָרקעס

דערבייַ האָבן געשמייכלט זיינע יונגלעכע גרויע אויגן, און די מיידלעך קנייטשן אַרום זיי האָבן זיך אויסגעלייגט אין אַזאַ מינע גלייך זיי ווילן וועגן זיך זאָגן:

„קלוג ווי טויזנט רוחות אייער דאָקטאָר גראַבייַ, אַ? האָט נאָר אויף אונז נישט קיין רחמנות".

און כדי קיינער זאָל אויף אים קיין רחמנות נישט האָבן; כדי חוה פויזנער זאָל נישט טראַכטן, אַז אויפן פערציקסטן יאָר פון זיין דאָקטאָרשן לעבן נויטיקט ער זיך שטאַרק אין שלאָפן בייטאָג, האָט ער זיך אָנגעטאָן כוח און איז חוה פויזנער געגאַנגען באַגלייטן. ער האָט בריהש געוויגט זיין שווערלעכן און מידן קערפער אויף די קורצע און פעסטע רעסאָרנדיקע פיסלעך און האָט געהויבן מיט חסד די שליאַפע אַלעמאָל, וואָס אים האָבן זיך געגריסט זיינע אָרטיקע פאַציענטן-חסידים. ער האָט זיי ווי נישט באַמערקט, אָט די חסידים זיינע, נאָר דאָך געענטפערט אויף זייערע גרוסן. אין די אויגן האָט ער געטראָגן אַ טרויעריש מידקייט. אַ לאַנגאָנעדיקע און פאַרנעפלטע, ווי דאָס גאַנצע מזלדיקע לעבן פון אים, דעם באַליבטן און אויף דער גאַנצער געגנט באַוווסטן דאָקטאָר. און אַז ער האָט אינמיטן וועג באַגעגנט חיים-משהן, האָט ער זיך מיט אים אָפגעשטעלט, נישט קוקנדיק דערויף, וואָס חוה פויזנער איז מיט אים נישט געווען באַקאַנט:

„אָט איז נאָך איינער" האָט ער אַ טייטל געטאָן אויף חיים-משהן מיטן פינגער און האָט אַ שמייכל געגעבן מיט אַלע קנייטשן, וואָס אַרום זיינע לענגלעכע גרויע אויגן; גלייך אויף פאַר אים, חיים-משהן, פילט ער זיך פון אָמאָל פאַר עפעס שולדיק און ווילן, ער זאָל אויף אים קיין רחמנות נישט האָבן.

„באַקאַנט זיך" האָט ער באַלד צוגעגעבן; ער האָט צעטראָגענערהייט פאַרלייגט די הענט אַרונטער, אונטערן ווייסן זומערדיקן רעקל און האָט גלייך געגומען דערציילן, ווי אַזוי ער, דער דאָקטאָר גראַבייַ, האָט אָמאָל פינף יאָר נאָכאַנאַנד נאָכן ענדיקן דעם אוניווער-סיטעט דעם סטודענטישן סורדוט מיטן סטודענטישן הוט נישט אייסגעטאָן און האָט געהאַלטן איין גלענצנדיקע רעדע נאָך דער

ער ווילְ דאָ פּאַרענדיקן זיין אָנגעהויבענע זאַך, און מער גאָר. ער ווילְ דאָ אָפּוועלינען אַ פּאָר חדשים ביי יצחק-בערן אין וואַלְד און אויסרוען, צי ער איז פעיק אָפּצוטאָן איינעם אַן ענין... ער וועט אים שוין גאָר אינגיכן אויסרוען, אָט דעם ענין... נאָר אָט האָבן פון מלכּס מוטער דער אַלְמנה אָנגעהויבן אָנקומען זייער אומרויקע ברירו: מען רייסט דאָרטן פון איר די הויט אין דער לייַ און שפּאָר-קאָסע, ווו זי האָט פּאַר מלכן די עטלְעכע רובלְ גאַלְגן, און אויף אים, חיים-משהן, לייגט שוין אויך אין דעם זין אַ שטיקל חוב; ער מוז פּריער איבערשרייבן אַלְן, וואָס אין אַפּטייק-מאַגאַזין איז געבלְיבן, און ציען זיך אַ קונה אויפן אינוועַנטאַר מיט די מעדיקאַמענטן, איידער ער ענדיקט זיין זאַך.

ער האָט געאַרבעט רעגלְמעסיק אַלְע בייטאָג אַקעגן אַ פּאָר שעה ביי מלכן אין קלייַנעם אַפּטייק-מאַגאַזין, געוועפנט דאָרטן נישט מער, ווי איינעם אַ פּאַרנטיקן לאָדן און געסאָרטעוועט די סחורות.

אָפּטמאָלְ האָט ער זיך דאָרטן אויף אַ היפּשער ווייַלע געקאָנט פּאַרגעסן און זיך מיט גרויס אינטערעס נעמען גראַבלְען אינם צווייטן קלְענערן חדרלְ צווישן די פּאַפּירן ביי מלכן אין שופלְאָד; געלְייענט איין ברירו נאָכן צווייטן, געניטשטערט, געזוכט אוןווידער געלְייענט. ס'האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז חוה פּויזנער האָט איין צייט געשריבן מלכן ברירו פון אומעטום, וווּ זי איז געפאָרן. מלְך איז דעמאָלְט אין זיין גראַד געווען אַ קלייַנער קייסער. נאָר חוה פּויזנער האָט דאָך אין יעדער ברירו אירן פּאַרדרייט איר חתימה אַזוי, אַז קיין בן-אדם זאָלְ זיך נישט אָנשטויסן, אַז זי האָט זיי געשריבן; גלייך זי וואָלְט נישט גלויבן איר אייגענער איבערגעגעבנקייט צו אים און וואָלְט מורא האָבן, אַז אָט די ברירו זאָלְן איר שפּעטער נישט שאַדן. נאָר אויב אַזוי, איז מלכס גאַנצע חתן-ווייכקייט בנוגע צו דער נישט איבריק שיינער און שווייגנדיקער עטל קאַדיס שוין געווען נישט מער, ווי אַ קונץ, אָדער אַ חוב-זאַך? ווי אַזוי האָט מען באַדאַרפט דערויף קוקן?

איצט איז געווען קלָאָר, פּאַרוואָס חנקע ליובער האָט זיך אַזוי באַלְיידיקט דאָן, וועַן ער, חיים-משה, האָט איר באַווייזן דעם ברירו מיטן אָפּגעבראָכענעם שטיקל פישביין און האָט ביי איר געפרעגט:

אַביסל אָנגעבויגן, ווי אויף שטאָלצעס, נאָר די אויגן אירע זענען שוין גאָרנישט געווען אַזעלכע בולטע, ווי דאָס האָט זיך פונווייטנס געדאַכט; זיי זענען נאָר געווען גרויס און איבערגעשפיצט קלוג ערגעץ ווייט אין דער טיפסטער מיידל-טיף זייערער, און איטלעכס מאָל, וואָס זיי האָבן אויף אים אַ קוק געטאָן, האָט ער געמוזט אָפוועגדן זיין פנים אין אַ זייט, אַזוי שטאַרק האָבן זיי אים דערמאָנט אָן זיך, חיים-משהן, אָנם ערשטן טאָג פון זיין קומען קיין ראַקיטנע, אָנם געשטאָרבענעם מלכן, און אפילו אָנם לעמפל, וואָס זי האָט מלכן אָנגעצונדן אויפן צווייטן טאָג נאָך זיין טויט.

„מלך איז אמאָל געשטאָנען נאָענט צו אַרבעטער?"

„האָ?"

חיים-משה האָט זיך מיטאַמאָל ווי אויפגעכאַפט. און אַז ער האָט זיך אויפגעכאַפט, האָט ער דערזען, אַז דאָקטאָר גראַביי איז פאַרטראַכט, אַז אַלע דריי שפאַנען זיי אין איין שורה אַראָפּ גאָס צום מארק, און אַז די וועלטער „מלך איז אמאָל געווען נאָענט צו אַרבעטער" האָט ביי אים געפרעגט חוה פויזנער; זי האָט זיי אַ זאָג געטאָן מיט אַ פיוון, אפנים, מיט אַ וויל אים צו פאַרוווגדערן אוז אים בשעת מעשה אַ פּאָרש טאָן מיט די אויגן.

„יאָ, האָט ער איר מאָדנע וואָכעדיק געענטפערט און האָט זיך צו איר נישט אומגעקערט, מלך איז דערפאַר געווען צוויי יאָר פאַרשיקט".

„נו, און נאָכדעם? נאָכדעם האָט ער זיך באַזעצט אין ראַקיטנע?"

„נאָכדעם? איצט האָט ער אויף איר אַ קוק געטאָן, נאָכדעם איז מלכן געווען אַ בזיון, וואָס ער איז שיער, שיער נישט געווארן אַ גרויסער מענטש".

און פלוצים האָט ער דערפילט אַן אומצופרידנקייט מיט זיך אַליין, מיט דעם, וואָס ער ענטפערט צופיל וואָכעדיק און צופיל קלוג, אַן אומצופרידנקייט, וואָס זיין געפיל צו איר, חוה פויזנער, איז שוין אַזא לאַנגאָנעדיקס און אויסגעשטאַנענס, אַ געוירשנטס פון מלכן און אַן איבערגעחזרטס וויפל מאָל אין חלום. ער האָט דערזען, ווי ס'קומט אונטער דער מאַדאַם בראָמבערגס קרוב, דער סטודענט, האָט ער זיך וואָכעדיק געזעגנט און האָט זיך אומגעקערט אַן אומצופרידענער צוריק מיט דער גאַס צו מלכן אין שטיבל; וואָס טוט ער אייגנטלעך דאָ אין ראַקיטנע?

און הייזער דרימלען אזוי אין גרויס היץ, אדער אפשר באהאלטן זיי אין זיך א קיל מיט א פאר פרויען, וואס דרעליעוון וויימפערלעך. אין שטאט קומט נישט אן קיין פור.

א וואלקן, אלעמאל א נייער, לויפט נאר געשווינד איבערן בלויען הימל, לויפט אויך א שאטן אין דער נידער, יאגט איבער גארער לענג פון גאס און איבערן קיילעכדיקן מארק; יום-טובדיק גאלד אנטלויפט און וואכעדיקער שאטן יאגט איבער. און אויך אזוי איז שוין דארטן ביי עמעצן אין הארץ: יום-טובדיק גאלד אנטלויפט און וואכעדיקער שאטן יאגט איבער. א שכנה אין עק גאס ארבעט א זאק לעבן די טרעפלעך פון איר שטוב און וואשרפט אלעמאל א בליק לינקס צו מלכס קליינעם אפטייק-מאגאזין; שוין עטלעכע טעג זינט זי באמערקט, אז דער אפטייק-מאגאזין איז אלע בייטאג אפן. זי קומט סוף-כל-סוף אהין ארײַן און דערזעט חיים-משהן. ער שטייט איינער אליין אין א נייעם אנצוג צווישן די הויכע געשפיגלטע אפטייק-שאפעס, וואס קוקן פון הינטערן שטוב גרויזאם און פארטראכט, ווי א שבעה-זיצער. ער וועגט מעדיקאמענטן, שרייבט אין א ביכלע און פארפאקט איין פעקל נאכן צווייטן.

„זע נאר, וועדערט זיך די יידענע, און איך האב געמיינט, אז דא איז עמעצער פארן".

חיים-משה שטייט אין די וויסע ארבל און טוט אויף דער יידענע נישט מער ווי א קוק: אזוי פארנומען איז ער און באשעפטיקט. נאר אז די יידענע גייט אוועק, געדויערט סך-הכל א קליינע ווייל, ס׳טוט ווידער א קלונג דאס שארפע אפטייק-גלעקל, און ס׳שטעלט זיך ארײַן חוה פויזנער. איר גלייכע פיגור שטייט, ווי תמיד, אביסל אנגעבויגן אויף די הויכע שיך-קארקעס. נאר אליין איז זי אנגעטאן אין א ווייס גארעסן קאפטל און אין א שארף אויפן קאפ; מער איינפאך, האט זי, דאכט זיך, אנטאן זיך נישט געקאנט. אזוי קומט מען פארבערגען צו א מענטשן אן אייגענעם, א נאענטן.

„איך וועל אייך נישט שטערן?" פרעגט זי באלד ביים ארײַנקומען, ביי דער טיר.

און איר בליק איז, ווי שטענדיק, א שמייכלדיקער, אן עזותדיק-קלוגער און פארוווונדערטער. פון צעטומלטקייט הערט חיים-משה לחלוטין זיך נישט איין אין אירע לעצטע וועלטער, קוקט אויף איר פארווונדערט

„קלערט איר, הייסט עס, אַז דעם בריוו האָט אָנגעשריבן חוה פוזנער ?"

„וואַרט, האָט זי בלאַס ווערנדיק איבערגעפרעגט, איך האָב דען געזאָגט ?"

אָט די גבירישע, לייטיש-אויפגעצויגענע חנקע האָט געקאָנט בלאַס ווערן און זיך שטאַרק באַליידיקן נאָר דערפאַר, וואָס מען איז זי חושד, אַז זי איז פעיק צו רעדן איבעריקס ; אַז זי קאָן אויסגעבן אַ צווייטנס אויסבאַהאַלטענע סודות... ס׳האָט מיטאַמאָל אַ צי געטאָן צו איר דאָס האַרץ ; ס׳האָט זיך געוואָלט איבערבעטן זי, פאַרפירן מיט איר, ווי פריער, אַ לאַנגן רויקן שמועס און אַרויסבאַקומען נאָך אייניקע קלייניקייטן, אייניקע איינצלהייטן וועגן מלכן און וועגן עטל קאַדיס. נאָר וועלן ער איז געקומען צו איר אַהין אין עזור לויבערס רייכן הויז, האָט ער זי נישט געטראָפן אין דער היים ; זי איז געווען אַוועקגעפאָרן מיטן קלייניעם מאָטיקן אין דער אייגענער רויטער, פיר-גאַרנדיקער בייטל-מיל, וואָס געפינט זיך אַנדערהאַלבן וויאָרסט פון שטאָט און גרייט זיך איצט אויסצובעטן עלעקטרע פאַר גאַנץ ראַקיטנע. עזור לויבער אַליין האָט זיך נאָך אַלץ געפונען אין קיעוו, פונוואַנען ער האָט צוליב דער עלעקטרע איבערגעפעלט איין מאַשין נאָך דער צווייטער, און אין הויז איז קיינער, אַחוץ די דינסטן, נישט געווען. ביי חנקען אין צימער, אויפן ווייסן פוקס, וואָס לעבן בעט, האָבן זיך געוואַלגערט דעם קלייניעם מאָטיקס אַ פאָר שפילכלעך, און אויפן פאַר-פוצטן טישל איז געלעגן נישט מער ווי דער אַלבאָם, אין וועלכן ס׳איז געשטאַנען, אַז דאָס לעבן איז אַ ים :

„אַ ים פון ליבע אויסגעטאָקטע קלייניקייטן און פון פרייליכער פאַרהויליענער דאָרשט".

חיים-משה האָט אים דאָרטן פונטניי אַ בלעטער געטאָן, אָט דעם אַלבאָם. ער איז דאָרטן געשטאַנען אַביסל און האָט זיך אומגעקערט צוריק איז מלכס קלייניעם אַפטייק-מאַגאַזין.

נאָכדעם איז געקומען נאָך איינער אַ טאַג, אַ נייער, אַ וואָכעדיקער און אַ הייסער.

אַ לופטל אַ בייטאָגעדיקס שאָקלט דאָן פאַמעלעך אין עק גאַס מיט די יונגע בוימלעך, וואָס זענען אַרומגעגריזעט פון בהמות און פון ציגן,

זי זעצט זיך צו צוריק אויפן בענקל און זיצט אַזוי אַ ווייל מיט אַן אַראָפגעלאָזטן קאָפּ. איר איז, אַפּנים, מיטאַמאָל געוואָרן דאָ שווער, שטאַרק שווער. און חיים־משה קוקט אויף איר און שווייגט. איצט געדענקט ער אירע ברידער, וואָס לויגן בײַ מלכּן אין שופלאָד. קיינמאָל האָט ער זיי נאָך נישט געדענקט אַזוי קלאָר, ווי איצט, בשעת ער קוקט אויף איר; איבערגעבונדענע לויגן זיי דאָרטן, אויסגעצייטלט.

„איר בלײַבט דאָ, אין מאַגאַזין?"

אַזוי פרעגט חוה פוזנער, און דער קאָפּ איז בײַ איר נאָך אַלץ אַראָפּגעלאָזן און די אויגן קוקן נאָך אַלץ פאַרטראַכט ערגעץ־ווהין אונטער דער סטויקע אַרונטער.

„אַך, ניין".

חיים־משה האָט שוין דאָ איצט מער נישט, וואָס צו טון. ער איז גרייט צו גיין, מיט אַלע כּבודן גרייט. ער פאַרשליסט אויף גיך די קאַנטאָרקע און דעם דרויסנדיקן שלאָס בײַ דער טיר און באַגלײט זי אַראָפּ צו דער מיט פון שטאָט. ער גייט מיט אַזאַ אויסזען, גלײַך ער האַלט זיך אין דער מעלה; איצטיקס מאָל מוז ער בײַשטיין דעם נסיון פון דאַמען־ערע. אין אָנהייב מאַרק שנידט זיי איבער דעם וועג די אָרטיקע קאָמיסיע, וואָס גיט אַכטונג אויף ריינקייט. בראש פון דער קאָמיסיע גייט דער שטאָט־דאָקטאָר גראַבײַ. ער גייט, ווי זיין שטייגער איז, פויליבלעך און שווער, און זיין פּנים איז אויסגעמאַטערט, צי פון נישט שלאָפן בײַטאָג, צי פון יידישע צרות. ער איז פאַרטראָגן. נאָר דערזעענדיק חוה פוזנער מיט חיים־משהן, גיט ער זיך העפלעך אַ נויג. זיינע היפּשע גרויע אויגן טוען זיך פלוצים אַזאַ דערשרעק, גלײַך מ׳האָט אים נאָר וואָס אויפגעוועקט פון שלאָף, און באַלד טוען זיי זיך צוריק אַ צינד אָן און שמייכלען שוין מיט אַלע פיל קנייטשן, וואָס אַרום זיי.

„קלוג ווי טויזנט רוחות, שמייכלען זיי וועגן זיך אַליין, איך פאַרשטיי אַלץ און גיב אייך מיין ברכה".

אַז ער גייט אָפּ אַביסל, קוקט ער זיך נאָכאַמאָל אום און טוט וויידער אַ שמייכל, נאָר ס׳ענטפערט אים נישט קיינער, נישט חוה פוזנער און נישט חיים־משה. זיי זענען שוין נאָענט צו עזריאל

און ווייסט נישט, וואָס צו טון. אַז ער קומט סוף־כּל־סוף צו זיך, זיצט זי שוין אויפן בענקל, וואָס ער האָט צולייב איר מיט זיין נאָוטיכל אָפּגעווישט פון שטויב. און עוי שטייט נאָך אַלץ זאָקעגן איר גרייט צו דינען. ער איז פאַרוווונדערט און האַלט זיין פאַרשטויבט טיכל אין האַנט.

„וואַרפט אַוועק אייער טיכל" זאָגט זי און שמייכלט.

דאָס איז איר געווייניקע קול. אירע אויגן קוקן אויף אים נאָך אַלץ שפּאָטיש און עזותדיק קלוג; זי הייסט, ער זאָל אַוועקוואַרפן זיין טיכל.

דעמאָלט באַמערקט ערשט חיים־משה, אַז ער האַלט ווירקלעך די גאַנצע צייט אַ פאַרשטויבט טיכל אין האַנט. ער פילט זיך שולדיק און פאָלגט זי.

„אַך יאָ" זאָגט ער.

און ער וואַרפט אַוועק זיין טיכל. צום אָנהייב דאַכט זיך, אַז איר גאַנצער ווייזט איז אַ פאַרשייטער פרוון, און נישט מער: אַ לצנותדיקער אויפטו. הייסן הייסט עס אַזוי:

איצט אין מיטן לאַנגן און הייסן זומער־טאָג וועט זי שאַפן אַן אינטריגע.

נאָר חיים־משה קוקט אויף איר און באַמערקט: אירע אויגן פאַלן פלוצים אַריין אין אַ פאַרטראַכטקייט און באַקומען מיטאַמאָל אַסך טיפן. זי קוקט זיך אַרום דאָ ביי מלכן אין מאַגאַזין, ווי אין אַן אַלטער היים.

„גלייך איך האָב דאָ אַמאָל עפּעס געקויפט"...

אַזוי זאָגט זי, בשעת זי הייבט זיך אויף פונם בענקל און פרוווט אַ שפּאַציר טאָן אין טיף פון צימער.

דעמאָלט שלאָגט חיים־משה איר פלוצים איבער די רייד.

„גלייך איר האָט דאָ אַמאָל עפּעס געקויפט, זאָגט ער, און האָט פאַרגעסן אָפּצוצאָלן".

יאָ, טאַקע, חזרט איבער חוה פויזנער מיט אַזאַ פאַרוווונדערט פנים, גלייך זי גלויבט נישט, אַז ער, חיים־משה, האָט עס געזאָגט, גלייך איך האָב דאָ אַמאָל עפּעס געקויפט און האָב פאַרגעסן אָפּצוצאָלן".

דעמאָלט איז חוה פּויזנער בכיוון אַוועקגעפאָרן פון דער היים אויף אַ לענגערער צייט, כדי זי זאָל קאָנען שרייבן מלכּן שיינע בריוו. און נאָכדעם האָט געטראָפן דער נס; דעסלער הייסט דער נס; דעסלער פון די טאָרף-זומפן און פונם גרויסן בעריזשינעצער ברעוער, אַן אינזשענער, זאָגט מען, איז ער; ער איז רייך, שטאַרק רייך. אָבער וואָס פאַר אַ שייכות האָט עס צו אים, חיים-משהן? וואָס גייט עס אים אָן? ער האָט פאַרגיכערט די טריט:

„אַ מענטש, וואָס איז געקומען קיין ראַקיטנע אויסצופירן אַ גרויסן ענין, דאַרף גיין מיט גיכע טריט".

ער איז געקומען אין מיטן הייסן העלן טאָג צוריק אין וואַלד אַריין, צוריק צו זיך אין צימער און האָט דאָרטן גאָרנישט געקאָנט טון:

„טפו, צו אַלדי שוואַרצע יאָר. ראַקיטנע נעמט צו אָן שיעור צייט, און מער גאָר".

די פענצטער זענען געווען אָפן, די זון האָט דורך זיי שטאַרק געבאַקט. האָט ער אַראָפגעלאָזט די קורצע רויטע פאָרהענגלעך און האָט זיך אין די ווייסע אַרבל צוגעלייגט אויפן בעט. נאָר די אַראָפגעלאָזענע פאָרהענגלעך האָבן נישט געהאָלפן. די פּוסטקייט פונם לאַנגן הייסן זומער-טאָג האָט זיך אַהער געלאָזט פילן; פון דער זון, וואָס באַקט דעם וואַלד, האָט זי זיך אַהער געלאָזט פילן און פון דער אויסגעוועפטער וואָכעדיקייט, וואָס ציט זיך אַהער מיט אַלע וועגלעך און שטעגלעך פון ראַקיטנע דער שטאָט:

„סאַר אַ פּוסטע וואָכעדיקע שטאָט! און ווי אַזוי האָסטו דאָ געלעבט, מלך?"

אָט שטייט ער, חיים-משה, דאָרטן, בייַ דער גרעבלינע, אין סאַמע אַנהייב ראַקיטנע שטייט ער, אַזוי שטעלט ער זיך פאָר, און קוקט, ווי ווייט, ווייט אין דער גאַס, אין איר טיפן הינטער-גרונט יאָגן זיך אירע וואָכעדיקע שאָטנס נאָך איר וואָכעדיק גאָלד. און די שטאָט אַליין איז אויסגעוועפט, אַלט, אויסגעהוילט און טויט. מאַמע שטאָפן אייער אין די קינדער און שוויצן צו; אַ טאַטע אַ קרעמער, אַ לוסטרינענער טאַטע, שטייט אויף דער שוועל פון דער גרויסער קלייט און געדענקט, וויפל פאָר פוישטן ליגן בייַ אים אויפן בוידעם צוגעגרייט אויפן ווינטער. ער פרווט אַלעמאָל, צי די לונגען זענען

פֿוּיזנערט נייעם הויז. זיי שטעלן זיך אָפּ לעבן גרויסן גאַניק, וואָס גייט אַרויס, ווי אַן אָפּענע ווערמאַנדע צום אײנגעבראָכענעם מאַרק, און ס׳דאַכט זיך, אַז עמעצער פון זיי וועט באַלד אָנהייבן רעדן. זיי וואַרטן אויף עפּעס.

שטייען זיי אַזוי אַ ווײַל און וואַרטן, נאָר קיינער הייבט נישט אָן צו רעדן. אַ פּאַרבײַגייענדיק יינגעלע פּאַרהאַלט זיך גאָר נאָענט לעבן זיי, באַטראַכט זיי מיט שעמעוודיקייט אין די אײגעלעך, מיט אַ שמייכעלע אינם אײנגעבויגענעם געשטאַלט, און זיי באַמערקן עס נישט.

„איך האָף, אַז איר וועט נאָך אַריינקומען צו אונז", אַזוי זאָגט חוה פֿוּיזנער, און אירע אויגן קוקן שוין ווידער צו אים אַרויף האַלב־שמייכלדיק, שעמעוודיק־קלוג: געכשרטע אויגן.

„יאָ, ענטפֿערט צעטראָגענערהייט חיים־משה, געווים".

און אַ ווײַלע שטייט ער נאָך פּאַרטראַכט אויפן אָרט; קוקט איר נאָך, ווי זי גייט אַריין אין הויז און געדענקט די זאַך, וואָס ער שרײַבט דאָרטן בײַ יצחק־בערן אין וואַלד, פּאַרוואָס איז שטענדיק, ווען ער קוקט אויף איר, ווילט זיך אים וואָס גיכער ענדיקן די זאַך? ער מוז איצט קומען צוריק אין וואַלד אַריין און זיך נעמען פּאַר דער זאַך.

XII

מילא, האָט חוה פֿוּיזנער נישט געהאַט מער, וואָס צו פּאַרלייקענען, און האָט געשוויגן. אירע קאָרטן זענען געווען אָפן. גאַנץ ראַקיטנע האָט געווּוסט, אַז איר פּרעגער שטייט איצט אָפּ גאַנצע אָוונטן לעבן פּאַרקן, הינטערן אײנפּאָר־הויז, וואָס לעבן מאַרק, שטייט ער און גלעט דאָרט חייקע די דינסט פּאַר דער האַנט. אַ שטיקל צייט האָט זי ליב געהאַט מלכן. דאָס איז געשען פונקט דאַן, ווען גאַנץ ראַקיטנע האָט געוואַרט, וואָס דאָ וועט אַרויסקומען.

„מלך, האָט מען געזאָגט, האָט ביי זיך געפּוּעלט חתונה האָבן מיט עטל קאַדיש, און אַז חוה פֿוּיזנער שיקט אים אַ צעטעלע, ער זאָל קומען, קומט ער צו איר, אַ? ער קומט".

חיים־משה האָט זיך פֿלוצים דערמאָנט אָן מלכה פּנים:

„איז וואָס זשע בין איך מיט דעם אויסן, מלך?"

„אַז גאָרנישט, חיים־משה, אַז אַ קרעמער האָט ליב צו ציילן".

„און דו שמייכלסט אַלץ, מלך?"

„אָ, חיים־משה, ווייל אויך דו... אויך דו האָלטסט אין איין ציילן. און נישט ווי אַ קרעמער ציילסטו, נאָר ווי אַ טייוול".

„ווי אַ טייוול?!"

אַך יאָ. מאָדנע, ווי קלאָר דער שמעוודיקער מלך זעט עס איצט אַלץ פון דאָרטן, פון יענער וועלט... וואָס אַרט, אייגנטלעך, דעם טייוול, אויב גאָט און איוב נאָרן זיך איינער אָנם צוויטן? דער עיקר איז, וואָס גאָט האָט איובן געבענשט... שמחה ביי אים אין הויז; אַלע וואָך קומען זיך צונויף די קינדער, און דער טייוול גייט אַרום־און־אַרום דעם הויז, ווו ס'קומט פאָר די שמחה, און ציילט און ציילט; אַ פרעמדוועלטיקער גייסט אָן לוידנשאַפטן, אָן אייגענעם באַגער, ציילט פרעמדע אומגליקן און פרעמדע גליקן.

„אָבער אַ טעות, מלך, אַ גראָבער טעות".

ער, חיים־משה, איז נאָך צופֿיל געבונדן מיטן הויז, ווו ס'קומט פאָר די שמחה, און טראָגט אויף זיך אחריות... דעם שטומען פראָטעסט... ער וויל מער נישט זיין דאָ אין ראַקיטנע, קערט ער זיך אום צוריק אַהין אין דער גרויסער שטאָט. ער שטייט דאָרטן אויף אין איינעם אַ זומערדיקן פרימאָרגן, באַגלייך מיט אַלע גרויסשטעטיקע לייט שטייט ער דאָרטן אויף, און לאָזט זיך אַוועק אין גאַס. ער האָט ליב די גאַס אין איר פרימאָרגן; ער האָט ליב די זון, וואָס באַקט דעם שטיין, און דעם קיל־ן שאָטן, וואָס אין דער זייט. פאַרשידענע גליקלעכע און אומגליקלעכע מענטשן איילן אין פאַרשידענע זייטן, און אויך ער, חיים־משה, אייליט מיט זיי, ער איז איינער פון זיי. אין מיטן בריק איז געפאַלן אַ פערד און גוסטע, און מענטשן דערשיסן עס דאָ אויפן אָרט, מענטשן זענען גרויסשטעטיקע און באַשעפטיקט; זיי האָבן קיין צייט נישט צו וואַרטן, ביז דאָס פערד אַליין וועט אויסגיין, און דערשיסן עס מיט זיכערקייט, אַז זיי טוען רעכט... נעכטיקע קעג, זיי קוקן זיך נישט אום צו אים, חיים־משהן, זיי פרענגן ביי אים נישט, צי ער גיט דערויף זיין הסכמה...

ביי אים ריין און לייגט איבער די שטיקלעך וואטע פון איין אויער אין צווייטן. און מלך האָט אָפט געקענט אָפזיצן אַ היפשע צייט לעבן אָט דעם רייכן קרעמער אויף די טרעפלעך און פירן מיט אים אַ שמועס. אַזוי דערציילט יצחק־בער.

„וואָס זשע מיינט איר, שמייכלט דאָרטן אייגמאָל צו אים שעמעווודיק מלך, צווויי יאָר פאַרשיקט זיין קאָן טאַקע אַמאָל אויך זיין אַ שטיקל ענין. אַמאָל קאָן מען דערפון האָבן אַ שטיקל נחת־רוח".

נאָר דער קרעמער גלויבט נישט אין אַזאַ מין נחת־רוח.

„עט !" אַזוי זאָגט ער און קראַצט זיך פאַמעלעך אין דער באָרד. ער געדענקט נאָך אַלץ די פיל צוגעגרייטע פוישטן, וואָס ביי אים אויפן בוידעם. ער גענעצט. נאָר מלך הערט נישט אויף צו שמייכלען...

פונדעסטוועגן, זאָגט ער שטילינקערהייט, פונדעסטוועגן מוז מען מודה זיין, אַז ביי אייניקע מענטשן איז נישט דער גאַנצער עיקר פרנסה".

נאָר עזריאל פוזינער ווייל נישט מודה זיין.

„עט ! זאָגט ער און גענעצט ווידער, ס'איז חלומות, אינגאַנצן חלומות".

דעמאָלט קומט פלוצים אונטער דער פאַרוואַלטער פרעגער און כאַפט גלייך, אין וואָס עס גייט דער שמועס. ער האָט פון תמיד אָן נישט ליב אָט דעם לוסטרינענעם טאַטן. ער טוט עזותדיק אַ דריק צו די פענסנע צו דער נאָז און זאָגט :

„איז אפשר, זאָגט ער, וועט ר' עזריאל פוזינער כאָטש אין עפעס מודה זיין ? אפשר וועט ער, לפחות, מודה זיין, אַז עמעצער אויף דער וועלט... אַז עזור ליובער, למשל, פאַרמאָגט מער געלט פון אים ?"

אין דעם איז פרעגער היציק. ער איז זיכער : ער האָט אים געפאַקט, אָט דעם קרעמער ; אין עפעס וועט ער אים פאָרט מוזן מודה זיין. ער קוקט ווי דער קרעמער לייגט באַנייס איבער די שטיקלעך וואטע פון אייער אין צווייטן און קנייטשט מיט די אַקסלען. אין עפעס וועט ער פאָרט מוזן מודה זיין. נאָר עזריאל פוזינער טוט אַ מאַך מיט דער האַנט און בלייבט ווידער קאַלט, אינגאַנצן קאַלט.

„עט ! זאָגט ער, ביי עזור ליובער האָט קיינער נישט געציילט"...

איז אָט...

„אַז גאָרנישט, חיים־משה, אַז דעם אַלטן מוז מען מאַכן זעענדיק".
„אָבער ער איז אַלט נייניצ'יק יאָר, מלך, ער איז אויפגעהאָדעוועט
אויף נדבות"...
„און וואָס קלערסטו טאָן?"
„כ'האָב אַ מיטל, מלך, אַ זיכער מיטל... וואַרט"...

וווהין זשע איז דאָס פלוצים מגולגל גצווארן, ער, חיים־משה?
אין אַ פרעמדער שטאָט איז ער מגולגל גצווארן. ער קאָן נישט די
גאַס. ער קאָן נישט די הייזער. ער איז צוגעגאַנגען צו אַ פרעמדער
פאַראַדנער טיר, ער האָט אָנגעקלונגען און זיך גשטעלט וואַרטן. קיינער
האָט אים נישט געעפנט. ער האָט אַליין אַ שלעפּ גטאָן די טיר, זי
איז אָפן. ער איז אַרייגעקומען אין פאָדערצימער און האָט דערזען
הענגען אַפאָר רעק. „גוט, האָט ער אַ טראַכט גטוון, רמזים אויף
מענטשן". נאָר די מענטשן אַליין זענען נישטאָ. ער וואַרט אַביסל
און קומט אַריין אין עסצימער. נאָר אויך דאָרטן איז קיינער נישטאָ.
אָפגעטרונקענע גלעזער טיי אויפן טיש, און אַ סאַמאָוואַר אין דער זייט;
דו טוסט אים אַ טאַפּ, ער איז נאָך וואַרעם; אַן אָפּענער בוך ליגט אויפן
טיש: עמעצער האָט, אַפּנים, אין אים נאָר וואָס געליינט. נאָר וואָס
גצוזוכט מיט די אויגן צווישן די שורות. טירן זענען אָפן דורכאויס
אין די אַרומיקע צימערן, נאָר אויך דאָרטן איז קיינער נישטאָ. ער
רופט, נאָר קיינער ענטפערט נישט. ער וויל אַוועקגיין, נאָר ער קען
נישט; ער האָט מורא, טאָמער... טאָמער קומט אַריין דער גנב...
„איז אָט, מלך, וואָס זשע דאַרף איך, נאָך דיין מיינונג, טאָן?"
„היטן, חיים־משה, היטן, ביז וואַנען ס'וועט קומען דער
באַלעבאָס".
„נו, און דו, מלך? וואַרט... ווי אַזוי ביסטו אַוועק?"
אַך יאָ, מאָדנע: ווי אַלע דאָ אין ראַקיטנע מיידן אויס דעם
שמועס וועגן מלכס אַוועקגיין, וועגן מלכס טויט. ביי יעדערן איז
פאַראַן אַ חשד, אַז מלך איז גצשטאָרבן נישט פון זיין האַרץ־פעלער
אַליין, נאָר קיינער ווילּ דאָ וועגן דעם נישט רעדן. חנקע ליובער
ווערט בלאַס איטלעכס מאָל, וואָס ער, חיים־משה, פרווווט פאַרפירן מיט

אויפן טראָטוּאַר, מלך, גייט אַרום אַן אַלטער קבצן, אַ בלינדער, און טאַפּט מיטן שטעקן דעם שטיין.

„כ׳בין אַלט נייניציק יאָר, חזרט דער אַלטער, איך בין אַלט נייניציק יאָר, גיט מיר אַ נדבה".

און אַרום ווימלט די גאַס, מענטשן גייען אָפּ און אויף, און אויך ער, חיים-משה, גייט מיט זיי; ער איז אייניער פון זיי. איינע אַ פרוי, זעט ער, האָט זיך אָפּגעשטעלט קויפן ברויט; זי דינגט זיך פאַרן ברויט; זי צעצאָלט זיך. נאָר, אַז זי קוקט זיך אום, דערזעט זי, אַז לעבן איר איז נישט געבליבן איר קליין פיר-יאָריק קינד. די שרעק פון גאָר דער וועלט איז בײַ איר אויפן פנים.

„אַ דונער האָט מיך דערשלאָגן, פלעסקעט זי אויס מיט די הענט, נישטאָ מיין קינד!"

אַביסל ווייטער שטייט מען אַרום אַ האַלב-נאַקעטער פרוי. זי האָט אַ צעריסן לייב: אַ משוגענע, אַפּנים; זי רייסט זיך פאָר די פונאַנדערגעצאָזטע האָר און קלאַפּט מיט בײַדע פויסטן אין קאָפּ; זי דערציילט ווצגן אומגליק, וואָס האָט זי געטראָפן:

„אַלע יאָרן, דערציילט זי, האָט זי בײַ זיך אין דער היים געוואַרט אויף גאָט; זי איז געווען זיכער, אַז ער וועט קומען — נאָרישקייטן, ער האָט געמוזט קומען. און היינט אינדערפרי איז ער צו איר געקומען און האָט זי נישט געטראָפן אין דער היים: זי איז אויף אַרגעלע אַוועקגעגאַנגען פון דער היים".

און אויפן טראָטוּאַר, מלך, אין דער זייט גייט נאָך אַלץ אַרום דער אַלטער קבצן דער בלינדער און טאַפּט מיטן שטעקן דעם שטיין. ער הערט נישט גאָרנישט און זעט נישט גאָרנישט, מלך; ער געדענקט נאָר זיך און זיינע נייניציק יאָר און די נדבה, וואָס אים קומט פאַר זיי:

„כ׳בין אַלט נייניציק יאָר, חזרט דער אַלטער, איך בין אַלט נייניציק יאָר, גיט מיר אַ נדבה".

„וואָס זשע איז דערפון געדרונגען, מלך?"

זי מער פון אַלע, מען זאָל אים, חיים-משהן, אָפשטעלן. די דאַמען לאָזן אים דורך גאָר נאָענט לעבן זיך און קוקן אויף אים, נאָר אז ער גייט אָפּ עטלעכע טריט, רופן זיי אים דאָך צוריק, ס׳טרעט אַרויס מיט אַ קליין שמייכעלע די מאַדאַם בראָמבערג און בעט, ער זאָל קיין פאַראיבל נישט האָבן.

„די זאַך, זאָגט זי, באַשטייט דערין, וואָס זיי אַלע דריי, אָט די, וואָס חיים-משה זעט דאָ פאַר זיך, האָבן אויף זיך גענומען דעם אָוונט, וואָס דאַרף אינגיכן געגעבן ווערן לטובת דער תּלמוד-תורה. ווילן זיי אים, חיים־משהן, בעטן: ערשטנס, פאַרשטייט מען, ער זאָל אויפן אָוונט זיין, און צווייטנס – צווייטנס ווילן זיי, אַז חיים-משה זאָל זיך באַטיילן אין דער פראָגראַם".

„אין דער פראָגראַם?"

חיים-משה זאָגט זיי, אַז צום באַדויערן, האָט ער נישט מיט וואָס צו באַטיילן זיך. חוץ דעם, וועט ער צום אָוונט געוויס שוין דאָ אין ראַקיטנע נישט זיין... ער וועט שוין געוויס האָבן אַוועקגעפאָרן.

„נאָר אויב אַזוי, זאָגט די מאַדאַם בראָמבערג און ווי זיך אַנטשולדיקן, אויב אַזוי, פאַלט דאָך אָפּ די גאַנצע זאַך..."

נאָר דאָ שלאָגט איר איבער די רייד די פרייע צוהערערין אסתר פיך. זי גלויבט נישט, אַז חיים-משה זאָל צו יענער צייט שוין האָבן אַוועקגעפאָרן פון ראַקיטנע. זי שטייט די גאַנצע צייט אין איין שורה מיט דער מאַדאַם בראָמבערג און שמעקט איר גע׳בלימל. אירע אויגן קוקן אויף חיים-משהן אָן אויפהער פון אונטן אַרויף; מיט אַ שמייכעלע און מיט אַ נייגעריקייט קוקן זיי אויף אים און הערן אים נישט אויף צו פּאַרשן.

„איר קלערט דען בכלל אַוועקפאָרן פון ראַקיטנע?" פרעגט זי ביי אים.

און אין אַ רגע אַרום, ווידער מיטן זעלבן שמייכל אין די אויגן, מיט אַ רמז׳ל פון אַ קלוגיטשקער, וואָס ווייסט כלומרשט זיין סוד.

„איר זייט דען פון אָנהייב אָן נישט געקומען קיין ראַקיטנע מיט

ד. בערגעלסאָן, „אָפּגאָנג" (7)

איר וועלן דעם אַ שמועס, און יצחק-בער דער לאַנגער לאָזט אַראָפּ די ברעמען, קנייטשט מיט די אַקסלען און שווערט זיך. אַז ער וויסט נישט: זאָל אים שוין אַזוי וויסן בייז.

„וואָס זאָל איך דיר דערויף זאָגן, פרעגט ער, איך וויס? ער האָט אַוודאי געהאַט ביי זיך אין אַפּטייק-מאַגאַזין אַלע גוטע זיבן זאַכן"...

נאָר אָט האָט מען אויך נאָך אים, חיים-משהן, דאָ אין ראַקיטנע אָנגעהויבן גאָכשפירן. דער חשד איז געוואָרן ברייטער... נעכטן בייטאָג גייט ער איינער אַליין איבער דער גאַס. די גאַס איז פוסט, און אַקעגן גייען דריי דאַמען. אַלע דריי קוקן אויף אים פון דער וויטנס; אַלע דריי מאַכן אַזעלכע אָנשטעלן, גלייך זיי קאָנען ביי זיך בשום אופן נישט באַשליסן, צי זאָלן זיי אים אָפּשטעלן, צי ניין. איינע פון זיי, די מיטלסטע, די געפּאַקטע, איז די מאַדאַם בראָמבערג. זי טראָגט פּענסנע און קוקט דורך איר האָפּערדיק, ווייל זי האָט זיך נישט מיט וואָס צו שעמען: אַלע דאָ אין שטאָט טוען איר נאָך. אַלע וויסן, אַז זי איז אַ מוסטער פּאַר דער שטאָט. זי האָט אַזאַ צונויפּ-געשנורעוועט פיסקעלע, גלייך זי האָט נאָר-וואָס אַרויסגעזאָגט אַ חכמה און וואַרט, אַז די גאַנצע וועלט זאָל זי קומען אויסקושן. די צווייטע דאַמע איז אַן אומבאַקאַנטע, אַ נידעריקע, אַ שוואַרצע מיט אַ נייגעריק איינגעפאַלן נעזל, און די דריטע, די יינגסטע, איז אויסגעצויגן לאַנג און דאַר, ווי נאָך אַ טיפוס. דאָס איז די פריע צוהערערין אסתר פיר, וואָס איז צוריק מיט עטלעכע טעג אַראָפּגעקומען אַהער אויף די זומערדיקע וואַקאַציעס. זי איז מיד פון אַסך לערנען אין דער גרויסער שטאָט. זי איז אָנגעטאָן אין אַ ליוונט-וויסן אנצוג מיט לאַנגע שלעכט-געפּרעסטע פּראָשוועס; זי האָלט איינגעבויגן דעם קאָפּ און שמעקט פונם קליינעם געלן בלימל, וואָס זי האָלט אין האַנט, זי שמעקט פונם בלימל אַוועק נאָנענט, אַז אויפן שפּיץ נאָז בלייבט ביי איר אַ געלער פלעק. איר קליין אויסגעמאַטערט פנימל איז פאַרצויגן מיט אַ געפודערט אָפּגעברענט הייטל, נאָר די קליינע אייגעלעך גלאַנצן מיט אַ הונגעריק פייער, און אין איר אינגאַנצן צאַפּלט נאָך איינס אַ מאַדנע לעבעדיק אָדערל און לאָזט זי נישט רוען; דאָס אַרבעט

דרימעלענדיקס. איר אייגציקער ווייסער אנצוג, וואס מיט די לאנגע שלעכט-געפרעסטע פראשוועס, האט אויסגעזען פאריתומט, ווי זי, די פרייע צוהערערין, אסתר פיך אליין. זי האט שוין נישט געהאט קיינעם דא אין שטאט, אחוץ אן עלטערן ברודער, א האלצהענדלער. אירע פאטער און מוטער זענען שוין לאנג געשטארבן, און קיינער האט נישט געווסט, צי מיט איר שוועגערין לעבט זי בשלום, צי נייט. זי האט געריידט מכוח דעם, וואס ראקיטנע צאנקט:

„נישט מע שטארבט, נישט מע לעבט אין ראקיטנע, נאר מע גוסט".

חנקע האט זיך צוליב איר אויף גיך באפרייט פון דער קיכנעס חשבונות. זי האט געלייגט מאטיקן שלאפן און האט זיך אויף די שפיצפינגער אומגעקערט פון זיין פינצטערן חדר צוריק אין גרויסן עסצימער. ארום גרויסן ברענענדיקן הענגלאמפ האבן די הויכע וועגט געמומען אויסזען בייגאכטיק און שטארק שפעט, און די פרייע צוהערערין איז דא נאך אלץ געזעסן און נאך אלץ געריידט. ווער איז זי אזוינס געווען, אט די פרייע צוהערערין? זי האט דא אין שטאט נישט געהאט איר גלייכן. מעגלעך, אז א פרייע צוהערערין איז זי געווארן נאר דערפאר, וואס אלע דא אין ראקיטנע זענען געווען קורסיסטינס. איצט האט זי, נאך פינף יאר לערנען, זיך אומגעקערט אהער כמעט א געענדיקטע, כמעט א יוריסט. זי קוקט דא אויף אלעמען פון אויבן ארא, און איר אייגציקער נאענטער פריינט איז דא דער דאקטאר גראבין. זי האט געריידט מכוח דעם, וואס פון זומער צו זומער קומט זי אהער ארא אויף וואקאציע-צייט און טרעפט דא אלץ מער לאנגוויליקייטן, מער פוסטקייט.

„און אט איז שוין געשטארבן מלך אויך, אויף זיין אפטיק-מאגאזין הענגט א שלעסל"...

אירע אויגן האבן זיך געשמאלט אין צווי קליינע שלעפעריקע שפעלטיקלעך. דער קליינער מאגערער קערפער אינם גראמען ווייסן אנצוג האט זיך געשפארט אויפן גליטשיקן זאנטיק, און דאס מויל האט געריידט און געריידט, אזוי אז, קוקנדיק אויף דעם, האט זיך געדאכט, אז רעדן רעדט עס פון זיך אליין, אט דאס מויל;

דער דעה, אַז איר זאָלט דאָ פאַרבלייבן ?.. אַז איר זאָלט מער קיינמאָל פון דאַנען נישט אַוועקפאָרן ?..."

„איך ? פרעגט חיים-משה, פאַרוואָס מיינט איר אַזוי ?"

זיי לאָזן זיך גיין אַראָפּ מיט דער גאַס. אין איין שורה מיט אים גייט די פרייע צוהערערין אסתר פיך, און די איבעריקע צוויי דאַמען גייען נאָך פון הינטן.

„מלך, זאָגט אסתר פיך, מלך האָט אויך פון אָנהייב געזאָגט, אַז ער פאָרט פון דאַנען אַוועק...

זי זאָגט עס, ווי גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין. און חיים-משה באַמערקט, אַז שפּאַנען שפּאַנט זי גיך, גיך, און בשעת זיי גייען, קוקט זי אַראָפּ צו דער ערד. דערביי האָט זי אַ טבע אייגנצובויגן זיך אין צווייען, ווי אַ דינע זאַנג. ער געזעגנט זיך און קערט זיך אום אין וואַלד אַריין. ער שטרעקט זיך אָן און ווי? זיך דערמאָנען, צי ער האָט זיך נישט וועלן עס איז פאַר עמעצן אַרויסגעכאַפּט מיט אַ וואָרט וועגן דעם אַלעמען, אויף וואָס די פרייע צוהערערין אסתר פיך האָט גענוּאָרפן אַ רמז. ניין. אַלץ, וואָס ער האָט וועלן ס׳איז וועגן דעם געטראַכט, איז געווען פאַרנעפלט, פאַרנעפלט אַפילו פאַר אים, חיים-משהן אַליין. די פרייע צוהערערין אסתר פיך האָט געריידט גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין. נאָר אויב אַזוי, וועט ער, חיים-משה, שוין מוזן זיין אויפן אָוונט לטובת דער תּלמוד-תּורה. אסתר פיך וועט דאָרטן אויך זיין, און דעסטוער און חוה פוזנער... און אויך ער, חיים-משה, ער וועט דאָרטן מוזן זיין.

XIII

אסתר פיך איז ביז שפּעט אין אָוונט זיך פאַרזעסן בייַ חנקע ליובער אין דער היים. אַרייַנגעקומען אויף אַ רגע, אויף איבערראַשט מפּוח די סערוועטן און טישטעכער, וואָס חנקע האָט צו געבן אויפן אָוונט אין תּלמוד-תּורה, און פאַרזעסן זיך מיט גלייכגילטיקייט צו היים, צו שלאָף, צו אייגענעם פאָנפעוודיק-דינעם קולכל. איר אויסזען איז געווען אַ טרויעריש-לאַנגווייליקס, אַ האַלב אויפגערעגטס, האַלב

„נעכטיקע טעג, האָט ער דעמאָלט צו מלכן געזאָגט, ס׳איז גאָרנישט; דאָס האַרץ וועט מוזן אויסהאַלטן״.

„יאָ, געווים, האָט דערויף מלך געשמייכלט, מן הסתם, וועט דאָס האַרץ מוזן אויסהאַלטן״.

און דאָס איז געווען דאַן, ווען דעם סם האָט ער איינגענומען מיט א רגע פריער, אָדער מיט א רגע שפעטער נאָכן דאָקטאָרס אַוועקגיין. ער האָט געפירט אַלעמען סאָר דער נאָז, מלך...

וווּ זשע זענען דעמאָלט געווען מלכס גוטע-פריינט?

די פרייַע צוהערערין שפּעט אפּ פון אַלע גוטע-פריינט מלכס. אַז זי לאַכט, הערט זיך, ווי גיפּטיק ס׳קלינגט איר דין פאָנפּעוודיק קולכל. אין אירע אייגעלעך ציטערט זיך אָן א פייערל.

„עטל קאַדיס, זאָגט זי, האָט, דאַכט זיך, געהאַט, פאַרוואָס צו זיין מלכן געטריי, פונדעסטוועגן האָט זי אים אפילו איינמאָל דאָס קישן נישט איבערגעשלאָגן און האָט נישט געווּסט, וואָס ביי איז צוקאָפּנס טוט זיך, ס׳איז אַן אַקט״...

„און חוה פויזנער האָט זיך פאַרקריגט מיט מלכן פונקט ערב זיין קרענק. זי האָט נישט פאַרגונען, אַזוי זאָגט מען אין ראַקיטנע... זי האָט נישט געוואָלט הערן, ווי מע שטויסט צימרינג ביי עטל קאַדיס אינדערהיים און ווי מע גרייט זיך דאָרטן צו דער חתונה, איז זי אַוועקגעפאָרן אין קרייז-שטאָט, זיך זען מיט דעסלערן. נו, מילא... אָבער פאַרוואָס האָט זי זיך נאָכדעם אומגעקערט און האָט אים אָנגעצונדן דאָס לעמפל אויפן צווייטן טאָג נאָך זיין טויט?״

בכלל מוז די פרייַע צוהערערין מודה זיין, אַז זי פאַרשטייט נישט אַסך זאַכן. אָט איז, למשל, איצט אַהער אַראָפגעקומען אָט דער חבר מלכס, חיים-משה, און דרייט זיך דאָ אַרום. ער גייט דאָ, זאָגט מען, אַריין אין דעלבע הייזער, ווּהין ס׳פלעגט אַריינגיין מלך: ער באַגעגנט זיך מיט די זעלביקע מענטשן... חנקע קאָן איר נישט קלאָר מאַכן:

„וואָס טוט ער דאָ?״

ביי אסתר פיך איז, הייסט עס, געווען א חשד, אַז חיים-משהן געפעלט דאָ שוין צופיל אַלץ, וואָס מלך האָט דאָ געטאָן... חנקען איז צוויי מאָל אַריבערגעגאַנגען א גרויל איבערן לייב, נאָר זי האָט געשוויגן.

ס'העגט נישט אָפּ נישט פּונם מוח און נישט פּונם גאַנצן שלעפּעריקן קערפּער; ס'איז אַ באַשעפּעניש אַליין פּאַר זיך און עס רעדט. איז אָט: אָקאָרשט נעכטן בייטאָג איז די פּרייַע צוהערערין אינאיינעם מיט חיים-משהן אַריינגעקומען אין מלכס אויפּגעשלאָסענעם אַפּטייק-מאַגאַזין; זי האָט דאָרטן דערזען אין צווייטן קלענערן צימער דאָס אָפּענע פּאַרגעלטע אַפּטייק-פּודעלע, וואָס ליגט אויפּן פּאַרשטויבטן טישל, און האָט מיטאַמאָל פּאַרשטאַנען, אַז אַלע דאָ אין ראַקיטנע זענען פערד, פּשוטע פערד:

„מלך איז דאָ געגאַנגען צום טויט מיט קלייַנע זיכערע טריט, און קיינער האָט עס נישט באַמערקט, אַזוי האָט זי, די פּרייַע צוהערערין, דאָרטן געזאָגט צו חיים-משהן. דער סם, וואָס מלך האָט אויסגעקליבן, איז געווויס געווען אַ גרינגער, אַ גאַנץ געווייַנלעכער, און איינגענומען האָט ער אים אין משך פון אַ וואָך צייט אַלע טאָג צו ביסלעך, סאָר אַ גרויל! איינעמען סם אין משך פון אַ וואָך צייט אַלע טאָג צו ביסלעך"...

„געשיקט זיך? האָט זיך געוווּנדערט חיים-משה, איר מיינט עס באמת"?

„וואָס זשע דען? האָט אים דערויף געענטפערט זי, די פּרייַע צוהערערין, איך טרייב מיט אייך קאַטאָווע?"

אַליין דער דאָקטאָר, דער דאָקטאָר גראַבּיי, איז אָקאָרשט איצט איר, דער פּרייַער צוהערערין, מודה:

„ער הייבט זיך אָן דערמאָנען, זאָגט ער, בעת מ'האָט מלכן באַלד נאָכן טויט אַראָפּגעהויבן פונם בעט, האָט ער דערזען אונטערן קישן אַ קליין קייַלעכיק אַפּטייק-פּודעלע, אַ לייַדיקס און אָפּנס, און לעבן דעם האָט זיך געוואַלגערט דאָס קלייַנע דעקעלע. דאָס פּודעלע איז אינווייניק געווען גלל, ווי פון יאָדאָפאָרם, אַזוי זאָגט דער דאָקטאָר, נאָר אים איז דעמאָלט גאָרנישט נישט אייַנגעפאַלן".

די גאַנצע צייט, וואָס מלך איז געלעגן צו בעט מיטן פּאַכיר אייז אויפן האַרצן, פלעגט ער, דער דאָקטאָר, צו אים אַלע בייטאָג אַריינקומען און פּאַרברענגען מיט אים אַ שעה אַנדערהאַלבן אָדער צוויי. פּאַרן אַוועקגיין האָט ער אַלעמאָל געבעטן מלכן זיך אויפּזעצן און האָט בייאים אויסגעהערט דאָס האַרץ.

גראַבייַ, נאָר אַז מע לאָזט אים אַראָפּ אין גרוב און מע דעקט אויף זיין פּנים, זעט מען, אַז ס׳איז נישט ער, ס׳איז חיים־משהס פּנים...

חנקע האָט זיך פּלוצים, אין מיטן חלום, אויפגעזעצט אויפן בעט און האָט מעכאַניש, מיט פּאַרשלאָפענע פינגער און פּאַרשלאָפענע גלידער, געזומען איבערפּלעכטן אויף זיך דעם צאָפּ; תּמיד וועלן זי איז געווען אומרויק, האָט זי מעכאַניש איבערגעפּלאָכטן אויף זיך דעם צאָפּ.

חנקע האָט קיינמאָל נישט איבערגערעדט אירע חלומות. זי האָט אין זיי נישט געגלויבט, נאָר מיט די חלומות אַליין איז זי געווען אינוויניק געבונדן; אַ האַלב יאָר, אַיידער אַיר מוטער איז געשטאָרבן, האָט זי זיך געזען אין חלום אַ טויטע, און מיט אַ חודש פריער, אַיידער זייער טראָגדיקע גויישע וועשערין האָט געבוירן, האָט זיך איר געחלומט די וועשערין מיט אַ קליין מיידעלע אויף די הענט, אַ קליין מיידעלע מיט בלויע אויגן און מיט לויכטיקע האָר, פונקט אַזאַ, ווי זי האָט נאָכדעם געהאַט.

חנקע האָט איבערגעלעבט אַ שרעקלעך אויפגערעגטן צעדרייטן פרימאָרגן און האָט מיט צופּיל מאַמעדיקער בייזקייט אָנגעשריגן אויף מאָטיקן:

„מאָטיק, זיץ אַיין!"

„מאָטיק, לאָז מיך צורו, איך בעט דיך".

איטלעכס מאָל, וואָס פון דער פאַראַד־טיר האָט זיך דערהערט אַ קלונג, האָט זי באַקומען אַ בלאַס פּנים און האָט זיך אַהין אַיינגעהערט מיט אַזאַ פאַרשטאָרבן האַרץ, גלייך דאָס גייט מען איר אָנזאָגן, אַז איר חלום איז מקויים געוואָרן. זי האָט זיך געפילט שטאַרק מיד, און דער קאָפּ האָט איר אַביסל וויי געטאָן. דערצו־נאָך האָט זיך דער טאָג אַליין אויסגעגעבן זייער אַ הייסער, אַ נודנער טאָג און אַ מאָדנע לאַנגער. אין אַזאַ טאָג, האָט זיך געדאַכט, קאָן געשען אַלץ.

בייטאָג האָט חנקע אָנגעטאָן יום־טובדיק זיך און מאָטיקן און האָט געזומען אויף עמעצן וואַרטן. נאָר צו זיי אין הויז איז קיינער נישט געקומען. און אַלץ אַרום האָט נאָך פון ביינאַכט אָן אויסגעזען מאָדנע. דער הייסער זומער־טאָג איז דאָך געווען אַ פשוטער, א וואָכעדיקער, און ערגעץ־וווּ לעבן דער קיך האָט מען נאָך אַלץ געהאַקט מיטן שווערן האַקמעסער, געהאַקט אייַלנדיק, ווי אום ערב־שבת. חנקע האָט זיך קוים דערוואַרט, ביז די

צום אָנהייב איז איר געווען אנגענעם, זי איז געווען די יינגסטע פון אַלע מיידלעך דאָ אין שטאָט, קיינמאָל האָט זי נאָך נישט גערעדט מיט איר אַזוי ערנסט, ווי איצט, די פרייע צוהערערין אסתר פיך. דערנאָך האָט חנקע ביסלעכווייז טיף אין זיך אָנגעהויבן וועלן, אַז די פרייע צוהערערין זאָל אַוועקגיין. וואָס מער זי איז געזעסן, אַלץ מער האָט זי געוואָלט, זי זאָל אַוועקגיין, זי האָט אַליין פאַרשלאָסן נאָך אסתר פיך די פאַראַד-טיר און האָט זיך נאָכדעם אויסגעטאָן ביי זיך אין צימער מיט אַן אומצופרידן געפיל בנוגע צו זיך אַליין, צו דער פרייער צוהערערינס שפעטן זיצן און צו אַלץ, וואָס זי האָט דאָ גערעדט. וואָס האָט זי אייגנטלעך געוואָלט, אָט די פרייע צוהערערין אסתר פיך? זי איז שוין געווען נישט קיין יונגע, לחלוטין נישט קיין יונגע, זי איז געווען עלטער פון אַלע מיידלעך דאָ אין שטאָט. דער אייניציקער פאַסיקער מענטש, מיט וועמען זי האָט זיך דאָ אין ראַקיטנע געקאָנט צונויפגיין, איז געווען דער העברעער אַנשל צודיק; אָט דער, וואָס איז שוין איינמאָל געווען אין פאַלעסטינע און וואָס מע האָט שוין עדרוקט אייניקע זיינע העברעישע מאמרים. די גאַנצע שטאָט האָט געוואָלט, ס'זאָל זיין אַ שידוך. נאָר מיט אַנשל צודיק האָט זי זיך דאָ אין ראַקיטנע פון שטענדיק אָן געקריגט. תמיד, אַז זיי האָבן זיך באַגעגנט, האָבן זיי געמוזט מיט עפעס באַלײדיקן אייגער דעם אַנדערן, אַריינקומען אין כעס און זידלען אַזוי שטאַרק אייגער דעם צווייטן, אַז זייטיקע מענטשן זאָלן זיי דאָרטן פונאַנדערנעמען.

אין אַ פאָר נעכט אַרום האָט זיך חנקען געחלומט, אַז אַהער קיין ראַקיטנע איז ווידער-אַמאָל אַראָפגעקומען מלכה שוועסטער, די פרעמד-שטעטלדיקע פראָווינציאַלין, אַז עטל קאַדיש האָט זיך כלומרשט אויך אַהער אומגעקערט, און אַז אַלע דריי, מלכה שוועסטער, עטל קאַדיש און זי, חנקע, גייען זיי נאָך אַ גרויסער לוויה. זיי קלערן נישט וועגן דער לוויה און ווייסן נישט, וועמענס זי איז. און אינדרויסן איז מאָדנע, ס'איז פאַרנאַכט; אַז זיי קומען אויפן בית-עולם, זעען זיי, ווי מע נעמט גראָבן אַ גרוב אין עק בית-עולם, לעבן קאַרשנבוים, אין איין שורה מיט מלכה קבר נעמט מען גראָבן דעם גרוב, מע איז מקבר דעם זשורנאַליסט, וואָס ווילנט אין קרים מיט דער אַנטלאָפענער דאָקטאָרשע

טאָג. זיינע קורצע שאָטנס האָבן זיך קוים געזוקט, קוים געקראָכן און די אינווייניקסטע אומרויקייט אויך. אויפן טראָטואַר אין שאָטן זענען אויסגעפוצט, ווי אום יום-טוב, אַרומגעגאַנגען ביידע משרתים פון בראָמ-בערגס סקלאַד פון ערד-מאַשינעס, זיך ליידיקגייעריש געווערטלט און ליידיקגייעריש געראַנגלט, און אין די צוויי קלויסטערס, וואָס אין ביידע עקן שטאָט אונטער די בערג, האָבן שוין ווידער נאָך לאַנגער בייטאָגעדיקער רו געזומען קלינגען די גלאָקן; אָפגעוואַרט אַזוי אייַנער דעם צווייטן, אָפגעוואַרט שטיפעריש און יונג און ווידער-אַמאָל געזומען פאַראַיאָגן, פאַרקלינגען אייַנער דעם צווייטן, ס'איז געווען אַ מיט-זומער-דיקער גוישער חגאָ-טאָג, אַ חגאָ-טאָג, וואָס געהיליקט ווערט ער אין די זאַטע רויקע דערפער אַרום, און וואָס דאָס שטעטל דאָ נאָגט אים טייוויז אויס און איז אים האַלב מחלל; ס'האָבן זיך ליידיקגייעריש געלאַנגווייליקט אין מאַרק אַ פּאָר פאַרגעסענע גוישע פורן, זיך געלאַנג-ווילויקט מיט בענקשאַפט צו די אַוועקגעשאָקלטע האַלב-שיכורע בּאַלעבאַטים-פויערים; ס'איז געווען פוסט אין שטאָט, און סון ווייט, פונם שיפועדיקן בּאַרג, וואָס אַקעגן, האָט זיך אַהער אַרויסגעבליט דער גרויסער וואַלד מיט זיין אָנהייב געדיכטענישן, אַ שנור-גלייכער בלויער וואַלד, וואָס קייטלט באַרג און הימל און טריפט איצט אין דער גרויסער היץ מיט בלויער פאַררויכלטקייט אַרום זיך און אַרום זיינע טיפן, און אַזוי נאָענט איז איצט אַהין, אַזוי נאָענט און אַזוי ווייט. דאָרטן געפינט זיך איצט חיים-משה... פלוצים איז חנקע געוואָרן שטאַרק רויט, קוקנדיק אַהין צו אָט דעם וואַלד; זי האָט מאַמעדיק אָפגעהאַלטן מאָטיקן, ער זאָל נישט לויפן אַפריער, און אַליין איז זי געוואָרן שטאַרק רויט, און די ברוסט האָט זיך אָנגעהויבן הייבן און ווערן פול מיט האַרץ — דאָס ערשטע מאָל איז איר איצט אַרויפגעקומען אַ געדאַנק, נעמען מאָטיקן און אַרויפגיין מיט אים אַהין אויפן בּאַרג צו חיים-משהן; דאָס ערשטע מאָל האָט אַהין צו אים אַזאַ שטאַרקן צוי געטאָן, און זי איז געוואָרן רויט, שטאַרק רויט, אייגנטלעך, איז ער איר געווען אַ פרעמדער, אָט דער חיים-משה. סך-הכל אַ מאָל דריי איז ער געווען בייַ זיי אין הויז און מער איז ער שוין נישט געקומען, ער האָט אויפגעהערט צו גיין. חנקע האָט אָפגעהאַלטן מאָטיקן מיט כעס אין קול:

„מאָטיק, לויף נישט, איך בעט דיך".

הייסע זון האָט זיך אָפּגערוקט אָן אַ זייט. פון די הייזער האָבן מיט ברויס פויקייט געגומען אַראָפּקריכן די קורצע שאָטנס. דעמאָלט האָט חנקע געגומען מיט זיך מאָטיקן און איז אויסגעפוצטערהייט אַוועקגעגאַנגען מיט אים אַראָפּ מיט דער לאַנגער גאַס, צוגאַסט צו דער יונגער מאַדאַם בראָמבערג, פון איר האָט, ווי תמיד, געשמעקט מיט פולן פרישׂ-אויס-געזייפטן פנים און מיטן ריח פון נייעם לייקענעם בייטעלע, נאָר איינס אָן אויג האָט ביי איר אונטערגעציטערט, און דער קאָפּ האָט נאָך אַלץ פון ביינאַכט אַביסל וויי געטאָן, ס׳האָט איר געשאָסן אין אַ שלייף.

נאָר ביי דער מאַדאַם בראָמבערג אינדערהיים האָט קיינער נישט דערמאָנט נישט דעם וואַלד, נישט יצחק-בערן, נישט חיים-משהן. הייסט עס, אַז דאָרטן איז מיט חיים-משהן גאָרנישט נישט געשען. ביי דער מאַדאַם בראָמבערג איז, ווי תמיד אין שטאַרק הייסע זומער-טעג, געווען היימלעך, קיל און גוט, וויל די באַלעבאָסטע איז געווען אַ גרויסע בריה און וויל אויך דריי טרעפלעך און הינטער אַ שווערער פאָרטיערע האָט מען זיך אויסגעהויבן אין קליינעם עסצימער. גזעזסן זענען דאָרטן די מאַדאַם בראָמבערג, די פראָווויזאָרין ליפשיץ און די נייע ראַבינערשע מיטן איינגעפאַלענעם נעזל און מיט די אָפּענע קרעפיק-קלוגע טינט-שווארצע אייגלעך, גזעזסן כמעט אַלע מיט האַנט-ארבעט אין שויס, מיט אַן אויסזען פון מענטשן, וואָס באַהאַלטן זיך דאָ אויס אין דער קיל פון שטאַרק הייסן דרויסן, און גערעדט האָט מען וועגן דעם, וואָס פאַרביי ראַקיטנע דאַרף אינגיכן אָנהייבן דורכגיין אַ קוריער-צוג, און וועגן דעם, וואָס אין די גרויסע שטעט האָט מען שוין ווידער אָנגעהויבן טראָגן פשוטע קליידלעך, גלאַטע אַזעלכע און שמאָלע: מע פלאָנטערט קוים מיט די פיס.

חנקע איז דאָרטן אָפּגעזעסן ביז נאָך בייטאָגדיקער טיי, אָפּגעזעסן מיט שווערקייט, מיט אָנשטענדיקער לאַנגוויליקייט, דרך-ארץ צו דער באַלעבאָסטע, וואָס איז געווען איר געשטאַרבענער מוטערס נאָענטסטער פריינט. און אַוועקגעגאַנגען איז זי סוף-כל-סוף סנדאַנען מיט דער זעלבער אומצופרידנקייט, מיט דער זעלבער אויפרעגונג, מיט וועלכער זי איז אַהער געקומען; אַרויסגעגאַנגען אינאיינעם מיט מאָטיקן אינדרויסן און וויידער-אַמאָל דערזען דעם ברענענדיק-הייסן זונען-אויסגאָס, דעם לאַנגן תמוזדיקן טאָג. ער איז געווען פיינלעך און אומענדלעך, אָט דער

נאָך גאַנצפרי אַוועקגעפאָרן ערגעץ מיטן וואַלד־סערד־און־וועגל.

חנקע איז רויט געוואָרן.

און חיים־משה?

זי האָט זיך פאַרלוירן. דאָס ערשטע מאָל פאַר דער גאַנצער צייט האָט זי געפרעגט אויף חיים־משהן. זי האָט נישט געוווסט, וואָס וועט ווערן איר מיינען די יצחק־בעריכע. נאָר די יצחק־בעריכע האָט גאָרנישט געמיינט.

„ווער? אָט דער רוח?" האָט זי זיך געוווּנדערט.

זי האָט אָנגערופן חיים־משהן „רוח", ווייל קיין מענטש אין דער וועלט איז נישט אין שטאַנד צו לעבן אָזוי, ווי ער לעבט. זי אַליין האָט באַלד נאָך פסח געהייסן יצחק־בערן אָנשרייבן היים־משהן, ער זאָל קומען. זי האָט געמיינט: ער וועט דאָ אַרויפנעמען אויף זיך אַפיסל לייב. נו, איז דאָך עס אָבער א רוח, נישט קיין מענטש, אַנישט עסט ער? צי ער טרינקט? אַנישט שלאָפט ער?.. ער איז צעיאָצט, ער טומלט, און געגנוג.

אַנומלטן איז געקומען צוסאָרן אין וואַלד אַריין יצחק־בערס שוועסטער מיט איר מיידעלע. שוין נישט קיין יונגע, אָט דאָס מיידעלע אירס, אַ יאָר אַכט־צען אַוודאי, רעדן רעדט עס שפּעליאָוע און אַליין איז עס געבליבן בייס קינדערשן שכל; זיצט גאַנצע טעג אינדרויסן בײַ דער שטוב אויף דער ערד און שפּילט אין טשעריק, צייכנט און צייכנט און שפּילט נאָכאַמאָל און צייכנט נאָכאַמאָל. האָט ער געקענט אָזוי אָפזיצן אָקעגן איר גאַנצע שעהן, חיים־משה, און קוקן, ווי זי שפּילט.

„איז וויפל האָסטו שוין געמאַכט?" פרעגט ער אָזוי בייס מיידעלע.

„שוין טוידנט, ענטפערט דאָס מיידעלע. אַטאַן. אַטאַן כאָל טוידנט".

„און איצט, וואָס וועסטו טאָן?"

„איך וועל מאַכן נאָך טוידנט".

„יאָ, יאָ, זאָגט ער, און קוקט איר אין פּניס אַריין, מאַך נאָכאַמאָל טויזנט".

ער גייט אַוועק צו זיך און פאַרשפּאַרט זיך, ער טוט דאָרטן,

און שווער איז געווען צו וויסן, אויף וועמען איז זי אויפגעטראָגן; אויף זיך, סאָרן געפיל, וואָס ציט אַהין אין וואַלד, צו אויף מאָטיקן, וואָס פאַרלויפט אַפריער און פלאָנטערט זיך יעדערן פאָר די פיס.

אין עק מאַרק אין אלכסון האָט חנקע דערזען די יצחק-בעריכע. זי איז געזעסן אייגע אַליין אויף דער זון אייף אַ ווייס-געפאַרבטער בריענדיקער באַנק, וואָס אַקעגן אַ קלייט פון געפעס.

חנקע האָט זיך לעבן איר אָפגעשטעלט:

„פרעג איך אייך: אין אַזאַ היץ!...“

די קרענקלעך-געלע יצחק-בעריכע איז געזעסן אויפן בענקל אויסגעפוצט ווי אום שבת בייטאָג; זי האָט פון גרויס היץ צעבונדן אויף זיך דאָס זיידענע קאָפטיכל און האָט געפאָכט מיט ביידע עקן אויפן שוויציקן פנים.

„אוי, איז הייס, האָט זי זיך געקלאָגט מיט אַ מינע פון סאָר חלשות, מע קאָן אויסגיין... און חנקע, חנקע איז נאָך אַ קינד, אינגאַנצן אַ קינד, אויב זי פרעגט, נאָך וואָס יצחק-בער דערלאָזט, זי זאָל זיך קראַנקערהייט אין אַזאַ היץ שלעפן אין שטאָט אַריין“.

די זאַך באַשטייט דערין, וואָס יצחק-בער האָט זיך פון פרומקייט אָפגעשאָקלט:

„שוין אינגאַנצן אָפגעשאָקלט, טעג און וואָכן, אין שטויב דאָרטן, צווישן די פילשטשיקעס, און אין גאָט גלויבט ער נישט... ווייס איך וואָס... ער גלויבט נישט“.

נאָך יענע וואָך האָט ער געהאַט יאָרצייט, יצחק-בער, און פאָר-געסן, גאָרנישט געגאַנגען אין שטאָט אַריין; זיך נישט אָפגעוואַשן אפילו,

איז נו, מילא, יצחק-בער, ווי ער וויל זיך, נאָר זי, די יצחק-בעריכע, זי האָט מורא פאָר גאָט; זי איז קראַנק... האָט זי איצט אָט דאָס געגומען מיט זיך, אַ פונט לייכט, און איז געקומען אין שטאָט אַריין, לייכט פון אַ יאָרצייט זענען אָסור ווי אַ חרם. אָט דאָס זיצט זי דאָ אויפן בענקל נישט ווייט פון דער שול און וואַרט: די שול איז נאָך פאַרשלאָסן. ס'וועט קומען דער שמש, וועט זי אים די לייכט אָפגעבן. און יצחק-בער? יצחק-בער ווייסט דערפון אַפילו נישט, יצחק-בער איז

זיך דאָ אין ראַקיטנע נישט געפינען עמעצער, וואָס זאָל אים דאָס זאָגן? זי האָט אין זייטיקן הינטער-צעסל דערזען פונווייטנס דעם דאָקטאָר גראַבייי און האָט זיך אויף אַ רגע אָפגעשטעלט: אפשר וואָלט עס אים געזאָגט דער דאָקטאָר גראַבייי? ער קאָן דאָך חיים-משהן נאָך פון דער גרויסער שטאָט. אפשר וואָלט זי אים געבעטן...

נאָר דער דאָקטאָר גראַבייי איז דורכגעגאַנגען גאָר נאָענט פאַר-ביי איר און האָט זי נישט באַמערקט. זיין פריש געגאָלט פנים, וואָס מיט די גראָבע און לויכטיקע פריצישע וואָנצעס, איז געווען שוואַרץ-אָפגעברענט און פאַרשוויצט. צעטראָגן און אויסגעמאַטערט-מיד פון נישט שלאָפן בייטאָג, האָט ער געווינט זיין פעסטן קערפער אויף די קורצע און פעסטע רעסאָרנדיקע פיסלעך און איז איצט ביי זון-זעצן אַרומגעגאַנגען אין די הינטער-געסלעך מיט פאַרנאַכטיק-שפעטע וויזיטן צו זיינע חולאים. צעטראָגענערהייט האָט ער געטראָפן אין אַ פרעמ-דער שטוב, נישט אַהין, ווהין מע האָט אים געשיקט. אַ פאַרפוצט מיידל האָט אים פון דאָרטן אַרויסגאַגלייט מיט גרויס דרך-ארץ און האָט אים שמייכלדיק אָנגעווינען:

„אָט אַהין... אין יענער שטוב האָט מען געווינס דעם דאָקטאָר געבעטן".

און ער האָט דעם מיידל שוין אפילו קיין דאַנק נישט געזאָגט; ער האָט דערזען חנקען מיט מאָטיקן דורכגיין, האָט ער פלוצים אויפגעוואַכט. ער האָט אַ שמייכל געטאָן מיט אַלע קנייטשן, וואָס אַרום זיינע פאַרדרימלטע אויגן, און האָט אַ מאַך געטאָן צו חנקען מיט דער האַנט:

„אָט אַהין, אין יענעם הויז, האָט ער געזאָגט, ס'איז אַלץ איינס... נעכטיקע טעג"...

XIV

דער דאָקטאָר גראַבייי איז אַרומגעגאַנגען מיט דער קאָמיסיע, וואָס גיט אַכזונג אויף ריינקייט.

ער האָט שלעכט באַזוכט זיינע חולאים, אָפגעכאַפט זיין אַרבעט-

אַפּנים, עפּעס, ווער ווייסט אים? תמיד שמייכלט ער. אַז מע פרעגט אים, וואָס ער טוט, שמייכלט ער און ענטפערט נישט, און אונטער די אויגן איז אים שוין בלוי, ער איז הויט-און-ביין. ביינאַכט רעדט מען שפּעטער לאַנג ביי אים אין צימער. זי, די יצחק-בעריכע, כאַפּט זיך אויף אין מיטן דער נאַכט און הערט, ווי מע רעדט דאָרטן.

„חיים-משה, קלאַפּט זי אים סוף-כל-סוף אָן אין וועגטל, ווער רעדט עס דאָרטן ביי דיר, חיים-משה?"

„ס'איז גאָרנישט", שרייט ער צו איר פון יענער זייט וועגטל און איז פריילעך.

ער לאַכט.

„ס'איז שדים, שרייט ער צו איר, שדים טאַנצן אַרום מיר ביי מיר אין צימער".

„זי, די יצחק-בעריכע, מוז זיך פאַר חנקען מודה זיין: זי איז שוין נישט צופרידן, וואָס ער איז אַהער אַראָפּגעקומען, חיים-משה. זי האָט מורא פאַר אַזעלכע ווערטער. ווען חיים-משה זאָל זיך איצט וועלן באַזעצן ערגעץ אַנדערש, וואָלט זי אים געזאָגט אַ גרויסן דאַנק... נאָר פאַרוואָס איז חנקע אַזוי בלאַס?... וואָס איילט זי אַזוי, חנקע? זי גייט שוין אַהיים? און דער שמש פון דער שול איז נאָך אַלץ נישטאָ. זעט נאָר, איך בעט אייך: די זון איז שוין נאָר אויפן דאַך, און די שול איז נאָך אַלץ געשלאָסן. ווען קומט שוין אַמאָל דער שמש? נאָר חנקע גייט שוין טאַקע? אַ גוטן טאָג, אַ גוטן טאָג".

חנקע איז געווען נישט אַזוי דערשראָקן, ווי בלאַס. פאַרוואָס האָט זי פלוצים דערפילט אין חיים-משהן אַזאַ אייגענעם, אַזאַ נאָענטן, נאָענטן, גלייך ער וואָלט געווען אירער אַן עלטערער געראָטענער ברודער. נאָך אַסך, אַסך אַ נאָענטערער, ווי איר אייגענער עלטערער ברודער; ער איז אַסך, אַסך יאָרן נישט געווען אינדערהיים, ער האַלט נישט פון דער היים, און איצט איז ער אַראָפּגעקומען. נאָר פאַר-וואָס האָט זיך געטראָפן, אַז פאַרפאָרן איז ער נישט גלייך צו זיך, צו זיי אין הויז, נאָר אין וואַלד אַריין, צו דער יצחק-בעריכע, וואָס וואָלט געווען צופרידן, ווען ער קלייבט זיך פון איר אַרויס? פאַרוואָס זאָל

די האַנט. ער האָט אים געבעטן זיצן דאָ אַקעגן אים אויף דער באַנק און האָט אים שעלמיש אַ קלאַפּ געטאָן אין אַקסל.

„אויך אַ זיגער! וואָס? נישט אַזוי?...“

אַנשל צודיק האָט נאָר-וואָס פאַרן אַרויסגיין פון דער היים געהאַט באַטראַכט אויף זיך אַקעגן שפּיגל זיין ווייסן קראַגן און האָט באַשלאָסן, אַז ס'איז נישט מסופן, אַז מע קוקט זיך נישט צו גאָר נאָענט, זעט מען נישט, אַז דער קראַגן איז אַ גומענער. איצט איז ער געווען רויק און האָט, ווי זיין טבע איז דאָ אין גלות, געקוקט סקעפטיש אויף דער וועלט און אויך אויפן דאָקטאָר גראַביי. ס'איז איצט געווען שטאַרק מאָדנע אויף אים צו קוקן, אויף אָט דעם דאָקטאָר. די גאַנצע שטאָט אין געווען פול מיט קלאַנגען וועגן דעם, וואָס זיין אַנטלאָפענע פרוי, די זעלטענע פאַרשוין, געפינט זיך איצט אין דער נאָענטער קרייז-שטאָט אין האָטעל, אַז צוזאַמען מיט איר געפינט זיך איצט דאָרטן דער גרויס-שטעטיקער זשורנאַליסט, וואָס וווינט מיט איר די גאַנצע צייט אין קרים, און אַז זי גרייט זיך אַראָפצוקומען אַהער אַ קוק טאָן אויפן קינד. יעדן טאָג האָט זי געקאָנט אַהער אַראָפקומען, די גאַנצע שטאָט האָט אים געהאַט אין מויל. און ער איז דאָ געזעסן מיט אַזאַ אויסזען, גלייך אים איז אַלץ איינס, וואָס מע רעדט וועגן אים, ער האָט געריידט מפוח דעם, וואָס די לופט איז פול מיט זיגער, און אַלץ איז בלאָטע.

„נעכטיקע טעג“.

דעסלער, דעסלער פון בעריזשינעץ, למשל, פּאָרט אָפט אין קרייז-שטאָט; ער האָט דאָרטן, זאָגט מען, געשעפט. ער שטייט אויפן וואָקזאַל ביי דער בילעט-קאַסע, אינם האַרטן ברוינעם הוט און אין די לייקענע העגטשקעס שטייט ער דאָרטן, און פאַר אים שטייען נאָך דריי, צי פיר מענטשן. אַלע דאַרפן בילעטן אין קרייז-שטאָט. יעדערער זאָגט דאָרטן צום קאַסיר: „מיר אויך אַ בילעט אין קרייז-שטאָט“. נאָר אַז ס'קומט צו דעסלערן, טוט ער אַ שטילן הוסט און זאָגט: „און מיר אַ בילעט אין קרייז-שטאָט“, וויל ער האַלט, אַז ער איז נישט גלייך מיט אַלעמען, ניין, בשום אופן, פון אים הייבט זיך אָן אַ נייע צאָל; נישט „ער סאָרט אויך“, נאָר „ער“ סאָרט, און אַנדערע „פּאָרן אויך“. אים, דעם דאָקטאָר, איז שוין אַפילו אַ חידוש, ווי דערלאָזט עס דעסלער,

אין שפּיטאָל און פּריציש-שטום געטראָגן דעם עול פונם אַראָפּגע-קומענעם אינספּעקטאָר, דעם דאַרן שטרענגן גוי, וואָס טראָגט בלויע בריל־ן און איז אין כעס, משוגענערוויז אין כעס. יידן האָבן דאַן גנביש אונטערגעקוקט פון יעדן שמאָל־ן סיטקעל־ע; ס׳איז געווען כדאי צו וויסן:

„וועמען פון זיינע באַקאַנטע וועט דער דאָקטאָר ל־אָזן מאַכן אַן אַקט?"

נאָר דער דאָקטאָר האָט געהאַט אַ מיד־פאַרשטיינערט פנים, געהאַל־טן די הענט אַרונטערגעל־ייגט אונטערן וויסן זומערדיקן רעקל און נאָכגעגאַנגען דעם אינספּעקטאָר מיט אַן אויסזען, גל־ייך ער, דער דאָקטאָר, וואָס שטייט העכער פון אים, מישט זיך בכיוונן נישט און האַל־ט שטאַט; ער ל־אָזט אָט דעם של־עכטן וואַריאַט, דעם גוי, מאַכן אַקטן, וועמען ער וויל.

דריי טעג כסדר איז דער דאָקטאָר גראַביי געווען, אַזוי צו זאָגן, פאַרקנעכט, של־עפּעריק און עפּעס, ווי נישט מיט אַל־עמען. און אויפן פערטן טאָג נאָך וואַרעמעס, ווען די קאָמיסיע איז אַוועקגעפאָרן, איז ער באַפרייט געוואָרן ל־עבן אַל־טן מיל־שטיין, דער טיש, וואָס אין שאָטן פון עזריאל־ פויזנערס גרויסער קל־ייט. איצט איז שוין דאָ וויידער מער קיין על־טערס פון אים נישט געווען. ער האָט געשוויצט, געטרונקען די פל־עשל־ך ל־ימאָנאַד, וואָס דער על־טערער קל־ייט-משרת עפּנט פאַר אים מיט אַזאַ דרך-ארץ, גל־ייך ער איז אַ חשובער קונה, אַ גל־ח. ער האָט שעל־מיש געשמייכל־ט און האָט געריבן מכוח דעם, וואָס אל־ץ איז גאָרנישט, בל־אָטע שבבל־אָטע:

„גל־וייבט זשע מיר, ר׳ עזריאל־ פויזנער, נעכטיקע טעג!"

„די הויפּטזאַך באַשטייט דערין, וואָס די ל־ופט איז פול־ מיט זיגער... וויפל־ מענטשן, אַזויפי־ל זיגער, און יעדער פאַר זיך; יעדערער — אַ גרויסער, גרעסער יעדנפאַל־ס פונם צווייטן... און אָט איז נאָך אייניער, אַ?"

דאָס האָט ער דערזען דעם ל־אַנגן אַנשל־ צודיק צוגיין, האָט ער צו אים אַ שמייכל־ גענאָן מיט די פול־ע פריצישע וואָנצעס, מיט די אויגן און מיט די פיל־ קלוגע קנייטשן אַרום זיי און האָט אים געגעבן

דער דאָקטאָר האָט זיך ווידער פריצירט און גרינג פונאַנדערגעלאָכט, זיך פונאַנדערגעלאָכט פון דעם, וואָס איין „זיגער" אָנערקענט נישט דעם צווייטן, און האָט חבריש אַרויפגעלייגט די האַנט צו אַנשלאָג אויפן אַקסל:

„נאָר אָט איז ער, דער דאָקטאָר גראַבייַ אַליין, אויך, אַזוי צו זאָגן, אַ געוועזענער זיגער"...

ער האָט איצט געוואָלט רעדן, דער דאָקטאָר, טרינקען לימאָנאַד דאָ אין שאָטן פון עזריאל פויזנערס קלייט און רעדן, רעדן אָן אַ ברעג. ער האָט נישט געהאַט, ווהין צו אייַלן. ווען ער קומט איצט אַהיים, וואָלט ער געפונען זיין קליין דאָקטאָרש טרוקן הייפל פאַרגאָסן מיט זון און אינווייניק אין די צימערן וואָלט ער קיינעם נישט געטראָפן, אַחוץ דער יונגער אויסגעמושטירטער גוייע, דער דינסט, און אַחוץ זיין אייניציק זעקסיאָריק מיידעלע, וואָס די אַנטלאָפענע פרוי האָט אים דאָ געלאָזן. ס'איז נישט לאַנג געווען קראַנק מיט דיפטעריט, אָט דאָס מיידעלע, און האָלט איצט אין געזונט ווערן; סע זיצט אין ווייסן אָפּעראַציאָנס-צימער אויף דער הילצערנער סאָפקע, מיט אַ פּאַרבאַנדאַזשעווטע העלזל זיצט עס דאָרטן און שפּילט זיך מיט דעם אַלטן פידל, וואָס די דינסט האָט אַראָפּגעבראַכט פון בוידעם, דאָס איז דעם דאָקטאָר גראַבייס פידל. דעם ערשטן זומער, ווען ער איז קיין ראַקיטנע אַראָפּגעקומען, האָט ער נאָך געשפּילט גאַנצע שטיקער פון מענדעלסאָנס קאָנצערט. שטאָט-לייט האָבן דעמאָלט געקאָנט אָפּשטיין גאַנצע זומער-אָוונטן אונטער זיינע אָפענע פענצטער, הערן און שמועסן מכוח דעם, וואָס ער שפּילט גוט, דער דאָקטאָר:

„ווי גאָר די גרויסע שפּילער ער".

און איצט איז אָט דער פידל געווען אָן אַ גריף און סך-הכל מיט איינער אַ מיטלסטער סטרונע, אָן אויסגעצויגענער אַזאַ און אַ פאַרדאַרטער. אַז מע האָט זי אַ פיק געטאָן, האָט זי כמעט נישט אַרויסגעגעבן קיין שום קלאַנג. דאָס איז געווען דעם דאָקטאָר גראַבייס אָפּגעשפּילטער פידל.

אַנשלאָג צודיק האָט זיך געפילט לפּיש דערפון, וואָס דער דאָקטאָר האָלט אַ לענגערע וויילע די האַנט אויף זיין אַקסל; ער האָט פויל אונטערגעשמייכלט און האָט געקוקט אויפן דאָקטאָר סקעפּטיש.

„אַ שטילער וואָרעם, אָט, דער פלומרשט העפלעכער דאָקטאָר, וואָס

ד. בערגעלסאָן, „אָפּגאָנג" (8)

אַז די ערע זאָל זיך אָנהייבן ציילן נישט פון אים, נאָר פון קריסטוסן. כע, כע, כע...

דער דאָקטאָר האָט זיך פונאַנדערגעלאַכט פריציש און גרינג, און האָט געגעבן אַ קלאַפּ צו מיט דער האַנט אויפן קאַלטן לימאָנאַד, וואָס אין גלעזל:

נאָר אָט ברענגט מען אַנומלטן צו אים, דעם דאָקטאָר, אין שפיטאָל נאָך איינעם אַ זיגער... דאָס איז אַ געלבלעך דאַר און בלאַס עקסטערן-יינגל פון אַנאָנט שטעטל.

„ער האָט שוין שטודירט אין אָדעס און שלאָפט נישט בײַנאַכט, אַזוי דערצײלט די מוטער זײַנע. יאָ, יאָ, זאָגט זי, איר מעגט אים גלויבן".

נאָר דאָס יינגל אַליין שווייגט און קוקט זיך אַרום גרויסמוטיק, נישט אויפן דאָקטאָר קוקט ער, נאָר אויף די וועגט-בילדער, אויף די ביכער אין שראַנק. אויסרעדן דאָ וואָרט רעכנט ער נידעריקער פון זיין כבוד. ער גלויבט נישט אין מעדיצין, אַזוי ווייזט זיך נאָכדעם אַרויס:

„מיט וואָס, פרעגט ער ביים דאָקטאָר, קאָנט איר היילן אָפּגעשוואַכטע לײַבער? איר האָט נישט מיט וואָס זי צו היילן".

„ער האַלט בכלל נישט פון וויסנשאַפט. אַלע געזעצן, זאָגט ער, רירן אים קוים אין פּיאַטע".

„איר קענט, זאָגט ער, באַשטראָפן אַ מענטשן, וואָס צעברעכט מיר אַ רײַ אָדער אַ בײַן. אָבער מיט וואָס וועט איר אים באַשטראָפן, אויב ער צעברעכט מיר אַ גאַנג אָדער אַ גענפּל? איר האָט אַפילו קיינמאָל נישט געטראַכט, אַז ס'קומט אים באַשטראָפן".

ער טיילט זיך אויס פון אַלע. ער זאָגט „איך" און „איר". קלאָר ס'איז אַ „זיגער". נאָר דעם דאָקטאָר אינטערעסירט דאַן איין זאַך:

„הערט, פרעגט ער ביים עקסטערן-יינגל, צי ווייסט איר נישט וועגן איינעם אַן אינזשענער דעסלער? וועגן דעסלער פון בערזשינעץ?"

„וועגן וועמען?"

„אַך, ניין", דער עקסטערן-יינגל האָט קיינמאָל וועגן אים נישט געהערט.

מיט דער שווערער זאַך. נאָר באַלד שטאַרקט זי זיך, זי טוט אַ שוואַכן שמייכל צו די, וואָס זיצן לעבן דער קלייט ביים טיש, און לאָזט זיך אַוועק ווייטער מיט דער מיטלסטער לאַנגער גאַס און מיטן וועג, וואָס פירט אַרויס פון שטאָט.

טעג זענען אַלץ געשטאַנען טרוקענע, בריענדיקע. זון האָט געגיהנמט. חנקע איז אין משך פון אָט די טעג צוויי מאָל געווען אין וואַלד, צווי מאָל געטראָגן אַהין אייגנעוויקלט אין שאַרף מלכס סטאַטועטע. און ביידע מאָל נישט געטראָפן חיים-משהן אינדערהיים, אויף זיין טיר איז געהאָנגען אַ שלעסל, און ביידע מאָל זיך שיער נישט געעקט פון היץ. איר יונג פולבלעך פנים איז געווען ביז צעגלייען אָנגעפייערט און רויט, און לעבן די שלייפן און העכער דער אויבער-שטער ליפ זענען איר אַרויסגעטרעטן פיל פיצעלעך קלייניע טראָפנס שווייס. זי האָט זיך געפאָכעט און האָט גערעדט מיט דער יצחק-בעריכע וועגן יצחק-בערן, וועגן איר קרענק און וועגן פאַרשידענע שטוב-זאַכן. זי איז געווען דאַנקבאַר דער יצחק-בעריכע, וואָס זי פרעגט זיך נישט נאָך, צוליב וואָס זי, חנקע, איז געקומען אין וואַלד אַריין.

„פאַרוואָס זאָל זיך די יצחק-בעריכע נישט קורירן, ווי עס געהער צו זיין? פאַרוואָס זאָל זי מיינען, אַז ס'איז מער נישטאָ קיין רפואות, אַחוץ טרוקענע באַנקעס און סינאַפיזמעס?"

און אַרום-און-אַרום האָט געשמעקט מיט ערדענעם שטיבל, מיט לייקער פאָדלאָגע און מיט טאָטערשע קרייטעכצער, מיט פרישן גרינעם אָטשערעט, וואָס וואַלגערט זיך לעבן בעט און אונטער די פיס, און זעט אויס מאָדנע, דערפאַר, וואָס אין דרויסן איז שטאַרק הייס און אויף די פענצטער זענען דורכאויס אַראָפגעלאָזן די קורצע רויטע פאָרהענגלעך.

סוף-כל-סוף האָט חנקע באַשלאָסן איבערצולאָזן חיים-משהן אַ צעטלע:

„זי האָט אים געבראַכט מלכס קלייניע סטאַטועטע; זי קלערט, אַז די סטאַטועטע געהער געווייס גיכער צו אים, חיים-משהן, איידער צו איר. ער איז דאָך פאָרט געווען נעענטער ווי אַלע מיט מלכן. זי איז זיכער, אַז דער מאַדאַם בראָמבערגס קרוב, דער סטודענט, וועט אויך אַקעגן דעם

רעדט ש טענדיק וועגן עולמותן. אין אַ קאָפּיקע פונדעסטוועגן גלויבט ער... מע זאָגט: ער האָלט אויסגעבאַהאַלטן דרייסיק טויזנט ערגעץ אין קרייז-שטאָט אין אַ באַנק".

און דער דאָקטאָר האָט אַלץ געריידט וועגן דעם, וואָס ער האָט אַמאָל נאָכן ענדיקן אוניווערסיטעט פיר יאָר נאָכאַנאַנד דעם סטודענטישן סורדעט נישט אויסגעטאָן. זיין פאַרטיי האָט אים דעמאָלט אַרומגעשיקט פון שטאָט צו שטאָט, און ער האָט אָפּגעהאַלטן איין גלאַנציקע רעדע נאָך דער צווייטער. און אומעטום, וווהין ער קומט, טרעפט ער אַ גרויסן זאַל איבערגעפילט מיט מענטשן, ער קען קיינעם נישט, נאָר אַלע קאָנען אים, דעם דאָקטאָר גראַבּיי.

קומט ער איינמאָל זומער בייטאָג אין אַ גרויסער שטאָט און אין זעלבן אָוונט רעדט ער. דער זאַל איז מער געפּאַקט, ווי תּמיד. אַסך יונגעלייט, מיידלעך, און איינע אַ מיידל באַגלייט אים נאָכדעם אַרויס פון זאַל. אַ שלאַנק שיין מיידל און העכער פון אים, דעם דאָקטאָר גראַבּיי, העכער מיט אַ גאַנצן קאָפּ. זיי גייען ביידע אַראָפּ פון דריטן גאָרן מיט די טרעפּן און אַרום איז פינצטער. די עלעקטריע אויסגעלאָשן. זיי רעדן פריילעך. פלוצים טוט זיך אַ דריי ער, דער דאָקטאָר, נעמט אַרום דאָס מיידל און טוט איר אַ קוש...

נאָר פאַרוואָס פאַרכאַפּט זיך פלוצים דער דאָקטאָר און שטעלט זיך אָפּ? צי איז אָט דאָס מיידל נישט געווארן נאָכדעם זיין פרוי, אָט די, וואָס איז פון אים פאַר צוויי יאָרן אַנטלאָפן און ווילל איצט פון קרייז-שטאָט אַראָפקומען אַ קוק טאָן אויפן קינד?... יעדנפאַלס איז זי אויך זייער אַ שלאַנקע, אַ שיינע און איז אַסך העכער פון אים, דעם פּריציש פולבלעכן דאָקטאָר גראַבּיי, העכער מיט אַגאַנצן קאָפּ. דער דאָקטאָר רעדט מער נישט. ער האָלט ביידע עלנבויגנס אויפן טיש און קוקט פאַר זיך אין מאַרק אַריין. אַנשל צודיק קוקט אויך. און פלוצים דערזעען זיי, ווי גאָר נאָענט פון דער קלייטס זייט טוט זיך אַ שלייך אַרויס חנקע ליובער אין איר ווייס היטעלע און אין איר ווייסן זומערדיקן קלייד. זי טראָגט עפּעס אַ שוועכע זאַך איינגעוויקלט אין אַ שאַרף און וויל, אַפּנים, אַז קיינער זאָל נישט זען, אַז די זאַך איז איר שוועכ צו טראָגן. דערזעענדיק דעם דאָקטאָר מיט אַנשל צודיק בייַם טיש זיצן, טוט זי זיך ווי אַ כאַפּ צוריק און ווייסט נישט וואָס צו טאָן

אַרום עלף אַזייגער אינדערפרי האָבן די איבערגעפולטע געסלעך, וואָס אין טאָל, שוין אָפּגעווארפן פון זיך אַ לאַנגאָנעדיקן טויזנט-מיילערדיקן געמורמל, אַן אויסגעמישטן מיט עפּעס אַן אייביקן הבל-הבלים, מיט קלאַפּנדיקן פיסק פון באַרייַדעוודיקער גוייע און מיט פוילע בלאָנדזשענדיקע טענער פון אַ אייביק-פאָנפעוודיקער האַרמאָשקע. איבערן ריח פון פרישן צוגעטריקנטן גראָז האָבן דאָרטן אָן אויפהער גענישט די אויסגעוועטע דאָרפישע פערד, געהייבן די קעפּ אין דער לופט און פרייַלעך געהירזשעט ערגעץ אַרויף צום הויכן בלויען הימל. און אין דער זעלבער צייט איז דער רייכער און ציכטיקער טייל שטאָט, יענער, וואָס אין דער היים, נאָך אַלץ געבליבן רויק, טיף אַרייַנגעטאָן אין דער נגידישער שטילקייט פון זיין לאַנגער און פּוסטער זומערדיקער וואָך. אַ פּאָרהאַנג אויף אַ אָפענעם פענצטער האָט געוואַרט, אַז אַ מינדסט ווינטל זאָל אים קומען אַריר טאָן, און אַ קבצן אַ פאַרנודעטער האָט דאָרטן געלייטן פון גרויס היץ, אַרומגעשפּאַנט פון הויז צו הויז און געפרווט אַ שלעפּ טאָן איין געשלאָסענע פאַראַד-טיר נאָך דער צווייטער.

אויף דער לאַנגער מיטלסטער גאַס זעט מען קיין מענטשן נישט. זי איז זוניק און פּוסט. אין אָנהייב בעריזשינעצער וועג, לעבן די יונגע גרויע טאָפּאָלן, איז אויך פּוסט. אויף עוזר ליובערס אָפענע וואָקזאַל-פענצטער הענגען די לאַנגע בכבודיקע פאָרהאַנגען, און אויך דאָרטן איז נישטאָ קיין מינדסט ווינטל, וואָס זאָל זיי אַריר טאָן. אינווייניק אין הויז איז קיל און פריש; עוזר ליובער איז נאָך אַלץ נישטאָ אינדערהיים, און דער קלייַנער מאָטיק טוט אין טויט אַריין, מען זאָל אים פירן אַראָפּ בארג אויפן יריד; ער זיצט אויפן פאַרקעט און קלאַפּט מיט די פיס; ער ווייַנט אויפן קול, און חנקע דרייט זיך לעבן אים און איז אויפגערעגט.

גאַנץ פרי, וען אַלע אין הויז זענען נאָך געשלאָפן, האָט עמעצער געטאָן אַ שאַרפן קלונג גלעקל פון פאַראַד-טיר. דאָס האָט געקאָנט אַ קלונג טאָן איינער פון די שקצימלעך, וואָס פאַשעט זיינע גענט אויפן עקסטן לייַידיק-גרינעם פלאַץ; אַ קלונג טאָן האָט דאָך אָבער געקאָנט אויך עמעצער אַנדערש; אַרויס דער שטאָט אויפן שיפועדיקן בארג איז דאָ דער וואַלד; אין וואַלד ווינט חיים-משה, און די יצחק-בעריכע האָט אים דאָרטן געקאָנט איבערגעבן... אַלצדינג, וואָס זי, חנקע, האָט געבעטן, האָט אים דאָרטן

גאָרנישט נישט האָבן. זי האָט די סטאַטועטע געוואָלט צוטראָגן אים, חיים-משהן, צום טאָג פון זיין געבוירן, נאָר זי ווייסט נישט, ווען ער יאָרט זיך, קיינער דאָ אין ראַקיטנע ווייסט נישט, ווען ער יאָרט זיך".

זי האָט נאָכאַמאָל איבערגעלייענט איר צעטל און האָט זיך דערשראָקן, זיך דערשראָקן פאַרן געדאַנק, וואָס זי שרייבט אים, חיים-משהן, אַ צעטל׳ע. חוץ דעם, האָט זיך איר אין האַנטשריפט געדאַכט שרעקלעך. קיינמאָל אין לעבן האָט זי נישט באַמערקט, אַז זי האָט אַזאַ מיאוסע העסלעכע האַנטשריפט, ווי זי באַמערקט עס איצט. זי האָט דאָס צעטל׳ע צעריסן און האָט געלאָזט די סטאַטועטע ביי דער יצחק-בעריכע. זי זיז באַנייס שטאַרק בלאַס געוואָרן, באַקומען אַסך אויפרעגונג אונטער דער ברוסט און געבעטן די יצחק-בעריכע איבערגעבן חיים-משהן, אַז זי בעט אים אַרייַנקומען צו זיי אין הויז, פון אָנהייב דער נייער וואָך בעט זי אים צו זיי אַרייַנקומען.

XV

אין אָנהייב נייער וואָך האָט אַראָפּ בארג, אויף דער אַלטער שטאָט, געגומען לייַארמען דער גרויסער זומערדיקער יאָר-יריד; ער האָט געדויערט גאַנצע דריי טעג, זונטאָג איז געווען דער ערשטער טאָג פון אָט דעם יריד.

דאָס איז געווען אַ פרייַעכער טאָג אויף דער אַלטער שטאָט פון ראַקיטנע.

די שניט-קרעמער, וואָס אין אונטערשטן שלעכט-ברוקירטן מאַרק, האָבן אַרויסגעהאָנגען רויטע יום-טובדיקע פאַטשייַעס אויף די טירן און האָבן פאַרפלייצט די געגנט מיט אַלערליי לייוונטן און מיט וואָוועלע שלעכט-שמעקעוודיקע ציצן; זיי האָבן שמיידיק, פון פרימאָרגן אָן, געוואָרפן זייער גליקלעכן טומל אַקעגן שפּאָגל-נייער זון, אַקעגן בריעני-דיקן אָטעם פון יונגן הייסן זומער, און אַקעגן ווייטן שהחינו-בלויען הימל. און פון אַרום-און-אַרום, פון דערפער, וואָס לייגן באַגראָבן אין טיפע פאַרטיבטע טעלער, פון שטעגלעך, וואָס פאַלן שמעוודיק אַראָפּ פון גרינע באַאַרבעטע בערג, האָבן פאַרשוויצטע פוסגייער און פורן נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין ציען.

געהאָפט קריגן עפּעס רעכטס צווישן די אַרויסגעפירטע ציצן, זי האָט געמיינט קויפן אַ מתנה איר דינסט.

דריי אויפגעשטעלטע פרויען-זאַנטיקעס שטייען אַ ווייל, ווי אַ סגל, דאָ אויף דער זון צווישן די מיסטיקנדיקע פערד, און די מאַדאַם בראָמבערג האַלט דערווייל אין איין שלעפּן דעם ברוגזן מאָטיקן פּאַרן אַראָפּגעלאָזטן בערדל. זי פּאַרבייסט אַזש מיט די ליפּן:

„פּאַרוואָס איז ער תמיד אַזאַ שלעכטער, אָט דער מאָטיק? אַזאַ שלעכטער"...

אַלע פּאַנקעווען אים, אָט דעם מאָטיקן; אַלע ווייסן, אַז זיין עלטערער ברודער בומע איז אַן אומלייט, אַ נישט-געלערנטער און אַן אויסווורף. ער האָט איינמאָל צוגעפּאַקט אַ היפּשע סומע געלט אינ-דערהיים און איז אַנטלאָפן; ער איז געווען פּאַרמישט אינם סטודענט בריל'ס מיאוסע מעשים מיט לאהקע דער שוואַרצער נייטאָרין, און איצט ביי דריי און צוואַנציק יאָר האָט מען אים קוים באַשטאַט ערגעץ אין אויסלאַנד אין אַ טעכנישער מיטל-שול און מע פּאַנקעווועט מאָטיקן, מע געדענקט, אַז די גערעטענע מאַמע איז אים צו יונג געשטאָרבן.

מע שטייט אַביסל און מע שמוסט מכוח דער אַנטלאָפענער דאָקטאָרשע גראַביי, וואָס געפינט זיך איצט אין קרייז-שטאָט. צו ווצמען, אַשטייגער, וועט זי איצט אין ראַקיטנע פּאַרפּאָרן? געווויס צו דער מאַדאַם בראָמבערג אַהיים.

מע שטייט נאָך אַביסל, מע קוקט זיך אין די אויגן, ווי פּאַר-ליבטע, און מע שווייגט. ביי חנקען ברענט שוין אַ גאַנצע האַלבע זייט פון פּנים. זי ווייסט נישט, וואָס וויל פון איר אָט די נייע קורץ-נעזלדיקע ראַבינערשע, וואָס קער זיך אָן גאָר נאָענטע קרובים מיטן יונגן סטודענט בריל. די ראַבינערשע עסט זי ממש מיט די אויגן.

„וועז מאָטיק, זאָגט חנקע, איז אַ געטריי ברודערל, וואָלט ער זיך באַלד אומגעקערט אַהיים; ער וואָלט זי איצט מער נישט אַרום-געשלעפּט".

נאָר מאָטיק פּכינקעט אונטער און שלעפּט זי דווקא אַראָפּ,

די יצחק-בעריכע געקאָנט איבערגעבן, חנקע ווארט, נאָר קיינער קומט נישט.

בייטאָג, ווען די בריענדיקע זון רוקט זיך אָפּ אַביסל אין אַ זייט, מוז חנקע צוליב טאָן מאָטיקן און זיך מיט אים אַראָפּלאָזן אַראָפּ באַרג אויף דער אַלטער שטאָט צום ירידּ. מאָטיק שינדט פאַסן, מע זאָל מיט אים גיין גיכער, און חנקע פאַרקרימט אַביסל איר פּנים און האַלט אים אָפּ מיט געוואַלד, ווי אַ מאַמע:

„ווהין לויפט ער?... אָט איז מען שוין שיער נישט איבערגעפאָרן אָט דעם מזיק".

דערפּיי שפּילעט זיך איר אָפּ איינע אַ נייע לייקענע הענטשקע, און פון דער האַנט פאַלט איר אַרויס דער לויכטיקער אויפגעשטעלטער זאָנטיק און בלייבט ליגן אויף דער ערד. די קעכין אַ פעסטע געש-טופּלטע יידענע, וואָס קומט אָן פון מאַרק פאַרשוויצט מיט אַ שווערן קלימעק אויסן בויך, הייבט חנקען אויף דעם זאָנטיק און געפינט, אַז אָט דער קליינער מאָטיק איז גאָר קיין קינד נישט; ס'איז נאָר עפּעס אַן אָנשיקע ניש, אַ שטיק קוועקזילבער איז עס:

„ער וואָלט געקאָכן פערד אונטער די בייכער, אָט דער מאָטיק".

אין אָנהייב ירידּ צווישן די ערשטע צווייי שורות אויסגערוטע פערד, וואָס שטייען באַרג אַראָפּ מיט די קייענדיקע מילער צו די אויסגעשפּאַנטע וואָגנס, פאָכען מיט וויידלן און מיסטיקן אַהער צום וועג צו, באַגעגענען זיי זיך מיט דער מאַדאַם בראָבערגס שוואַרץ-אַטלעסענעם פאַלטאָ און מיט דער קורץ-פיסיקער און קורץ-נעזלדיקער ראַבינערשע, וואָס איז דאָ אין שטאָט נאָך אַ נייע. די פרוי בראָמבערג פירט זי תמיד אַרום אונטער דער האַנט; די פרוי בראָמבערג רעדט, און זי קוקט מיט די קלעפּיק-אָפּענע שוואַרצע אייגעלעך און שווייגט. ביידע זענען זיי איצט אויס אַזוי יום-טובדיק, גלייך זיי קערן זיך אום פון אַ באַדעקנס. איבערהויפט די פרוי בראָמבערג, זי טראָגט איצט איר גאָלדענע פענסנע, און אַז זי זאָגט אָפּ אַ חכמה, שנורצוועט זי צונויף דאָס פיסקעלע און ווארט, אַז די גאַנצע וועלט זאָל קומען זי אויסקושן: זי געדענקט תמיד, אַז זי איז אַ מוסטער. צוריק מיט אַ יאָר פערצן האָט זי די ערשטע דאָ אין געגנט חתונה געהאַט פאַר איר שוועסטערקינד „פּאָ לויבווי", און איצט ווייסן עס אַלע אין געגנט; אַלע אין געגנט מאַכן איר נאָך... איצט גייט זי פונם ירידּ; זי האָט

און האַרטן הוט. זיין געזאָלט און קורץ בערדל, וואָס אונטערן דינעם האַרט-געשלאָסענעם און געגאָלטן מויל, איז אָפּגעהאַקט און שאַרף. שאַרף איז אויך דאָס טיפע שטרענגע פייערל, וואָס אין זיינע קליינע שוואַרצע אויגן. די פּאַרשוויצטע מעקלער פּאַרקען זיך אַרום אים, מע חנפעט אים, נאָר ער ענטפערט קיינעם נישט קיין וואָרט. אים וועט קיינער נישט נאַרן, ער קוקט רויק צו די פערד. איצט טוט ער עפּעס אַ זאָג צו יאַנען, דעם יונגן אויסגעדינטן גוי, וועמען ער האָט אַראָפּגעבראַכט מיט זיך פון זיינע מקומות. מע זאָגט: ער איז אין אים שטאַרק פאַרגליבט, אין אָט דעם יאַנען. און יאַן הערט אים מיט גרויס אָפּשיי. ער ענטפערט אים תמיד נישט מער ווי "Так точно", „Никак нет", און אַזוי געשווינט, גלייך מע טוט אין אַ דריק עפּעס אַ פאַרהויל קנעפּל. ער איז אויסגעפראַווט און קאָן זיך חתמענען, אָט דער יאַן. ער טרעט צו צו באַטראַכטן די פערד און קוקט זיי צוערשט אַריין אין די מיילער; ער צייגט בייַ זיי די יונגע ציין און זוכט עפּעס בייַ זיי צווישן די אויערן, ער הייבט אויף בייַ יעדן פון זיי אַ פאָרנטיקן פוס און באַקוקט אויף גיך די קלאָען, ער פירט איבער מיט דער האַנט איבער זייערע גלאַטע רוקנס פונם האַלז ביז די ווייכלען און ענדיקט אַלעמאָל מיט אַ שלעפּ, מיט אַזאַ שטאַרקן שלעפּ פאַרן ווידל, אַז דאָס גאַנצע פערד טוט ווי אַ וואַקלענדיקן ציטער. און דאָס אַלץ טוט ער אָפּ אין אַזאַ אייליקן, מיט אַזאַ פאַרגעניגן, אַז עס פאַרכאַפּט בייַ אים דער אָטעם. ער בלייבט שטיין צוריק אין איין שורה מיט דעסלערן און קוקט נאָך אַלץ מיט חשק. ער האָט נישט וואָס צו זאָגן: די פערד געפעלן אים. דעמאָלט מאַכט דעסלער אַ קליינע אָנשטרענגונג אויף צו טאָן אַ שמייכל, נאָר קיין שמייכל קומט נישט אַרויס. זיין לענגלעך טונקל-ברוין פנים בלייבט פאַרהאַרטעוועט, ווי געוועון. ער טוט עפּעס אַ זאָג צו די ליווע-ראַנטן. ער נעמט אַרויס דעם טייסטער און צייגט אויס די ליוועראַנטן גלאַט, ניי גלאַט און שמעקנדיקס; תמיד איז בייַ דעסלערן זיין גלאַט ניי און שמעקט מיט פאַרפומען. ער קויפט אויס מיט אָט דעם גלאַט אַלע שענסטע זאַכן אין געגנט, און איצט, זאָגט מען, ווערט ער אין גיכן אַ חתן פאַר חוה פויזנער; זי איז אויך דאָס שענסטע מיידל אין ראַקיטנע, דאָס שענסטע מיידל אין דער גאַנצער געגנט

נאָר מאָטיקן האָט שוין דערווייל עמעצער אָנגעטראָטן אויף

דווקא אין סאַמע טיפער געדיכטעניש פונם מאַרק-יריד, ווו מאַסן גויים רייבן זיך איינער אָן אַנדערן און באַלעגערן די ביידלעך פון זעלצער-וואַסער. די היץ איז דאָרטן גרויס; עס שמעקט מיט מענטשן-שווייס, מיט פוילן געריכערטן פישל און מיט נייעם פעטן שטיוול. אַז די מענטשן-כוואַליע נעמט זיי דאָרטן נאָר אַריין, שלעפט זי זיי שוין אָן אויפהער מיט זיך. מע שטויסט זיי פון הינטן. חנקען שטויסט עמעצער די גאַנצע צייט פון הינטן אינם עלנבויגן פון דער האַנט, אין וועלכער זי האלט דעם אויפגעשטעלטן זאַנטיק. זי ווייל אַ קוק טאָן, ווער ס'שטויסט זי, נאָר זי קאָן זיך נישט אַ דריי טאָן, זי איז אָנגעטאָן אין גאָרסעט. פלוצים וואַרפט זי די ענגע מענטשן-כוואַליע אַרויס אין אַ צוויטן מאַרק, אַ פרייערן און אַ גרעסערן. ער רינגלט אַרום דעם גויישן בית-עולם און ציט זיך נאָכדעם אַוועק אין וויטן פעלד אַריין. דאָ איז די לופט פול מיט פאָכעריי פון וויידל און מיט געלוך פון פריש פערדיש קויט. אַ ים פון דישלעס שטעקן אין דער הייך, ווי אַ וועלדל, און מאָטיק רייסט זיך צום יונגן לאָשיקל, וואָס הירזשעט מיט שרעק, פאַרלירנדיק אויף אַ רגע די אַוועקגעלאָפענע שקאַפע-מאַמע. דאָ פאַרקויפט מען פערד, און דער טומל איז גרויס. מע לויפט אַדורך מיט די פערד פאַר די סוחרים, און קיין איין סוחר לאָזט זיך נישט נאַרן. און אַביסל ווייטער אָן אַ זייט באַווייזט מען צוויי גרויסע גלאַנציק שוואַרצע פערד דעם יונגן בעריזשינעצער דעסלערן. צוויי שטאַרקע און ספריטנע פערד, וואָס האָבן קיילעכיקע שטייף איינגעבויגענע העלזער מיט גוואַldיקער גבורה אין די מוסקלען. מיט יעדן פון זיי פאָרקעט זיך אַ באַזונדערער מענטש און האַלט זיי קוים איין, און דעסלער קוקט אויף זיי רויק קאַלט. ער קוקט זיך נישט אום צו די פאַרשוויצטע לויוראַנטן, וואָס חנפענען אים. ער איז אויסגעפוצט אין זיין נייעם שוואַרצן פאַלטאָ מיט נייע לייקענע העטשקעס, מיט נייע לאַקירטנע שיך און מיטן באַזילבערטן אַנטיק-שטעקעלע אין האַנט, און אויפן קאָפּ טראָגט ער אַ נייעם האַרטן און ברוינעם הוט, כאָטש די גאַנצע וועלט טראָגט שוין פון לאַנג שוואַרצע היט און וויכצ—אים געפעלן אויף צו להכעיס דער וועלט דווקא האַרטע היט און ברוינע—אַלעמאָל קויפט ער זיך אַ נייעם ברוינעם

און פונם אייגענעם לאַנגן צעקראַכענעם ווייב, וואָס דאָרטן אין בעריזשי־
נעץ אין דער שטיל־ער פאַרוואָרפענער היים. איצט, פאָרנדיק
אַזוי אייגער אַליין און דרימל־ענדיק אויף האַלב, אויף דריי פערטל,
האָט זיך די גאַנצע צייט געדענקט, ווי אַזוי אָט דאָס ווייב זיינס רעדט
תמיד צעקראָכן און בייז; עלטער איז זי פון אים סך־הכל אויף
א קלייניקייט, אויף א פּאָר יאָר, נאָר פאַרמאָגן פאַרמאָגט זי שוין נישט
קיין איין אייגענעם צאָן אין מויל. אַז זי לייגט זיך שלאָפן, נעמט זי
אַרויס די צוויי קאַסטנס פרעמדע ציין פון מויל, ווייקט זיי איין אין
א גלאָז וואַסער און שטעלט זיי אַנידער אויפן נאַכט־שאַפקעלע צווישן
ביידע בעטן; און נאָכדעם שלאָפט זי שוין אַזוי א גאַנצע נאַכט;
א גאַנצע נאַכט אָן איין צאָל אין מויל.

טפו!

זאַלקער האָט צום לעצטן מאָל אויסגעשפּיגן פון נאָך דעי נעכטיקע
שבתדיקע ביסל־ען בראָנפן, פון נאָך דער נעכטיקער בייזקייט און האָט
מיט באַשלאָסנקייט פאַרקערעוועט לינקס מיט דער בערע, וואָס ציט זיך
אונטערן ראַקיטנער בארג פאַרבּיי די ריטניצער זומפן. לעבן זוניק־
זיל־בערגעם ריטניצער טייכל האָט ער דערזען די גוינשע פור, וואָס האָט
מיטאַמאָל געגעבן א יאָג אַרויס פונם קליינעם זייטיקן כוטאָר און וואָס
איז געשווינט אַוועק בארג אַראָפּ מיטן ראַקיטנער וועג אויפן ירידּ.
ער האָט נעפרווועט א וווּנק טאָן צו דער אויסגעפוצטער שיקסע, וואָס
איז געזעסן דאָרטן אויפן וואָגן מיט די פלייצעס צו טאַטע גוי, וואָס
טרייבט די פערד; דערביי האָט ער אויף גיך אָפּגעשפּילעט זיין רויט
געליאַמעווע פאָר־כאַלאַט. ער האָט געשווינד אַראָפּגענומען דעם קאַפּטור
פון קאָפּ און האָט באַווּזן דער שיקסע א שייגעצדיק־רויט פנימל מיט
א קונציק אונטערגעשוירן בערדל, א שטעכעדיקס און א יונג־גרויל־עכס,
און מיט א גלאַנציקן לאַקירענעם דאַשיק בייס היטל. ער האָט צוגעמאַכט
איינס פון זיינע גרינע עזותדיקע אייגעלעך, פאַר וועלכע ס׳ציטערן אַלע
שנייידער אין געגנט, און מיטן צווייטן אייגעלע, דעם אָפענעם, האָט
ער געטאָן צו דער שיקסע אַזאַ מין וווּנק, וואָס האָט געהאַט אַסך צו
זאָגן. נאָר די שיקסע איז געבליבן קאַלט, גלייך נישט זי מיינט מען.
זי האָט פויל אויסגעשנייצט די נאָז אין דער גאַנצער האַנט אַריין און
האָט נאָכדעם לאַנג די האַנט געווישט אין הילצערנעם זייטל פון וואָגן.

אַ פּיסל ; ער ווייגט. חנקע בייגט זיך אָן, כּדי צו נעמען אים אויף די העגט, פֿלוצים אָבער פּאָרט אָן אַ פּור מיט אַסך אונטערגעבונדענע פערד ; ס׳רוקט זיך אָן אַ געשריי מיט אַ שרעק. אַ שוידער טוט אַ יאָג איבערן גאַנצן לייב, מע שטויסט איינער דעם צווייטן. עמעצער נעמט אָן חנקען אינאיינעם מיט מאָטיקן און רוקט זיי אָפּ אָן אַ זייט. און מיטאַמאָל, צווישן דעם טומל און מישמאַש, טוט גאָר נאָענט אַ שווינדל אַ האַלבע זייט פון חיים-משהס פּנים מיט אייגעם פון זיינע אַקסלען. ס׳טוט אַ נאָג אין האַרץ. צי דאָס האָט ער זיי אָפּגערוקט אין אַ זייט ? בפּלל, צי איז ער דאָ געשטאַנען די גאַנצע צייט און האָט געקוקט, ווי דער יונגער דעסלער פון בעריזשינעץ קויפט זיך נייע פערד ? אַך,ניין. חיים-משה שמייכלט : דאָס איז ער געווען, זאָגט ער, בּיי איר, חנקען, אינדערהיים. ער האָט זי שוין אַזוי שטאַרק געוואָלט זען.

XVI

אין יענעם זעלבן זונטאָג איז קיין ראַקיטנע אויפן יריד מיט זיין אייגענעם אויסגעפוצטן פערד-און-וועגל אַרויסגעפאָרן דער בעריזשינעצער אַגענט פון זינגערס ניי-מאַשינעס זאַלקער.

אַרויסגעפאָרן איז ער גאַנצפויי, וועו די זון האָט נאָך נישט שטאַרק געבראָטן, און די הויכע גראָבנס אין בּיידע זייטן וועג האָבן נאָך אָפּגעוואָרפן דעם נשאָר פון טונקל-פייכטע כּיאור-שאָטנס. דאָס פערד האָט פרייַלעך אונטערגעשפרונגען, דאָס געלע אָפּגעטאָקטע רעסאָרן-בריטשקעלע האָט געפינקלט מיט באַשלאָגענעם מעש, מיט פילפאַרביקע קוטאַסן, וואָס אין דער יאַמשאָוער בייטש און אין די העל-געלע לייצעס ; די קייַלעכיקע גלעקעלעך האָבן פאַרקלונגען די קורצע לויפנדיקע וויאָרסטן, און זאַלקער אַליין מיט זיין קלייניעם יינגלש רירעוודיקן גופל, מיטן שייגעצדיק רויטן פנימל און מיט די ענגע לאַקירענע שטיוול, איז געזעסן אין בריטשקעלע, ווי פאַרשלאָפן. ער האָט פון רגע צו רגע געדרימלט, זיך פון רגע צו רגע אויפגעכאַפט מיט שרעקיקן וווּנדער, מיט פאַרשלאָפענעם התפּעלות, וואָס ס׳איז פאַראַן אַ זונטאָג גאַנצפרי אויף דער וועלט און וואָס אין מויל איז אים זויער און קלעפיק ; זויער פון די נעכטיקע שבתדיקע ביסלעך ברענפן, פון דער אייגענער בייזקייט

האָט שוין אין זיין זייט־נישט געקוקט. טוענדיק אַ פּאָר מיט דער יאַמשאָווער בייטש ערגעץ אין אַ זייט, האָט ער באַקומען אַ פאַרשטיי־נערט פנים און געגומען קוקן ערגעץ ווייט איבערן פערדס אויערן. פון נאָכן לאַנגן אָפּגעשוויגענעם פרימאָרגן, וואָס ער האָט פאַרבראַכט פאָרנדיק, האָט איצט זיין קול אָפּגעקלונגען אַביסל געלעגערט, הייזע־ריקלעך און בייז.

„מיכל קראַווץ האָט איינגעצאָלט?"

„א?"

שאוקע האָט פויל אַרויפגעשטעלט אַ פוס אויפן נידריקן אַרויפ־קריך פון וועגעלע און האָט אַלץ אויסגעזען פאַרמוחט. ער האָט אַלץ געקייט דאָס שטרוי.

„איינגעצאָלט, האָט ער פויל געענטפערט, וואָס זשע?"

„און יוסל קירזשנער?"

„געסילוקט".

„דער אַמעריקאַנער שניידער?"

„שוין לאַנג, נאָך שבת-צונאַכטס".

„וואַרט, די בוטווינעווקער גלחטע?"

„יאָ, נאָר וואָס".

„נו, און לאהקע די שוואַרצע?"

שאוקע האָט פאַרמאַכט איין אויג און מיטן צווייטן, דעם שמייכלענדיקן, האָט ער אַ קוק געטאָן צו זאַלקערן חבריש אין בעטלערייש.

„אָט דאָס וואַרט איך אויף איר... זי האָט צוגעזאָגט... אָט באַלד. ווי איך בין אַ ייד, פאַני זאַלקער!..."

נאָר ביי זאַלקערן האָט זיך מיטאַמאָל אָנגעצונדן דאָס שייגעצ־דיק רויט פנימל. די גרויע עזותדיקע אייגעלעך האָבן פלוצים געגעבן אַ גלאָץ אויף שאוקען און זענען אַזוי אויף אַ ווייל אין זייער בייזקייט פאַרגליווערט געווארן:

„וועסט מאַכן מיט דער שוואַרצער קונצן נאָכדעם, אַז זי וועט איינצאָלן... דו הערסט, וואָס מע רעדט צו דיר, פערד איינער!"

און נישט אויסרעדנדיק מער אַ וואָרט, נישט אומקוקנדיק זיך

דעמאָלט האָט זאַלקער דער אַגענט זיך פּלוצים דערמאָנט אָן לאהקע דער שוואַרצער נייטאָרין פון ראַקיטנע, וואָס האָט פאַר פסח געזומען בײַ אים אַ ניי-מאַשין אויף אויסצאָלן, און זיך מיטאַמאָל דערפילט יינגלש און פריילעך; מיטאַמאָל האָט ער דערפילט, אַז ער האָט פיינט זיין צעקראָכן וויבּ, אַז צוליב איר, לאהקע דער שוואַרצער, איז ער היינט אום זונטאָג אויפגעשטאַנען בײַ זיך אינדערהיים אַזאַ גרויסן גאַנצפּרי און פאַרשלאָפענערהייט דאָרטן געזומען באַטראַכטן זיין בריטשקעלע, צוליב איר פּאָרט ער איצט קיין ראַקיטנע אויפן יריד, און זען, ער וועט זי באַלד זען... פריילעך און רירעוודיק האָט ער צעשמיסן זיין פערד, איבערגעיאָגט די גויִשע פור, וואָס איז גיך געבליבן וייט פון הינטן, און איז געשווינד אַוועק באַרג-אַראָפּ. באַלד האָט ער געזומען אויספעלן פאַרשידענע שוער-באַלאָדענע פורן אויף רעכטס און אויף לינקס; ער האָט דערגרייכט די הילצערנע ראַקיטנער גרעבליע, וואָס איז שוין באַגאָסן מיט שטאַרק הייסער זון און איז באַלעגערט מיט די פיל שוערע שוואַרצע פורן, וואָס ציען צום יריד.

הימל האָט געבלויט. באַזונטע ערד האָט ווי פריסיק געבריט אין די פּיאַטעס, און באָרוועסע שיקסע-פיס האָבן אויף איר געטראָטן, געטראָטן. זאַלקער האָט געגעבן אַ שטאַרקן צי די באַפוצטע העלגעלע לייצעס און פלוצים אָפּגעשטעלט זיין פערד-און-וועגל.

„דו, אַהערצו גיי!"

אין אָנהייב יריד צווישן די ערשטע גלחישע פורן, וואָס שטייען האַלב אויסגעשפאַנט לעבן די קלייטן, האָט ער דערזען שאולקע שניידער; שאולקע הפקר-יונג, וואָס מאַנט אים איין די חובות בײַ די ראַקיטנער שנייַדער, און האָט אים צו זיך גערופן:

„הער נאָר, דו!"

שאולקע האָט זיך אָבער נישט אינגעהערט. פאַרמוחט, מיט אַ פאַר-רוקט היטל צום נאַקן און מיט אַ קורצן ברוינעם שטערן, וואָס שוויצט אונטערן אַרויסגערוקטן ציגיינערישן-שוואַרצן טשופּיק, איז ער געשטאַנען אָנגעשפּאַרט מיט די פלייצעס אין אַ וואָגן, געקייט אַ שטרוי און געקוקט פאַר זיך מיט פאַרטראַכטע ממזרש-ספריטנע אויגן. אויפן רוף איז ער סוף-כּל-סוף צוגעגאַנגען פאַרטראַכט, ווי נישט ווילנדיק. נאָר זאַלקער

בריטבייגערדיקער פאַרשוין אין אַ בריטער גריגוואַלענער בלוזע. ער מאַכט צוריקט דעם קלאַווישן-טיילּ פון אַ גרויסער פונאַנדערגעשרויפטער האַרמאָניע. אַ נאָז האָט ער אַ בריט-איינגעפאַלענע, פאַררישן צו די אויגן צו מיט היפשע און שוואַרצע צוויי פּיראַמידן-לעכער, ליפן — אַנטבלויזטע, פולע, וואָס שאָקלען זיך אינערט, איידער דאָס מויל הייבט אָן רעדן, און אַ בּאָרד — עטלעכע געציילטע אָנקאָלירענע האָר, וואָס זענען בייאַים, אַפּנים, געצערטלט, און טייער, שטאַרק טייער. טוענדיק זיין אַרבעט, וואַרפט ער בליקן צו דעם גרויסן אָפּענעם טויער, צו די זונען-פלעקן, וואָס אויפן פּיטש-נאַסן פערדישן מיסט. ער זעט, ווי זאַלקער דער אָגענט פאַרפּאַרט אין הויז אַריין. בריטלעך ווי אַ פּריץ, פאַרפּאַרט ער. דער הינקענדיקער שייגעץ, דער סטרוזש, שפּאַנט אים אויס דאָס פערד, און זאַלקער אַליין שווייגט. ער ציט בייזלעך אַראָפּ פון זיך זיין פאַרשטויבט פאָר-כאַלאַט און זעצט זיך צו אויפן שטאַפּל פון לייטער, וואָס פירט אויפן בוידעם. ער זיצט אַזוי בריטלעך און באַטראַכט אויף זיך די ענגע און קונציקע לאַקירטע שטיוול; ער ווייל איצט אויף צו להכעיס נישט טראַכטן נישט וועגן שאוקלען און נישט וועגן לאהקע דער שוואַרצער. שפּעטער, בייטאָג, וועט ער זי זען, נאָר דערווייל ווייל ער נישט.

אָט שרייט ער בייזלעך אָן אויפן קרומען שייגעץ, וואָס איז זיך נוהג נישט ווי ס׳גאהער צו זיין מיט די צוויי שפּאָגל-נייע נייי-מאַשינעס, וואָס ער נעמט אַראָפּ פון בריטשקע.

„דו! ווי דו גייסט דאַרטן! פּאַמעלעך! מיט אויגן קוק...״

און פלוצים האָט זיך פון דער קאַמער-זייט דערהערט אַ געכפּלטער הוסט פון אַ מענטשן, וואָס פאַרלאַנגט, מע זאָל אים באַווילקן:

„קכע! קכע!״

זאַלקער האָט זיך אַהין אומגעקוקט. ער האָט זיך באַגעגנט מיט אַ צעפּלעטשטער נאָז און מיט די קיילעכיקע בריט-צעשטעלטע אויגן, וואָס אין אירע ביידע זייטן. אויגן, וואָס שטאַמען, אַפּנים, נישט פון דער היגער וועלט און זאָגן דאָ, אויף דער היגער וועלט, גאָרנישט; זיי זענען שטומע.

„יעס, יעס, האָבן אַרויסגעשאָקלט די פולע אַנטבלויזטע ליפן,

צו שאולקן אפילו, האָט ער אַוועקגעשמיסן ווייטער מיט דער טיפער געדיכטעניש פון יריד. ער האָט פאַרבייפאָרנדיק אַרייַנגעשריגן אַ פאָר ווערטער אין איינעם אַ באַקאַנטן ביידל, ווו מע פאַרקויפט גויישע קאַרעלן און האָט, אויסמיידנדיק דעם יריד, אַוועקגעשמיסן אַרויס שטאָט מיט זון און מיט וועג, וואָס פירט אין וואַלד אַריין. ער האָט דאָרטן ביי יצחק-בערן אין וואַלד-שטיבל נישט געטראָפן קיינעם, אַחוץ דער קראַנקער יצחק-בעריכע, וואָס ליגט אין בעט, און האָט איר איבערגעגעבן, אַז ער האָט אַ קונה אויפן אינוועניטאַר מיט די מעדיקאַמענטן, וואָס ביי מלכן אין אַפטייק-מאַגאַזין.

„איז אָט: ווי הייסט ער, אָט דער יונגערמאַן, וואָס ווילל פאַר-קויפן די מעדיקאַמענטן? חיים-משה הייסט ער? נו, גוט, טאָ זאָל ער זיך מטריח זיין צו אים, זאָלקערן, ער שטייט אין אויף דער אַלטער שטאָט, ביי זיינוול מוסר, ביי זיינוול פאָטשטער שטייט ער אין. מע קען אים דאָרטן טרעפן אַ גאַנצן בייטאָג".

ביי זיינוול פאָטשטער אינם לאַנגן אַכסניהדיקן אונטערהויז בײַם טויער שמעקט מיט נאַסן פערדישן געלעגער און מיט בהמישן הויף. אונטערן לעכערדיקן דאַך גוואַדזשעט אַ קייַלעכיק יאָר אונטער די פיס. ס׳איז דאָרטן תמיד פאַרנע און הייס, פליגן ווידמענען זיך אויף זונען-פלעקן צווישן אומריינע ערטער, און דער האַרבער ריח פאַרגייט דאָרטן תמיד ביז צום ניסן, ביז דערוואָרגן צו ווערן. איצט פילט זיך נאָך אַהער דער ווייט צעשפרייטער יריד. פון ערגעץ גאָר נאָענט קלינגט מען מיט לאַנגע שטאָלענע שניידמעסערס; ס׳הירזשען פריילעך פערד.

גאָר אַנדערש איז אַביסל טיפער אין הויז לעבן דער שוואַרץ-אָפּגעסאַלעטער קין-טיר און לעבן דער דייזשע. דאָרטן איז די גרי-בלדיקע ערד ריין פאַרקערט און באַלעבאַטיש באַגאָסן פון אַ טשייניק. דער שטויב שמעקט דעריבער מיט פריש-אויסגעקערטן בית-מדרש; די לופט איז קעלערדיק קיל און שטיל און רופט אַרויס אַ חשק צו דרימלען, זיצן אַזוי רויק, גאָרנישט נישט טאָן און דרימלען.

ביי דער קאַמער, לעבן אַ פאַרשפרייט טישל, זיצט אַ היפשער

זענען דורכאויס באַקלעפט מיט שוואַרצע פלעקן, מיט אָן אַ שיעור שוואַרצע פלעקן.

ווי איז די הייזער, וואָס האָבן שבת פון גאַנצפרי אָן אַן אייגן שטיקל שאָטן אַרום די אָפענע פענצטער. ס׳הערט זיך פון זיי נישט מער, ווי מיידלעך רעדן. שבתדיק אַזוי רעדן זיי, בנעימות און מיט בושה, גלייך דעם דרויסן קאָן פאַרדריסן, אַלמאי זיי גייען אין אונטערשטע וויסע קליידלעך ביי טיי-טרינקען. און מאַנסביליִן פעלן, מאַנסביליִן זענען אין שול.

פרענער גייט אויפן פוסטן ברוק. שבתדיק לאַנגווייליק, שבתדיק באַגאָסן מיט זון ציען זיך אין דער לינקער זייט די געשלאָסענע קליִיטן. ס׳קומט נישט אָן קיין פור. פרענער באַגעגנט נישט קיין איין מאַנסביל. אים דערמאָנט עס זיין ערשטן זומער דאָ אין ראַקיטנע. ער איז צופרידן. ער טראָגט אַ האַנטעך אין האַנט און גייט זיך באָדן. נאָר אַז ער גייט דורך אין עק שטאָט פאַרביי די פונאַנדערגעפענטע שול-פענצטער, וואָס אויף אַ בערגל, אַקעגן נידעריקן שמאָל-באַגרינטן טייך, דערהערט ער דעם שבתדיקן נוסח פון „ברוך שאָמר". ס׳אַר אָן אַלטער אייגנגעסענער נוסח! ער לייקנט אַלע נייעסן, וואָס זענען אויפגעטאָן אויף דער וועלט. אָן פרעגערן פאַרדריסט פלוצים, אַלמאי דער נוסח איז אַזאַ איינגעשפאַרטער; אַלמאי איז ער, פרעגער, נישט קיין רויכערער. אויף צו להכעיס אַלע פיינע מזרח-יידן, וואָס קוקן אים נאָך פון די אָפענע שול-פענצטער, וואָלט ער איצט פאַררויכערט אַ פּאַפּיראָס. ער באָדט זיך נאָכדעם אין שמאָלן טייכל בכיוון אויף אַזאַ אָרט, אַז מען זאָל אים אַרויסזען פון די אָפענע שול-פענצטער. זאָלן זיי דאָרטן זען, ווי ער זייפט זיך און פלושקעט זיך לאַנג, לאַנג, ביז ער ווערט מיד. אין די אויגן בלענדט דאָס שמאָלע טייכל, זונט און שטראַלט, אין די אויערן מורמלט, גלייך זיי האָבן זיך אָנגענומען מיט וואַסער, און פרעגער וישט זיך, וישט זיך און וישט. ער טוט זיך אָן. ער הערט, ווי מע האַלט אין שול:

„אור חדש על ציון תאיר".

און פלוצים דערזעט ער, ווי אויפן צווייטן ברעג, קעגנאיבער דעם שמאָל-באַגרינטן טייכל שימערט עפעס אויף דער זון. אַ גרין

ד. בערגעלסאָן, „אָפּגאָנג" (9)

זינגער עט קאָמפּאַ... אויך אַ שטיקל סחורה, קאָן מען זאָגן, אַ?
первый класс исключительно!

זאַלקער האָט נישט אויפגעהערט צו קוקן אויף אים און אויף זיין גרינע בלוזע. ווער איז ער, אַשטייגער, געווען, אָט דער פּאַרשוין? אַן אורח ביי זיינוול פּאָטשטער, אַ דורכגייער אַ ווייטער, אַ ירידמענטש; פּאָרט אַרום פון יריד צו יריד און מאַכט צורעכט פרעמדע קאַליע האַרמאָשקעס. און קיין היים האָט ער, מן הסתם, נישט און קיין טאַטן אויך נישט, אַז מען וויל זיך פּאָרשטעלן, ס׳אַר אַ טאַטן ער האָט געהאַט, קאָן מען נישט.

„טצע!״

זאַלקער האָט אויסגעשפּיגן קונציק פון צווישן צונויפגעדריקטע ציין. ער איז נאָך אַלץ געווען בייז. ער האָט זיך דערפרעגט, צי דער פאַרוואַלטער פרעגער איז דאָ אינדערהיים, און איז אַוועקגעגאַנגען צו אים אין צימער.

פרעגער האָט שוין געהאַט פונאַנדערגעלאָזט די תּלמוד-תורה אויף זומער. אין אַ טאָג צען אַרום שטעלט ער דעם ספּעקטאַקל מיט די קינדער; ס׳גייט דער אָוונט לטובת דער תּלמוד-תורה. און נאָכדעם: פריי. גאַנצע אַכט וואָכן פריי און גוט אויפן האַרצן; גוט, וואָס פאַר זיין עזות האָבן אים ראַקיטנער יידן פיינט, נישט וויניקער, ווי ער זיי. גוט, וואָס חייקע די דינסט גייט שוין אַרום גאַנצע טעג אויסגעפוצט, ווי אַ כּלה. גוטע-פריינט זאָגן איר, אַז זי איז משוגע:

„פרעגער וועט דיך אין אַ יאָר אַרום אַווקווערפן, דו נאַר איינע״.

און זי ענטפערט זיי, ווי אַן עקשן, אַ הויליער עקשן:

„איין יאָר מיט פרעגערן, זאָגט זי, איז בעסער ווי אַ גאַנץ לעבן אָן אים״.

„מאַלאַדיץ, חייקע!״ פרעגער פילט, אַז זי איז ווערט צו זיין זין כּלה. ער איז פריי און צופריידן.

און אָט איז אַ הייסער שבתדיקער פרימאָרגן, אַ טאָג אַ הייליקער, אַ שטאָט אַ שבתדיקע, אַ זון, וואָס בריט, און ווייסע טשאַלנט-אויוונס

בריטן ווייסן העמד, וואָס שלענגלט זיך מיט הנאה פון אויבן אויפן וואַסער. ער האָט זי שוין לאַנג נישט געזען אַזוי נאָענט, ווי היינט, חוה פויזנער. און דאָס האַרץ נאָגט דערפאַר אַזוי, נאָגט און נאָגט, ווי צוריק מיט עטלעכע יאָר, וועו זי פלעגט אָפט בייטאָג אַרויסקומען צו אים אַהער אינם דאָזיקן וועלד. איצט איז ער פאַר איר אַזאַ ווייטער, ווייטער. זי ענטפערט נישט אויף זיינע בריוו, ער וווינט נישט, צי זי האָט אים איצט געזען אַקעגן, אויפן צווייטן בערג טייך, צי ניין.

נאָר אָט טיאָפקען טריט הינטער אים אויפן שטעגלע. דאָס איז זי, חוה פויזנער; דאָס זענען אירע טריט. זי קערט זיך אום דאָ אַרום אַהיים; זי וועט דאָ דורכגיין גאָר נאָענט. נאָר פאַרוואָס טופעט זי אַזוי שטאַרק מיט די פיס? צי ווי זי נישט, אַז ער, פרעגער, זאָל זיך צו איר אומקוקן? ניין, זי זעט אים. זי טוט זיך אַפילו קיין נייג נישט. א שפּאָטיק קנייטשעלע באַגראָבט זיך נאָר אין לינקןווינקל לעבן אירע ליפן, אירע היפשע, כמעט בולטע אויגן טוען אויף אים א קוק מיט ווונדער, גלייך זיי וואָלטן נישט גלויבן, אַז דאָס איז ער. ער לעבט נאָך? ער איז נאָך אַלץ דאָ אין ראַקיטנע? און מער גאָרנישט, גאָרנישט. זי איז שוין פאַרביי, און קוקט זיך אַפילו איין מאָל צוריק נישט אום. זי דערווייטערט זיך און פאַרשווינדט. נאָר אָט... צי וווייסט זי, אַז חייקע, חייקע די דינסט פון איינפאָרהויז, גייט אַרום גאַנצע טעג אויסגעפוצט, ווי א כלה, און אַז אין איינפאָרהויז טוט זי שוין גאָרנישט; זי האָט געהייסן איר באַלעבאָסטע זיך צוזוכן וואָס גיכער אַן אַנדער דינסט...

איז אָט פון יענעם שבת אָן האָט פרעגער באַמערקט, ווי חייקע די דינסט הייבט אָן ווערן צו אים אַלץ מער און מער אָפגעקילט. פרעגער האָט געגומען אַרבעטן אויף אַלע כלים מיט אימפעט און גרויס פאַמפּע. ער האָט צוגעזאָגט חייקען, אַז אויף דער חתונה וועט ער אַראָפּבאַרעגען די בעריזשינעצער קלעזמער. מע וועט גיין איבער דער שטאָט מיט א מאַרש. צו דער חופה וועלן, אַחוץ די פידלען, שפּילן צוויי קלייניע טרויבעלעך, א פלייט, א קלאַרנעט מיט א טראָמבאָן; מע וועט קלאַפן אין דער גרויסער פויק; פאַר די קלעזמער וועלן לויפן באַרוועס יינגעלעך מיט שיקסעלעך, און זאלקער דער אַגענט וועט פון

קאָפּטל רוקט זיך דאָרטן אונטער אַ העל־רויטן זיידענעם זאָנטיק. וועט זאָל דאָס זיין? אים טוט פֿלוצים אַ טיאָך אין האַרצן:

„ס׳איז נישט חוה פּויזנער?... ניין, ס׳איז נישט זי".

און אין אַ רגע אַרום נאָך אַ גרויסער טיאָך: „יאָ, ס׳איז זי". דאָס שטעגעלע דאָרטן אויפן צווייטן בערג טייכל באַהאַלט זיך אין הויכן גראָז. אירע פּיס וועלן דאָרטן פֿאַרפֿאַלן, מע זעט זיי נישט גיין, און דער רויט־זיידענער זאָנטיק מיטן גרינעם קאָפּטל שוועבן, שוועבן; כּדי אויסצומיידן די שול, איז זי, אַפּנים, אַרומגעגאַנגען דעם טייך מיט די גויִשע סעדלעך און איז אָנגעקומען מיטן צווייטן בערג; זי גייט זיך בּאָדן. אָט דערגרייכט זי דאָרט דעם אָנהייב פון יונגן געדיכטן וועלדל און פֿאַרשווינדט אונטער אַ בוים. זי קומט אַרויס פון דאָרטן אין אַ לאַנג וויים העמד און וואַרפט זיך אַריין אין טייך אַריין. זי שווימט, זי קאָן שווימען. ס׳איז ביי איר אַ ירושה־זאַך. איר פאָטער שווימט אויך איבער אַמאָל אין אַ פּרייטאָג־פֿאַרנאַכט דעם גאַנצן טייך אין דער לענג, און יינגלעך, מיט וועלכע ער האָט קיינמאָל קיין וואָרט נישט גערעדט, שטייען דעמאָלט בייַם בערג און קוקן. איר שטאַלטנער קערפּער אינם וויסן בריייט העמד ליגט אינגאַנצן פונאויבן אויף דעם וואַסער, די האָר זענען צוזאַמענגעמען הויך אויפן קאָפּ, כּדי זיי זאָלן זיך נישט פֿאַרנעצן, די שיינע שלאַנקע הענט צעברעכן שטראָלן מיט יעדן שטרעק, און דאָס פנים, דאָכט זיך, שמייכלט. נאָר וואָס איז דאָס פֿאַר אַ מין? אין שול האַלט מען ערשט „אל אָדון", הייסט עס, אַז ער, פרעגער, האָט אַ טעות געהאַט. אים האָט זיך פריער געדאַכט, אַז ער הערט קלאָר דעם נוסח פון „אור חדש על ציון תאיר"... נאָר אויב אַזוי, איז נאָך פרי, ער קאָן נאָך אַפּיסל אַוועקגיין מיטן ברעג טייך אין יונגן וועלדל. וויפל יאָר איז, אַז ער, פרעגער, איז אַראָפּגעקומען אַהער קיין ראַקיטנע? אַ יאָר זעקס. דעמאָלט זענען נאָך דאָ אין יונגן וועלדל געווען צעוואָרפן אַסך אַלטע הויכע בוימער, און איצט האָט מען זיי שוין אַלע אויסגעהאַקט. געבליבן זענען פון זיי נישט מער ווי וואָרצלען, יעדערער מיט זיין פֿאַרלטערט־גלן אָפשניט. זיי זענען צעוואָרפן איבערן גאָרן וועלדל און זענען אויס, ווי בענקלעך. פרעגער זעצט זיך צו אויף איינעם פון זיי. ער שאַרט לעבן זיך מיטן שטעקל, נאָר פונם מוח גייט אים נישט אַרויס דער שטאַלטנער קערפּער אינם

אים דאָרטן אָנגעמאָן אַ פאַרטעך. אין די פרייַע בייטאָגעדיקע שעהן איז אָט דער לייזער געשטאַנען אין פאַרטעך מיט אַרונטערגענומענע הענט אויף דער שוועל פון פויזנערס גרויסער קלייט, געשטאַנען מיט דרך-ארץ צום באַלעבאָס, וואָס שרייבט דעמאָלט איבער פון איין בוך אין צווייטן, און מיט אַ שמייכל צו אַלע דורכגייער, וואָס קאָנען אים, דעם פעמפיק, און ווייסן, אַז ער איז אַ דורכגעטריבענער, אַ קלוגער.

פרעגער האָט אָפגעהאַלטן אָט דעם לייזערן ביי זיך אין צימער אַ גאַנצן שבתדיקן בייטאָג און איז ביי אים געוואָר געוואָרן אַסך וויכ-טיקע זאַכן:

חוה פויזנער, איז ער געוואָר געוואָרן, האָט די לעצטע צייט אָנגעהויבן זיך זאָרגן פאַרן פאָטערס געזונט. זי איז אים מיטאַמאָל געוואָרן אַזוי געטרייַ, גלייך מער האָט זי שוין קיינעם נישט אויף דער גאָרער וועלט. בייטאָג, וען ער לייגט זיך שלאָפן, קומט זי אים פאַר-בייטן אין קלייט אַריין. זי זיצט מיט אַ בוך לעבן דער קאַסע, זי קוקט אַרייַן, נאָר לייענען לייענט זי קנאַפּ, זי פאַרטראַכט זיך. זי פאַרקוקט זיך אַזוי אויף יוסלען, דעם עלטערן משרת, און זאָגט, אַז ער איז אַ גאַנץ פיינער בחור. אַ שיינער, זאָגט זי, איז ער, נאָר אַ נאָר, אַ גרויסער נאָר:

„פאַרוואָס, למשל, זאָל ער זיך נישט שדכענען צו חייקען פון איינפאָרהויז? פאַרוואָס זאָל ער נישט חתונה האָבן?"

יוסל ווערט רויט, ווי אַן אינדיק, און ווייסט נישט ווהין צו קוקן מיט די קרומלעכע אויגן. ער קוקט דערפאַר צו אים, לייזערן, וואָס שטייט אויף דער שוועל.

„דו! שרייט ער צו אים, וואָס קרימסטו די אָפצאַסן?"

נאָר לייזער קרימט נישט די אָפצאַסן; ער שטעלט נאָר אַרויס יוסלען די צונג, סוף-כל-סוף זאָגט יוסף אַרויס זיין מיינונג:

„חייקע, זאָגט ער, איז אַ דינסט".

נאָר חוה פויזנער געפינט, אַז ס'איז נישט ריכטיק.

„אויף חייקען קאָן מען בשום אופן נישט זאָגן, אַז זי איז אַ דינסט. חייקע ציט זיך אויף ביי ייטע-לאָהן אין איינפאָרהויז פון קינדווייז אָן. ייטע-לאָה איז אַ קראַנקע און האָט קיין קינדער נישט. איר מאַן, וואָס אין אַמעריקע, האָט זי שוין לאַנג אַוועקגעוואָרפן. ער האָט דאָרטן אַן אַנדער ווייב. ייטע-לאָה אַליין זאָגט, אַז אויב חייקע

מיטן עולם צינדן פייערוועדק און וועט וואַרפן אין דער לופט אַזעלכע שוועבעלעך, וואָס ברענען לאַנג. חייקע מעג זיך שוין אויף זאַלקערן פאַרלאָזן, ער קאָן קריגן אַלץ. אָבער אויך דאָס האָט אויף חייקען וויניק געווירקט. זי איז שוין ווידער געווען אָנגעטאָן אין די צעריסענע שיך אויף די באָרוועסע פיס און צוריק געאַרבעט אין איינפאָרהויז, ווי אַן אייזל. זי האָט מודה געווען פרעגערן, אַז ער איז איר איינגעבאַקן אין האַרצן. זי וועט אים אייביק נישט פאַרגעסן. נאָר וואָס זאָל זי טאָן, אַז אַלע לייטישע מענטשן האַלטן זי אָפּ, אַלע זאָגן איר, אַז זי וועט זיך נאָכדעם באַווייזן אויף אירע יאָר.

„אַלע לייטישע מענטשן? אַדרבא..."

פרעגער האָט געוואָלט וויסן בייַ חייקען, ווער זענען די לייטישע מענטשן. נאָך זיין מיינונג זענען אין ראַקיטנע בכלל קיין לייטישע מענטשן נישטאָ. אַדרבא, זאָל זיי חייקע אָנרופן בייַ די נעמען. נאָר חייקע איז שוין צוריקגעגאַנגען אין די צעריסענע שיך אויף די באָר־וועסע פיס און איז געווען עקשן, הויער עקשן. זי האָט קיינעם נישט געוואָלט אָנרופן.

דערצו נאָך האָט דעמאָלט צו חייקען הינטערן איינפאָרהויז אַלע פאַרנאַכט אָנגעהויבן קומען דער עלטערער משרת פון פויזנערס קלייט, יוסף, אַ געזונטער פיר־און־צוואַנציק־יאָריקער בחור, אַ רירעוודיקער, מיט קרומלעכע אויגן און מיט נייע גלאַנציקע שטיוול, וואָס האָבן געהאַט אויף אויבן ווייסע, געגייטע שטעך. אַז פרעגער האָט אים איינמאָל פאַר־נאַכט דאָרטן הינטערן איינפאָרהויז געטראָפן וואַרטן און אים געפרעגט, וואָס טוט ער דאָ, האָט אים יוסל גאָרנישט נישט געענטפערט. ער האָט נאָר אַ קוק געטאָן אויף אים אין אַלכסון מיט די קרומלעכע אויגן. ער האָט זיך אָנגעפוידן, אויפגעהויבן אַ שטרוי און האָט גלייך געגומען אָפּטרעטן. ער איז אַריבערגעקראָכן איבערן פּלויט פונם נאָענטן פאַר־וואַקסענעם גויישן גאָרטן און איז דאָרטן פאַרשוווונדן.

דעמאָלט איז פרעגערן גלייך איינגעפאַלן דער חשד

„איז אָט, ווער די לייטישע מענטשן זענען!..."

ער האָט געפאַקט צו זיך אַהיים דעם קלייניעם לייזערן, דעם צוועלף־יאָריקן לעבעדיקן און תמיד שמייכלענדיקן פּעמפּיק, וואָס מ'האָט צוגענומען פון דער תלמוד־תורה צו פויזנערן אין קלייט און מע האָט

פֿאַרוואָס זשע שווייגט זי? פֿאַרוואָס זאָל זי נישט זאָגן קלאָר און אָפֿן, אַז ער, פֿרעגער, געפֿעלט איר מער נישט? פֿריער איז ער איר געפֿעלן, און איצטער נישט. נאָר אויב אַזוי, איז נאָך אפֿשר נישט אַלץ פֿאַרפֿאַלן. ער קאָן אויף זיך נעמען ווערן לייטישער. ער וועט זיך דאָ אין ראַקיטנע מער מיט קיינעם נישט קריגן, ער האָט נישט קיין עלטערן, ער האָט נאָר אַ שטיפמאַמע ערגעץ אויף דער וועלט, וועט ער איר אָנשרייבן, זי זאָל קומען, זאָל זי פירן צו דער חופה. זאָל מען וויסן, אַז אויך ער שטאַמט נישט ערגעץ פון הינטער אַפֿלויט... נאָר פֿאַרוואָס שטייען ביי חייקען טרערן אין די אויגן? זי קאָן נישט ליידן, ווי ער רעדט? וועט ער מער נישט רעדן, ער בעט נאָר, זי זאָל אים איינמאָל פֿאַר אַלעמאָל ענטפֿערן: יאָ אָדער ניין. נאָר חייקע ווי? געבן דעם ענטפֿער ערשט דינסטאָג נאָכן ירידּ... איז מילא, וועט ער וואַרטן, וועט ער וואַרטן ביז דינסטאָג נאָכן ירידּ".

ער האָט זיך אומגעקערט אַהיים אויף דער אַלטער שטאָט און האָט באַנייס געזומען אַרומשפּאַצירן ביי זיך אין צימער, באַנייס אַ קאָן געדריקט מיט די מיטלסטע פינגער די פּענסנע צו דער נאָז:

„ווי אַזוי דאַרף מען אויסטייטשן חייקעס וואַרטן ביז נאָכן ירידּ? צי הייסט עס נישט, אַז זי האָפֿט פֿאַר אָט דער צייט זיך נאָכאַמאָל זען מיט חוה פֿוזנער און נאָכאַמאָל פֿרעגן ביי איר אַן עצה? נאָר אויב אַזוי, וועט איר חייקע דערציילן אַלץ, וואָס ער, פֿרעגער, האָט איר היינט געזאָגט, אַפֿילו די מעשה מיט זיין שטיפמאַמע וועט זי איר דערציילן; דערויף איז זי חייקע...".

ביי פֿרעגערן קלאַפּט פון גרויס אויפֿרעגונג אין האַרץ. ער וואַרט, ער לעבט אין האַלב-שיכורן טשאַד. די קלאָרע הייס-זומערדיקע טעג זענען איצט זייַנע אייגענע; זייער נאָמען איז – חוה פֿוזנער. זיי זענען העלפֿלוי און פול מיט איר געדעכענישּ. סוף-כל-סוף דערוואַרט ער זיך:

אין איינעם אַ בייטאָג ברענגט מען אים אַריין אַ קליין בריוועלע פון פּאָסט און מע בריט אים אָפּ; דאָס בריוועלע שמעקט מיט חוה פֿוזנערס האַנטשריפֿט און באַשטייט סך-הכל פון צוויי וועלטער:

„Это разврат".

אָך, איז אָט וואָס: חוה פֿוזנער נעמט אָן אויף איר אייגענעם

וועט זיך האַלטן אין דער מעלה, אויב זי וועט חתונה האָבן פאַר אַ פיינעם יונגנמאַן, וועט זי איר איבער הונדערט און צוואַנציק יאָר לאָזן דעם איינפאָרהויז מיט אַלץ, וואָס זי פאַרמאָגט...״

אַך, איז אָט וואָס: אים, פרעגערן, רעכנט נישט חוה פוזנער פאַרן פיינעם יונגנמאַן, זי האָט זיך אינגאַנצן איבערגעביטן, חוה פוזנער, און שפּילט אַ ליבע מיט איר טאַטן, דעם רייכן קרעמער. זי איז געוואָרן מיושבדיק אין בעסער, אַסך בעסער, ווי זי איז געווען. זי טוט, זאָגט מען, אַסך טובות אָרעמע יידן ביי דעסלערן און פילט זיך פאַר אַלץ פאַרענטפערלעך; זי ווילל פשוט אַ טובה טאָן חייקע דער דינסט און איר קלאָר מאַכן, אַז זי וועט זיך נאָכדעם באַווייזן, זי וועט אַריינפאַלן אין שלעכטע הענט.

און אפשר... אפשר טוט עס שוין חוה פוזנער נישט גאָר פון הוילער גוטסקייט, אפשר פאַרדריסט זי נאָך אַביסל, וואָס חייקע וועט האָבן אים, פרעגערן?... זי קען עס נישט איבערטראָגן... נאָר אויב אַזוי, טייטשט זיך עס גאָר אַנדערש. צי הייסט עס נישט, אַז ער, פרעגער, האָט נאָך אַ האָפענונג? אין איינעם אַ פאַרנאַכט קאָן חוה פוזנער שטיל־ערהייט אַריינקומען צו אים, אַהער צו זיינוול פאָשטשטער אין זיין צימער, און זיך דאָ אַנטשולדיקן, ווי אַמאָל, זיך נעמען שלאָגן על־חטא...

אין יענעם שבתדיקן בייטאָג דריקט פרעגער אינטענסיווער, ווי אַלעמאָל, די פענסנע צו דער נאָז, ער דרייט זיך אַרום ביי זיך אין צימער און טראַכט. סוף־כל־סוף שרייבט ער חוה פוזנער אַ בריוו:

„ער ווייסט פון אַסך מעלות אירע. נישט לאַנג האָט ער געזען, ווי זי קאָן שווימען... נאָר פון איר לעצטער מעלה האָט ער נישט געוווסט; ער האָט נישט געוווסט, אַז זי קאָן קאָליע מאַכן שידוכים״.

ער ווייסט, אַז אויך אָט דער בריוו זיינער וועט בלייבן אָן אַ ענטפער, נאָר ער וואַרפט אים דאָך אַריין אין פאָסט־קאַסטן. ער דערוואַרט זיך קוים ביז פאַרנאַכט און גייט אַוועק צו חייקען הינטערן איינפאָרהויז.

„נו, וואָס הערט זיך? חייקע האָט זיך שוין באַטראַכט? זי האָט זיך אַרויסגעשלאָגן דאָס משוגעת פון קאָפּ? וואָס, ניין? זי איז נאָך אַלץ עקשן? זי אַרבעט נאָך אַלץ אין איינפאָרהויז, ווי אַן אייזל?

דויק. נאָר נאָכן פערטן גלעזל האָט דאָך אַ מאָדנע פרייד אַ ברויז געטאָן איבערן גאַנצן קערפער און געגעבן אַ שלאָג גלייך אין קאָפּ אַריין. ס׳האָט זיך מיטאַמאָל פאַרשטאַרקט דער קלאַנג פון די שנייד-מעסערס, דאָס הירשען פון די פערד; די גוייעס מיט די גויים האָבן אָנגעהויבן רעדן העכער, דרייסטער, און דער גאַנצער פרייליכער יאָר-יאַריד, דער טומל איצט מיטן הייסן העלן זומער-טאָג האָט מיטאַמאָל געגעבן אַ טרעט-צו צו דער שטוב מיט די אָפענע פענצטער און האָט זי אַרומגענומען. אַלץ איז געוואָרן נאָענט, מיט די הענט צו דערלאַנגען, און אַפילו זי, חוה פויזנער. פרעגער האָט זי דערפילט אַזוי נאָענט, גלייך זי שפרייזט אַרום לעבן זיין צימער אונטער דער שטוב. און אין האַרצן האָט געגעבן אַ כוואַליע פון נייער יונגער פרייד:

„וואַרט! וווּ זשע איז נאָך עולם?"

„וווּ איז דער גילגול?"

„וויר? דער וואָס מאַכט צורעכט קאַטעריגקעס?"

„זיינוול! ברענגט אים אַהער!"

ער האָט ווירקלעך איצט געכאַפט דעם אָנבליק פון אַ גילגול, אָט דער, וואָס מאַכט צורעכט האַרמאָניעס. ער איז אַריינגעקומען אַהער אין צימער מיט אַ גרויסער האַרמאָניע אונטער דער האַנט, אז מע האָט אים דאָ געבעטן זיצן, האָט ער זיך פאַמעלעך אַראָפגעלאָזן נישט אויפן גאַנצן בענקל, נאָר אויף אַ שפּיץ. מיט זיינע דאַרע לאַנגע פינגער האָט ער אַ טאַפּ געטאָן דעם עק פון די אייניציקע שיטערע האָר, וואָס שטעקן אונטער זיין מויל און זענען ביי אים, אַפּנים, שטאַרק טייער. דערבייַ האָבן זיינע שטומע אויגן קוים-קוים אונטערגעשמייכלט און געקוקט אַזוי מאָדנע, גלייך ער גלויבט נישט, אַז אים האָט מען טאַקע באמת אַהער געפֿונען; ביי אים איז רעכט, אַז אין אַ רגע אַרום זאָל מען אים הייסן נעמען דעם וועג.

„פונוואַנען זייט איר, פעטער?"

„פון אומעטום".

„און מעד טרינקט איר?"

„כע... כע..."

חשבון, אַלע גוטע ווערטער, וואָס אַ פיינער מאַנספּיל זאָגט חייקע דער דינסט, וועלן קיינער הערט נישט, הינטערן איינפאָרהויז, חוה פּויזנער ווייסט, אַז זי איז מיידל נומער איינס. זאָל מען אַ קוק טאָן ביי איר אין צימער אויף איר וויסן בעט און אויף אַלע קליניקייטן אַרום, וועט מען גלייך מודה זיין, אַז די פרוי, דאָס איז זי, חוה פּויזנער; אַלע איבערריקע זענען נאָכגעמאַכטע, פאַלשע אַסיגנאַציעס. נאָר אויב אַזוי, איז גוט. זיין פאַרבינדונג מיט חוה פּויזנער איז נאָך אַלץ נישט איבערגעריסן. הורא! זאָל לעבן די פאַרבינדונג מיט חוה פּויזנער אַסילו דאָן, וועלן ציען ציט זי זיך נישט מער, ווי דורך איין חייקען דער דינסט.

זונטאָג-יאַריד. אַרום צוויי אַזייגער בייטאָג, וועלן אויף דער אַלטער שטאָט אַרום זיינוול פּאָטשטערס אַכסניהדיק לאָנגן הויז האָט זיך געמומען שטאַרקן מיטן קלונג פון די לאַנגע שטאָלענע שנייד-מעסערס, וואָס מען פאַרקויפט דאָ נישט וויט לעבן דער שטוב, דאָס פרייליעכע הירזשען פון די פערד, האָט מען ביי פרעגערן אין צימער זיך געזעצט צום מיטלסטן פאַרשפּרייטן טישל.

זיינוול פּאָטשטער האָט געהאַט געלע קאָרענע „סטאַרקע" פאַר-פראַוועט מיט מאַראַנצן-שאָלעכץ און מיט וואָרצלען. וועלן זאָלקער מיט פרעגערן האָבן אויסגעטרונקען פון אָט דער „סטאַרקע" די ערשטע צוויי קעלישקלעך, האָבן זיי גלייך אַ קוק געטאָן אַיינער דעם צווייטן אין פּנים אַריין און האָבן ביידע מודה געווען, אַז דער שנאַפּס איז אַ גלאַטער, ווי אַ בוימל. אין מויל פילט מען אים, ווי געווייקלעך לעבלעך וואַסער, נאָר אַז ער קומט אַראָפּ אינווייניק, טוט ער גלייך אַ ברי; ער צינדט אָן.

„איז וואָס זשע קלערט איר?"

„איבערחזרן? אַ?"

„אַוודאי".

מע האָט פאַרביסן מיט קאַלטע זויערע אוגערקעס, געביסן זיי גאַנצערהייט אַזוי, אַז די זאַפט איז גערונען איבער די פּריש-געגאָלטע אונטערמיילער, און האָט געגעסן און האָט געקילט. מע איז געווען

און ער האָט, ווי אַ קונצנמאַכער, געגומען שלעפן פון אַלע טאַשן פאַר-חתמעטע פלעשלעך פון פאַרשידענער גרייס. אין יעדערן פון די פלעשלעך האָט זיך געבויטעט אַ שוואַר געטראַנק. סאַר אַ טיפע טאַשן אָט דער שאולקע שנייידער האָט געהאַט! אויפן טישל זענען שוין געשטאַנען בייאַ האַלבטוץ פולע פלעשלעך, און די טאַשן זענען נאָך אַלץ נישט געווען אויסגעלייקט. דאָס האָט ער, אַפּנים, געוואָלט זיך פאַרגיטיקן.

„פאַני פרעגער, האָט ער זיך בייַם פאַרשוויצטן פאַרוואַלטער געבעטן, זאָגט אים איר, איך בעט אייך, וואָס האָט ער פאַראיבל?"

ער האָט זיך אויסגעגלייכט, אים איז עפּעס איינגעפאַלן:

„אָט זאָל ער זאָגן איין וואָרט, האָט ער אַ וווּנק געטאָן אויף זאַלקערן, זאָל ער נאָר אַ פּיפּס טאָן, ברענג איך אים באַלד ט'אַהער די שווארצע. ווי איך בין אַ ייד, כ'ברענג זי אים ט'אַהער... נו? וואָס? זאָל איך גיין?..."

פלוצים האָט זיך אין צימער מיט אַן אומרויקן פנים באַוויזן דער לאַנגער זיינוול? און האָט מיט דער האַנט אַ מאַך געטאָן אַזאַ צייכן, גלייך ס'איז עפּעס געשען.

„וואָס איז?"

ס'איז מיטאַמאָל? געוואָרן שטיל. זאַלקער האָט באַוויזן אַראָפּ-צוכאַפּן אַ פּאָר פלעשלעך פונם טיש? און זיי אַראָפּשטעלן אונטערן בענק?. אַלעמענס אויגן האָבן זיך אָנגעקלעפּט אָן דער טיר, און אויף דער שוועל? הינטער דעם הויכן זיינוולס פלייצעס איז שוין געשטאַנען אַ העל?-בערד?דיקער יונגערמאַן אין אַ גרוי יעגער-רעק? מיט טונקעלע בלישטשענדיק פאַרוונדערטע אויגן. די אויגן האָבן געשמייכלט צוזאַמען מיטן בלאַסן פנים און באַוונדערט, אַפּנים, דאָס בילד. דאָס איז געווען דער יונגערמאַן, וואָס ווויינט בייַ יצחק-בערן אין וואַלד און וואָס אין שטאָט רופט מען אים חיים-משה, מלכס חבר חיים-משה. ער האָט געפרעגט אויף זאַלקערן דעם אַגענט, ער האָט געוואָלט מיט אים זיך דורכרעדן וועגן דעם קונה אויפן אינוועניטאַר און אויף די מעדיקאַ-מענטן, וואָס בייַ מלכן אין מאַגאַזין.

„טאָ גיסט אים אָן, זאַלקער ; ער וועט אונז שפּילן".

„הייִדאַ, פּאַני !"

דער גילגול האָט זיך פּאַרוויטלט באַלד נאָכן צווייטן גלעזל און האָט פּאַרוואָרפן אַ פּוס איבער אַ פּוס : אָנגעשפּאַרט אָן שפּיציקער קני די גרויסע האַרמאָניע, וואָס איז באַשלאָגן מיט פּיל ציכטיק-אויסנע־ריבענע מעשענע צוועקלעך, און זיך נידעריק, נידעריק איבער איר איבערגעבויגן. ער האָט זי געגעבן אַ שלעפּ פּאַר די אויערן און גלייכ־צייטיק אַ דרייַ מיטן קאָפּ אין בייידע זייטן, גלייך ער ווייסט נאָך נישט, מיט וואָסער אַן אויער זאָל ער זיך אָנהייבן צוהערן : מיטן רעכטן, צי מיטן לינקן. און מיטאַמאָל איז דאָס חדר פול געוואָרן מיט אומרויקע קלאַנגען, וואָס פּאַרלויפן טאַנצנדיק איינער פּאַרן צווייטן, שטעלן זיך הינטערפיסלעך און קוליען זיך, קוליען זיך, ווי די קלייניע פּרייַלעך שפּעטנדיקע קאָמעדיאַנטלעך.

„וואָס שפּילט איר ? שאָפּענען, פּעטער ?"

„יעס, יעס. ס'טרעפט צווישן איין יאַריד און צווייטן, כע... כע... מע מוז גיין איבער די דערפער, מע שפּילט אין די פּריצישע הויפן..."

און ווידער קלאַנגען, קלאַנגען. ער האָט געעטעמט שווער, נישט ווינציקער, ווי דער היפּשער פּיל-געקנייטשטער אינסטרומענט. ער האָט געקייכט און געפּאָנפּעט אינאיינעם מיט די קלאַנגען. און אַלע זענען געווען נתפּעל. קיינער האָט נישט באַמערקט, ווי אין טיר האָט זיך צוויי מאָל באַווייזן שאולקע שניידער. איינמאָל אַ פּאַרוואַנדערטער, מיט אויגן, וואָס גאַפּן און גלויבן נישט, אַז דאָס, וואָס זיי זעען, קומט ווירקלעך פּאָר. און דאָס צווייטע מאָל אַן אונטערטעניקער און נישטיקער, מיט מתנות אין די פּול-געשטאָפּטע טאַשן, מיט אַ מינע פון אַ געכאַפּטן גנב, וואָס חנפּעט זיך און וויל, מע זאָל אים באַוויליקן, פּאַרגעסן זיין שולד.

„הערט זשע אויס, פּאַני זאַלקער !"

דאָס שפּילן האָט זיך מיטאַמאָל איבערגעריסן.

„אַוועק פון די אויגן, ממזר !"

„גוט, וועל איך נאָר אַנידערשטעלן אויפן טיש? אָט דאָס אָ".

און אַלײן זענען זיי אַוועקגעגאַנגען ווייטער, מיט אַ נייעם זייטיקן מאַרק. לעמער האָבן דאָרטן אויף דער הייסער זון געמעקט געבונדע-נערהייט, בעת מע האָט זיך אויף זיי אָנגעלענט און געשוירן זייער וואָל. פון ערגעץ ווייטער האָבן חזירים געגריצט מיט אַועלכע קולות, גלייך מע איז זיי דורס, מע קיילט זיי אויפן אָרט. און אַקעגן איז שוין מער קיין יאַריד נישט געווען; אַקעגן האָבן פרייַ גרויע פעלדער אַרויסגעפירט זייערע ברייטע שטויביקע וועגן ווייט אין וועלט אַריין, און אַ פור, אַ זוניק פרילעכע, אַ וואָגלענדיקע און צעבייטשלטע, האָט שוין אויף אייגעם פון אָט די וועגן געהאַט געטראָגן איר שמיידיקן אַוועקלויף. די ערשטע פור, וואָס וויידערשפעניקט און אַנטלויפט פון יאַרידעוודיקער שטאָט און פון סאַמע טומלדיקן מיטן פון הייסן ברענענדיקן בייטאָג.

„און מיר, ווי אָט די פור..."

חנקע האָט וויידער-אַמאָל, ווי אין ציטער, אויפגעוואַכט. ווער האָט עס געקאָנט זאָגן אָט די ווערטער: חיים-משה? נאָר אפשר האָט זיך איר נאָר אויסגעווייזן, אַז זי הערט זיי. יעדנפאַלס האָט חיים-משה איצט נישט געהאַט קיין אויסזען פון אַ מענטשן, וואָס האָט נאָר-וואָס עפעס געוואָגט, ער איז געגאַנגען פאַרטראַכט, שטאַרק פאַרטראַכט.

זיי זענען געגאַנגען מיט אַ גרויַעך שמיטהדיקן הפקר-פעלד, געגאַנגען גלאַט אַזוי, ווי אָן אַ ציל. און נאָכדעם זענען זיי מיט אָט דעם פעלד צוגעקומען ביז אַ גרין צעשאָקלטער זאַנגען-בייט און ביז דעם שטיל באַהאַלטענעם וועג, וואָס צווישן אָט די זאַנגען, אַ שמאָלן וועג, וואָס פירט צו אַ ווייטן עק וואַלד אַקעגן, צו יענעם ווייטן עק וואַלד, וואָס מע האָט אים שוין צוריק מיט אַ יאָר אַכט אינגאַנצן אויסגעהאַקט און איצט איז דאָרט זוניק, יונגע בוימלעך איבער גאָרן וואַלד צעשפרייט, און פאַרהאַקטער טויער היט זיי דאָרטן, און קיינער, קיינער דאַרף אַהין נישט פאָרן.

זיי האָבן אָפגערוט. זיי זענען געזעסן אויפן פריש-באַגרינטן הויכן גראָבן לעבן אָט דעם יונגן וועלד און געהערט, ווי קריכוואַרג גרילצט אינם גראָז.

„חיים-משה..."

און מער האָט זי נישט געקאָנט רעדן. ער האָט זי אָנגענומען

אויפן יאַריד לעבן טומלדיקן פערדישן מאַרק, נישט ווייט פון גויישן צווינטער, ווו חיים-משה מיט חנקען האָבן זיך פריער אַביסל באַגעגנט, איז געווען אוממעגלעך איינצושטיין; מע האָט געשטויסן פון אַלע זייטן. חיים-משה אָפּגעפירט חנקען אַביסל אָן אַ זייט און זיך אָפּגעשטעלט מיט איר רעדן:

„נו?"

און פלוצים דערזען עפעס אין אירע בלויע עכע פארשמאַכטע אויגן; פלוצים באַנומען מיט ברוסט און האַרץ די אויפגעציטערטע אומרויקייט, וואָס זיי באַהאַלטן אויס אין זייער שטומער טיף, בשעת זיי האַלטן צו אים אַזוי אין איין שטומען אַרויפקוקן:

„וואָס קומט פאָר? חנקע..."

אין נאָך:

„איר זייט צוויי מאָל געווען אין וואַלד?"

נאָר וויידער קיין ענטפער נישט באַקומען, אַחוץ דעם שטומען אונטערטעניקן קוקן.

„וואַרט".

פון הינטן איז באַנייס אָנגעפאָרן אַ פור מיט אַסך אונטערגעבונ-דענע פערד, האָט ער חנקען נאָך טיפער אָן אַזייט אָפּגעפירט, ער האָט זי געזומען אונטער דער האַנט, האָט זי אַ ציטער געטאָן מיטן גאַנצן קערפער און האָט אויפגעוואַכט:

„וווּ איז מאָטיק?"

„אָט איז ער".

מאָטיקן האָט מען דאָ אויפן אָרט געמוזט קויפן אַ קייליקן היילצערנעם לעפל, אַ רויטיק גלאַנציקן, מיט גאָלד געקעסטלטן, איינעם פון די פיל לעפל, וואָס אַ בּאָרוועסער, פארשוואַרצטער גוי האָט גע-האַלטן לעבן זיך צעשאָטן אויף דער ערד אויף אַ זאַק. דערנאָך האָט מאָטיק זיך וויידער-אַמאָל צעווייגט אויף אַ קול, ער האָט דערזען טרא-כימען, זייער פורמאַן, וואָס קערט זיך אום מיט אַ נאַס אָפּגעוואַשענער געליער בריטשקע און מיט אָפּגעבאָדענע פערד ערגעץ פון אַרויס שטאָט, פונם טייך. מאָטיקן האָט מען געמוזט אָפּשיקן מיט טראָכימען אַהיים,

שטעקן דאָ און דאָרטן אָן אַ סדר, ווי אין אַ טומלדיקער ווייַנשענק, און צווישן זיי שאָקלען זיך די פאַרוויטלטע און בלאַסע פנימער פון די, וואָס טרינקען. איינער האַלט אַ גרויסע האַרמאָניע אויפן שויס, אַ צוויי-טער, אַ רירעוודיק פעסטער מיט ענגע לאַקירענע שטיוול, שרייט אָן אויפן לאַנגן, דעם שניידער-יונג, וואָס שטייט מיט שולדיקע פלוידער-אויגן בייַ דער טיר; ער קלאַפּט מיטן צעכלויפענטן קעלישיק אָן טיש:

„איז געגאַנגען און געבראַכט זי די מינוט! דו הערסט, וואָס מע רעדט צו דיר, הונט אייגער?"

און יענער קראַצט זיך פויל אין נאַקן און פאַרשווינדט.

חיים-משה האָט געפרעגט:

„און וווּ איז דאָ זאַלקער? זאַלקער פון בעריזשינעץ?"

האָט זיך פון בענקל אויפגעהויבן דער זעלבער קלייניטשקער מיט די ענגע לאַקירענע שטיוול, וואָס האָט נאָר וואָס געקלאַפּט מיטן קעלי-שיק אָן טיש.

„איך. וועגן אינוועניטאַר מיט די מעדיקאַמענטן אפשר?"

„יאָ, יאָ."

„איז אָט פרעגער: דאָס מעקלעריי אויף שנאַפּס, ווי איך בין אַ ייד, ביז איין פרוטה. שרעקט זיך נישט, פאַני, זיצט... מיר זענען מענטשן, פשוטע. איר וועט פאַרזוכן אַ קאַפּעלע?"

און מע האָט אים גלייך אָנגעגאָסן עמעצנס אַ קעלישיק, וועלכן מע האָט פריער אַפילו נישט אויסגעשווענקט און זיך געזומען קלאַפּן מיט אים אין גלעזל.

„לחיים!"

„פאַר אייער געזונט".

„זאָלן פלאַצן אַלע ראַקיטנער פיינע און לייטישע באַלעבאַטים".

„טרינקט!"

דער גיגול מיט דער צעפלעטשטער נאָז האָט גלייך באַמערקט, אַז דאָס וואָרט איז געזאָגט געוואָרן נישט צו אים. ער האָט שטיל געגעבן אַ הוסט, אַ טאַפּ געטאָן מיט די לאַנגע פינגער די שיטערע האָר אונטערן מויל און האָט זיך אָפגערוקט מיטן בענקל אַביסל ווייטער פון טיש. ער האָט דערפילט, אַז ער גייט אָפּ אויפן צווייטן פלאַן.

פֿאַר דער האַנט און האָט אויף איר אַ קוק געטאָן, מיט גוטן אַזוי האָט ער אויף איר אַ קוק געטאָן. נאָר בשעת זי האָט זיך באַגעגנט מיט זיינע אויגן, וואָס באַהאַלטן עפּעס אויס ערגעץ אין דער טיף פון זיערע קלוגע גוטמוטיקע פייערלעך, האָט זיך איר פלוצים געמומען דאַכטן, אַז דאָס אַלץ, וואָס זי ווילּ אים זאָגן, ווייסט ער שוין פון לאַנג. זי איז שוין איינמאָל געזעסן דאָ מיט אים אויפן גראָבן, זי האָט אים שוין איינמאָל געזאָגט. נאָר אויב אַזוי, וועט זי אים זאָגן נאָר איין וואָרט:

„איר איז גוט... פון אַלץ איז איר איצט אין אָט דער רגע גוט, אַפילו פון דעם, וואָס מאָטיק האָט קיין מאַמע נישט... ווי מאָדנע דאָס איז!.. זי האָט אים נאָר געוואָלט זאָגן, אַז זי פאָדערט פון אים גאָר-נישט, זי ווייניט... ניין, ס'איז גאָרנישט... ס'איז גאָרנישט אָט דאָס, וואָס זי ווייניט. זי האָט זיך נאָר דערמאָנט אָן מלכן... נאָר אָט...“

זי האָט געטראָגן אַ ימל פרייד אונטער דער ברוסט און אין די אויגן. דעם גאַנצן וועג, וואָס חיים-משה האָט זי באַגלייט צוריק אַהיים, האָט זי נישט געקאָנט רעדן. זי האָט נישט געפֿרעגט, ווען זי וועט זיך נאָכאַמאָל זען מיט חיים-משהן. דער עיקר איז געווען, וואָס חוצן קליינעם מאָטיקן איז אין איצט אינמיטן הייסן זומער צוגעקומען אַ ניי און גרויס לעבן. איר איז, אַפּנים, געווען גוט, שטאַרק גוט.

אַז חיים-משה האָט זיך נאָכדעם אומגעקערט צוריק אין וואַלד אַריין, האָט ער זי געדענקט אינאיינעם מיט אָט דעם נייעם צוגעקו-מענעם לעבן אירן, זי געדענקט נאָכדעם, ווען ער איז שוין נאָכאַמאָל געווען אויף דער אַלטער שטאָט און האָט אָפּגעזוכט זאַלקער דעם אַגענט ביי פרעגערן אין צימער; וואָס וואָלט געווען, אַשטייגער, ווען ער קערט זיך איצט אום צו חנקען אַהיים און זאָגט איר דאָרטן אויס אַלץ און הייבט אָן רעדן מיט איר אָפן, ווי מיט מלכן? וואָס וואָלט געווען, ווען דאָרטן, ביי עוזר ליובערן אין הויז, טוט פלוצים אַ קלונג דאָס פאַראַד-גלעקל, און חנקע דערזעט, אַז אַריינגעקומען איז נאָכאַמאָל ער, חיים-משה? נאָר אַליין איז ער שוין געשטאַנען אויף דער אַלטער שטאָט, אין נידעריק געבויטן אַכסניה-הויז אויף דער שוועל פון פרעגער דעם פאַרוואַלטערס שיכורוערנדיקן צימער און האָט געזען פאַר זיך לייזיקע און פולע פלעשער פון פאַרשידענער גרייס. פלעשער-העלזלעך

געלעגערט, נאָר דער מוח האָט שנעל געאַרבעט. ער האָט געוואָלט רעדן... דריקן די פענסנע צו דער נאָז און רעדן.

„ער וויל, ראשית-כל, טרינקען לחיים פֿאַר חיים-משהן. ער גלויבט נישט קיין געלערנטע, זיי טראָגן צווויי פֿאָר בריל'ן דעמאָלט, וועלן זיי קאָנען זיך באַגיין מיט אײַן פֿאָר; זיי זענען מטהר אַ שרץ מיט ק"ן טעמים. נאָר אַ שרץ בלייבט אַ שרץ. חיים-משה, אָבער, טראָגט בכלל נישט קיין בריל'ן; ער, פֿרעגער, האָט עס שוין איינמאָל געזאָגט בײַ ברָאמבערגן אין הויז. אַזוי דאַכט זיך אים. און דערפֿאַר וויל ער אויס-טרינקען פֿאַר אים. לחיים! מל"ך איז אויך געווען אַזעלכער. ער האָט זיך געפֿירט גלייך מיט אַלעמען. צוליב שלום, מסתמא. וועלן ער, פֿרעגער, איז נאָכגעגאַנגען נאָך מלכס לוויה, האָט ער אַ טראַכט געגעבן: געשיקט זיך, אַז אָט דער מענטש האָט קיינמאָל אין זיין לעבן קיינעם נישט געוואָלט אָנשפּייען אין פּנים אַריין? נאָר אויב יאָ, איז ער, פֿרעגער, נישט מחויב זיך פֿאַר אים צו שפּייען. איז אַקעגן וואָס זשע זאָגט ער עס?... אַקעגן דעם, וואָס ער, פֿרעגער, האָלט נישט פון שלום; ער איז איין צד, און גאַנץ ראַקיטנע אַ צווייטער צד. אָט זאָל זאָגן זאַלקער. ער, פֿרעגער, איז אַ רעוואָלוציאָנער, כאָטש ער האָלט אַביסל פון פֿאַלעסטינע. נישט דערפֿאַר, וואָס ער איז, חלילה, אַ ציוניסט, נאָר פשוט, וויל אין פֿאַלעסטינע, גלויבט ער, קאָנען נישט אויסוואַקסן אַוולכע טאַטעס, ווי עזריאל פוזנער. דאָס איז אַ זיידענער קרעמער. און ער, פֿרעגער, זאָגט: דאַלאָ דאָס זיידנס פון די קרעמער! נאָר עזריאל פוזנער וויל נישט אַראָפּציען פון זיך דאָס זיידנס און פֿראַוועט אַלע פרייטאָג-צונאַכטס טישן. ער פֿאַרבעט איינמאָל אים. פֿרעגערן, צו אָט דעם טיש און בעט אים דאָרטן זייער אײַדל, ער זאָל אויפהערן זיך באַגעגענען מיט זיין טאָכטער. מחמת, זאָגט ער, זי איז נאָך אַ יונג קינד, און איר אַנטוישט זי אין אייניקע אידעאַל'ן. אין וועלכע אידעאַל'ן?! אַזוי שרייט ער דאַן אויס צו עזריאל פוזנער, איר האָט איר דען עפּעס געגעבן, אַחוץ קנאָבל און ברויט?"

„מאָלאָדיץ! אָט אַזוי", האָט פרייל'ך איבערגעשלאָגן זאַלקער. ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, ווי פון האַלבן דרימל, אַ צי געטאָן פֿרעגערן פֿאַרן אַרבל און געזומען קלאַפּן זיך מיט אים אין די גלעזלעך:

„אין פֿאַטיליציע אים, דעם ממזר!"

ד. בערגעלסאָן, „אָפּגאָנג" (10)

פֿלוצים האָט ער אַ קלאַפּ געטאָן מיט אַלע טענער פון דער האַרמאָניעס געעפנטע קלאַווישן און האָט זיך אָפּגעהאַקט. דאָס האָט ער אַרויסגעלאָזן פונם אינסטרומענט די לופט און איז אַזוי געבליבן זיצן.

„איר זייט דאָך עפעס אַ רעוואָלוציאָנער, אַ ?"

„אַ רעוואָלוציאָנער ?"

חיים-משה האָט געמוזט אָפּטרינקען פון גלעזל ; ער האָט זיך אומגעקוקט אויף פּרעגערן.

„ניין. ער ווייסט נישט. אפשר אַמאָל געווען..."

„וואָס זשע ? איר שעמט זיך, פּאַני ?"

דאָס האָט זאַלקער אויסגעצויגן די פּיס מיט די ענגע לאַקירענע שטיוול אונטערן טישל, זיי אויסגעצויגן אינגאַנצן אויף זייער גאָרער לענג אוז זיך בריייט פונאַנדערגעוואָרפן אויפן אָנלאַן פון בענקל.

„כע-כע !"

„ביי אים, זאַלקערן, איז אויך פּאַראַן אַ ייִנגערער ברודאָק, אַ רעוואָלוציאָנער. דרייט זיך אַרום די גאַנצע צייט ערגעץ צווישן כערסאָן און ניקאָלאַיעוו. אַ כוואַט אַ בחור. באַגאַגנט ער זיך מיט אים איינמאָל אין אָדעס, מיט אָט דעם ברודאָק זייענם. פשוט אויף דער גאַס באַגאַגנט ער אים און זאָגט צו אים אַזוי :

„וואָס זשע הערט זיך עפעס, יונה ?" זאָגט ער צו אים.

„וואָס זאָל זיך הערן, ענטפערט יונה, ס'וועט זיין גוט".

„ניין, נישט דאָס מיין איך, זאָגט ער צו יונהן, ס'איז דאָך שוין אַ פּאָר יאָר אינגאַנצן שטיל ביי אייך".

„האָב קיין יסורים נישט", ענטפערט יונה.

„טאָ זע זשע, זאָגט ער צו יונהן, זע זשע, ס'זאָל די גבירים נאָכאַמאָל אַ קיל טאָן אין פּופּיק. כע-כע-כע !"

ער האָט זיך ווידער צעלייגט אויפן בענקל, אַזוי אַז זיינע פיס אונטערן טיש האָבן זיך געגעבן אַ הייב אויף אין דער לופט, און האָט זיך פריילעך פונאַנדערגעלאַכט אויפן קול. נאָר פרעגער האָט שוין אַפּילו נישט געפילט די פּאָר פליגן, וואָס ביי אים אויפן גלאַנציקן פּלייך און אויפן הויכן שטערן. ער איז געווען ערנסט :

„וואַרט..."

די אויגן זענען ביי אים געווען אָנגעגאָסן, די צונג אַביסל

אויף אַ בית־עולם און האָט זיך דאָרטן נעזעצט שרייבן די געשיכטע פון דער נאָענטער שטאָט. פֿאַר געשיכטע, מוז ער צוגעבן, זענען שטענדיק די טויטע לעבעדיק און די לעבעדיקע – טויט. נאָר אייגנטלעך האָט ער, חיים־משה, איצט געוואָלט עפּעס פרעגן בייַ אים, פרעגערן. ער האָט געוואָלט וויסן, ווער איז אַזוינס אָט די חוה פויזנער, וואָס גאַנץ ראַקיטנע האָט זי אין מוי? אים אינטערעסירט עס איבער געוויסע טעמים".

„ווער? חוה פויזנער?" פרעגער קאָן עס אים זאָגן מיט גרויס פאַרגעניגן. דאָס איז אַ מענטש, וואָס וואָלט אַ בעלן זיין גלייכצייטיק פֿליען און גיין האַרט ביי דער ערד. דאָס איז פערזענלעך זיינע, פרעגערס, אַ צרה. נאָר אַז ער וויל, איז דאָס נישט נאָר זיין צרה, דאָס איז אַ צרה פון דער גאַנצער וועלט. זי איז געראָטן אין איר טאַטן. אַמאָל האָט זי אים שטאַרק פֿיינט געהאַט, דעם טאַטן, און איצט טוט זי אַלץ, וואָס ער הייסט. זי איז אין אים פאַרליבט.. זי צעקלאַפּט אַליין אַלע פרימאָרגן פון זיינעטוועגן די אייער, זי באַזאָרגט זיי אים און טרעט פון אים נישט אָפּ, ביזוואַנען ער זופט זיי אינגאַנצן נישט אויס... זי האָט כלומרשט חרטה אויף אַלע אירע מיידלשע זינד, נאָר אַז מען וועט דאַרפן, וועט זי אָנהייבן זינדיקן באַנייַ אַ קאָן, נאָך מיט מער אימפּעט. נאָר וואַרט, זאַלקער!... וווהין?! טו נאָר אַ קוק, ווער קלאַפּט דאָרטן פון יענער זייט טיר?"

אינם צווייטן פוסטן אַכסניהדיקן חדר פֿון יענער זייט טיר, האָט זיך שוין עטלעכע מינוט צייט געפֿונען שאולקע, שאולקע שנייַדער מיט לאָהקע דער שוואַרצער. לאָהקע די שוואַרצע איז געווען איינגע־הילט אין איר מוטערס לאַנגער וואַרעמער שאַל און האָט געזאָגט. אָט דער ווערימדיקער שניידער־יונג האָט זי אָפּגענאַרט; ער האָט זי גערופן אויסטענען זיך ביים אַגענט, פאַרוואָס זי האָט נישט איינ־געצאָלט פאַר איר מאַשין דאָס וואָכן־געלט אין דער צייט, און האָט זי אַריינגעפירט אין אָט דעם לייַדיקן אַכסניהדיקן צימער, וווּ ס׳איז נישט געשטאַנען גאָרנישט, אַחוץ אַ בעט מיט אַן אומריינעם מאַטראַץ. לאָהקע האָט באַלד ביים אַריינקומען געוואָלט פאַרקערעווען און אַוועקגיין

ער האָט זיך געוואָלט קושן.

נאָר פּרעגער האָט זיך צו אים נישט אומגעקוקט. ער האָט זיך אין דער צעכראַסטעטער בלוזע אויפגעהויבן פון בענקל און ער האָט אויסגעלאָזן:

„דערום זאָג איך: לחיים! זאָלן ברענען אַלע זיידענע קרעמער!... זאָלן... נאָר פאַרוואָס וויל שוין אַוועקגיין חיים-משה?... פאַרוואָס אייליט ער אַזוי?... וואָס זשע, זיינע שיפן אויפן ים וועלן אונטערגיין?"

„אַך יאָ", חיים-משה געפינט, אַז אין אַ געוויסער מאָס איז פּרעגער טאַקע גערעכט, זיינע שיפן אויפן ים וועלן נישט אונטערגיין...

ער קאָן דאָך נאָך אַביסל זיצן. ער האָט נאָר געוואָלט זאָגן, אַז מלך וואָלט מיט פּרעגערן געווים נישט מספּים געווען. מלך וואָלט געזאָגט: מע דאַרף אַראָפּציען פונם זיידנס דעם קרעמער. נאָר דאָס זענען קלייניקייטן... דער עיקר איז, וואָס דאָ אין צימער איז הייס, שטאַרק הייס, אַ הויכע אַטמאָספער... זי ווירקט. זאָל אים, חיים-משהן, ערלויבט זיין זיך נאָר. איבערצוזעצן אַהין, נעענטער צום אָפענעם פענצטער. ער האָט אויך אייניקע טענות קעגן ראַקיטנע, אויך ער איז נישט מיט אַלץ צופרידן. ווי שטאַרק הערט זיך אַהער פון אַלע זייטן דאָס ווימלען פונם יאַריד! אָט למשל: ווען ער מיט פּרעגערן לייגן זיך אַנידער אין אייגעם אַפּרימאָרגן און שטאַרבן אַוועק, וואָלט מען זיי דאָ געלייגט אין עק בית-עולם ביים פאַרקן. אין ראַקיטנע האָט מען אַזאַ טבע: מע לייגט יונגעלייט אין עק בית-עולם ביים פאַרקן. פאַרוואָס, למשל, האָט מען דאָרטן געלייגט מלכן? ער, חיים-משה, הייבט עס נישט אָן צו פאַרשטיין. ער פרעגט זיך נאָך, נאָר דעם אמת קאָן ער בייַ קיינעם נישט דערגיין... און מעגלעך, פונדעסטוועגן... מעגלעך, אַז פון ראַקיטנע זאָל בלייבן נישט מער, ווי דער בית-עולם, און אויפן בית-עולם איז מלך דער עיקר. ער וואָלט דאָרטן באַדאַרפט פאַרנעמען דעם אויבנאָן, דעם ערשטן פלאַץ. איז אָט: לחיים!... זאָל פּרעגער מוחל זיין, וואָס ער האָט זיך אַביסל פאַר-רעדט אין אַ זייט... ער האָט לחלוטין נישט געמיינט מיט דעם, ווי פּרעגער זאָגט, זיך אָנטאָן אין בריל, ער האָט זיך נאָר דערמאָנט אָן זיינס אַ באַקאַנטן היסטאָריקער, וואָס איז איינמאָל אַרויפגעקומען

געגעבן צו אים אַ דריי־אײבער אויג צו אויג און מוי‌ל צו מוי‌ל. דעמאָלט האָט ער זי אַ הייב געטאָן העכער; ער האָט זי אַנידערגעוואָרפן מיט די פלייצעס אויפן בעט און אָנגעלייגט זיך אויף איר מיט זיין גאַנצער וואָג. אירע הענט זענען געווען שטייף און בויגיק, ווי רעסאָרן. ער האָט נאָכמער אָנגעלייגט זיך אויף זיי. ביי אים האָט פאַרכאַפט דער אָטעם:

„א! זע נאָר אַ מאָרדעטשקע, אַ פייכטע און שמעקט אַזוי, אַ? דעם סטודענטיק ברי‌לס שמעקעכצן?"

זיינע אויגן האָבן געקוקט, ווי געשווינט זי דרייט אַהין און צוריק מיטן פנים. זי לאָזט נישט, ער זאָל פאַקן מיט די ליפן איר מוי‌ל. זי טוט זיך אַ וואָרף אונטער און גראָבט איין די ציין טיף־טיף אין זיין לינקן אקסל. און פלוצים הייבט זיך אָן עפענען פון הינטן דאָס טיר‌ל צו פרעגערן אין חדר...

חיים־משה איז שוין דאָרטן אין צימער נישט געווען. ער האָט שוין געהאַט איבערגעגעבן זאַלקערן אַלע חשבונות פונם אינווענטאַר מיט די מעדיקאַמענטן און האָט זיך אומגעקערט צוריק אין וואַלד. דער גילגול מיט די שיטערע האָר אונטערן מוי‌ל איז שוין ווידער געזעסן איבערגעבויגן איבער דער צעצויגענער האַרמאָניע און האָט געפאָכעט און געכאָרכלט צוזאַמען מיט אַלע קורץ־אָטעמדיקע און לאַנג־אויסגעצויגענע טענער. פרעגער איז געלעגן אויפן האַרטן סאָפקעלע מיט בייידע עלנבויגנס אונטערן קאָפ און האָט פאַרטראַכטערהייט זיך אָפגעגעבן אַ דין־וחשבון פון דעם, וואָס ס'איז היינט פאָרגעקומען; אים איז היינט, נאָך לאַנגן פאַרשווייגן, אויסגעקומען נאָכאַמאָל צו רעדן וועגן חוה פויזנער. ער האָט זיך געפילט אינגאַנצן זויפגערודערט און מיד. און אין צימער אַריין האָט זיך שוין פונדרויסן געפילט דער נאָענטער פאַרנאַכט, די זון, וואָס האָלט ביי זעצן זיך, און דער ערשטער יאַריד־טאָג, וואָס האָט שוין אָפגעליאַרעמט און האַלט ביי גוסטן. פורן צעפאָרן זיך שוין, מן הסתם, מיט די וועגן אין אַלע עקן שטאָט, לויפן אַזוי, אייל, און חזירים קוויטשען, ליגן אַזוי געבונדענערהייט אין די אַוועקלויפנדיקע וועגן און קוויטשען; ערגעץ קלאַפט מען אין אַ בובען: אַ גוי‌שע כאָסלערע דאָרטן, צי גלאַט אַזוי, שקצים זענען שיכור, שיקסעס טאַנצן. זאַלקער,

צוריק אַהיים. נאָר שאוֿלקע האָט איר אויף דער שוועל פאַר־
צוימט דעם וועג.

„ווהין?"

„לאָז!"

„האָב צייט!"

לאָהקע די שוואַרצע האָט מער צום שניידער־יונג קיין וואָרט
נישט געווענדט אויסרעדן. זי האָט אַריבערגענומען די שאַל איבערן
קאָפּ, אַזוי אַז פריי געבליבן זענען בייַ איר מער נישט ווי די נאָז,
דאָס מויל און די אויגן, און האָט מיט שטייפּע כעסדיקע טריט געגומען
אַרומשפּאַנען איבערן צימער. דער עיקר איז בייַ איר איצט געווען
נישט צו לאָזן אים אויף זיך קוקן. נאָר דער שניידער־יונג איז גע־
בליבן רויק. ער האָט אַראָפּגענומען דאָס היטל, אַרומגעווישט דעם
שווייס פון אונטער דער טשופּרינקע און האָט געגומען פאַרדרייען
אַ ציגאַר:

„אַ דו! סטערווע איינע, אַנטלויפן?... נאַר דו, גאָר אַנטלויפן?
און פון בריילן, פונם סטודענטיק פון דיינעם, ביסטו אויך אַזוי גיך
אַנטלאָפן?..."

דעמאָלט האָט לאָהקע נאָך מער זידן אָנגעהויבן; זייהאָט זיך אַ לאָז
געטאָן גלייך צו דער זייטיקער טיר פונם צווייטן חדר, פוֿנוואַנען ס'הערט
זיך רעדן, און האָט געגומען אין איר מיט אַלע כוחות קלאַפּן. נאָר
שאוֿלקע האָט נישט דערלאָזט. טוענדיק אַ ווארף אָפּ פון זיך דאָס היטל
מיטן ציגאַר, וואָס ער האָט געגומען דרייען, האָט ער זיך גלייך אַ יאָג
געטאָן אויף אים און האָט זי אַ־כאַפּ געגעבן פון הינטן אַרום דער טאַליע:

„קום אַוועק, זאָג איך דיר!"

„איכ'ל נישט גיין".

„קום, זאָג איך!..."

לאָהקע האָט נישט געפאָלגט. דעמאָלט האָט זיך בייַם שניידער־
יונג מיטאַמאָל דאָס פנים מיט די אויגן מיט רויטן אָנגעאָסן. ער האָט
זי געגעבן אַ שלעפּ אָפּ פון טיר, צוגעדריקט זי צום בויך און צו דער
ברוסט און זי אונטערגעהויבן. ער האָט זי אַזוי גענומען טראָגן צוריק־
וועגס צום בעט מיטן ברודיקן מאַטראַץ. נאָר אויפן וועג האָט זיך

זון, אין דער פורמאַן־איז יאָן, דעסטוער בעריזשינעצערס יאָן. ער טראָגט אַ געקנייטשט סיראַטן היטל מיט מעשענע קנעפּ אינם לאַנגן בורנעס און די בייטש האַלט ער ווי גאָר די גרויסע פורמאַנעס.

ס׳איז בכלל אַביסל קשה: צוליב וואָס, אַשטייגער, דרייט ער זיך אַרום גאַנצע שעהן איבער ראַקיטנע?

נאָר אויף מאָרגן פאַרנאַכט באַווייזט ער זיך דאָ ווידער? ווידער יאָגט ער פרייליעך אַרום, אַהין און צוריק, איבער די גאַסן. צי הייסט עס נישט, אַז פאַר אָט די שטאַרקע שוואַרצע פערד איז אַ פאָר טאָן פון בעריזשינעץ קיין ראַקיטנע גאָרנישט נישט ווערט? צי אפשר איז אָט דער שפּאָגל-נייער שפּאַן מיט עפּעס נייעס צוגעבונדן געוואָרן צו ראַקיטנע? שטאָט איז נייגעריק, זי ווייל ווייסן.

איצט זיצן אויפן פּאַעטאָן דעסטוער מיט חוה פּויזנער. דעסטוער אין זיין האַרטן ברוינעם הוט מיטן קאָפּ אַביסל אין אַ זייט, און חוה פּויזנער אין אַ וויים דעקאָלטירט באַטיסטן קלייד מיט הויכן קאָפּ, מיט אַנטפליקטן שמייכלענדיקן פּנים אַקעגן פליענדיקער לופט און מיט גלאַט-געקעמטע, קוים געקרייזלטע האָר, וואָס הייבן זיך און ציטערן אויף ביי יעדער קיין בליאָז פון שוואַכן ווינט.

וויבער קוקן אויף איר פון יעדער געפּנטער טיר; וויבער שמועסן, אַז זי איז שוין רעכט שיין, אָט די חוה פּויזנער:

„אַ מלכותדיקע צורה".

„און בכלל..."

„וואָס זשע דען?"

„מע האָט דען פריער נישט געווסט, אַז ס׳איז קינדערשע זאַכן; זי האָט זיך פלומרשט דאָ אַרומגעשלעפּט מיט פּרעגערן; זי האָט זיך סוף-כל-סוף באַטראַכט און איז געקומען צום שכל".

און געווען איז גראָד טונקלדיק. אַ האַב-פאַרכמאַרעטער שעמעווידיקער דרויסן.

קורצע פאַרדומפּענע קנאַלן הערן זיך צו בין-השמשות צו פון לינקן ווייט פאַרשוואַרצטן הימל-ווינקל. אָפּגעריסענע און ווייטע קנאַלן, אַזוי אַז מע קאָן נישט ווייסן, צי דאָס דונערט, צי דאָס לערנט מען זיך שיסן ערגעץ אינם זומערדיקן לאַגער, ווייט אַרום

וואָס איז אייגער אַליין געבליבן זיצן בײַם טיש? מיט די פּיל לײַדיקע און האַלב-פּוליע פּלעשער, האָט געגומען האַלב-שיכורהייט רופן צו זיך פון צווייטן צימער שאולקן מיט לאָהקע דער שוואַרצער. דעמאָלט האָט זיך פּרעגער אויפגעהויבן פון סאָפקעלע, זיך אָנגעטאָן און איז מיט זיין האַלב-ניכטערן, האַלב-אויפגערעגטן צושטאַנד אַוועקגעגאַנגען בלאָנקען אָן שום ציל איבערן יאַריד. דער היינטיקער יאַריד-טאָג איז פאַר אים פון אַלע יאָר געווען א מאָדנער. אין היינטיקן יאַריד-טאָג האָט ער געקאָנט גיין איבער פאַרשידענע מערק און זען, ווי זיינע תּלמידים, זיינע תּלמוד-תּורה-יינגלעך, שטייען דאָ און דאָרטן אונטער די ביידלעך און העלפן לייזן די פאַרשוויצטע קרעמער, טאַטעס. זיי האָבן אים ליב, אָט די קינדער זיינע.

„המורה", שרייען זיי צו אים פון אַלע זייטן פון הינטער די ביידלעך, און זענען גלייקלעך, און זיי לאַכן.

און פאַרנאַכט, אַז ער גייט דורך די לײַדיק-געוואָרענע מערק, זעט ער זיי ווידער-אַמאָל, אָט די קינדער-תּלמידים זיינע. זיי האַלטן דעמאָלט אין איין שאַרן צווישן פאַרשידן-פאַרביקן פּאַפּיר און צעבראָכענע קעסטלעך, וואָס בלייבן נאָך די שטעלן: אין איין שאַרן אין זוכן, אין איין שאַרן און זוכן.

XVIII

ס'איז געווען דינסטאָג פאַרנאַכט, ווען די לעצטע יאַריד-פורן זענען זיך צעפאָרן, ווען אין די פוסטווערנדיקע מערק בייגן זיך קינדער, שאַרן און זוכן צווישן צעבראָכענע קעסטלעך און פיל-פאַרביקן פּאַפּיר.

אין שטאָט דרייט זיך דאַן אַרום א שפּאַגל-נייער בלאַסקענדיקער פּאַעטאָן, א טיפער, א בכבודיק שווערער, אויף גומענע רעדער, מיט ווייכע רעסאָרן און מיט א הויכן און ווייכן בלוי-קאַרטענעם אָנשפּאַר, וואָס באַשטייט פון געהעפטע פיר-עקיקע קישעלעך, שטאַרקע פערד מיט פרייליך געבויגענע העלזער לויפן מיט אים יונג איבער די גאַסן, קלאָפּן טופּען, רעסאָרן וויגן זיך און בראָמען; שנעל ריטעווידיקע רעדער-שפּיצן דרייען דעם פאַרביילויפנדיקן בלאַסק פון סאַרגייענדיקער

„אַזוי ?..“

און ווידער געבליבן אַזוי שטיין מיט וואָכעדיקייט אין קול און אין קורצזיכטיקן בליק, געגלעט פֿאַמעלעך און פויל די באָרד אַרונטער צום האַלז צו. נאָר פלוצים דערזען, ווי די פרוי נעמט אויף גיך פאַרשפרייטן אַ ניי געפֿרעסטן, ווייסן סערוועט אויפן צערוקטן טיש, און מלמדיש אָנגענומען דעם סערוועט פאַר די געבליבענע פרייע צוויי עקן. דאָס ערשטע מאָל אין לעבן האָט ער גזהאלפן דער פרוי פאַרשפרייטן דעם טיש מיט אַ ווייסן סערוועט. ווי אויף צולהכעיס איז די דינסט נישט געווען אינדערהיים, זי איז נאָך בייטאָג אויסגעפוצטערהייט אַוועקגעגאַנגען צו אירע קרובים אויף דער אַלטער שטאָט. מע האָט אַוועקגעשיקט דעם קלייניעם לייזערן זי זוכן.

עזריאל פויזנער איז אַריינגעקומען אין שלאָפצימער. ער האָט אַרויסגערוקט די שבתדיקע שיך פון אונטערן בעט, זיך צוגעזעצט און געמומען אויף זיי פאַרטראַכט קוקן, נאָר געטראַכט האָט ער נישט וועגן זיי, נאָר וועגן זיך, וועגן דעסלערן און וועגן שידוך, וואָס ער מאַכט.

„ער איז רייך, דעסלער, שטאַרק רייך... דעם שידוך טוט דעסלער מיט חוהן, און מער נישט מיט קיינעם“.

אויב ער, עזריאל פויזנער מיט דער פרוי, וועלן זיך איצט נעמען שטאַרק אויספוצן, וועט עס הייסן, אַז זיי זענען פון דער הינטער-גאַס, אויפגעקומענע זענען זיי... קליינינקע...

אַז די פרוי איז אַריינגעקומען זיך איבערטאָן, האָט זי אים נאָך בעטראָפן אַזוי זיצן.

„כ׳מיין, מע דאַרף גאָרנישט, האָט ער אויסגאַהאַלטן, ווי פון אונטער דער נאָז, צו דער פרוי אַ זאָג געטאָן. ס׳מעג זיין אַזוי...

„א ?“ האָט די פרוי אין וואַרטעניש איבערגעפרעגט.

און געבליבן איז, אַז מע וועט זיך נישט איבערטאָן, מע בלייבט אין דעם, וואָס מע טראָגט.

מע האָט זיך אומגעקערט צוריק אין עסצימער און גזהאלפן דער פריש-געקומענער דינסט דעם גרויסן לאָמפּ אָנצינדן. נאָר אין עק עסצימער בײַם אַריינגאַנג איז שוין געשטאַנען דער שמש פון דער נאָענטער שול. אַ קלײן יידל אַ קאַרליק, וואָס איז אינדערוואָכן

בעריזשינעץ, זומערדיקער גלויזער: מע ווייסט נישט, אָדער ס'וועט גיין אַרעגן, אָדער ניין. ס'שמעקט מיט פייכטע גראָזן, און דער בלאָסקענדיקער פאַטאָן זיך אַלץ אין איין אַרומיאָגן, טראָגט זיין שטילן רעסאָרנדיקן מורמל באַרג-אַראָפּ, אויף דער אַלטער שטאָט. וואָס האָבן דאָרטן דעסלעָר מיט חוה פויזנער צו טאָן? זיי באַליידיקן דאָרטן נישט קיין איין קלייַן און נישטיק הינטער-נעסל, און אַפילו דאָס נעסל, וווּ ס'גענפינט זייערע פאָטשטערס אַכסניהדיק לאַנג אוגטער-הויז און וווּ ס'וווינט פרעגער, דער פאַרוואַלטער פרעגער. וועַן זיי פאָרן עס אַדורך, אָט דאָס נעסל, האַלט חוה פויזנער פונקט אינמיטן דערציילן עפעס דעסלערן, פונקט אינמיטן לאַכן אויפן קול. און אויך דעסלער שמייכלט. ער טוט איר אויף אַזויפיל צוליב און הייבט אָן מיט חסד צו שמייכלען.

איז אָט. אין יענעם זעלבן פאַרנאַכט שיקט מען עס רופן עזריאל פויזנערן פון קלייט אַהיים. מע זאָגט אים, אַז זיין פרוי רופט אים:

„זי דאַרף אים עפּעס זאָגן".

פויל אַזוי גיט מען עס אים איבער און פויל לאָזט ער זיך אַהיים גיין; טרעפט די פרוי איינע אַליין אין עסצימער אין אַ מאָדנע איילנדיק באַלעבאַטעוועז איצט צו פאַרנאַכט צו און בלייבט שטיין אַביסל אָן אַזייט, בלייבט מיט קאַלטער וואָכנדיקייט אין די אַקסלען, מיט געלאַסענעם ווערטן און קורצזיכטיקן בליק און מיט פאַמעלעכער האַנט, וואָס גלעט די באָרד, ווי זיין טבע איז, אַרונטער צום האַלז צו:

„נו?"

„גאָרנישט. וואָס זאָל זיין?"

און ווינקען ווינקט זי אַהין, צום ווייטלעכן צימער, ווו ס'גענפינען זיך איצט חוה מיט דעסלערן.

„איז זי פריער אַביסל אַרויסגעגאַנגען, חוה, און האָט געזאָגט, אַז מע דאַרף עפּעס צוגרייטן: היינט אין אָוונט, זאָגט זי, וועט זיין דאָס קנסמאָל".

געהאַט אַזאַ גלייכגילטיק אויסזען, גלייך אָט דאָס קנסמאָל לעבט זי איבער דאָס צענטע מאָל אין משך פון איר לעבן; ס'איז נמאָס, און זי וויל, ס'זאָל זיך וואָס גיכער ענדיקן.

דערפאַר, וואָס דעסטער אינם נייעם וויזיטערקל און מיטן וווייסן טיף-אויסגעשניטענעם האַרץ איז געזעסן בייִם טיש אָן אַ היטל און האָט געערעדט רוסיש, האָבן זיך דער רב, דער שוחט און דער חזן געהאַלטן אין הערט, געזעסן אין איין שורה און אין אַלץ, ווי מאַלפעס, נאָכגעטאָן אייגער דעם צווייטן. זיי האָבן דערפאַר אויסגעזען, ווי סטאַטיסטן אין גלעזענע קאַפאָטעס מיט צוגעקלעפטע בערד. זיי האָבן געמאַכט איבעריקע לעפישע באַוועגונגען און נישט געווסט וואָס צו נעמען צו דער טיי. סוף-כל-סוף האָבן זיי זיך אָן שום זייטיקער איניציאַטיוו איבערגעזעצט צום קלייגעם וווייס-פאַרשפרייטן טישל און בייַ דער שיין פונם איין-און-אייניקן ליכט אַלע אינאיינעם געזומען שרייבן די תנאים, גלייך אויף אָט דער אַרבעט איז קאַרג אייגער. און נאָר דער אָרעמער קרוב פויזנערס, דער גריין-גרויער ייד פון דער אַלטער שטאָט, איז, ווי פריער, רויק געבליבן זיצן אין עק טיש. ער איז געווען אָנגעטאָן אין אַ נייעם סאַמעטענעם קאַשקעט, מיט אַ גאַרטל אויף דער אַלטער אַטלעסענער קאַפאָטע, און זיין פנים מיט דער היפשער גרויער זקנה האָט זיך געדאַכט, ווי פריש פון מרחץ. ער האָט צוגערוקט צו זיך איינעם אַ דרייערענדיקן לייכטער און זיך ערנסט אָנגעבויגן איבער זיין אַלטן היפשן ספרל און געהאַלטן אין איין ערנסטן זאָגן, אין איין זיסן וואַרטן, צי אויף עולם-הבא, צי אויף די געשמאַקע מאַכלים, וואָס ער וועט היינט אין אָוונט עסן. באַלד האָט זיך דערהערט אַ רוף פונם קלייגעם זייטיקן טישל, וווּ מע שרייבט די תנאים.

„מחותן!"

האָט עזריאל פויזנער געמוזט אַהין צוגיין, געמוזט הייסן אויס-שטרייכן אַלץ, וואָס געהויבענע מחותנים שטעלן אין די תנאים אַריין, און אַז ס'איז געקומען צום אָרט, וווּ מע דאַרף אַריינשרייבן דעם חתן, האָט קיינער נישט געווסט, ווי אַזוי זיין פאָטער הייסט, אַלע האָבן געווסט, אַז ער וווינט אין דער וויטער גרויסער שטאָט, ער איז דער רייכסטער בעל-טאַקסע אויף גאָר דער וועלט, נאָר ווי אַזוי מען רופט אים בייַם נאָמען, האָט קיינער קיינמאָל נישט געהערט;

אַ קירזשנער און האָט דערפאַר תמיד טינט-שוואַרצע הענט. אָט דער שטייפער רירעוודיקער קאַרליק האָט שוין ערגעץ אָנגעשמעקט וועגן דער שמחה, אָנגעשמעקט געשווינט, ווי אַ קברות-מאַן שמעקט אָן אַ מת. ער איז געקומען מיט אַ גרייט צעטל פון אַלע פויזנערס גוטע-פריינט, נאָר עזריאל פויזנער האָט אים אינגאַנצן דאָס צעטל אויסגעמעקט און האָט אים געהייסן רופן נישט מער, ווי דעם חון, דעם רב און נאָך איינעם עפּעס אַן אַלטן אָרעמען קרוב זיינעם, וואָס ווויינט אויף דער אַלטער שטאָט. ער האָט נאָכדעם צוריקגערופן דעם שמש נאָכאַמאָל און האָט בייַ אים געפרעגט, צי אויף אַ קנסמאָל מוז מען רופן דעם שוחט אויך. ער איז, אַפּנים, דאָך געווען אַביסל צעטראָגן, עזריאל פויזנער. פונקט איצט, אינם דאָזיקן מאָמענט, האָט ער פאַרגעסן, צי ס'איז אַ מוז-זאַך און צי אויף אַ קנסמאָל מוז מען רופן דעם שוחט אויך.

אויפן ווייס-געשפרייטן טיש צווישן אַ פּאָר בלומען מיט הויכע גלעזערנע כיבוד-קלאָשן, האָבן געברענט ליכט, העלע לוסטיקע ליכט; געשטאַנען אַזוי אין זיבערנע רערן-לייכטער און געציטערט צנועהדיק מיט פולע יום-טובדיקע פלעמלעך.

און אַרום און אַרום איז געווען וואָך, גרויער וואָכעדיקער אָוונט נאָך לאַנגן יאָר-יאַריד.

עזריאל פויזנער, אין וואָכעדיקן לוסטרינענעם סורדעט, האָט נישט פאַרמאָגט קיין אייניציק וואָרט, מיט וועלכן ער וואָלט זיך איצט קאָנען וועגדן צום אינזשענער דעסלער; געזעסן אויבנאָן, ווי מיט גוואַלד, געשפּילט אויף זיך די קנעפּלעך, און אַז עמעצער האָט אַ זאָג געטאָן:

„מחותן!"

האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס רופט מען נישט אים, נאָר עמעצן אַ צווייטן, אַסך אַן עלטערן און בכבודיקערן, וואָס איז שוין לאַנג געשטאָרבן לאַנג אַוועק און פאַרשוווּנדן פון דער וועלט.

חוה פויזנעו' איז אויך געווען אָנגעטאָן אינם זעלבן גלאַטן ווייס באַטיסטענעם קלייד, אין וועלכן זי איז אַ גאַנצן פאַרנאַכט אַרומגעפאָרן מיט דעסלערן איבער דער שטאָט; זי איז ווי אַ פאַרגעסענע געזעסן בייַ דער זייט, ווייט פונם טיש אויפן קלייגעם קורצן סאָפקעלע און האָט

מיטאַמאָל אָנגעווויירן זיין גאַנצן אימפעט בנוגע צו חייקע דער דינסט. ער איז מער נישט געגאַנגען צו איר הינטערן איינפאָרהויז. אים האָט נישט געאַרט, ס׳זאָל דאָרטן מיט איר גאַנצע פאַרנאַכטן אָפשטיין יוסל דער קלייט-משרת. אַדרבא, אויף דעם דאָזיקן געביט האָט ער איר געוווינטשן אַלדאָס גוטס, אָט דער חייקען.

אַ׳יין האָט ער זיך צומאָרגנס נאָכן קנסמאָל, ווי אַ געזעצטער באַיאָרטער מענטש, באַוויזן אין שטאָט אין זיין וואַרעמען ברוינעם בורעס. נאָר אויך דאָס האָט געקאָנט זיין פשוט דערפאַר, וואָס אין שטוב איז אים זיך שוער געזעסן, און אין דרויסן איז מיטאַמאָל געוואָרן ווינטיק און עסעריק קיל, גלייך דער זומער האָט זיך שוין אינגאַנצן געפעלט און ס׳גייט אַ ביטערע צייט, ס׳גייט ווינטער אויף דער וועלט. פרעגער האָט דעם גאַנצן בייטאָג פאַרבראַכט ביי ברָאָמ-בערגן אין הויז און האָט דאָרטן געריידט, אַסך געריידט. דערנאָך האָט ער זיך באַגעגנט אין גאַס מיט חיים-משהן און האָט מיט אים באַנייס פאַרפירט אַ שמועס:

„צי דאַכט זיך נישט אויס חיים-משהן, אַז די שטאָט האָט אַ גאַנצע נאַכט געהוליעט ערגעץ אויף אַ שמחה און איז נאָכדעם געשלאָפן שפעט אויפן טאָג? ער, פרעגער, האָט איצט יעדנפאַלס אזא באַגריף. וווּ ער באַגעגנט נישט מענטשן, געגעצן זיי; צענומען גרויסע מייַער און געגעצן... נאָר אָט, ווי געפעלט עס חיים-משהן? היינטיקע נאַכט איז ווירקלעך אין שטאָט עפעס פאָרגעקומען; היינט ביינאַכט איז חוה פוזנער אָפיציעל אַ כלה געוואָרן פאַר דעסלערן פון בערזשינעץ... פיניטאַ לָא קאָמעדיַא, היינטיקע נאַכט האָט דער רוח חתונה געהאַט מיטן טייוול״.

פרעגער האָט זיך פונאַנדערגעלאַכט, זיך פונאַנדערגעלאַכט מיט אזא הנאָה און מיט אועלכע פונאַנדערגעטרייסלטע אַקסלען, אַז די פענסנע האָט זיך אים כמעט אין גאַנצן פון דער נאָז אַראָפגערוקט, און ער האָט זי געמוזט אונטערכאַפן מיט ביידע הענט.

„ניין, ער זאָגט עס נישט גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין״.

ער האָט זיך פאַמעלעך געלאָזט גיין אין איין שורה מיט חיים-משהן אַביסל אַראָפּ מיט דער גאַס צום ברייטן האַלב-קייַעכיקן מאַרק צו: „דער עיקר איז, וואָס אָט דער דעסלער איז טאַקע ווירקלעך

מע האָט געמוזט אַל׳ע וועלן רויט און צוקוקן, ווי דער שמש גייט צו צו דעסל׳ערן און פרעגט עס ביי אים, ביים חתן אַל׳יין. פלוצים האָט מען שטיל׳ערהייט געגומען חוה פויזנער אַרויסרופן פון עסצימער אין קאָרידאָר אַריין און פון דאָרטן ווייטער, אין קיך אַריין. זי האָט זיך דאָרטן אָפגעזאָמט אַ פאָר געציילטע מינוטן, נאָר אַז זי איז נאָכדעם אַריינגעקומען צוריק, האָט ביי איר פון גרויס כעס געבראָכט דאָס פנים, אין איינעם אַ מויל-ווינקל האָט ביי איר עטל׳עכע מאָל אַ ציטער געטאָן די אונטערשטע ל׳יפ. איר איז פון קיך נאָכגעגאַנגען די מוטער און האָט ביי איר עפעס געפרעגט, נאָר זי האָט נישט געקאָנט רעדן.

«Как нахально и грубо, האָט זי געזאָגט, זי האָט זיך קיינמאָל נישט געקאָנט פאָרשטעל׳ן, אַז אַ מענטש איז פעיק אויף אַזעל׳כע מיאוסע גראָבע טריט».

נאָכדעם האָט מען געשמועסט אין שטאָט:

אַרום איינס אַזייגער ביינאַכט נאָך תנאים-ל׳יענען און נאָך טעל׳ערברעכן איז מיטאַמאָל געווארן פרייל׳ך ביי פויזנערן אין הויז. געקומען זענען אַהין אָפגעבן מזל-טוב די מאַדאַם בראָמבערג מיט דער נייער ראַבינערשע און מיט נאָך אייניקע נאָענטע מענטשן: מע האָט דאָרטן כלומרשט געהול׳יעט אַ גאַנצע נאַכט. און פריער אַביסל איז אַהין אויף דער הינטער-טיר כלומרשט אַריינגעקומען איינער אַ מענטש, ער איז אַריינגעקומען אויף דער קיך און האָט זיך דערפרעגט ביי דער דינסט:

„ס׳איז ריכטיק? ס׳קומען טאַקע פאָר תנאים ביי חוה פויזנער מיט דעסל׳ערן?"

קיינער האָט נישט געוואָל׳ט אָנרופן אָט דעם מענטשן ביים נאָמען, און אַל׳ע זענען דאָך אויף מאָרגן נאָכן קנסמאָל׳ מיט גרויס אינטערעס געל׳אָפן צו דער טיר אַ קוק טאָן אויפן דורכגייענדיקן פאַרוואַל׳טער פרעגער. דאָס האָט געקאָנט זיין פשוט דערפאַר, וואָס אַל׳ע דאָ אין שטאָט זענען אים געווען שונאים. מיט דריי פערטל׳ שטאָט איז ער געווען צעקריגט. פרעגער אַל׳יין אָבער איז געווען רויק און קאַל׳ט. אַך, יאָ, ווען ער זאָל׳ געווען וועל׳ן דערל׳אָזן, ס׳זאָל׳ אים אָנגייען כאָטש אַ האַל׳ב פון דעם, וואָס ראַקיטנע ווינטשט אים, וואָל׳ט שוין ל׳אַנג געווען געבל׳יבן פון אים נישט מער, ווי אַביסל אַש און שטויב. ער האָט נאָר

פֿאַרקרימט נאָר אַביסל דאָס מויל און שפּאַנט אַוועק גיכער,
הייסן הייסט עס:

„אין קאַנטאָר בין איך פֿאַר אייך אַ סוחר און אין גאַס קיין מחותן נישט".

ער זאָגט עלטערע יידן „דו".

און אין בראָווער דאָרטן ביי אים, בעת ער קומט אַריין, אַ בית-עולם: שטאַרק שטיל. זאַלקער דער אַגענט איז דאָרטן אינמאָל געווען, דערציילט ער, אַז פּלעשער ציטערן, און די שליסלען פֿאַרגלויבט ער דאָרטן נאָר יאַנען דעם גוי, און מער קיינעם.

קומט ער איינמאָל אין אַ הייסן זומערדיקן בייטאָג אַהין צו זיך אין קאַנטאָר, דעסלער, און טרעפט דאָרטן דעם בוכהאַלטער, פרויקע נעכטס, בעת ער זיצט אינבער די ביכער אָנם רעקל, אין די ווייסע אַרבל זיצט ער, און אַרום שטייען עטלעכע קונים און וואַרטן, ער גיט זיי אַרויס חשבונות. דעסלער זאָגט דעם בוכהאַלטער גאָרנישט. ער גייט אַריין גלייך אין זיין באַזונדער צימער. נאָר אַביסל שפּעטער שיקט ער דעם בוכהאַלטער אַריינרופן און זאָגט אים, ער זאָל זיך נעמען דעם וועג.

„איר הערט, וואָס מע רעדט צו אייך? זאָגט ער, נעמט אייך דעם וועג!"

ער שרייבט באַלד אָן אַ בריוו און שיקט אַוועק יאַנען אין קרייז-שטאָט נאָך אַן אַנדער בוכהאַלטער. דער בוכהאַלטער שטייט. ער ווילּ וויסן פֿאַרוואָס? ער ווילּ עפּעס זאָגן.

נאָר דעסלער ווילּ נישט הערן.

„קיינע טענות".

ביי אים אין קאַנטאָר, הייסט עס, איז נישט קיין בית-מדרש, וווּ מע שפּרייט זיך פונאַנדער אין די ווייסע אַרבל.

דער בוכהאַלטער האַלט אויס דאָ אין ראַקיטנע אַ מוטער אַן אַלמנה, אירע קלענערע יינגלעך לערנען אַלע ביי אים, פרעגערן, אין תּלמוד-תורה. גייט זי אַרום צו אַלע אָנגעזעענע מענטשן און וויינט: „אַז ווי און וויגד איז מיר, מיין פרויקע איז דאָך שוין פריי... ער גייט שוין ווידער אַרום מיטן בייטשל..."

אַ טייוול, ער האָט זייער ווינציק ענלעכקייט צו אַ מענטשן, כאָטש ער איז אַן אינושענער ; ער שפּייט קיילעכיק".

צוריק מיט אַ יאָר פּיר, ווען ער איז אַהער אַראָפּגעקומען און האָט געקראָגן אַ חלק אין די ריטניצער טאָרף-זומפּן, האָט ער אָנגעטאָן לאַנגע שטיוול און האָט צוויי וואָכן צייט אַרומגעשפּאַנט איבער די זומפּן ; ער מיט יאַנען, דעם געטרייען גוי, וואָס ער האָט מיט זיך אַראָפּגעבראַכט. און בּאַזעצט האָט ער זיך נאָכדעם אין בּעריזשינעץ נישט בּיי אַ יידן, נאָר בּיי אַ גוי, בּיים וועגמייסטערס אַלמנה אין אַ האַלבּער זייט-שטיבּל, און האָט דאָרטן אַ גאַנצן אָנהייב ווינטער אַרומגעשפּאַנט אינם לאַנגן גראָמען כאַלאַט און אין די ווייכע שטוב-טופּלעס.

„יאָן ! האָט ער געזופּן זיין געטרייען גוי דורכן פענצטער, יאָן !"

און אַז יאָן איז אַריינגעקומען, האָט ער אים געהייסן אַ קוק טאָן אויפן זייגער :

„דו וועסט אַריינקומען צו מיר פונקט אין זיבן-און-פערציק מינוט אַרום, פאַרשטאַנען ?"

„Так точно" האָט געענטפערט יאָן.

און ער איז אַריינגעקומען פונקט אין זיבן-און-פערציק מינוט אַרום, געזעסן אינדרויסן אויף דער פּריזבע מיטן סאָלדאַטן-זייגער אין האַנט זון אַכטונג געגעבן, ער זאָל נישט פאַרשפּעטיקן אויף קיין סעקונדע.

דאָס האָט דעסלער אויסגעמושטירט זיין גוי, יאָנען. אַז ער פּאָרט אין קריין-שטאָט, דעסלער, פאַרגעסט ער נישט ברענגען פון דאָרטן אַ פּאָר שפּיי-טעפּלעך. ער שטעלט אַוועק די שפּיי-טעפּלעך אין קאָרידאָר צווישן זיין האַלב און צווישן דער האַלב, וווּ ס'וווינט דעם וועגמייס-טערס אַלמנה, און לערנט די גוייע אַ גאַנצן ווינטער, אַז זי מיט די קינדער דאַרפן שפּייען נישט אויף דער הויפּט פּאָדלאָגע, נאָר אין די טעפּלעך, פונקט אין די טעפּלעך. דערנאָך קומט דער זומער, און בּיי אים אין בּעריזשינעץ ווערט פאַרטיק זיין נייער גרויסער בּראָווער. אַלע פרימאַרגן גייט ער אַהין אויסגעפוצט אין זיין נייעם פאַלטאָ, אין די הענטשקעס און אינם האַרטן ברוינעם הוט, ווי אויף אַ בּריט. און אַז אַ יידּ, אַ מעקלער, גייט אים דעמאָלט נאָך מיט אַ פּראָבע געשטן אין האַנט, קוקט ער זיך נישט אום און ענטפערט נישט קיין וואָרט. ער

נאָר פּרעגער האָט איצט נישט וווהין צו אייל׳ן. ער איז גרייט באַגל׳ייטן חיים-משהן אין אַפּטייק-מאַגאַזין.

דאָרטן אין מאַגאַזין איז שוין אַל׳ץ פּאַרפּאַקט, אָפּגערוקט פון די וועגט און גרייט צול׳יב די פורן, וואָס דאָרפן קומען פון בעריזשינצע. די שפּיגל-שאַפּעס זענען אַרומגעוויקל׳ט מיט רעדנעס און אינמיטן צימער ל׳יגן אָנגעוואַל׳גערט איינס אויפן אַנדערן אַסך פּאַרפּאַקטע קאַסטנס. איצט געדענקט פרעגער די מיאַטע-בל׳עטל׳ען. ער פל׳עגט זיי נעמען ביי מל׳כן נאָך יעדער שנאַפּס, כדי דער בראָנפן זאָל זיך נישט פיל׳ן.

„זעל׳טענע בל׳עטל׳ען..."

נאָר חיים-משה ענטפערט נישט גאָרנישט. ער איז פּאַרנומען מיט אויסל׳יידיקן איינעם אַ שופל׳אָד פון מל׳כס טיש און פּאַרפּאַקן דאָס אַל׳ץ אין אַ באַזונדער קעסטל׳. חיים-משה נישטערט דאָרטן געשווינט צווישן די פּאַפּירן און זוכט עפּעס. ס׳פל׳יען פון שופל׳אָד אין קעסטל׳ אַריין גאַנצע הויפּנס בריוו, אַ גרויסער טייסטער מיט אַ פּאָר טאַש-ביכל׳ען. אין די אויגן טוט סוף-כל-סוף אַ שווינדל׳ אַ קל׳יין נישטיק פּעקל׳ע, וואָס חיים-משה וואַרפט עס געשווינט אַראָפּ צו זיך אין די הויזן-טאַש. איצט איז שוין אַל׳ץ פּאַרטיק. חיים-משה פּאַרקל׳אַפּט דאָס קעסטל׳ מיט מל׳כס בריוו און בעט פרעגערן דערמאָנען דעם אַגענט זאַל׳קערן:

„דאָס איז אַ באַזונדער קעסטל׳, ס׳געהער נישט צום אינוועניטאַר מיט די מעדיקאַמענטן".

פרעגער האָט זיך נאָכדעם אָפּגעוואַל׳גערט אַקעגן אַפּאָר מעת-ל׳עת ביי זיך אין צימער אויפן האַרטן סאָפקעל׳ע און האָט געוואַרט אויף אַ נס:

„זאָל כאָטש עמעצער ווער קומען צו אים אַהער אין זיין חדר".

נאָר קיינער איז צו אים אַהער נישט געקומען, אַחוץ שאול׳קע שניידער, וואָס האָט גצמיינט דאָ טרעפן זאַל׳קער דעם אַגענט. סוף-כל-סוף איז שאול׳קע אויך געווען ביי אים אַ גאַסט. ער האָט געזומען פּרווון מיט אים זיינוול׳ס „סטאַרקע", אַזוי פּאַמעל׳ך, נישט ערנסט,

ז. בערגעלסאָן, „אָפּגאַנג" (11)

נאָר קיינער קאָן איר מיט גאָרנישט העלפן: דעסטוער האָלט נישט פון קיינעם. דעמאָלט נעמט אויף זיך די זאַך חוה פויזנער. זי געפינט זיך פונקט אין אַזאַ צייט, וועו זי איז געוואָרן לייטיש און טוט טובות אַסך אָרעמע מענטשן. זי דינגט דעם שענסטן פאַטאָן אין ראַקיטנע און פאָרט אַוועק גלייך צו דעסטוערן אין בראָווער; זי פאַרברענגט מיט אים אַ שעה צייט אין קאָנטאָר און פועלט ביי אים. זי מאַכט אים שמייכלדיק:

„גוט, ער נעמט אים צוריק צו, דעם בוכהאַלטער".

איז אָט:

דעמאָלט איז עס געשען ביי חוה פויזנער און ביי דעסטוערן. פון יענער גוטער זאַך אָן האָבן זיי אָנגעהויבן, אַזוי צו זאָגן, מיט-פיליען איינער דעם צווייטן.

נאָר וואָס איז אַזוינס מיט חיים-משהן? ער זעט אויס צעטראָגן. ער הערט כמעט נישט, וואָס מע רעדט צו אים. ער שטייט אין מיטן גאַס אין איין שורה מיט פרעגערן און האַלט אין איין קוקן אַראָפּ צום איינגעבראָכענעם האַלב-קיילעכיקן מאַרק צו און צו פויזנערס גרויסער קלייט. דאָרטן אינם שמאָלן געסעלע, וואָס לעבן אָט דער קלייט, באַווייזט זיך אַפיגור פון אַמידל, אָנגעטאָן אין ווייסן מיט אַ זאָנטיק אין האַנט. צווישן מאָל באַווייזט זיך דאָרטן די פיגור. ס'דאַכט זיך, אַז דאָס איז חנקע ליובערס פיגור. זי קוקט זיך אַהער איין, זי לאָזט זיך אַהער גיין, נאָר זי באַקומט איבער עפעס חרטה און קערט זיך אום צוריק. ס'דאַכט זיך, אַז פונקט אַהין קוקט צעטראָגענערהייט חיים-משה. נאָר ניין. ער וואַרט, אַז פון בעריזשינעץ זאָלן אָנקומען די צווייי פורן, וואָס זאָלקער דער אַנענט דאַרף צושיקן נאָכן אינווענטאַר מיט די מעדיקאַמענטן פון מלכה מאַגאַזין.

„אַ מאָדנע זאַך, זאָגט ער, די פורן האָבן נאָך באַדאַרפט קומען נעכטן".

און פלוצים דערמאָנט ער זיך אָן עפעס אין אַנטשולדיקט זיך פאַר פרעגערן, ער מוז באַלד זיך אומקערן צוריק אין מלכה אַפטייק-מאַגאַזין. ער האָט דאָרטן עפעס פאַרגעסן.

אָט די זאַכן וואָלגערן ביי יצחק־בערן אין וואַלד?" ער, חיים־משה, האָט זיי נישט וווהין צו נעמען.

דערנאָך האָט מען חיים־משהן אַ גאַנצן בייטאָג געזען אויף אַסך ערטער אין שטאָט, און אַן אויסזען איז ביי אים געווען אַזאַ, גלייך ער פאַקט די טשעמאָדאַנעס און גרייט זיך אין וועג אַריין; ער אייל־ט און וויל פאַרטיק ווערן וואָס גיכער. ער האָט זיך אַראָפגעלאָזן אויך אויף דער אַלטער שטאָט און איז דאָרטן געווען ביי פישל ריכטמאַן אין שטוב, ביי יענעם זעלבן פישל ריכטמאַן, וואָס האָט דאָ אַמאָל אינאיינעם מיט אים אין איין חדר געלערנט, און האָט נאָכדעם אויך געפרווט זיין אַן עקסטערן, און איצט האַנדלט ער, ווי דער שווער זייגער, מיט אַלטע זעק.

„וואָס זשע הערט זיך עפעס, חיים־משה?" אַזוי האָט ביי אים געפרעגט פישל ריכטמאַן. ער איז געזעסן ביי זיך אין דער אַלטער געירשנטער שטוב מיט אַ קלייַן קינד אויף די הענט און האָט געוואַרט אויפן ווייב, וואָס איז אַוועקגעגאַנגען צוגאַסט אויף דער נייער שטאָט.

„איז וואָס, חיים־משה, האָסטו עפעס מתקן געווען אין ראַקיטנע?"

דערויף האָט אים חיים־משה געענטפערט, אַז גאָרנישט.

„וואָס זשע מיינסטו, פישל? האָט ער אים געענטפערט, כ'האָב דאָ טאַקע גאָרנישט מתקן געווען".

און ער איז דערפון, אַפנים, געוואָרן אַביסל אומרויק; ער האָט אָנגעהויבן אַרומשפאַנען איבער דער שטוב. ער האָט אויסגעהערט ביי פישלען אַסך נייעסן פון שטאָט, דערנאָך האָט ער ווידער־אַמאָל געגומען אייל־ן. ער האָט זיך אומגעקערט צוריק אין וואַלד אַריין, צוריק צו זיך אין צימער:

„דער עיקר איז אומרו, מלך".

און נאָך:

„ביסט גרייט, מלך?"

„כ'בין גרייט, חיים־משה".

„טאָ קום, מלך, קום צו דין־וחשבון"

„אויב אַפילו יצחק־בער, אויב יצחק־בער איז עפעס אויסן געווען מיט זיין שטומען ערנסט, איז יעדנפאַלס נישט נאָכצוטאָן דיר, מלך,

נאָר דאָך אַריינגעצויגן געוואָרן צו ביסעלעך. ער האָט אַזוי פאַרבראַכט אינאיינעם מיט שאולקען אַ קאַרגן מעת-לעת.

און נאָכדעם איז פרעגערן, ווי געווייניקער נאָך אַ לענגערן טרונק, געווען מיאוס דאָס לעבן דאָ אין ראַקיטנע. ס׳האָט זיך געוואָלט אַוועק ערגעץ אין דער וועלט אַריין. ער איז ווידער געלעגן ביי זיך אויפן האַרטן סאָפקעלע און האָט געטראַכט וועגן זיך, וועגן חוה פוזנער און וועגן פאַרשידענע מיטלען, מיט וועלכע מענטשן מאַכן אַמאָל אַ סוף צו אַן אומאָנגענעמענער לאַגע. נישט וועגן זיך האָט ער געטראַכט, נאָר וועגן אַנדערע מענטשן.

אויפן זינען זענען אים אַרויפגעקומען אַ האַנטעך, אַ פשוט לאַנג האַנטעך, וואָס הענגט אויף אַ קרוק אינמיטן סטעליע, און אַ פעקעלע, אַ קליין פעקעלע, וואָס האָט אויף זיך אַן עטיקעטל מיט אַ שווארצן שאַרבן און מיט צוויי איבערגעצויגענע מענטשן-בייניער. וווּ האָט ער, פרעגער, נישט לאַנג געזען אַזאַ מין פעקעלע?

ער האָט אָנגעשטרענגט אינגאַנצן דעם זכרון און האָט זיך דערמאָנען נישט געקאָנט.

סוף-כל-סוף איז אין אַ פאָר טעג אַרום געקומען דער אַגענט זאַלקער. מע האָט אים באַדאַרפט איבערגעבן וועגן באַזונדערן קעסטל, וואָס שטייט ביי מלכן אין קלייניעם צימער און געהער נישט צום אינווענטאַר מיט די מעדיקאַמענטן. און פלוצים האָט זיך פרעגער דערמאָנט אָנם פעקעלע, וואָס חיים-משה האָט דאָרטן אויף גיך אויס-געטיילט, זיך דערמאָנט, נאָר געבליבן אַזוי פאַרווונדערט און נישט געגלויבט.

XIX

חיים-משה האָט אומגעקערט הוה פוזנער אייניקע פון אירע זאַכן, וואָס האָבן זיך געפונען ביי מלכן. אַזוי האָט מען איבערגעגעבן אינם נאָמען פון אסתר פיך.

„נו, יאָ, האָט חיים-משה כלומרשט גענאָגט, וואָס וועלן זיך

„זאָל יעדער, זאָגט ער, שפייען פֿאַר זיך אַליין"
אַך יאָ, מאָדנע:
„ער אָנערקענט נישט קיינעם, אָט דער פּרעזעס".

פּרעזעס שפּייט איינער אַליין פֿאַר זיך. ער נעמט אַריין צו זיך אין צימער זאַלקער דער אַגענט מיט שאולקע שניידער און טרינקט מיט זיי לחיים:

„זאָלן פּלאַצן אַלע געהויבענע און פיינע לייט!"

און איצט גייט ער אַרום אין שטאָט, פּרעזעס, און דערציילט אַלעמען, אַז צו אים אין צימער איז אַנומלטן געקומען ער, חיים-משה:

„ער האָט ביי מיר פֿאַרבראַכט, זאָגט ער, אַ גאַנצן בייטאָג"

אַזוי גיט איבער פּישל ריכטמאַן.

מע פּרעזעס בייַ אים:

„פּרעזעס, ווי איז אייער מיינונג וועגן חיים-משהן?"

דעמאָלט טוט ער ערנסט מיט די מיטלסטע דריי פינגער אַ דריק צו די פּענסנע צו דער נאָז און זאָגט, אַז דער עיקר איז, וואָס אויך ער, חיים-משה, איז אַן אומצופֿרידענער.

„פון אומצופֿרידענע, זאָגט ער, וועט געהאָלפן ווערן די וועלט". נאָר אין דעם איז אַנשל צודיק שוין בשום אופן מיט אים נישט מסכּים; ער איז איינער פון די, וואָס שטייען אינמיטן מאַרק אַרום פּרעזעס און הערן, ווי ער רעדט שטותים.

„נו, און אַז זאַלקער דער אַגענט, זאָגט ער, איז נישט צופֿרידן מיט זיין ווייב, און אַז שאולקע שניידער ווילל לאָהקע די שוואַרצע און קאָן זי נישט דערגרייכן, וועט אויך דערפון געהאָלפן ווערן די וועלט?"

ער איז אַ סקעפּטיקער, אַנשל צודיק, און שוין אַ פּאָר יאָר געווען אין פּאַלעסטינע; ער גלויבט בכלל נישט, אַז דאָ אין גלות זאָל עפּעס אויפגעטאָן ווערן.

אַזוי האָט אים, חיים-משהן, דערציילט פּישל ריכטמאַן וועגן אַנשל צודיק. דערנאָך איז פון דער נייער שטאָט צוריקגעקומען פּישלס ווייב און איז געווען צופֿרידן, וואָס חיים-משה פֿאַרבראַנגט בייַ איר אין שטוב.

„זע נאָר, האָט ער געזאָגט, טאַקע אַ געהויבענער גאַסט".

נאָר פֿאַרקערט, טאָן דעם היפֿוך. ער האָט זיך דאָך אין די יונגע יאָרן צעקריגט מיט גאָט".

„איז צוליב וואָס נוצט די וויכקייט בנוגע צו אַ וועלט, וואָס מע אָנערקענט זי נישט? צוליב וואָס שמייכלסטו, מלך?"

נאָר אַקעגן, אויפן נישט-געפֿאַרבטן קאַמאָד, שטייט מלכס קליינע סטאַטועטע און שמייכלט אַליין מיט איר שטענדיקן שעמעוודיקן שמייכל.

חיים-משה זעט זי פון אַקעגן, פון בעט, און ווערט אומרויק:

„וויפל פאַנאַטיזם! וויפל עקשנות אין אָט דער גוטסקייט מלכס!..."

„און דו האָסט דאָך אויך נישט אָנערקענט די וועלט, מלך; פֿאַר-וואָס זשע ביסטו אַזוי שטיל אַוועקגעגאַנגען?

אַדרבא:

אַוועקגיין דאַרף מען מיט אַ שטאַרקן קלאַפ פון טיר, און זאָל אַ ציטער טאָן די שטוב, זאָלן זיך אויפכאַפן די קליינע קינדער".

נאָר יצחק-בער איז אָפּגעשטאַנען און אַלט. ער ווייסט נישט, ווי אַזוי אַ קלאַפ צו טאָן מיט דער טיר, און טראָגט שטומערהייט דעם יאָך פון אַ מענטשן, וואָס האָט זיך נאָך אין די יונגע יאָרן צעקריגט מיט גאָט.

אַלע פֿאַרנאַכט, נאָך חשבונות מיט פּילשטשיקעס, נאָך קריגעריי מיט פרומער יידענע-ווייב און מיטן צווייטן יינגערן וואַלד-נאַמן, וועמען ער איז חושד אין גנבה און פֿאַרגלויבט אים נישט די קאַטע, קומט ער אַהער צו אים, חיים-משהן, אין צימער, יצחק-בער, קומט מיט פֿאַר-לייגטע העגט אין די אַרבל און מיט גרויס אומעט פון אָן אָבל, וואָס האָט באַגראָבן זיין גאָט. ער זאָגט דאָ גאָרנישט. ער שפּאַרט זיך נאָר אָן מיט די פּלייצעס אָן וואַנט און שטייט דאָ אָפּ אַזוי שעהן-לאַנג אין דער פינצטער מיט טיפן אַנגסט, מיט שטומען מאָנען, אַז ער, חיים-משה, זאָל „נתגלה וועלן"...

הייסן, הייסט עס אַזוי:

„איך, יצחק-בער, האָב אָנגעהויבן, און דו, חיים-משה, מוזט ענדיקן; אויף דיר ליגט דער חוב".

נאָר וואָס קאָן דען ער, חיים-משה, טאָן?

פרעגער דער פֿאַרוואַלטער זאָגט, אַז ער איז זיך נישט מחויב צו שפּייען פֿאַר מלכן.

„ס׳אַ סברא, אַז ער האָט שוין שכל צו לעבן דאָרטן מיט עמעצן, און דווקא נישט מיט קיין יידישע... דווקא מיט אַ גוייע. וואָס הערט ער די שטאָט? אַז ער מאַכט פּאָרט גליקלעכע געשעפטן אין דער מיל. מע וועט געוואָר ווערן וועגן דער גוייע? וועט ער געבן נאָך אַ טויזנטער אויף שטאָט-זאַכן".

„און חנקע ליובער? גאָר אַן אַנדער זאַך איז חנקע. זי איז ווי צוויי טראָפן געראָטן אין דער מוטער אירער; זי, פישלס ווייבל, האָט זיך אָנגעקערט מיט איר ווייטע קרובים און האָט זי שוין איינמאָל גוט געקאָנט".

„אַזוינס, זאָגט זי, איז גאָר אויף דער וועלט נישטאָ".

אַך יאָ, אָט די חנקע, וואָס איז געראָטן אין איר מוטער, און וווינט אַליין מיט מאָטיקן דאָרטן, אינם גרויסן הויכן הויז, און קיינער ווייסט נישט, צי זי ווייסט, וואָס איר פּאָטער טוט דאָרטן אין דער גרויסער שטאָט, צי ניין; ס׳איז געווויס פּדאַי געווען צו זיצן דאָ נאָך אַביסל און אויסהערן וועגן איר פישל ריכטמאַנס פרוי. נאָר חיים-משה האָט שוין, אַפּנים, מער קיין צייט נישט געהאַט דאָ צו זיין; ער האָט געאיילט, זיך געזעגנט און געאיילט.

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט חיים-משה דאָך באַגעגנט זיך מיט חנקען לעבן די יונגע גלייכע טאָפּאָלן, וואָס אויפן עקסטן ליידיק גרינעם פלאַץ. דאָס איז געווען אין אַ הייסער שעה בייטאָג, ווען אויף דער גאַס איז שטיל און פוסט, גאַס איז געווויגט צו מיידלעך, וואָס זיצן דאַן אינדערהיים אין דער קיל.

בּיי חיים-משהן האָבן זיך אָנגעצונדן די שמייכלדיקע טייערלעך אין בּיידע אויגן. נאָר בּיי חנקען איז מיטאַמאָל פאַרשטאָרבן געווארן דאָס האַרץ. די ערשטע וווילע האָט זי לחלוטין נישט געקאָנט רעדן.

„איר פּאָרט אַוועק, האָט זי סוף-כל-סוף אַרויסגערעדט. מיר האָט געזאָגט אסתר פּיך".

„אסתר פּיך?"

„יאָ. איצט, האָט אסתר פּיך געזאָגט, איז שוין באַשטימט, אַז חיים-משה פּאָרט אַוועק".

„וואַרט..."

זי האָט געזומען בייַ פישלען דאָס קליינע זויג-קינד, וואָס ער האָט די גאַנצע צייט געהאַלטן אויף די הענט, און האָט זיך אַוועקגעזעצט מיט דעם אַקעגן זיי בייַם טיש. זי האָט נאָר געוואָלט פאַרשפרייטן דעם קאָלירטן סערוועט אויפן הויפן טיש, און אַז חיים-משה זאָל נישט אַוועקגיין פון טיי; זי וועט שטעלן דעם סאַמאָוואַר.

„אַז שוין יאָ אַזאַ גאַסט, האָט זי געזאָגט, טאָ זאָל כאָטש זיין אין שטוב יום-טוב״.

און זי האָט איינס און צוויי אים געמאַכט, אָט דעם יום-טוב. ס׳האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז זי איז שוין גאָרנישט אַזאַ פראָסטע, אָט די פרוי פישלס. נישט אומזיסט האָט זי פון אַלע יונגעלייט דאָ אין ראַקיטנע אויסגעקליבן דווקא פישלען, וואָס איז אַמאָל אויך געווען אַן עקסטערן. מיטן פּנים איז זי אַביסל עלטער פון פישלען, נאָר אַליין האָט זי אין זיך אַן אָדער פון אַ מענטשן, וואָס שטרעבט צו אַ העכערער מדרגה, זי איז בטבע געווען אַ שטילע. איר גאַנצע אָרטיקע אָפּגעקומענע משפּחה איז געווען אַ שטילע, נאָר זי ווייסט פון אַלע זאַכן, וואָס טוען זיך אָפּ אין שטאָט. זי רעדט בכלל פאַמעלעך. זי רעדט ווי אַ רביצין, וואָסיהאָט פיינט יענעם צו באַרעדן. נאָר יעדער זאַך איז שוין, נאָך איר מיינונג, גאָרנישט אַזוי פראָסט.

„יעדער זאַך, זאָגט זי, האָט אויף זיך אַן אויבערשלאַק און אַן אונטערשלאַק, און אינמיטן איז נאָך אויך עפּעס פאַראַן״.

„ווי, ווי?״ פרעגט איבער חיים-משה, און בייַ אים צינדן זיך אָן צוויי שמייכלדיקע פייערלעך אין די אויגן.

„וואָס זשע? זאָגט זי, בייַ אייך איז עס אַ נייעס?״

נאָך איר מיינונג, האָט חוה פויזנער שוין גאָרנישט אַזוי גרינג דערגרייכט דעסטערן.

„ער איז איר אָנגעקומען, זאָגט זי, מיט די גרינע ווערים״.

זי בייַט איבער דאָס קינד פון איין ברוסט צו דער צווייטער און גיט צו:

„וואָרים רירן אַזאַ מין אייז, ווי דעסטערן, נאָכדעם ווי מע האָט אַליין שוין געהאַט זיבן אַנדערע, איז שוין אויך נישט גאָר פון די גרינגע מלאָכות״.

„און עוזר ליובער, זאָגט זי, עוזר ליובער בלייבט לחלוטין נישט אומזיסט גאַנצע דריי חדשים אין קיעוו״.

זי איז אַרויסגעגאַנגען פון פויזנערס קלייט און האָט דערזען, ווי ער, חיים-משה, מיט פּרעגערן שטייען פונווייטנס. פאַרוואָס איז דאָרטן חיים-משה אַזוי לאַנג געשטאַנען פונווייטנס ?... מסתּמא איז בייַ איר, חנקען, דאָן געווען אַ נאַריש אויסזען. זי האָט זיך אַלעמאָל געלאָזט גיין צו אים און האָט זיך אַלע מאָל אומגעקערט צוריק... זי שעמט זיך עס דערציילן: זי האָט קיינמאָל נישט געקלערט, אַז זי קאָן עפּעס אָנשרייבן, נאָר די טעג האָט זי דאָך עפּעס אָנגעשריבן. ס׳איז געווים נאַריש; זי האָט עס נעכטן בייטאָג צעריסן, נאָר געטאָן האָט זי עס נאָר דערפאַר, וואָס איר האָט זיך שטאַרק פאַרוואָלט אים זען... זי האָט פון תּמיד מורא פאַר שטאַרק וועלן. אפשר איז זי רעליגיעז, ווי איר מוטער איז געווען. זי ווייסט נישט. דאָס איז געווען, וועז איר מוטער איז געשטאָרבן, און מאָטיק איז געבליבן אַ קליינינקער. דערצו נאָך האָט דעמאָלט איר עלטערער ברודער צוגענומען פון דער קאַסע אַביסל געלט און איז אַנטלאָפן; דעמאָלט האָט זי, חנקע, דערפילט, אַז אויב זי ווילל עפּעס שטאַרק, איז עס אַ פּאַרברעך. זי, חנקע, טאָר עס קיינמאָל נישט דערלאָזן... נאָר אָט, פאַרוואָס טראַכט זי כסדר, אַז אים, חיים-משהן, איז ערגער פון איר... תּמיד זיצט זי און טראַכט, אַז אים איז אַסך, אַסך ערגער. זי ווייסט נישט, וווּ וואָלט, אַשטיגער, אים, חיים-משהן, געווען גוט. דערצו נאָך קומט צו איר אָפט אָט די פרייַע צוהערערין אסתּר פיך און רעדט און רעדט: אָט וועט איר זען, זאָגט זי, הלוואי איך זאָל ליגן זאָגן...״

„אַך נייַן״.

חיים-משה באַמערקט, אַפּנים, אַז חנקען איז שוין ווידער-אַמאָל שוואָר צו רעדן, און ווילל איר מאַכן גרינגער, ס׳איז גאָרנישט, ס׳איז גאָרנישט נישט וועלט:

„אים איז לחלוטין נישט ערגער. אַדרבּא, צייטנווייז לידט ער דערפון, וואָס אים איז בעסער, פילל בעסער, למשל, ווי יצחק-בערן. חנקע קען יצחק-בערן? נאָר איצט האָט ער גראָד אין איינעם אַ זומער נאַכאַמאָל אַ פּרווו געטאָן אויף זיך ראַקיטנע, די שטאָט, ווו ער איז געבוירן געוואָרן, און איצט האָט ער שוין פאַרקויפט דעם אינוועניטאַר מיט די מעדיקאַמענטן זאָלקער דעם אַנעמט, און וואַרט, ער זאָל צושיקן דאָס געלט פאַר מלכּס מוטער און זאָל צונעמען די זאַכן. ער גייט אַלע

אים האָט ווירקלעך אַנומלטן באַגעגנט אסתר פיך. „וואָס הערט זיך עפעס מיט אייער רייזע?" האָט זי ביי אים געפרעגט. „וואָס זאָל זיך הערן? האָט ער איר געענטפערט, מסתמא וועל איך סוף-כּל-סוף אַוועקפאָרן".

מער האָט ער איר בכלל גאָרנישט נישט געזאָגט.

דעמאָלט געשעט עפעס מיט חנקען. אַפּנים, ס'ווערגט זי אין האַלז, זי הייבט פאַמעלעך אויף די לאַנגע וויעס און טוט אויף חיים-משהן אַ קוק. איצט גלויבט זי אים, אַז מער האָט ער אסתר פיך גאָרנישט נישט געזאָגט. זיי לאָזן זיך ביידע גיין אַרויף מיטן גרינעם פלאַץ, מיט די יונגע טאָפּלן, וואָס פירן נעעמטער צו לייבערס הויז. נאָר חנקען איז נאָך אַלץ שוואַר צו רעדן.

„מעגלעך, זאָגט זי, אַז זיי וואָלטן זיך איצט באַלד באַדאַרפט צעשיידן, זי און חיים-משה".

„חנקע איילט ערגעץ?"

„ניין. גלאַט אַזוי..."

אַ פויזע.

חנקע קוקט נישט צו אים. זי זאָגט:

„אויב זי און ער זענען אַרויסגעגאַנגען פון דער היים, כדי צו גיין אין פאַרשידענע זייטן, וואָלטן זיי אפשר אַזוי באַדאַרפט טאָן אויך ווייטער... זי איילט נישט אין ערגעץ. זי קלערט נאָר, אַז אַזוי וואָלט געווען גלייכער, זי וואָלט איצט צוגעגאַנגען אָט דאָ נישט ווייט, סך-הכל צוויי גאַסן, און וואָלט זיך דערפרעגט, צי עטלעך קאַדיש קומט נישט די טעג אַהיים. דערנאָך וואָלט זי זיך אומגעקערט צוריק אַהיים, דעמאָלט וואָלט מיט איר גאָרנישט נישט פאָרגעקומען. נאָר אָט... אָט האָט זי חיים-משה איצט אָנגענומען פאַר דער האַנט, און זי פילט, אַז מיט איר קומט פאָר... ניין, ס'איז נישט קיין נאַרישקייטן, ווייט נישט קיין נאַרישקייטן. זי פאַרגעסט אינגאַנצן אָן מאָטיקן.

„די ערשטע צייט האָט זיך איר נאָר געדאַכט, אַז זי דאַרף גאָר-נישט פון אים, חיים-משהן, זי דאַרף אים אפילו נישט זען. זאָל ער נאָר זיין אין וואַלד. און זאָלן קליגען צו זיי אין פאַראַד-טיר פאַר-שידענע מענטשן, זי וועט דאָך קלערן, אַז דאָס איז ער. דערנאָך האָט זיך איר שטאַרק פאַרוואָלט אים זען, דאָס איז געווען איינמאָל, וען

„ווער איז דאָרטן, אַ ?"
„ס'איז קיינער נישט, ס'איז איך, יצחק-בער, חיים-משה".

XX

סוף-כּל-סוף זענען פון בעריזשינעץ געקומען זאַלקער דעם אַגענטס צוויי פורן און האָבן פאַרנומען דעם אינוועניטאַר מיט די מעדיקאַמענטן פון מלכּס אַפּטייק-מאַגאַזין.

אַ גאַנצן פרימאָרגן זענען די פורן געשטאַנען אין דרויסן לעבן מאַגאַזין און האָבן זיך באַלאָדן, זיך געפאַקט פויל, אָן חשק. די האַלבּ-אויסגעשפאַנטע פערד האָבן היימלעך געכראָמטשעט דעם האָבריק פון די נידערייקע זעק, פרעמדע פערד, וואָס פאַרגעסן אַ רגע, אַז זיי קיין, שטעלן אָן די אויגן און קוקן און דערקאָנען נישט די שטאָט.

סוף-כּל-סוף זיך האָבן זיך די פורן געירט פון אָרט. אַרום צוויי אַזייגער בייטאָג האָבן זיי אַוועקגעסקריפּעט אַראָפּ-שטאָט מיט דער מיטלסטער לאַנגער גאַס, הויך באַלאָדן מיט שראַנקען, שאַפקעלעך און קאַסטנס, פון אויבן, מלכּס צוגעבונדן בעט, און נאָך העכער, אַפּאָר איבערגעקערטע בענקלעך, וואָס שטעקן מיט די פיסלעך צום הימל און שאָקלען זיך אַראָפּ, אַראָפּ צום באַגרינטן בעריזשינעצער וועג.

איצט איז שוין אין שטיבל גאָרנישט נישט געבליבן, אַחוץ הוילע קויטיקע וועגט און אַחוץ פאַפירן, אַסך צעריסענע פאַפירן, וואָס האָבן זיך געוואַלגערט דורכאויס אויף די פאָדלאָגעס אונטער די פיס. פון דרויסן אויף דער טיר איז שוין מער נישט געהאָנגען דאָס שלעסל, און חיים-משהן האָט מען שוין נאָר זעלטן געזען אין גאַס.

נאָכדעם האָט זיך פלוצים אייליק געמומען אָנרוקן דער טאָג מיטן אָוונט לטובת דער תלמוד-תורה. אין אַלע' זענען מיטאַמאָל געוואָרן אומגעדולדיק און צעיאָצט, ווי אום ערב אַ גרויסאַרטיקער שטאָט-חתונה, ווי אום ערב-חתן-מאָל, אויף וועלכן גאַנץ ראַקיטנע זענען מחותנים, אַלע גרייטן זיך צום טאַנץ.

אין יענעם טאָג האָט מען זיך פריער, ווי תמיד, אָפּגעפאַרטיקט מיט מיטאָגס.

מאַמעס האָבן פון פרימאָרגן אָן געצוואָגן די קינדער ; טאַטעס

טאָג אין שטאָט אַריין, נאָר זאַלקער שיקט נישט צו די פורן. איצט איז ער געגאַנגען צו חנקען אַהיים און האָט זי שטאַרק געוואָלט זען; ער טראַכט וועגן איר אָפט דאָרטן אין וואַלד, ער טראַכט וועגן איר אויך איצט, בעת ער האַלט זי אַזוי פאַר דער האַנט און קוקט איר אַריין אין פנים אַריין. וואָס וואָלט געווען, אַשטייגער, ווען מלך לעבט, און ער מיט חנקן וואָלטן איצט צו אים אַריינגיין? חנקען וואָלט זיך נישט וועלן איצט זען מלכן?... נאָר פאַרוואָס וועלט חנקע בלאַס?... פאַרוואָס דאַכט זיך אים, חיים-משהן, אַז אָט, אָט וועט חנקע פאַרמאַכן די אויגן און וועט אָנהייבן שעפטשען, בעטן פאַר עמעצן גאָט מיט די ליפן? אַך ניין, אויב דאָס שרעקט זי, וועט ער מער אַזוי נישט רעדן, ער וועט זי נאָר צופירן ביז זייער הויז און וועט זיך אומקערן צוריק אין וואַלד אַריין. ער האָט דאָרטן נאָך עפעס צו טאָן, ער מוז דאָרטן עפעס פאַרענדיקן".

און ער האָט זיך אומרויקערהייט אומגעקערט צוריק אין וואַלד אַריין, צוריק צו זיך אין צימער; ער האָט די גאַנצע צייט געהאַלטן אָפגעהיט ביי זיך אין מוח דעם געדאַנק

„אַך יאָ, אָט דער מלך..."

ער האָט זיך גלייך צוגעזעצט צו די נישט דערשריבענע בלעטלעך, וואָס ביי אים אויפן טיש.

„אייגנטלעך איז בענקשאַפט גאָרנישט נישט וועלט, מלך, בענקען בענקט מען נאָך געשטאָרבענע".

„זיי ווערן בייניייס געבוירן, חיים-משה".

נאָר אין צימער איז שוין געווען האַלב-טונקל און פאַרנאַכטיק טויט. שטומער וואַלד-אָווגט האָט פונדרויסן בלאַס פאַרקלעפט די אָפענע פענצטער. בלויע בלינדקייט האָט פאַמלעך געמעקט דעם שמייכל פון מלכס קליינער סטאַטועטע, און ווידער האָט מען אים, חיים-משהן, דאָ געשטערט פאַרענדיקן זיין זאַך. פריער האָט זיך געהערט, ווי אין נאָענטן קאַרידאָר האָט שטיל אַ סקריפ געטאָן די טיר, אַ סקריפ געטאָן נאַכטיק אַזוי, שלעפעריק און זיך שטילערהייט פאַרריגלט. און נאָכדעם האָט פאַמלעך געגומען סקריפען און עפענען זיך די טיר, וואָס פירט צו אים, חיים-משהן, אין צימער, און עמעצער האָט אָנגעהויבן אַהער גיין.

מיט אַלע פּלייטן און פּידלען. מע האָט זיך אַ לאָז געטאָן צו די טירן קוקן: אַ פּאַרשטאַרקטער היציקער ווינט האָט מיטאַמאָל געגעבן אַ פּאַטש איבערן גאַנצן שטוב, וואָס אויף דער לאַנגער מיטלסטער גאַס, געגעבן אים אַ הייב אויף אין דער לופט, איינגעהילט אין אים די טענער און האָט אַוועקגעיאָגט אַראָפּ, צו וויטן וויגל, וווהין ער האָט אַ גאַנצן פרימאָרגן געטריבן די שוואַרצע שוויבעניקע שטיקער וואָלקן. און פון אַקעגן, פון יענעם עק שטאָט, וואָס גרינט אַוועק צו גויִשע הייזער צו, האָבן זיך שוין אַהער געטראָגן גאַנצע הערטן באָר- וועסע שקצימלעך און פילפאַרביקע שיקסעס; אַ באָרועסע ניאַנקע האָט אַהין אַוועקגעטענצלט מיט היפניקע טריט, מיט אַ צעטרייסלט וויג-קינד אויף די הענט, און מיט דאָרשט צו פרייד, צו קלאַנג פון מעשענע געשריי־ען און פון הילכיק קלינגענדיקע טאַנצן. און קלעזמערישע כלים האָבן נאָך אַלץ אַהין געבעטן און געופן, נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין אונטערטרייבן די, וואָס קעמען זיך איבער בייַ זיך אינדערהיים. אַ פּאָר נאַקעטע אַקסלען האָבן אויף אַ רגע אַ שווינדל געטאָן אין אַ געעפנטער טיר, אַ פּאָר נאַקעטע אַקסלען פון אַ פרוי, וואָס טוט זיך איבער; אַ נאַקעטע יונגמיידלשע האָנט האָט זיך דאָרטן אויסגעצויגן אַ קניפּ צו טאָן דאָס קלייַנע ברודערל, וואָס זאָגט זיך איצט אָפּ פון צו פאָלגן אַ גאַנג. און די מיטלסטע גאַס איז שוין געווען רויק און אינגאַנצן פוסט; מע האָט דאָרטן קיינעם נישט געזען. מיט אַ געפודערט פנים און מיט צופיל פּעטע פרישע געקעמטע האָר האָט דאָרטן נאָר אַדורכ- געאיילט די נייַע קורצנעזלדיקע ראַבינערשע. זי האָט אויפן אָוונט אָנגעפירט דעם בופעט און האָט באַדאַרפט קומען אַהין די ערשטע.

עולם האָט זיך אויפגעקליבן אין מאַגאַזאַן, שוואַרצע און ווייסע פלעקן האָבן געבלאָנדזשעט אין זיין צוגעגרייטער קיל. נאָר אין מאַגאַזאַן איז נאָך אַלץ געווען גראַם: ער איז געווען גרויס, שטאַרק גרויס.

נאָענט בייַ דער טיר, לעבן די קלעזמער האָבן אַ פּאָר מיידלעך- חברטעס געפרווט זיך אַ דריי טאָן דעם וואָלץ, וואָס די קלעזמער שפּילן גלאַט אַזוי פאַר זיך. נאָר נישט אַרויסגערופן קיין שום אינטערעס בייַ די אַרומיקע, נישט אויסגענומען, און מיטאַמאָל איבערגעריסן, אויפ- געהערט, זיך פונאַנדערגעאַנגען חרטהדיק, מיט שולדיק שמייכלענדיקע

האָבן געמסחרט פויל, אָן שום זיכערקייט און אָן גליבן, ווי אויף קאַטאָווע; ווינטיקע הייסן זונען־לופט האָט געבריט און געדינט, בריהש פאַרטריבן די שווימענדיקע שטיקער כמאַרע, דעם חשד פון רעגן, צום עקסט־ווייטן הימל־ווינקל, און אויפן ראָג פון זייט־געסל, גאָר נאָענט הינטער בראָמבערגס ראָז־געפאַרבטע הייפלעך, איז שוין געשטאַנען אויסגעפוצט, אויסגעווייסט און אויסגעשטעלט דער גרויסער אָפּגעדונ־געגנער מאַגאַזין, וווּ דער אָוונט ווען פאָרקומען, חנקע ליובער און אסתר פיך זענען דאָרטן געבליבן די לעצטע; זיי האָבן אויף גיך פאַרשפרייט די טישן און זענען אַוועק אַהיים זיך איבערטאָן.

מע האָט געשמועסט, אַז די מאַדאַם בראָמבערג האָט אָפּגערעדט מיט צוויי קאָמפּאַניעס קלעזמער, מיט דער אָרטיקער און מיט דער בערזשינעצער, אַז אַחוצן ספעקטאַקל, אַזוצן געזאַנג מיט דער דק־לאַמאַציע פון די תלמוד־תורה־קינדער, וועלן פאָרקומען נאָר צוויי נומערן: אַנשל צודיק וועט נאָכמאַכן אַ פרומען בעל־דרשנס אַ רעדע און איינער אַ גימנאַזיסט פון אַ נאָענט שטעטל וועט קומען אויפן אָוונט אינאיינעם מיט זיין חתן, וואָס וועט זיך לאָזן קאָסטן אַסך געלט. דער גימנאַזיסט וועט שפּילן אויפן פידל און וועט אין דער זעלבער צייט זיך אַליין אַקאָמפּאַנירן אויף דער פיאַנע. מיטאַמאָל איז געוואָרן אַרום דריי אַזייגער בייטאָג, און איבער דער שטאָט האָט זיך פאַרשפרייט די ידיעה, אַז עזור ליובער איז געקומען. מע איז געוואָרן אַנטציקט: עזור ליובער האָט דאָך פון תמיד אָן אַריינגעטראָגן אויף אָט דעם אָוונט מער הכנסה, איידער אַלע איבעריקע. דאָס איז געווען זיין חזקה.

מע האָט געשמועסט:

„נו, ווי געפעלט ער אייך, עזור ליובער?"

זע נאָר, ער האָט׳ך טאַקע אין זינען געהאַט אָנצולויפן פונקט צום אָוונט".

„פיין, זייער פיין".

מע האָט געמומען אייַן מיטן איבערטאָן זיך, און פלוצים, ווי אומגעריכט האָבן אויפן ראָג לעבן בראָמבערגס הייסל אַ זעץ געגעבן ביידע קאָמפּאַניעס קלעזמער מיטאַמאָל, אַ קלאַפּ געטאָן דעם ערשטן מאַרש מיט ביידע קלייניע און גרויסע פויקן, מיט אַלע מעשענע טרויבעס און

האָבן איר געזומען פּליעסקען, מע האָט זיך געזעצט צו די לאַנגע ווייס געשפּרייטע טישן, וואָס פּאַרבּיי די וועגט, און מע האָט געזומען טרינקען טיי.

חנקע ליובּער איז נאָך אַלץ געשטאַנען קעגנאיבּער דעם בּופעט לעבּן דער נייער ראַבּינערשע. געשטאַנען אינם ווייס געשטיקטן האַלב-טיולע-נעם קלייד און אין די לאַנגע ווייסע העגטשקעס אָן די פינגער און האָט זיך געשטאַרקט. דער פּאָטער אירער איז פּלוצים געקומען פון וועג מיט צען מינוט פריער, אייִדער זי האָט באַדאַרפט אַהער אַוועקגיין; מאָטיק — מאָטיק איז דאָרטן געבּליבּן מיט אים אַליין, זי האָט שטייענדיק דאָ, אָקעגנאיבּער דעם בּופעט, געמוזט האַלטן קאָפּ און געדענקען, וויפל מע דאַרף לייזן פּאַר יעדער מאַכל, וואָס צווישן די בּלומען. און פּלוצים האָט זי אינמיטן זאַל דערזען חיים-משהן אין זיין גרויען וואָכנדיקן יעגער-רעקל, אַזוי איז ער אַהער אַרײַנגעקומען: צעטראָגן, און אומ-געריכט, און פּשוט אין זיין גרויען וואָכעדיקן רעקל, ער האָט געדרייט דעם קאָפּ אין אַלע זייטן, ער האָט געזוכט עמעצן מיט די אויגן.

„חנקע, חנקע! לאָזט דורך!"

זי האָט געמוזט דורכלאָזן צווישן זיך און בּופעט דער מאַדאַם בּראָמבּערגס גרויסן אויפגעזאָדעטנעם וואָקזאַל-סאַמאָווער, וואָס צוויי מענטשן האָבן אים געטראָגן. זי האָט אָפּגעטראָגן אַביסל אין אַ זייט, נאָר דאָרטן אין דער טיף לעבּן חיים-משהן איז שוין געשטאַנען חוה פּויזנער אין איר גלאַטן דעקאָלטירטן שוואַרצן קלייד און אויף די שטאַרק הויכע שיך-קאָרקעס. אויף אַ רגע האָט ער זיך פון דאָרטן באַגעגנט מיט חנקעס אויגן. דעמאָלט האָט זיך חנקע אויף אַ רגע אָנגעבּויגן צו אַ יונגער מוטער מיט אַ קליין מיידעלע, וואָס פּאַרדרייט די יאָר און האַלט אין איין קלויבּן צווישן די זיסע זאַכן אויפן בּופעט. חנקע האָט מיטאַמאָל דערפילט, אַז דער גאַרסטע איז אויף איר ענג, שטאַרק ענג, איר האָט פּאַרקלעמט בּיים האַרץ:

„וואָס ווילסטו, מיידעלע?"

און אַז זי האָט זיך צוריק אויסגעגליכט, האָט זי שוין דערזען חוה פּויזנער זיצן מיט חיים-משהן אויפן רויטן סאַמעטענעם סאָפקעלע, וואָס אין ווייטן עק. ער האָט אַלץ געווארפן בליקן אַהער צום בּופעט צו,

פּנימער. אין אַ שוועדן שוואַרצן אַנצוג און מיט אַ צופּיל ווייסן גע־
פּרעסטן קראַגן, אַ גראַמלעכן, ווי אַ גלעזענער, האָט דורכגעפּאַנקטיזירט
פּאַרוואַלטער פּרעגער און געזונטן נישטערן און זוכן, אויפקלויבן די
תּלמוד־תּורה־יינגלעך און זיי שפּאַרן אין ווייטן ווינקל הינטערן אַראָפּ־
גלאָזטן סצענע־פּאַראַנג. זיך געיאָגט צעדולטערהייט האַלב הייזעריק
און האָט געשריען. באַלד האָט דער עולם אָנגעהויבן זיך אַריינשפּאַרן
און וואַקסן. די לופט אין זאַל איז געוואָרן טונקל. מע האָט גערעדט
אַלע אינאיינעם, און אין דרויסן איז עמעצער געקראָכן אויפן
דאַך. מע האָט געשיקט אַראָפּשלעפּן פון דאָרטן דאָס פּריילעך צעהולעיעטע
שייגעצל, וואָס קריכט משוגענערווייז אויפן דאַך, נאָר אַרויסשפּאַרן
זיך אין דרויסן איז געווען כּמעט ווי אוממעגלעך, אַזוי פיל עולם האָט
דאָרטן שוין געשטעקט, זיך געפּרעסט און געשטופּט ביים טויער. פון
הינטן אין סאַמע עק פון אָט דעם עולם איז געשטאַנען די האַלב־קראַנקע
יצחק־בעריכע, געפּרוווט אַ פּאָר מאָל זיך דורכשלייכן, נאָר אַלעמאָל אָפּגע־
שטויסן געוואָרן און געבליבן אומבאַהאָלפן און ווייט פון הינטן.

„זעט נאָר, איך בעט אייך, האָט זי זיך געקלאָגט, ס׳איז דאָך
גאָר ערד־טרעטעניש, ממש ערד־טרעטעניש".

זי איז געווען אָנגעטאָן שבתדיק מיטן נייעם זיידענעם קאָפּנטיכל
און האָט געהאַלטן אייגנעקניפּט אין עק נאָזטיכל דאָס ביסעלע גלעזל,
וואָס זי וויל געבן צו לייזן לטובת די אָרעמע תּלמוד־תּורה־יינגלעך.
איר איז דאָ סוף־כל־סוף געקומען צו הילף שאולקע שניידער, שאולקע
שניידער, וואָס העלפט דאָ איבערטראָגן די טישן און אויסשטעלן
די בענק.

„לאָזט דורך! האָט ער געשריען, ס׳איז די יצחק־בעריכע".

ער האָט זי אָנגענומען, ווי אַ קליין קינד, פאַר דער האַנט און זי
געזונטן נאָך זיך שלעפּן, שלעפּן און שטופּן זיך, טרעטן אויף פיל
באָרוועסע שיקסע־פיס. און פלוצים האָבן די קלעזמער אין מאַגאַזין
געזונטן שפּילן אַן אייגנדיקן „וויוואָט". און פון אָנהייב איז מען
געווען פאַרוווּנדערט; מע האָט נישט געווסט, אַז דאָס איז לכבוד דער
אַריינגעקומענער מאַדאַם בראָמבערג, וואָס האָט אַלע יאָר דעם גרעסטן
חלק אין אָט דעם אָוונט. דער דאָקטאָר גראַבּיי אַליין האָט איר געזאָגט,
אַז ער הייסט שפּילן פון אירעטוועגן אָט דעם „וויוואָט", און אַלע

נישט רעדן. דער יונגער בראָמבערג האָט דאָך פון הויך לייטיש-קייט וועגן געגעבן אַזאַ קנייטש מיט די קורצזיכטיקע אויגן, גלייך ווי ער וואָלט זיך וועלן דערמאָנען, וואָס האָט ער געזאָגט אויף אָט דעם אָוונט פאַראַיאָרן. ער האָט זיך סוף-כל-סוף אַ שאָקל געטאָן.

„וואָס אמת, איז אמת, האָט ער געזאָגט, דער פאַרוואַלטער פרעגער האָט פאָרט געמאַכט אַ לייט פון דער תּלמוד-תּורה".

נאָר עוזר ליובער האָט אים געהאַלטן פאַר אַ קליינעם חכם. אים איז נישט אָנגענאַנגען, וואָס ער האָט געזאָגט. ער האָט זיך דערפאַר צו אים נישט אומגעקוקט און האָט ווי פריער געקלאַפט מיט די פינגער אויפן טיש, ווי אין אַ פאָרטעפיאַן. ער איז געווען באַוועלט-כער און לעבעדיקער פון אַלע טאַטעס. פון אים האָט געשמעקט מיט שטאַרקן אָדעקאָלאָן, מיט טייער שטיקל זייף, און אינגאַנצן מיט זיין פריש צעקעמטן רויטלעכן בערדל, וואָס קומט אָן אָקאָרשט היינט פון וועג, האָט ער דערמאָנט אָן דער גויקע, מיט וועלכער ער ווויינט. די גילדענע פענסנע האָט געריטן האָפערדיק אויף זיין גראָבלעכער נאָז, און אַליין האָט ער געהאַט אַזאַ פרייליך אויסזען, גלייך ער איז תמיד גרייט צו זאָגן:

„אַ חיות, בנאמנות, אויסצוואַקסן אין אַ קורצער צייט מיט אַ גרויסער און רויטער דריי-גאָרנדיקער מיל, מיט אַן אייגן טשיקאַווע הויז און מיט אַ נאָמען און מיט אַן אַרויסגעשטעלטער פייג איבער דער גאַנצער געגנט".

אויף אַ רגע איז דאָ דורכגעגאַנגען דער דאָקטאָר גראַביי, געוואָלט, אַפּנים, זיך פאַרהאַלטן לעבן חוה פויזנער מיט חיים-משהן און עפעס זאָגן. נאָר באַלד אַוועק צוריק צום בופעט און געהייסן דאָרטן פאַר-מאַכן דאָס פענצטער, וואָס מע האָט שוין ווידער געעפנט פונקט אַנטקעגן דער טיר. סוף-כל-סוף זענען דאָ איצט געווען אַלע זייגע פאַציענטן; אויב עמעצער פון זיי וועט כאַפן אַ צוג-לופט, וועט עס סיי-ווי-סיי אויסגיין צו זיין קאָפּ.

„איי, איר דאָרטן! האָט ער געשריגן, פאַרמאַכט, וואָס שטייט איר?"

און אַז ער האָט זיך אַהער אומגעקערט האָט מען שוין געקלונגען

ד. בערגעלסאָן, „אָפּגאָנג" (12)

חיים-משה, נאָר ער האָט געשמייכלט, געהערט, וואָס חוה פויזנער דערציילט אים, און האָט געשמייכלט.

אַלע האָבן דאָ געוואָלט כבוד, ווי אויף אַ חתונה.

אסתר פּיך האָט זיך באַלד צעקריגט מיט אַ פּאָר ווייבער, וואָס זענען אַליין געקומען מיט די גלעזער צום סאַמאָוואַר זיך אָנגיסן טיי. אסתר פיך האָט זיי געזאָגט, זיי זאָלן זיין אַזוי גוט און אַנידערשטעלן די גלעזער, זיך אַנידערזעצן אויף זייערע ערטער און וואַרטן, מע וועט זיי דערלאַנגען. נאָר די ווייבער האָבן געענטפערט, אַז זיי זענען שוין געגוג געזעסן און האָבן שוין געגוג געוואַרט, זיי האָבן באַצאָלט פאַרן אַרייַנגאַנג גלייך מיט אַלעמען; זיי האָבן נישט געקלערט, אַז דאָ גיט מען כיבוד נאָר אייגענע, באַקאַנטע. דערויף האָט זיי אסתר פיך געענטפערט, אַז זיי זענען ביידע "נאַכאַלקעס", זיי קענען נעמען זייער גלעזל צוריק און זיך גיין געזונטערהייט. די ווייבער האָבן זיך באַליידיקט אין האָבן געמאַכט אַ גוואַלד, נאָר אסתר פיך האָט געשריגן, אַז קיין טיי וועט זי שוין נישט געבן, זיי זאָלן אַפילו צעשפרונגען ווערן. ס'האָבן זיך געמוזט אַרייַנמישן זייטיקע און זיי איינגעשטילט. די קלעזמער האָבן דערפאַר אויפגעהערט צו שפילן, און אַלעמען איז מיטאַמאָל געווארן לאַנגווייליק און נישט גוט. אַלע האָבן מיטאַמאָל באַקומען אַזאַ געפיל, גלייך מיט זייער קומען אַהער זענען זיי אויסן געווען נישט קיין שיינע פוונות. דערנאָך האָבן די קלעזמער נאָכאַמאָל אָנגעהויבן שפילן, און מיידלעך האָבן נאָכאַמאָל אָנגעהויבן טאַנצן. געפרווט מיט אַ כוונה צו פאַרגעסן אָן דעם, וואָס איז פאַרגעקומען, נאָר פאַרגעסן נישט געקאָנט.

אויבנאָן, ווי מחותנים ביים אָנגעזעענעם ווייס געשפרייטן טיש, זענען געזעסן צוויי גבירים פון שטאָט, עוזר ליובער און דער יונגער בראָמבערג. ביידע אין שווארצע סורדוטן, ביידע שווערלעכע, בכבודיקע, מיט אַזעלכע ריין אויסגעזייפטע האַלז-און-אַקנס, גלייך זיי האַלטן זיך תמיד אין דער היים אין איין צוואָגן, נאָר ביידע אָרטיקע שטאַרק-האָנערדיקע, און דערפאַר וואָכעדיק קאַלטע, גלייכגילטיקע צו דעם, וואָס מע האָט זיי דאָ אַנידערגעזעצט איינעם אַקעגן אַנדערן. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז זיי ווילן אויף צו להכעיס איינער מיטן צווייטן

דעמאָלט האָט מען זיך אומגעקערט צוריק אין מאַגאַזאַן און מע האָט דערזען, אַז דער ספּעקטאַקל האָט זיך שוין געענדיקט, מע רוקט אָפּ אַלע טישן אין אַ זייט צו די וואַנט, און שאוקלט שניידער באַגיסט די ערד פון מאַגאַזאַן פון אַ טשייניק, כדי דער שטויב זאָל זיך אָפּ-זעצן. מע שטייט שוין ווידער נייגעריק אין אַ גרויסער קייַעכיקער ראָד און מע וואַרט אַלץ עפּעס נייעס.

מע האָט געהייסן שפּילן די קלעזמער.

אַרום איינס אַזייגער ביינאַכט איז צמעצער אַנדרימלט געוואָרן אין עק מאַגאַזאַן אויף אַ בענקל. אַנדרימלט געוואָרן זיצנדיק און אָפּגעדרימלט אַזוי אַ ווייַלע מיט אַ צעשאָקלטן קאָפּ, וואָס באָמבלט זיך פּאַרלוירענערהייט אַראָפּ און אַרויף, נאָר פּלוצים געגעבן אַן אומגעריכט צעשראָקענעם בליק מיט די שוועריקע פּאַרשלאָפענע אויגן אָקעגן זיך און האָט דאָס אָרט נישט דערקאָנט, אַזוי פּאַרענדערט און טיף נאַכטיק האָט אויסגעזען אַלץ אין מאַגאַזאַן: ס׳האָבן זיך געזעצט אַלע דריי הענגענדיקע בליצלאָמפן און זיך געווויקלט צי אין נעפּל, צי אין שטויב. אויף דער פּויק איז שוין לאַנג, אַפּנים, געהאַט אַנדרימלט געוואָרן די טאַץ. און געקלאַפּט האָט זי דערפאַר איינטאָניק, פּויל און פון זיך, ווי אין חלום. די קלעזמער האָבן געשפּילט דרימלדיק און מיד, און דער עולם אין דער גרויסער בלייענער ראָד האָט נאָך אַלץ, ווי פאַרשיכורטע, ווי אויף צופּיקעניש עמעצן אַ שטאַרקן און גרויסן, זיך געריגלט אין אַ פאַרשוויצטער שווינדלענדיקער אייַנישע, געהיפּעט און געטופּעט דעם מאָדנע לאַנגן טאַנץ, זיך אָפּגעשטעלט אַלע ווייַלע מיט אַ שטאַרקן אָפּגעהאַקטן קלאַפּ פון פויק, געלאָזט אַן אָטעם טאָן די כלעזמער און זיך ווידער אַמאָל געגומען דרייען און אויפהייבן דעם שטויב.

דעסלער האָט שוין געהאַט אָפּגעגעבן דער מאַדאַם בראָמבערג זיין שמעקנדיק געלט אין קאָנווערט און איז פאַרפרי אַוועקגעפאָרן אַהיים. עוזר לייבער מיט בראָמבערגן האָט מען שוין דאָ אויך מער נישט געזען, און יונגווארג איז דערפאַר געווען פריי און לוסטיק. דער גימנאַזיסט אינמיטן טאַנצנדיקער ראָד האָט באַוויזן, ווי אַזוי

צום דריטן מאָל. אַלע האָבן זיך אויף גיך אויסגעזעצט אויף די בענקלעך, און די סצענע האָט זיך געעפנט. ס׳האָט זיך פאָרגעשטעלט אַ וואַלד: קינדער האָבן געבלאָנדזשעט אין אַ וואַלד. די ערשטע צוויי קינדער האָבן אָפּגערעדט, אַז זיי לאָזן זיך אין צווייַ פאַרשידענע זייטן זוכן דעם וועג. פלוצים האָבן אַלע די, וואָס זיצן אויף די בענקלעך, אין דער טונקלקייט געזומען דרייען די קעפּ צום גרויסן טויער פון אַרייַנגאַנג; אַלע האָבן זיך אָנגעהויבן שעפּטשען, אַז דצסלער איז געקומען: „דצסלער פון בעריזשינעץ".

די מאַדאַם בראָמבערג איז אים געגאַנגען באַגעגענען. די קינדער אויף דער סצענע האָבן זיך אויף אַ רגע פאַרלוירן. דער ספּעקטאַקל האָט זיך ווי אָפּגעשטעלט. און נאָכדעם האָט מען שוין אין די רייען געריידט די גאַנצע צייט, וואָס דער ספּעקטאַקל איז געגאַנגען. קיינער האָט נישט געהאַלטן פון דצסלערן, און אַלע האָבן זיך דאָך געהויבן פון די ערטער, כדי צו זען אים אין פנים. און נאָכדעם האָבן זיך שוין אין אַ ווייטן ווינקל אין עק געהאַלטן אין איין סודצן דער גימנאַזיסט פון נאָענטן שטעטל, זיין שוועסטער די קורסיסטין און איר חתן, וואָס האָט זיך דאָ געוואָלט לאָזן קאָסטן אַסך געלט. אַלע זענען זיי געווען שטאַרק אויפגעבראַכט, אַלמאי מע האָט זיי דאָ אָפּגענעבן ווינציק כבוד, און האָבן איצט, אינמיטן ספּעקטאַקל געוואָלט אַוועקפאָרן אַהיים. מע האָט צו זיי אונטערגעשיקט חנקען, וואָס פאַר זיי שיער נישט געווייַנט:

„מע וועט זיי אָפּגעבן אַן אָרט אָט ביי יענעם באַזונדערן טישל. מע פאַרזיכערט זיי, אַז זיי וועלן זיך דאָרטן פּילן גוט".

און פלוצים האָט זיך פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז מיט חנקען, מיט חנקען אַליין איז דאָרטן עפּעס געשען.

מע איז געגאַנגען צו איר הינטערן בופעט אינם פאַרהאָנגענעם האַלב-פינצטערן ווינקל, וווּ די טישן זענען געווען פול מיט אָנגעשניטענע געבעקסן און מיט געפּעס. געגאַנגען איז אַהין אויך עוזר ליובער. מע האָט איר דאָרטן געגעבן אַ זופ טאָן וואַסער און מע איז געוואָר געוואָרן, אַז ס׳איז איר גאָר נישט, חנקען, זי וויל דאָ בלייבן אויף ווייטער.

„איינמאָל זענען צוויי פון זיי אַרײַנגעקומען צו איר אַהיים. זי איז נאָך דעמאָלט געלעגן אין בעט, נאָר זי איז געווען גרייט זיי גלײַך אַרײַנצולאָזן צו זיך אין צימער, אויף אַזוי פיל האָט זי זיי נישט געראכנט פאַר מאַנסביל־ן״

חוה פויזנער האָט אויך געפרוווט זיצן אַביסל מיט חיים־משהן און אים פאַראינטערעסירן.

„יצחק־בער דאַרף זיין, נאָך איר מיינונג, אַן אינטערעסאַנטער מענטש, אַן אָפּגעשלאָסענער, ער גלויבט זייער ווינציק מענטשן״.

נאָר חיים־משה האָט נאָר געהערט און מער גאָר, געהערט און געשמייכלט, גלײַך אויך ער איז עפעס ווי אָנגעשטויסן אויף איר, אויך ער גלויבט איר נישט.

סוף־כל־סוף איז חוה פויזנער געבליבן זיצן איינע אַליין אויפן קורצן סאַמעטענעם סאָפקעלע און נענומען וואַרטן ס׳וואָל טאָג ווערן.

„געשיקט זיך, אַז דאָ וועט זיך נישט געפינען קיינער, וואָס זאָל זי איצט באַגלייטן אַהיים!?״

זי האָט געקוקט, ווי דער עולם טאַנצט און הייבט אַרום זיך דעם שטויב, און געפילט, אַז דאָרטן אין ווינקל, קעגנאיבער די פאָרהאַנגען, ווו ס׳שטייען די טישן מיטן געפעס און מיטן געבעקס, האַלט זיך עפעס אין איין טאָן, מע האָט זי דאָרטן אין מויל.

אַך, יאָ. דאָרטן הינטערן פאָרהאַנג אינם האַלב־פינצטערן ווינקל האָט זיך די גאַנצע צייט עפעס געטאָן.

שאולקע שניידער האָט דאָרטן באַקומען זיין לוין דערפאַר, וואָס ער האָט געהאָלפן אויפן אָוונט באַדינען; ער האָט געזופט פון אַלע נישט אויסגעליידיקטע פלעשער. געטרונקען האָבן דאָרטן, חוץ אים, פרעגער, אַנשל צודיק און אויך אסתר פיך. אסתר פיך האָט דאָרטן ווי אַ מאַנסביל געפרוווט אַרײַנגיסן אין זיך עטלעכע פשוטע ביסלעך ברענפן און האָט געהאָלטן אין אייַן לאַכן אויף איר דינעם פאָנפּעגדיקן קולכל. פרעגער האָט דאָרטן געפרוווט אַלעמען איינשטיל־ן; ער האָט געריידט אויף אַלע לייטישע און געהויבענע ראַקיטנער באַלע־באַטים. נאָר דער אויסגעטרונקענער אַנשל צודיק האָט נישט געוואָלט הערן און איז געבליבן שטאַרק אויפגעראָמט און צופרידן. ער האָט

צען מענטשן קאָנען זיך אָנהאַלטן איינער אָן צווייטן און גיין דרייען זיך אַזוי משוגענערווייז, אַז דער קאָפּ זאָל זיך שווער פֿאַרדרייען און זיי זאָלן נאָך אַלץ שמייכלען, אָפּעטעמען מיטן לעצטן אָטעם און שמייכלען און וויידער-אַמאָל זיך נעמען דרייען, זיך הילן אין גאַנצע וואָלקנס שטויב.

„אוי, ס׳שטיקט...“

„גייט אַרויס פון דאָנען“.

אסתר פיך האָט געהאַט קראַנקע לונגען. דער דאָקטאָר גראָביי האָט זי עטלעכע מאָל אַוועקגעשיקט צו דער אָפּענער טיר, נאָר זי איז געווען אַביסל אויסגעטרונקען און האָט געוואָלט זיין דווקא דאָ, ווו ס׳זיצן דער דאָקטאָר מיט חיים-משהן.

„ניין. זי וועט זיין דאָ. זי וועט דאָך נישט לאָזן, אַז דער דאָקטאָר מיט חיים-משהן זאָלן אַוועקגיין, איידער ס׳וועט טאָג. פֿאַראַיאָרן אויף אָט דעם אָוונט איז געווען מלך, און אויך אים האָט מען דעמאָלט נישט געלאָזן אַוועקגיין, איידער ס׳וועט אָנהייבן טאָגן, זי און נאָך איינער אַ מענטש האָבן אים דעמאָלט נישט געלאָזן, איצט איז אָט דער מענטש אָפּגעגאַנגען, אַזוי צו זאָגן, אויפֿן צווייטן פּלאַן... איר קוקט אים איצט אָן, אָט דעם מענטשן?... כי, כי, כי...“

און זי האָט געזומען ווינקען אויף חוה פּוזנער, וואָס זיצט ווי פֿאַרגאַפּט איינע אַליין אין עק מאַגאַזאַן אויפן קורצן סאַמעטענעם סאָפקעלע.

אין יענעם אָוונט האָט פֿרעגער דער פֿאַרוואַלטער באַוויזן פונסניי צו באַלייַדיקן חוה פּוזנער און זי אָנרירן מיט אַ פּאָר ווערטער, אַזוי, אַז זי זאָל ווערן שטאַרק אויפגעבראַכט און רויט און זאָל זיך נאָכדעם קיין אָרט נישט געפינען אַ גאַנצן אָוונט. פון אָנהייב האָט זי געפֿרוווט רעדן פֿאַרן דאָקטאָר אויף אָט די אַלע יידישע יונגעלייט, וואָס טאַנצן.

„קוקט, ווי זיי שפּרינגען, האָט זי צוזאָגט צום דאָקטאָר, ס׳אַראַ מיאוסע באַוועגונגען; קוקט, ווי זיי זענען אַלע העסלעך“.

אַלץ אין זיי איז, נאָך איר מיינונג, געווען עקלדיק, זי, חוה פּוזנער, האָט בכלל אין משך פון איר לעבן אַזוי זעלטן וועגן זיי געטראַכט.

געדרימלט אין דער זיט, פולע שפייכלערס, זיכערע אזעלכע און באשטאטע, באשטאטע. מאדנע, ווי פעסט ער האט זיך דאָ איינגעפונדעוועט, אט דער פאמעלעכער, קורצזיכטיקער און פולבלעכער בראמבערג. נאָר אט : וואָס פאר אַ נארישקייטן עס קומען איצט ארויף אים, חיים-משהן, אויפן זינען... וואָס גייט עס אים אָן? ס'איז אפשר גלייכער, וואָס ער איז סוף-כל-סוף נישט צוגעגאנגען צו חנקע ליובער. און די נאכט, וואָס ער האט דאָ פארבראכט? ער האט פון אנהייב אָן אזוי געטראכט: „תמיד שלאפט מען נישט אַ נאכט, איידער מע פירט אויס אַ געוויסן ענין". נאָר אט אקעגן הייבט שוין אָן גרוי ווערן און טאָגן דער פייכטער סוף פון נאכט. ס'איז דאָ מער נישט געבליבן וואָס צו טאָן. ער האט זיך אומגעקוקט צוריק אין מאגאזאן ארייַן, צו די ענגענדיקע לאָמפן, וואָס זעצן זיך נאָר אַלץ אין נעפל; אייגנטלעך דאַרף ער, חיים-משה, זיך מיט קיינעם דאָ נישט געזעגענען. ער מעג גיין.

ער איז געגאנגען אייגער אַליין מיט דער סוף-נאכטיקער גרויקייט אַרויס דער שטאָט, געשפאנט שמיידיק מיטן טויִק-פייכטן שטויב אויפן וועג און האט נאָר אַלץ אין זינען געהאט דעם פריערדיקן געדאנק: תמיד שלאפט מען נישט אַ נאכט, איידער מען פירט אויס אַ געוויסן ענין.

צוריק מיט אַ יאָר האט אויף אָט דעם אָוונט פונקט אזא נאכט פארבראכט מלך. נאָר מלך איז אינדערפרי אַוועק פון דאָרטן רויק, מיט זיין שטענדיק שעמעוודיקן שמייכל. מלך האט געטאָן אַנדערש. ער האט זיך געלייגט שלאפן מיט אַ נאכט פריער, איידער ער איז שטיל אַוועק-געגאנגען. ער איז געווען אויסגעהאלטן ביזן סוף, מלך, און האט געשמייכלט. אויב שטומער, נאָר „שטומער פראָטעסט", איז קיינעם נישט פארווונדערן. אַך יאָ, ער, חיים-משה, האט שוין, דאכט זיך, איינמאל וועגן דעם געטראכט:

„פארוואָס ביסטו אזוי שטיל אַוועק, מלך?"

„דו ווייסט, חיים-משה".

„פדי נישט אויפצוועקן קיינע קינדער?"

„יאָ, חיים-משה, זאָלן דרימלען קינדער; זאָלן דרימלען קינדער מיט בלאסע בעקלעך"

געקוואָלן פון זיך, אַנשלָ צודיק אַליין, פון דעם וואָס ער אַליין טרינקט, און פון דעם, וואָס ער אַליין פאַר זיך רעדט אויף חוה פויזנער.

„אַ קרעפס! האָט ער געשריגן, אויפן ערנוואָרט, אַ קרעפס!"

און ער האָט אַלץ געטייט מיטן פֿינגער אַהין צום סאַמעטענעם סאָפקעלע, וווּ ס'זיצט חוה פויזנער.

שיכורערהייט, מיטן גלעזלָ אין האַנט, איז ער אַלעמאָלָ צוגע־גאַנגען צו עמעצן פון די אַרומיקע, צוגעגאַנגען מיט אַזאַ מינע, גלייך ער האָט מורא, אַז יענער וועט אים נעמען קיצלען, און געגומען עפעס שעפטשען אויפן אויער. אים איז אַרויף אויפן זינען אַ גלענצנ־דער איינפאַלָ:

אַ קרעפס האָט אַ שטיקלָ צייט, ווען ס'פאַלן אים אַראָפּ פון די קלעמערס די האָרן־בײַנדלָער, ער האָט זיך דעמאָלָט נישט מיט וואָס צו קנייפן, ער פאַרקלייבט זיך דאַן אין אַ ווינקעלע, ווי אַ סטאַטעק, און וואַרט אויבער די שלעכטע צייט. איז אָט:

„פונקט ווי חוה פויזנער איצטער..."

אים האָט זיך געדאַכט, אַז דער געדאַנק איז אַ גלענצנדער. נאָר קיינער האָט אים נישט געוואָלט אויסהערן ביזן סוף. שיכורערהייט איז ער נאָכאַמאָלָ מיט אָט דערָ המצאָה צוגעשטאַנען צו חיים־משהן; ער האָט פאַרגעסן, אַז ער איז שוין איינמאָלָ צו אים צוגעשטאַנען.

„טוט אויף איר אַ קוק", האָט ער אָנגעקוואָלן.

נאָר חיים־משה האָט ווידער־אַמאָלָ גלייכגילטיק אויסגעהערט. ער האָט בכלָל אויסגעזען גלייכגילטיק צו אַלץ, וואָס דאָ אויפן אָוונט קומט פאָר. ער האָט אַלץ געמאַכט אַזעלכע באַוועגונגען, גלייך ער זוכט עמעצן מיט די אויגן. נאָר סוף־כלָ־סוף איז ער אַרויסגעגאַנגען צום אָפענעם טויער פון מאַגאַזאַן און זיך געשטעלט וואַרטן, ס'זאָלָ טאָג ווערן. פון הינטן, הינטער די פלייצעס האָט נאָך אַלץ געקלאַפט די פויק. ס'האָבן זיך נאָך אַלץ געזעצט די לאָמפּן, און פאַר די אויגן האָט זיך געבלאַנקט דער אינווייניקסטער ציכטיקער פאַסאַד פון בראָמבערגס אַרומגעפּוצט ראָזגעפאַרבט הויז. ערד־מאַשינעס האָבן זיך דאָרטן געשוואַרצט, געגרינט אין לאַנגע, לאַנגע שורות, און שפייכלערס האָבן

דעמאָלט אַראָפגעלאָזן צו זיך אין הויזנטאַש, נאָר ער געדענקט נישט, ווּהין ער האָט עס נאָכדעם אַהינגעטאָן.

ער קאָן זיך בשום אופן נישט דערמאָנען, ווּהין ער האָט עס דעמאָלט אַוועקגעלייגט.

ער איז מיטאַמאָל געוואָרן אומרויק. ער האָט אויף גיך אַרויסגערוקט פון הינטערן קאָמאָד זייגע צוויי טשעמאָדאַנעס און האָט געשווינט געגומען אין זיי זוכן. ער איז אַזוי געשטאַנען אויף די קני לעבן די טשעמאָדאַנעס און האָט געהאַלטן אין איין נישטערן אין זיי און זוכן. און פלוצים האָט ער מיטאַמאָל אויפגעהערט; ער האָט אָנגעשטעלט אַן אויער צו דער שיין פון איינעם פֿלאָדן-שפאַלט און האַט זיך געגומען אייניהערן:

מע האָט געקלאַפט אינם לאָדן, שטיל אַזוי און נישט זיכער האָט מען אין לאָדן געקלאַפט, אָפּגעהיפערט אַלעמאָל אַ נייע וואַרטדיקע ווייל און ווידער-אַמאָל געגעבן עטלעכע שטילע, נישט זיכערע קלעפ. פאַמעלעך און אויף די שפיץ פינגער, גלייך ער קאָן עמעצן אויפוועקן, איז ער צוגעגאַנגען צום פענצטער און האָט עס געעפנט אין דרויסן אַרויס, דאָס פענצטער, אינאיינעם מיטן לאָדן; ס'איז שוין געווען אינגאַנצן טאָג, ממש טאָג. ערגעץ ווייט, פאַרשטעלט מיט די ווייטסטע און העכסטע בוימער-שפיצן פון וואַלד, איז אויפגעגאַנגען די זון, און אַקעגן לעבן דעם פייכטן קאַלטן בייישטידל פון פענצטער איז מיט אַ בלאַס און צעשראָקן פנים געשטאַנען אַ פרוי. זי איז געווען אָנגעטאָן אין אַ געהעפט-ווייסן האַלב-טיולענעם קלייד מיט וויסע און לאַנגע הענטשקעס אָן פינגער. אירע אויגן האָבן אויף אים געקוקט גלייך פון אָקעגן, ווי פאַרגליווערטע האָבן זיי אויף אים געקוקט, ווי גלעזערנע, וואָס קאָנען נישט רעדן. ער האָט זי דערקאָנט.

„אַך, חנקע..."

אָנגעהויבן אין יאָר 1913.

„אָבער ס'איז דאָך הויל'ער שד, מל'ך, הויל'ער שד, אין גוטסקייט און אין שעמעוודיקן שמייכל...“

ער איז אַריבערגעקראָכן דעם וואַל'ד-טויער און האָט געטראָפן די טיר פון יצחק-בערס דרימל'דיקן שטיב'ל, ווי אין שטיל'ער וואַרטענישׂ, נישט פאַרריגל'ט פון אינווייניק. אַך מאָדנע... מאָדנע, ווי אָט דער יצחק-בער האָט זיך תּמיד פאַר אים, חיים-משהן, געזאָרגט. דאָס האָט ער, אַפּנים, נעכטן אין אָוונט אין זינען געהאַט דאָ אַרומצוגיין און פאַרמאַכן צו דרויסן די ל'אָדנס פון זיינעם, חיים-משהס, צימער; ער האָט אין זינען געהאַט נישט צו פאַרריגל'ען פון אינווייניק די טיר, כּדי ער, חיים-משה, זאָל נישט דאָרטן קל'אַפּן.

ער איז שטיל' אַריינגעקומען צו זיך אין צימער און האָט פאַר-של'אָסן נאָך זיך די טיר, און ערשט נאָכדעם באַמערקט, אַז ער האָט אין דרויסן פאַרגעסן עפּענען די ל'אָדנס פון זיינע פענצטער. נאָר אומקערן זיך און עפּענען איז געווען איבעריק. דער גרויער אָנהייב-טאָג האָט שוין סיי-ווי אַריינגעדרונגען דורך די שפּאַל'טן און האָט געל'ויכטן. ער האָט זיך צוגעל'ייגט אויפן בעט און איז אַזוי אָפּגעל'עגן ל'אַנג, ל'אַנג, מיט אָפענע אויגן אַקעגן דער סטעל'יע.

וואָס איז איצט געבל'יבן צו טאָן?

זיך של'עפּן פאַר די האָר און אויפריסן, ווי ס'פאָדערט יצחק-בערס „נתגל'ה“ ווערן און טאָן דעם שטאַרקן קל'אַפ מיט דער טיר, אָדער נאָכגעבן דעם געפיל', וואָס האָט הייַנט אַ גאַנצע, אַ גאַנצע נאַכט צו איר, צו חנקען, געצויגן, נעמען מיט זיך חנקען אַהין צוריק אין דער גרויסער שטאָט, און זאָל' זי זיצן דאָרט בייַ אים הינטערן פאַרהאַנג, זאָל' זי הערן, ווי ער קנעל'ט מיט היפשע יינגל'ער און מיט מיידל'ער מיטן אַל'טן ניגון פון פּרק...

„и так чему равняется $(a+в)^2$“

און נאָך אַן אויסוועג איז פאַראַן, נאָך אַ מיטל':

„אַך יאָ, מאָדנע, ער געדענקט עס געווים...“

איינמאָל, שאַרנדיק בייַ מל'כן אין שופל'אָד צווישן זיינע פאַפּירן, האָט ער געפונען אַ קליין פּעקל'ע מיט אַ שוואַרצן מענטשן-שאַרבן אויפן עטיקעט'ל און מיט צוויי איבערגעצל'מטע ביינער. ער האָט עס